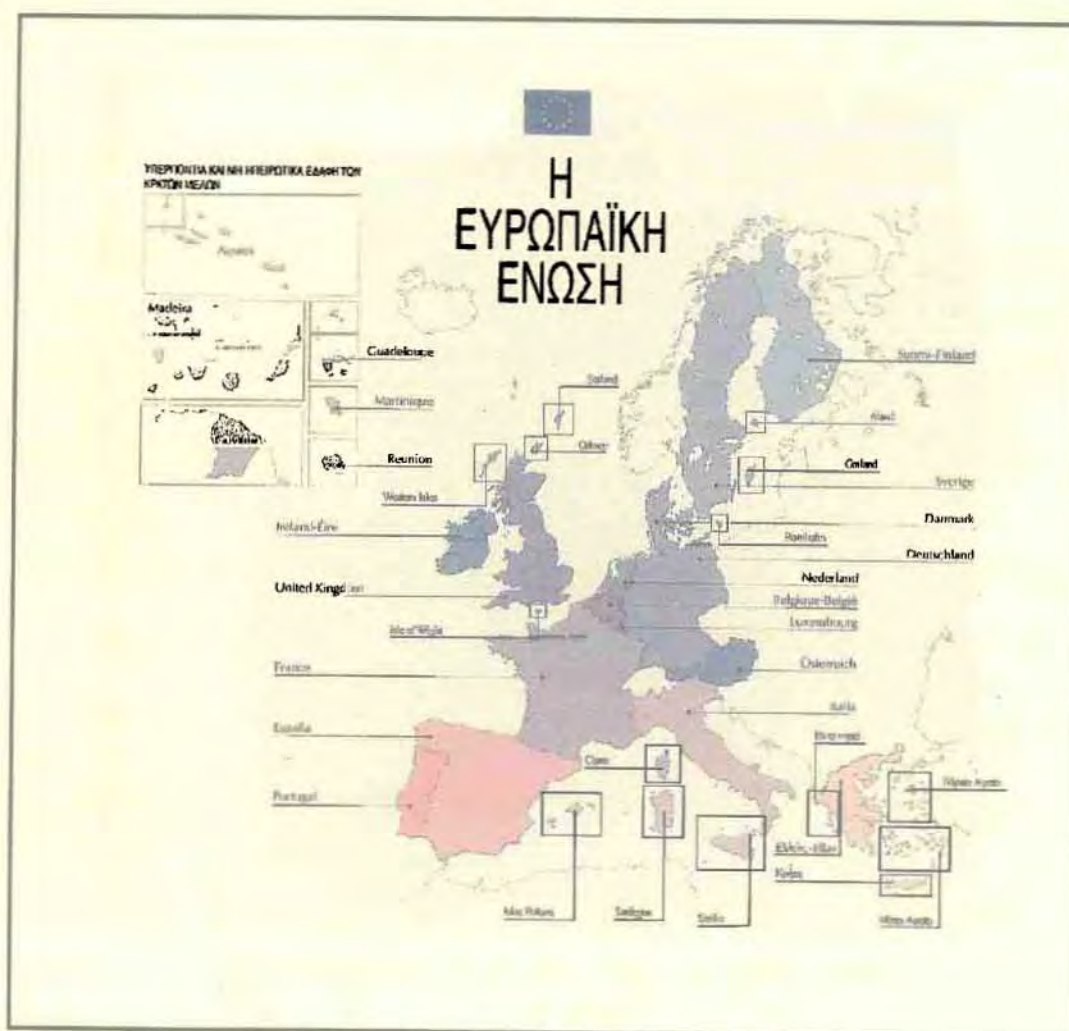

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Κιάκου Αθηνά

Επιβλέπων καθηγητής : Άγγελος Κότιος

Βόλος, Ιούλιος 1999

αφ. εισ. 178/ΠΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000046438

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.:	1910/1
Ημερ. Εισ.:	27-10-1999
Δωρεά:	Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός:	ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
	1999
	ΚΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΕΛΙΔΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
----------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ	3
--	---

1. Η ΝΕΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	4
--------------------------------	---

2. ΟΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	13
---	----

2.1 Εννοιολογική και Μεθοδολογική προσέγγιση	13
--	----

2.2 Νησιώτικος χαρακτήρας και υπερ-περιφερειακότητα	16
---	----

2.3 Επιλογή δεικτών για τη μέτρηση του νησιώτικου χαρακτήρα	19
---	----

2.4 Μέγεθος	20
-------------	----

2.5 Εξαρτήσεις : απασχόληση / Εξωτερικό εμπόριο	25
---	----

2.6 Περιφερειακότητα και Γεωγραφική απομόνωση / η σχετική θέση των νησιώτικων περιοχών σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές Περιφέρειες	33
---	----

2.7 Νησιώτικες μεταφορές	39
--------------------------	----

2.7.1 Προβλήματα μεταφοράς	40
----------------------------	----

2.7.2 Η διαχείριση των νησιώτικων μεταφορών	41
---	----

2.8 Νησιώτικος χαρακτήρας και περιφερειακές ανισότητες	43
--	----

2.9 Γενικά συμπεράσματα	48
3. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ	50
3.1 Νησιώτικες περιοχές και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση	50
3.2. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή	52
3.3 Μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων	64
3.4 Βασικοί τομείς ανάπτυξης και Ευρωπαϊκές Πολιτικές	66
3.4.1 Αγροτική ανάπτυξη και αλιεία στις νησιώτικες περιοχές	66
3.4.2 Η εφαρμογή της Κοινοτικής νομοθεσίας για την παροχή θαλάσσιων και εναέριων υπηρεσιών μεταφοράς στις νησιώτικες περιοχές	70
3.5 Διανοητική συνεργασία - Το δίκτυο EURISLES	76
3.6 Η Πολιτική Ένωση : ένα πλεονέκτημα για τα νησιά	77
3.7 Πολιτική Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και νησιώτικες περιοχές	78
3.8 Γενικά συμπεράσματα	85

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ — Β' ΠΕΠ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1994-1999	89
---	----

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	90
1.1 Η σχετική θέση της περιφέρειας σε σύγκριση με τις Ελληνικές και Ευρωπαϊκές περιφέρειες	92
1.2 Η ταυτότητα της περιφέρειας	94
1.2.1 Τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της περιφέρειας	96

1.2.2 Τα χωροταξικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας	100
1.2.3 Τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας / προβλήματα-τάσεις	106
2. Παρουσίαση προγραμμάτων με κοινοτική συγχρηματοδότηση	108
3. ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	117
3.1 Αναπτυξιακοί δείκτες	117
3.2 Οι επιπτώσεις στο αναπτυξιακό πρότυπο και στην οικονομία	119
3.3 Χωροταξικές επιπτώσεις	125
3.4 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	129
3.5 Συνολικά συμπεράσματα - Κύρια σημεία	132
3.6 Απουσία χωροταξικής πολιτικής	134
3.7 Η έννοια της αειφορίας και της επικουρικότητας	135
4. Η εφαρμογή του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) Βορείου Αιγαίου 1994-1999	137
4.1 Η στρατηγική του ΠΕΠ για την αντιμετώπιση των τομεακών προβλημάτων της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	137
4.2 Γενική πορεία υλοποίησης του προγράμματος	143
4.3 Υλοποίηση των επιμέρους δράσεων του προγράμματος	148
4.4 Συμπεράσματα - προτάσεις	153
5. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	156
5.1 Οι επιπτώσεις του νησιώτικου χαρακτήρα	156

5.2 Αναγκαιότητα ειδικής μεταχείρισης των νησιών - πρόταση ολοκληρωμένης πολιτικής για τα κοινά προβλήματα των νησιών της ΕΕ	157
--	-----

5.3 Μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων και πρόταση Κοινοτικής Πρωτοβουλίας ειδικά για τις νησιώτικες περιοχές	158
--	-----

5.4 Προτάσεις ολοκληρωμένης πολιτικής για τις νησιώτικες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης	158
---	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	166
--------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι : ΠΙΝΑΚΕΣ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ : ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ & ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ 1, 2, 3

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΣΕΛΙΔΑ

1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	21
2. ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΝΗΣΙΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ	22
3. ΝΗΣΙΑ ΜΕ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΤΩΝ 50 000 ΚΑΤΟΙΚΩΝ	23
4. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	μετά την 23
5. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	μετά την 28
6. ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ	37
7. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	μετά την 42
8. ΑΕΠ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΙΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	44
9. ΕΚΤΙΜΩΜΕΝΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΕΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΕΝΔΟΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΣΤΑ ΝΟΤΙΟΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΑΤΗ (1995)	72
10. ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ	92
11. ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	93
12. ΧΡΟΝΟΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΣΑΜΟΥ, ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ, ΧΙΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ	94

13. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ 1971 - 1991 ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	97
14. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, 1981-1994	97
15. ΜΕΣΟ ΕΤΗΣΙΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΑ ΝΟΜΟ	98
16. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΑ ΒΑΣΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟ	μετά την 99
17. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΕΤΗΣΙΟΥ ΑΕΠ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ	μετά την 99
18. ΑΕΠ ΑΝΑ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑ ΝΟΜΟ	μετά την 99
19. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΝΗΣΙΩΝ	101
20. ΜΕΣΟ ΕΤΗΣΙΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	120
21. ΑΕΠ ΑΝΑ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	121
22. ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΑΝΑ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ	122
23. ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΕΤΗΣΙΟΥ ΑΕΠ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ	μετά την 122
24. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΕΤΗΣΙΟΥ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΑΕΠ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ, ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ	μετά την 122

- 25. ΜΕΣΟ ΕΤΗΣΙΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΑ ΝΟΜΟ** _____ 124
- 26. ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ - ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΕΡΓΩΝ-ΠΟΡΩΝ** _____ 127
- 27. ΤΟΜΕΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΠΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΞΟΝΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΞΟΝΑ
ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ - ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΕΠ** _____ μετά την 144
- 28. ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΩΜΩΝ
ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ** _____ μετά την 144
- 29. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ** _____ μετά την 144
- 30. ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ - ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΕΡΓΩΝ - ΠΛΗΡΩΜΕΣ
ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΑ ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ** _____ μετά την 144

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περίπου 14 εκατομμύρια πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ζουν στα 450 κατοικημένα νησιά της, αντιπροσωπεύοντας το 4% του πληθυσμού της. Είναι ενδιαφέρον, ότι μόνο τρία κράτη μέλη δεν έχουν νησιά (Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Αυστρία), ενώ για ορισμένα κράτη μέλη τα νησιά καλύπτουν ένα σημαντικό τμήμα του εδάφους και του πληθυσμού τους (με πρώτα τα νησιά της Ελλάδας να αναλογούν στο 19% της έκτασής της και στο 14% του πληθυσμού της).

Η σπουδαιότητα των νησιών έγκειται όχι τόσο στο μέγεθός τους όσο στα προβλήματα που ανακινούν. Τα νησιά έχουν να επιδείξουν πολλά πλεονεκτήματα (ζώνες αλιείας, ενεργειακοί πόροι, τουριστική βιομηχανία), αλλά αποτελούν παράλληλα πηγή πολλών δυσκολιών για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κάποιες από τις πιο ορατές είναι οι οικονομικές, κοινωνικές και διαρθρωτικές αποκλίσεις μεταξύ των περιοχών αυτών και του μέσου όρου της Κοινότητας.

Πέρα όμως από αυτές τις αποκλίσεις, διαφαίνονται και πιο βαθιές δυσκολίες, οι οποίες οφείλονται σε ιδιαίτερες αντιφάσεις ανάμεσα στην πραγματικότητα της απομακρυσμένης θέσης και των θεμελιωδών στόχων με βάση του οποίους εξελίσσεται η δυναμική της Κοινότητας (ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, διαμόρφωση ενός Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου).

Η κατάσταση αυτή μεταφράζεται στην αδυναμία των νησιών να συμμετέχουν ισότιμα στην αναπτυξιακή διαδικασία και ειδικά στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και είναι αναστρέψιμη εφόσον μεταβληθεί το πλαίσιο που τη δημιουργήσε. Ωστόσο, για να γίνει αυτό θα πρέπει πρώτα να προσδιοριστούν τα προβλήματα που αναφέρονται στις οικονομικές και κοινωνικές διαφορές οι οποίες συνδέονται άμεσα με τα φυσικά χαρακτηριστικά του νησιώτικου χαρακτήρα.

Ο στόχος του **πρώτου μέρους** της συγκεκριμένης εργασίας, είναι να προσδιορίσει τις μόνιμες φυσικές ιδιαιτερότητες του νησιώτικου χαρακτήρα και να εκτιμήσει τις επιπτώσεις τους στο νησιώτικο χώρο και στο πλαίσιο αυτό να επισημάνει τα ζητήματα στα οποία θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους οι κοινοτικές πολιτικές προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα των νησιών.

Ειδικότερα, το **πρώτο μέρος** της εργασίας **αποτελείται από τρία κεφάλαια**. Στο **πρώτο κεφάλαιο** περιγράφονται οι νέες τάσεις που παρατηρούνται στην οικονομική γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δημογραφικό της προφίλ, στις υποδομές μεταφορών, στα δίκτυα πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών, στον τομέα της ενέργειας και το περιβάλλον, ενώ παράλληλα επισημαίνονται τα βασικά θέματα στα οποία θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους οι υφιστάμενες κοινοτικές πολιτικές προκειμένου να μειωθούν οι ανισορροπίες που παρατηρούνται μεταξύ των διαφορετικών περιοχών της και να ενισχυθούν τα ειδικά χωρικά σύνολα που απαρτίζουν το γεωγραφικό της χώρο. Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν οι νησιώτικες περιοχές οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** γίνεται μία προσπάθεια να προσδιοριστούν οι μόνιμες φυσικές ιδιαιτερότητες του νησιώτικου χαρακτήρα. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο νησιώτικος χαρακτήρας αποτελεί ένα ιδιαίτερα σύνθετο φαινόμενο με ιδιαιτερότητες που δύσκολα μετρώνται, η προσέγγισή τους γίνεται στα πλαίσια μιας σφαιρικής προσέγγισης, με την υπόθεση ότι αυτές προκύπτουν από ένα σύνολο παραγόντων. Στη βάση αυτής της θεώρησης προκύπτουν τρία βασικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν το νησιώτικο χαρακτήρα και

επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη, τον τύπο και το μέγεθος την νησιώτικης οικονομίας και κοινωνίας : **το μέγεθος, η εξάρτηση και η γεωγραφική απομόνωση.**

Στο **τρίτο κεφάλαιο** προσεγγίζεται ιστορικά η αναγνώριση της νησιώτικης πραγματικότητας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα από τις αρχές της δημιουργίας της μέχρι σήμερα, ο τρόπος με τον οποίο έχει κατανοηθεί το νησιώτικο φαινόμενο από τους Κοινοτικούς Θεσμούς και οι πολιτικές που απορρέουν. Παράλληλα, το κεφάλαιο αυτό παρέχει στοιχεία αξιολόγησης και προβληματισμού σχετικά με μία από τις λιγότερο γνωστές, εξίσου όμως σημαντικές πλευρές του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Επίσης, παρέχονται απαντήσεις σχετικά με τον τύπο αναγνώρισης που μπορεί να αποκτήσει το νησιώτικο φαινόμενο, καθώς η Κοινότητα δέχεται σημαντικές μεταβολές (ολοκλήρωση εσωτερικής αγοράς, Συνθήκη για την ΟΝΕ και την Πολιτική Ένωση, διαμόρφωση ενός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, Διεύρυνση προς Ανατολάς).

Ο στόχος του **δεύτερου μέρους** της μελέτης είναι να εξειδικεύσει την προσέγγιση που ακολουθήθηκε στο πρώτο μέρος στο συγκεκριμένο χώρο της περιφέρειας **Βορείου Αιγαίου**. Συγκεκριμένα, αναλύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και εκτιμώνται οι επιπτώσεις των κοινοτικών προγραμμάτων που εφαρμόστηκαν στην περιφέρεια.

Ο στόχος του **πρώτου κεφαλαίου**, αυτού του μέρους, είναι να εντοπιστούν τα ειδικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας, να επισημανθούν οι ιδιαιτερότητες της και τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν τους τομείς στους οποίους γίνεται η ανάλυση : **χωροταξική οργάνωση, αναπτυξιακά** (περιφερειακά) **χαρακτηριστικά και κατάσταση του περιβάλλοντος.**

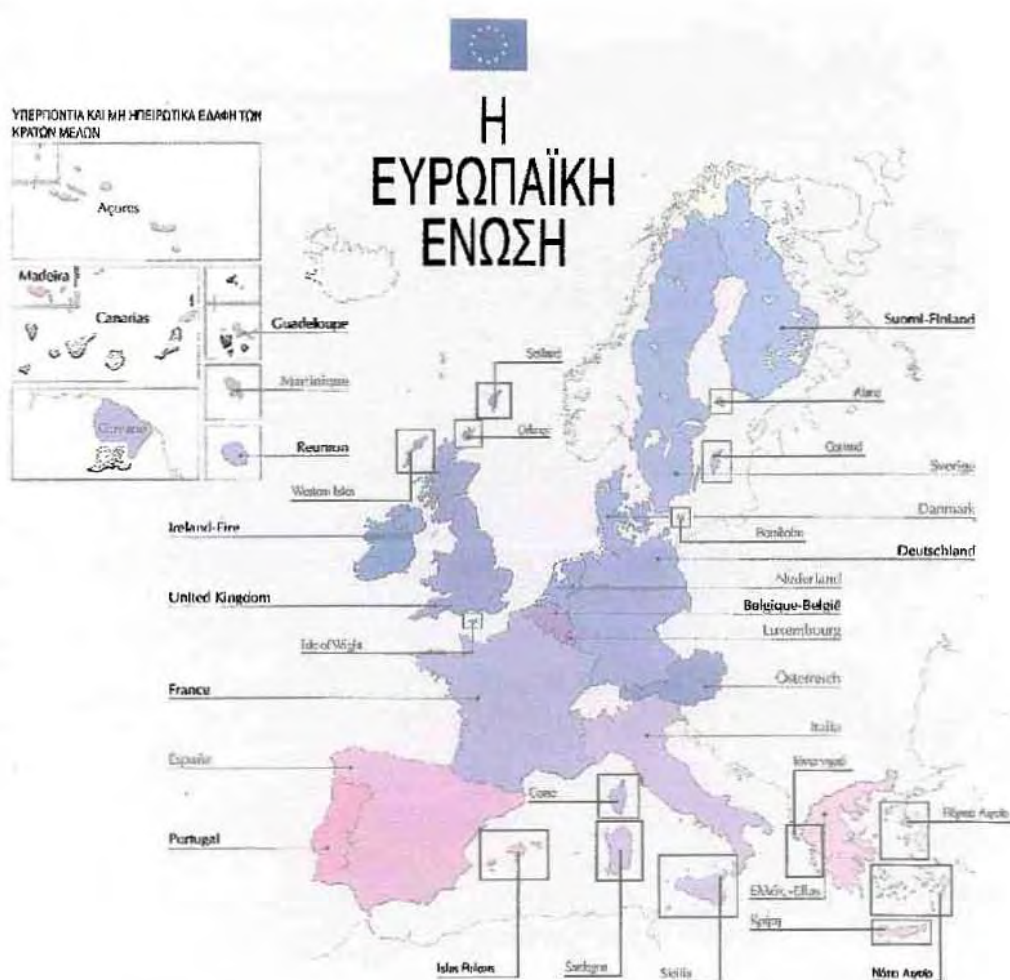
Στο **δεύτερο κεφάλαιο** γίνεται μία σύντομη αναφορά των προγραμμάτων με κοινοτική συγχρηματοδότηση, στα οποία εντάσσονται τα έργα της περιφέρειας από το έτος 1986 μέχρι σήμερα, ενώ στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται η αναλυτική περιγραφή και αξιολόγηση των στοιχείων εξέλιξης του προγράμματος Β΄ ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 1994-1999.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναπτύσσεται η διαδικασία προσέγγισης και παρουσιάζονται οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων προγραμμάτων στην αναπτυξιακή διαδικασία, το χώρο και το περιβάλλον, (δηλαδή στην **χωροταξική οργάνωση** της περιφέρειας).

Τέλος, στο **τέταρτο κεφάλαιο** συνοψίζονται τα κύρια σημεία της εργασίας και διατυπώνονται προτάσεις **ολοκληρωμένης πολιτικής** για τις νησιώτικες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ

1. Η ΝΕΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η έκθεση της Κοινότητας «Ευρώπη 2000» (CEC, DOC α), 1992) αφορά τις προοπτικές ανάπτυξης του κοινοτικού εδάφους. Η έκθεση επιδιώκει να προσδιορίσει τη χωρική ή γεωγραφική διάσταση των περιφερειακών προβλημάτων και αποτελεί την πρώτη προσπάθεια διαμόρφωσης μιας χωροταξικής πολιτικής σε Κοινοτικό επίπεδο.

Όπως επισημαίνει η έκθεση, υπάρχουν σοβαρές χωροταξικές αντιφάσεις που εμποδίζουν την ορθολογική κατανομή των πόρων και οι οποίες θα πρέπει να παρακαμφθούν προκειμένου να επιτραπεί η επέκταση των ωφελειών της εσωτερικής αγοράς σ' όλες τις περιοχές της Κοινότητας. Με βάση τα παραπάνω, δημιουργούνται ανησυχίες για τις νέες τάσεις της οικονομικής γεωγραφίας της Ευρώπης και τις επιπτώσεις από τις εξελίξεις στο δημογραφικό πρόβλημα, στα ζητήματα των υποδομών (μεταφορών, επικοινωνιών, ενέργειας) και στο περιβάλλον. Η οικονομική γεωγραφία της Ευρώπης συντίθεται από δύο νέες τάσεις :

- Το παραδοσιακό κέντρο της Κοινότητας, γύρω από το τρίγωνο Παρίσι-Λονδίνο-Άμστερνταμ και την κοιλάδα του Ρουρ, το οποίο μετά τα προβλήματα παρακμής των παραδοσιακών βιομηχανιών, παρουσιάζει νέες τάσεις ανάπτυξης στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, τις νέες τεχνολογίες και στον τουρισμό.
- Παράλληλα, νέοι τύποι ανάπτυξης και υψηλά κατά κεφαλήν εισοδήματα εμφανίζονται στη ζώνη του Νότου που εκτείνεται από τη Βόρεια Ιταλία μέχρι τη Βορειοανατολική Ισπανία.

Στη δεκαετία του 90 τα μεγάλα αστικά κέντρα του παραδοσιακού πυρήνα θα εξακολουθήσουν να ασκούν σημαντική επιρροή προσελκύοντας νέες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα εμφανίζονται μικρές τάσεις επέκτασης προς τις άμεσα γειτονικές περιοχές. Ακόμη και με τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις η «εγγύτητα» στον τόπο εγκατάστασης των προμηθευτών και υπηρεσιών εξακολουθεί να αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα της εγκατάστασης των επιχειρήσεων.

Ωστόσο, παρατηρούνται ταυτόχρονα και νέες τάσεις αποκέντρωσης, οι οποίες ευνοούν την ομαλότερη κατανομή των δραστηριοτήτων, ενώ παράλληλα μπορούν να παρέχουν σημαντικές ευκαιρίες ανάπτυξης στις πιο απόκεντρες περιοχές. Η εμφάνιση των νέων αυτών δυνάμεων αποκέντρωσης οφείλεται σε δύο λόγους : 1) σε προβλήματα των κεντρικών περιοχών όπως το υψηλό κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων, η συμφόρηση, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, η γήρανση του πληθυσμού κλπ. που αποτρέπουν την παραπέρα συγκέντρωση και 2) στις νέες εξελίξεις στον τομέα της παραγωγής και στις μεταφορές-επικοινωνίες οι οποίες ευνοούν την εγκατάσταση των επιχειρήσεων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές (ευέλικτα συστήματα παραγωγής, νέες τεχνολογίες πληροφορικής, μεταφορές μεγάλης ταχύτητας).

Η ποιότητα ζωής των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών θα παίξει επίσης καθοριστικό ρόλο στην προσέλκυση των επενδύσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά τις πιο πρόσφατες δραστηριότητες έντασης γνώσης που απασχολούν προσωπικό με υψηλές αποδοχές και πολλά προσόντα. Σημαντικές θα είναι επίσης οι επιπτώσεις των εξελίξεων στους τομείς :

α) Δημογραφική εξέλιξη

Σύμφωνα με το πρώτο επίσημο έγγραφο του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου το οποίο υποβλήθηκε στην υπουργική συνάντηση των κρατών μελών της ΕΕ, (Νοορτβέικ, Ιούνιος 1997), τρεις δημογραφικές τάσεις θα επικρατήσουν στην Ένωση κατά επόμενα 20 με 30 χρόνια:

Η πρώτη συνίσταται στο σχετικά **χαμηλό ποσοστό δημογραφικής αύξησης**, το οποίο είναι μικρότερο του 0,5%. Οι νότιες ευρωπαϊκές χώρες τείνουν προς ένα χαμηλότερο ποσοστό πληθυσμιακής αύξησης από ότι οι βόρειες, κυρίως λόγω του χαμηλότερου ποσοστού γονιμότητας. Γενικά, η εντονότερη πληθυσμιακή αύξηση παρατηρείται σε περιφέρειες με σχετικά υψηλό ΑΕΠ ανά κάτοικο και χαμηλό ποσοστό ανεργίας, γεγονός που εντείνει τις τάσεις ανισορροπίας. Η δημογραφική αυτή μείωση στην Ευρώπη θα δημιουργήσει την ανάγκη για τη διατήρηση ενός ικανοποιητικού και επαρκούς επιπέδου υπηρεσιών σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά παράλληλα θα προσφέρει και νέες δυνατότητες, όπως η βελτίωση της ποιότητας ζωής και ο περιορισμός των περιβαλλοντικών πιέσεων σε περιφέρειες με μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα.

Η δεύτερη τάση, που συνδέεται με την πρώτη είναι η **αύξηση της μέσης ηλικίας του πληθυσμού** στα περισσότερα κράτη μέλη. Δεδομένου των παραπάνω και του γεγονότος ότι ο ευρωπαϊκός Νότος τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει χαμηλότερα ποσοστά γονιμότητας, δεν θα αποτελεί τον επόμενο αιώνα το απόθεμα νέων ατόμων όπως στο παρελθόν, αλλά αντιθέτως θα γνωρίσει την ίδια γήρανση που υπάρχει σήμερα στις βόρειες χώρες.

Γενικά πάντως, η στασιμότητα και η γήρανση θα συνεχίσει να εξαντλεί τα αποθέματα εργατικού δυναμικού των νεαρότερων ηλικιών, σε όλο και περισσότερες περιφέρειες της Κοινότητας.

Η μεταβολή της ηλικιακής δομής του πληθυσμού θα επιφέρει αλλαγές στην κοινωνική υποδομή, δεδομένου ότι η ζήτηση για κοινωνικές παροχές στην παιδεία, την φροντίδα των παιδιών και τη βασική κατάρτιση μπορεί να μειωθεί, ενώ αναμένεται να αυξηθούν οι απαιτήσεις στον τομέα της υγείας και της παροχής υπηρεσιών στους ηλικιωμένους.

Οι παραπάνω εξελίξεις, σε συνδυασμό με ορισμένες κοινωνικές τάσεις, όπως η αύξηση του ποσοστού διαζυγίων και η ανεξαρτητοποίηση των νέων σε μικρότερη ηλικία, οι οποίες επέφεραν ήδη αλλαγή και αύξηση στη ζήτηση για στέγη σε πολλά κράτη μέλη, θα εντείνουν την αστικοποίηση παρά τη χαμηλή αύξηση του πληθυσμού.

Ένα ακόμη δημογραφικό χαρακτηριστικό της Κοινότητας είναι η **αυξανόμενη σημασία της μετανάστευσης που επιδρά τόσο στην αύξηση όσο και στην κατανομή του πληθυσμού**. Στο πλαίσιο της σχεδόν μηδενικής φυσικής αύξησης, η διεθνής και η περιφερειακή μετανάστευση συνιστούν σημαντικούς παράγοντες πληθυσμιακής αύξησης (ΣΑΚΧ, 1997).

Το 1995 η συμβολή της εξωτερικής μετανάστευσης στην αύξηση του Κοινοτικού πληθυσμού ήταν σχεδόν 75% (ΣΑΚΧ, 1997). Αν και το ποσοστό αυτό αντιπροσωπεύει σε σχετικούς όρους το 0,3% του συνολικού πληθυσμού, θα επιβραδύνει τη μείωση του πληθυσμού στις περισσότερες χώρες για 10 με 20 χρόνια (ΣΑΚΧ, 1997). Ωστόσο, η βασική επίπτωση θα είναι η ενίσχυση της αύξησης του πληθυσμού στις ευρύτερες αστικές περιοχές, όπου τείνουν να εγκαθίσταται οι μετανάστες, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την υφιστάμενη

τάση περιφερειακής μετανάστευσης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις λιγότερο κατοικημένες στις περισσότερες αστικοποιημένες περιοχές (ΣΑΚΧ, 1997).

Μία ακόμη τάση που παρατηρείται όσον αφορά την πυκνότητα του πληθυσμού, είναι η έντονη πληθυσμιακή αύξηση και επέκταση των πιο αστικοποιημένων ζωνών. Σύμφωνα με τις μελλοντικές προβλέψεις, οι ζώνες αυτές και ιδιαίτερα της βορειοδυτικής Ευρώπης θα γνωρίσουν υψηλότερα ποσοστά πληθυσμιακής αύξησης, κάτι που θα οδηγήσει στην αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας σε περιφερειακό επίπεδο. Αντίθετα, σε πολλές περιφέρειες με πολύ χαμηλή πυκνότητα, ιδίως στην Ιβηρική Χερσόνησο, στη Γαλλία, στην Ανατολική Γερμανία και σε μεγάλα τμήματα των Σκανδιναβικών χωρών θα συνεχιστεί η μείωση του πληθυσμού (ΣΑΚΧ, 1997).

Οι υφιστάμενες αστικοποιημένες περιοχές θα επεκτείνουν τη γεωγραφική και λειτουργική σφαίρα επιρροής τους. Ωστόσο, στις αστικοποιημένες αυτές περιοχές παρατηρείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο μία τάση εγκατάλειψης και μετεγκατάστασης στις περιοχές που τις περιβάλλουν (ΣΑΚΧ, 1997).

β) Υποδομές μεταφορών

Όσον αφορά τις μεταφορές, η ολοκλήρωση και διασύνδεση του δικτύου αποτελεί το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα η Κοινότητα. Η αποτελεσματικότητα του συστήματος στο σύνολο του Κοινοτικού χώρου που αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνίσταται από τον εκσυγχρονισμό και την βελτίωση της υποδομής στις απόκεντρες περιφέρειες, τη μείωση της συμφόρησης στις κεντρικές περιοχές και τη βελτίωση της σύνδεσης μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Η αύξηση της κινητικότητας των αγαθών και των προσώπων λόγω της ολοκλήρωσης της Κοινότητας και της Ενιαίας Αγοράς, οι αλλαγές στην οικονομική διάρθρωση και ιδιαίτερα η αύξηση του τομέα των υπηρεσιών και του τουρισμού, συνέβαλαν σημαντικά στην αύξηση του όγκου των μεταφορών. Αυτό, σε συνδυασμό με έναν αριθμό ακατάλληλων επενδύσεων σε νέες υποδομές, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της συμφόρησης στα πιο πυκνοκατοικημένα οικονομικά κέντρα της Κοινότητας όπως στην περιοχή Ρήνου-Ρουρ, του Λονδίνου, του Ile de France, της Μαδρίτης και του Μιλάνου (CEC, DOC α), 1992).

Δεδομένων των παραπάνω προβλημάτων και της αυξανόμενης αντίθεσης του πληθυσμού για νέα έργα στις κεντρικές περιοχές, αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις στις τεχνολογίες που μειώνουν την απόσταση, δηλαδή σε μεταφορές μεγάλης ταχύτητας όπως αυτοκινητόδρομοι, τραίνα υψηλών ταχυτήτων (TGV) και στις τεχνολογίες πληροφόρησης, οι οποίες επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να εγκατασταθούν σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος και λιγότερη συμφόρηση, ενώ θα παραμένουν σε στενή επαφή με τις αγορές.

Ωστόσο, η ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών εγκυμονεί ανισορροπίες οι οποίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με συμπληρωματικά έργα. Οι περιοχές που βρίσκονται κοντά στους νέους άξονες θα αποκομίσουν τα περισσότερα οφέλη, ενώ υπάρχουν περιοχές οι οποίες συνδέονται πολύ άσχημα με τα σημεία πρόσβασης των μεγάλων δικτύων όπως είναι οι κόμβοι αυτοκινητοδρόμων, οι βασικοί σιδηροδρομικοί σταθμοί, οι λιμένες και οι αερολιμένες.

Το πρόβλημα της άνισης προσπελασιμότητας επιδεινώνεται από το γεγονός ότι οι στόχοι της πολιτικής μεταφορών προσανατολίζουν τις επενδύσεις εκεί όπου υπάρχει ήδη μεγαλύτερη

ζήτηση, δηλαδή σε περιοχές με μεγαλύτερη ανάπτυξη. Αυτό συνεπάγεται επιπλέον μείωση της προσπελασιμότητας των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, ενώ ταυτόχρονα ενισχύονται τα προβλήματα της συμφόρησης και του περιβάλλοντος.

Οι περιοχές που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα στον τομέα της προσπελασιμότητας είναι οι περιφερειακές και κυρίως οι υπερ-περιφερειακές. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν η Φιλανδία, η Σουηδία, τμήματα του Ηνωμένου Βασιλείου, η Πορτογαλία, το μεγαλύτερο μέρος της Ισπανίας, η Ελλάδα, τμήματα της Αυστρίας και της Γερμανίας, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των νησιών (ΣΑΚΧ, 1997).

Μία λύση στο πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει η εφαρμογή μιας επενδυτικής πολιτικής εναλλακτικών διαδρόμων ή μέσων μεταφοράς η οποία θα μειώσει το φόρτο των υφιστάμενων οδικών και σιδηροδρομικών συνδέσεων, ενώ παράλληλα θα ενισχύσει τα δευτερεύοντα και περιφερειακά δίκτυα που θα συνδέουν τις περιφέρειες και κυρίως τις μειονεκτούσες περιοχές με το σύστημα των διευρωπαϊκών δικτύων (ΣΑΚΧ, 1997 / EC, DOC α), 1994).

Το μεταφορικό δίκτυο της Κοινότητας συνδέεται όλο και περισσότερο με την εξέλιξη των δικτύων αυτών σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Η αύξηση των ανταλλαγών με την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη προβλέπεται να παρουσιάσει σημαντική αύξηση της κίνησης κυρίως στις οδικές μεταφορές. Ωστόσο, οι δυνατότητες σύνδεσης της ΕΕ π.χ. μέσω Τσεχίας ή Σλοβακίας είναι περιορισμένες λόγω της υφιστάμενης κατάστασης των υποδομών. Επίσης, η Ελλάδα είναι αποκομμένη από τις χερσαίες συνδέσεις της με τις υπόλοιπες χώρες της Ένωσης και λόγω των πολιτικών εξελίξεων στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Συνεπώς, ο εκσυγχρονισμός των μεταφορικών δικτύων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αναδεικνύεται σε σημαντική προτεραιότητα.

Επίσης, η εντατικοποίηση των σχέσεων με τις τρίτες μεσογειακές χώρες και η συμφόρηση των οδικών και πορθμειακών διαβάσεων θα μπορούσε να αποτελέσει μία σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη των θαλάσσιων μεταφορών και τη βελτίωση του εξοπλισμού και της οργάνωσης των λιμένων.

Τα μέτρα ανάπτυξης των διευρωπαϊκών δικτύων θα πρέπει να συνοδεύονται με την επέκτασή τους προς τις χώρες του εξωτερικού με την προοπτική της συνεργασίας, καθώς και με μέτρα σωστής διαχείρισης της κυκλοφορίας και προστασίας του περιβάλλοντος. Επίσης, θα πρέπει να συνδυαστούν με ενέργειες που βελτιώνουν την εξυπηρέτηση των περιοχών των οποίων ενδέχεται να μειωθεί η προσπελασιμότητα, με την επέκταση των μεγάλων δικτύων {EC, DOC α), Brussels - Luxembourg, 1994}. Δεδομένου ότι το τελευταίο σημείο αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα ανισορροπίας μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών περιοχών, θα πρέπει να απασχολήσει ιδιαίτερα τις περιφερειακές και χωροταξικές πολιτικές.

γ) Δίκτυα πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής τεχνολογίας οι δυνατότητες ολοκλήρωσης του κοινοτικού χώρου είναι σημαντικές. Οι νέες εξελίξεις στον τομέα αυτό έχουν την ικανότητα να μειώνουν τη σημασία της απόστασης και τα μειονεκτήματα του κόστους μεταφοράς για τις επιχειρήσεις που βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιφέρειες. Έτσι, μέσω των πιο προηγμένων επιτευγμάτων όπως η τηλε-εργασία και η παροχή

κοινωνικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών, παρέχουν σημαντικές ευκαιρίες για την οικονομική ανάπτυξη και των πιο απομακρυσμένων περιφερειών.

Οι τεχνολογίες πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών δεν αποτελούν καθοριστικό παράγοντα δημιουργίας χωρικών ανισοτήτων. Το πρόβλημα δεν είναι τόσο οι νέες συνδέσεις, όσο οι περιορισμένες διαθέσιμες εφαρμογές και υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών των επιχειρήσεων και των ατόμων. Ωστόσο, η χρήση τους επηρεάζει την ικανότητα των περιοχών να αναπτύξουν το ανθρώπινο δυναμικό τους, τις υποδομές τους και τους πόρους τους συμβάλλοντας έτσι στην εσωτερική τους ανάπτυξη. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις ΜΜΕ, οι οποίες στηρίζουν το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας των περιφερειών και ιδιαίτερα των μειονεκτικών περιοχών.

Συνεπώς, αυτό που προέχει είναι η δυνατότητα πρόσβασης στα δίκτυα πληροφοριών και τηλεπικοινωνιών, προκειμένου να εξυπηρετούνται και να επωφελούνται όλες οι περιοχές από το δίκτυο. Το 1993 η αναλογία των νοικοκυριών με καλωδιακή σύνδεση ήταν πολύ μεγαλύτερη στις κεντρικές χώρες απ' ό,τι στις χώρες συνοχής (ΣΑΚΧ, Νοορτβέικ, Ιούνιος 1997). Θα πρέπει επομένως να γίνουν κάποιες παρεμβάσεις προκειμένου να πραγματοποιηθεί ο εκσυγχρονισμός ορισμένων περιοχών και να εξασφαλιστεί η παροχή προηγμένων υπηρεσιών. Για παράδειγμα, η εγκατάσταση δικτύου internet απαιτεί εκσυγχρονισμό του δημόσιου τηλεφωνικού δικτύου.

Ωστόσο, η παροχή αποτελεσματικών τηλεφωνικών γραμμών και σχετικών υπηρεσιών δεν αρκεί από μόνη της για την ανάπτυξη των περιοχών. Οι λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες χρειάζονται επιχειρήσεις και άτομα με την κατάλληλη τεχνογνωσία, ώστε να ανταποκρίνονται στις υπηρεσίες που παρέχουν οι σύγχρονες τηλεπικοινωνίες, όπως είναι η πληροφόρηση με απ' ευθείας σύνδεση (on line), ταχείας διαβίβασης δεδομένων κλπ. Επομένως, θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η εκπαίδευση στον τομέα αυτό και να ενισχυθεί η ζήτηση μέσα από τη διαφήμιση και άλλα μέσα επίδειξης.

Τέλος, εκτός από τις ενισχύσεις των επενδύσεων που προβλέπει η Κοινότητα για τις λιγότερο ανεπτυγμένες και αγροτικές περιφέρειες προκειμένου αυτές να εξασφαλίσουν ίση πρόσβαση στις υπηρεσίες, θα πρέπει να προβλεφθούν κανονιστικές ρυθμίσεις που θα επιτρέπουν σε όλες τις περιοχές να επωφελούνται από τα πλεονεκτήματα της φιλελευθεροποίησης όσον αφορά τις τιμές, την ποιότητα των υπηρεσιών και την καινοτομία (ΣΑΚΧ, Νοορτβέικ, Ιούνιος 1997).

δ) Προσφορά ενέργειας

Σημαντικές επίσης εξελίξεις αναμένονται στον τομέα της ενέργειας. Η αύξηση της ενεργειακής κατανάλωσης λόγω των μεταφορών των οικιακών και τριτογενών δραστηριοτήτων και της βιομηχανίας θα αυξήσει τη συνολική ζήτηση ενέργειας στην ΕΕ και κατ' επέκταση το ποσοστό κατανάλωσης κυρίως σε ηλεκτρική ενέργεια και φυσικό αέριο.

Λόγω των παραπάνω εξελίξεων και της αναμενόμενης πτώσης της εσωτερικής παραγωγής για τα επόμενα περίπου 30 χρόνια αναμένεται αύξηση της ενεργειακής εξάρτησης της Ένωσης από τρίτες χώρες. Ένας λοιπόν από τους στόχους της Κοινοτικής πολιτικής είναι η ενίσχυση της συνεργασίας και η δημιουργία σταθερών δεσμών με τις κύριες χώρες παραγωγής (Κεντρική - Ανατολική Ευρώπη και πρώην Σοβιετική Ένωση), προκειμένου να εξασφαλιστεί μακροπρόθεσμα ο εφοδιασμός της.

Από άποψη σχεδιασμού, η Κοινότητα δίνει προτεραιότητα στην ολοκλήρωση των δικτύων ηλεκτρικού ρεύματος και μεταφοράς φυσικού αερίου με στόχο να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη συνεργασία με τις χώρες παραγωγής, να μειωθεί ο κορεσμός ορισμένων δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας και να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι πιο απομακρυσμένες ζώνες.

Ειδικότερα για τα δίκτυα φυσικού αερίου, αρκετές περιφερειακές περιοχές υστερούν σημαντικά, λόγω των υφιστάμενων δικτύων διανομής (Σκωτία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ελλάδα). Γι' αυτό το λόγο η επιτάχυνση της κατασκευής των διευρωπαϊκών αγωγών συμπληρώνεται από την Κοινοτική Πρωτοβουλία REGEN, η οποία στοχεύει στην καλύτερη εξυπηρέτηση των μειονεκτουσών περιοχών και την αποπεράτωση ορισμένων κρίκων που λείπουν στο διευρωπαϊκό δίκτυο.

Όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (βιομάζα, αιολική ενέργεια, ηλιακή ενέργεια κλπ.), η χρήση τους θα παραμείνει περιορισμένη λόγω οικονομικών προβλημάτων για την διείσδυσή στις αγορές : το μερίδιό τους στην αγορά πρωτογενούς ενέργειας δεν θα ξεπερνά το 8% σε κοινοτικό επίπεδο το 2005 {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραβλεφθούν οι θετικές χωρικές επιπτώσεις αυτού του τύπου ενέργειας, δεδομένου ότι η τοπική και περιφερειακή κλίμακα ενδείκνυνται για την καλύτερη ανάπτυξη και αξιοποίησή της {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Ιδιαίτερα σημαντική θα είναι για τις νησιώτικες περιοχές, οι οποίες έχουν ελάχιστες επιλογές όσον αφορά τον ανεφοδιασμό τους με ενέργεια και επιπλέον είναι πολύ πιο ευάλωτες στις διακυμάνσεις των τιμών και κυρίως των προϊόντων πετρελαίου, γεγονός που συμβάλλει στην οικονομική τους αστάθεια.

ε) Περιβάλλον

Τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο, ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί προϋπόθεση για μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Για το λόγω αυτό, κάθε οικονομική δραστηριότητα θα πρέπει να πραγματοποιείται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγεται η περαιτέρω υποβάθμιση του περιβάλλοντος και να διασφαλίζεται έτσι η βιώσιμη ανάπτυξη.

Η ολοκληρωμένη προσέγγιση σε κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την πραγματοποίηση του παραπάνω στόχου. Η χωροταξία αποτελεί έναν από τους καίριους τομείς για την προστασία του περιβάλλοντος και την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, εφόσον μπορεί να προσδιορίσει χωρικά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των κοινοτικών δράσεων και προγραμμάτων.

Οι τομείς που απασχολούν ιδιαίτερα την περιβαλλοντική πολιτική της Κοινότητας, όσον αφορά τη σχέση αυτή μεταξύ χωροταξίας, περιβάλλοντος και χρήσεων γης είναι η διατήρηση των υπαίθριων χώρων και η προστασία των υδάτινων πόρων των οποίων η σημασία αναγνωρίστηκε από την ευρωπαϊκή συνάντηση Κορυφής στην Κέρκυρα τον Ιούνιο του 1994.

Δύο ακόμη τομείς που συμπεριλαμβάνονται στην νομοθεσία περί προστασίας του περιβάλλοντος είναι :

Ο τομέας των προϊόντων που διατίθενται στην ενιαία αγορά και ο καθορισμός των ελάχιστων ποιοτικών προδιαγραφών και ανώτατων επιπέδων εκπομπών στα ύδατα, τον αέρα και τα εδάφη (ΣΑΚΧ, 1997).

Στα θέματα γνώσης των φυσικών χώρων έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια σημαντική πρόοδος μέσω των απογραφών ζωνών ιδιαίτερου βιολογικού και γεωγραφικού ενδιαφέροντος. Σε κοινοτικό επίπεδο είναι γνωστή η βάση δεδομένων CORINE-Βιότοποι η οποία περιλαμβάνει τους βιοτόπους του κοινοτικού εδάφους που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Έτσι, οι προστατευόμενες εκτάσεις έχουν αυξηθεί σημαντικά. Η έκταση των "Ζωνών Ειδικής Προστασίας", η οποία αφορά την συντήρηση των άγριων πτηνών σύμφωνα με την οδηγία 79/409 της ΕΕ σχεδόν πενταπλασιάστηκε μεταξύ 1986 και 1994 {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Η μείωση των υγρότοπων επιβραδύνθηκε χάρη στη συνδυασμένη δράση των διεθνών συμβάσεων για τη διατήρησή τους (κυρίως η Σύμβαση Ραμσάρ) και των αντίστοιχων κοινοτικών προγραμμάτων (π.χ. LIFE){EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Ωστόσο, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν μέχρι τώρα δεν αρκούν για να λύσουν το πρόβλημα της μείωσης και της υποβάθμισης των φυσικών πόρων. Η υπάρχουσα επιφάνεια που καλύπτεται από τις "Ζώνες Ειδικής Προστασίας" απέχει πολύ από ένα συνεκτικό και επαρκές δίκτυο {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Επίσης, οι οδηγίες περί χρήσεων γης και αποτίμησης των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων, αν και είναι πολύ σημαντικές από χωροταξική άποψη εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες στην εφαρμογή τους, δεδομένου ότι δεν εφαρμόζονται πλήρως σε ορισμένα κράτη μέλη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα συνεχίζονται οι αλλοιώσεις και η υποβάθμιση στο εσωτερικό των ζωνών αυτών απειλώντας έτσι τη βιοποικιλότητα και την ισορροπία των οικοσυστημάτων. Οι παράκτιοι υπαίθριοι χώροι παρουσιάζουν τάσεις εξαφάνισης προς όφελος της αστικοποίησης και των βιομηχανικών και μεταφορικών υποδομών οι οποίες συμβάλουν στον κατακερματισμό τους. Επίσης, οι πρακτικές γεωργικής εκμετάλλευσης επέφεραν σημαντική αλλοίωση και ποιοτική υποβάθμιση των φυσικών και παραδοσιακών τοπίων με αποτέλεσμα να εξαφανιστούν πολλά είδη φυτών και να μειωθεί η ποικιλία τους.

Όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, το πρόβλημα της ρύπανσης και της μείωσης των αποθεμάτων είναι εξίσου σημαντικό. Η εντατική γεωργική παραγωγή αύξησε την περιεκτικότητα των επιφανειακών υδάτων σε νιτρικά άλατα από λιπάσματα σε πολλές βόρειες περιφέρειες, σε επίπεδα που ξεπερνούν τις κοινοτικές προδιαγραφές. Μεταξύ επομένως των οδηγιών που ρυθμίζουν τις χρήσεις γης, η οδηγία περί "νιτρικών ουσιών" αποχτά ειδικό βάρος για τα Κράτη Μέλη που διαθέτουν βιομηχανική και συγκεντρωμένη χωρικά γεωργία, κυρίως όσον αφορά την εκτροφή χοίρων (ΣΑΚΧ, 1997). Παράλληλα, οι διαθέσιμες υδάτινες ποσότητες προς κατανάλωση είναι πολύ άνισα διανεμημένες στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Πολλές περιοχές και ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη παρουσιάζουν σημαντική απώλεια αποθεμάτων κυρίως κατά την καλοκαιρινή περίοδο.

Όσον αφορά το θαλάσσιο και παράκτιο περιβάλλον, αυτό κινδυνεύει ιδιαίτερα από τα γνωστά ρυπογόνα όπως τα βαριά μέταλλα βιομηχανιών που μεταφέρονται στη Μεσόγειο και τη Βόρεια Θάλασσα μέσω των ποταμών, των υδάτινων ρευμάτων και της ατμόσφαιρας, οι

κατασκευές κατά μήκος των ακτών όπως τα λιμάνια, οι επιχωματώσεις, οι τεχνητές παραλίες κλπ.

Ειδικότερα, η Μεσόγειος αντιμετωπίζει τα μεγαλύτερα προβλήματα από όλες τις θάλασσες που περιβάλλουν την Κοινότητα, όχι μόνο εξαιτίας των γεωγραφικών της χαρακτηριστικών, αλλά και από το γεγονός ότι περιβάλλεται από μειονεκτικές περιοχές οι οποίες αδυνατούν να χρηματοδοτήσουν την προστασία του περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό έχουν ληφθεί πρόσφατα κάποια μέτρα μείωσης της μόλυνσης της Μεσογείου στα πλαίσια των Διαρθρωτικών Ταμείων και της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας ENVIREG.

Γενικότερα πάντως, στον τομέα του περιβάλλοντος θα πρέπει να προωθηθούν δράσεις συνεργασίας και δραστηριότητες που στοχεύουν στη συντονισμένη διαχείριση μεγάλων φυσικών συνόλων πέρα από τις κλασσικές τομεακές προσεγγίσεις. Για παράδειγμα, για τις παράκτιες ζώνες θα μπορούσε να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων όπως η αντίστοιχη CORINE-Βιότοποι, η οποία θα περιλαμβάνει το σύνολο των παράκτιων ζωνών της Ένωσης με τα χαρακτηριστικά τους και το βαθμό ευαισθησίας τους έναντι των ανθρώπινων δραστηριοτήτων {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Επίσης, θα μπορούσαν να καταρτιστούν για τις ζώνες αυτές ολοκληρωμένα σχέδια διαχείρισης {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Ένα πολύ σημαντικό μέτρο για τις θαλάσσιες ζώνες, θα μπορούσε να είναι η υποστήριξη της διακρατικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας (Βαλτική, Θάλασσα Μπάρεντς, Μεσόγειος κλπ.) με τη θέσπιση κοινών και συντονισμένων μηχανισμών διαχείρισης, όπως η από κοινού παρακολούθηση της ρύθμισης της ναυτιλιακής κυκλοφορίας στις θαλάσσιες περιοχές που διατρέχουν κίνδυνο καθώς και η εφαρμογή κοινών μεθόδων πρόληψης και αντιμετώπισης της ρύπανσης {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Μέχρι σήμερα, ελάχιστες φορές επιδιώχθηκε η υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης χωροταξικής προσέγγισης στη διαχείριση των υδάτων αν και αυτή θα βοηθούσε ιδιαίτερα στην αποτελεσματική, μακροπρόθεσμη διαχείριση της ποιότητας και της παροχής νερού, καθώς και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

Γενικό συμπέρασμα

Η χωροταξική οργάνωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζεται από μια τάση προς μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και διαφοροποίηση {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Οι αλλαγές στην διάρθρωση της οικονομικής δραστηριότητας, η εμφάνιση νέων μεθόδων παραγωγής και η τεχνολογική πρόοδος μετέβαλαν τη μορφή του κοινοτικού χώρου, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται σήμερα ζώνες έντονης ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού κοντά σε ζώνες παρακμάζουσες. Στην κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η συνεχής διεύρυνση της Κοινότητας (από 6 σε 15 μέλη).

Η ενίσχυση του ρόλου των μεγάλων αστικών κέντρων συνοδεύεται από την επιδείνωση των προβλημάτων της συμφόρησης και του περιβάλλοντος. Η κατανομή των οικονομικών και οικιστικών δραστηριοτήτων διαφοροποιεί ορισμένες αγροτικές ζώνες, ενώ οι λιγότερο προσιτές περιοχές εξακολουθούν να υποφέρουν από φυσικά μειονεκτήματα ή περιθωριοποιούνται {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με τις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές σε άλλα μέρη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου και την προσχώρηση των τριών χωρών ΕΖΕΣ, της Αυστρίας, της

Σουηδίας και της Φιλανδίας, μετατοπίζουν το κέντρο βάρους από τον παραδοσιακό άξονα Βορρά-Νότου προς τα ανατολικά και αναδεικνύουν την ανάγκη για ενίσχυση της εξωτερικής συνεργασίας, αναδιάρθρωση των δικτύων επικοινωνίας και καλύτερη διαχείριση του περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερα, ενίσχυση της συνεργασίας απαιτείται για τη διαχείριση των θαλασσών που περιβάλλουν την κοινότητα (Μεσόγειος, Βαλτική, Βόρεια Θάλασσα, Θάλασσα του Μπάρεντς κλπ.) προκειμένου να προστατευτούν οι περιοχές αυτές από νέες οικολογικές καταστροφές και παράλληλα να ενισχυθούν οι θαλάσσιες μεταφορές.

Οι οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και άλλες διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των περιοχών της Ένωσης, πολλές φορές εντείνονται από τη διαδικασία της φιλελευθεροποίησης και του ανταγωνισμού. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να αφήνει αδιάφορες τις κοινοτικές πολιτικές οι οποίες στοχεύουν στο να μπορέσει ολόκληρη η Κοινότητα να επωφεληθεί από τις θετικές επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Τα βασικά θέματα στα οποία θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους οι κοινοτικές πολιτικές σήμερα είναι : η ισόρροπη κατανομή των παραγωγικών δραστηριοτήτων, ώστε να μειωθούν οι τάσεις συγκέντρωσης στις πιο ανταγωνιστικές περιοχές, η αειφόρος ανάπτυξη προκειμένου να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη του συνόλου της Κοινότητας και η διαρθρωτική ενίσχυση σε ειδικά χωρικά σύνολα προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα τα ιδιαίτερα προβλήματα που τα χαρακτηρίζουν. Στην τελευταία κατηγορία ανήκουν οι νησιώτικές περιοχές, οι οποίες και αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

2. ΟΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Οι νέες τάσεις που παρατηρούνται στους τομείς που αναφέρονται παραπάνω έχουν διαφορετικές συνέπειες για τις διάφορες κατηγορίες περιοχών που αποτελούν τον γεωγραφικό χώρο της Ένωσης όπως οι αστικές, οι αγροτικές, οι παραμεθόριες, οι παράκτιες και οι νησιώτικες. Η συγκεκριμένη εργασία ασχολείται αποκλειστικά με τις επιπτώσεις των παραπάνω εξελίξεων στον νησιώτικο χώρο, οι οποίες συνδέονται άμεσα με το **νησιώτικο χαρακτήρα** και έμμεσα με τις υφιστάμενες **κοινοτικές πολιτικές**.

2.1 Εννοιολογική και Μεθοδολογική προσέγγιση

Είναι κοινά αποδεκτό, ότι ένα νησί αποτελεί τμήμα ξηράς το οποίο περιβάλλεται από νερό. Ωστόσο, καθώς προσπαθούμε να κατανοήσουμε καλύτερα και να συγκρίνουμε τις νησιώτικες περιοχές μεταξύ τους, διαπιστώνουμε ότι ανακύπτουν προβλήματα μεγέθους, απομόνωσης και περιθωριοποίησης τα οποία για να αναλυθούν χρειάζονται εννοιολογικά εργαλεία.

Ο **νησιώτικός χαρακτήρας** αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αναλυθεί. Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να μετρηθούν οι ιδιαιτερότητες των νησιών που συνδέονται με τη σπανιότητα των φυσικών τους πόρων, την οικολογική τους ευθραυστότητα, το υψηλό μεταφορικό κόστος ή το βαθμό εξάρτησής τους από τις οικονομίες των εξωτερικών αγορών. Ωστόσο, αυτές οι ιδιαιτερότητες μπορούν να προσεγγιστούν μέσα από μία σφαιρική θεώρηση, αν γίνει η υπόθεση ότι προκύπτουν από ένα σύνολο παραγόντων και ότι το **νησιώτικο φαινόμενο** προκύπτει από το συνδυασμό αυτών των παραγόντων.

Ένα γεγονός το οποίο παραμένει πάντα αληθινό, είναι ότι τα νησιά είναι **μικρότερα** από τις ηπειρωτικές περιοχές. Αν και αυτό είναι κάτι το ευνόητο, οδηγεί σε ένα πρώτο απλό συλλογισμό. Δηλαδή στο συμπέρασμα ότι το μικρό μέγεθος των νησιών συνεπάγεται την «σπανιότητα», η οποία αν και εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους, μπορεί να μετρηθεί κυρίως από την έλλειψη ή την ύπαρξη ελάχιστων πόρων (ακατέργαστα υλικά, υποδομές, ανθρώπινο δυναμικό κλπ.).

Με στόχο την διαχείριση των περιορισμένων πρώτων υλών και συντελεστών παραγωγής, οι νησιώτικες οικονομίες υιοθέτησαν ένα ειδικό σύστημα διαχείρισης, το οποίο βασίζεται στην **ανάγκη να έχουν πρόσβαση** στο βασικό δίκτυο συναλλαγών με το εξωτερικό. Από την περίοδο της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα, το φαινόμενο αυτό αποτελεί σταθερό στοιχείο στην ιστορία όλων των νησιώτικων οικονομιών.

Οι περιορισμένοι πόροι και το άνοιγμα προς το εξωτερικό, οδήγησαν σε ένα υψηλό βαθμό **εξάρτησης** που οφείλεται ουσιαστικά στην εξαγωγική δραστηριότητα ενός μοναδικού προϊόντος (λόγω της μονοπαραγωγής) και σε ένα υψηλό επίπεδο εισαγωγών. Αυτή η εξάρτηση που οφείλεται στην αδυναμία της εσωτερικής οικονομίας των νησιών και στον κυρίαρχο ρόλο του εξωτερικού εμπορίου, ενισχύεται όταν επιπροσθέτως τα νησιά είναι απομακρυσμένα από τις αγορές τους.

Η περιφερειακότητα και η γεωγραφική απομόνωση αποτελούν ένα ακόμη σημαντικό συστατικό στοιχείο του νησιώτικου χαρακτήρα και ως έννοιες μπορούν να προσδιοριστούν, στην περίπτωση των νησιών, από «την μονιμότητα της φυσικής τους εδαφικής ασυνέχειας» (EURISLES, DOC a), 1998}.

Η γεωγραφική αυτή κατάσταση μεταφράζεται σε έντονη εξάρτηση από τις θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές και αναπόφευκτα στην αύξηση του κόστους λειτουργίας της οικονομίας τους, η οποία προέρχεται από το επιπρόσθετο κόστος εφοδιασμού σε ενέργεια και προϊόντα, παροχής υπηρεσιών, υποδομής, ενημέρωσης και επικοινωνίας.

Μεταξύ όλων αυτών, μπορούμε να προσθέσουμε και έναν ακόμη αρνητικό παράγοντα στη λειτουργία της νησιώτικης οικονομίας όπως διατυπώθηκε στο Σχέδιο Έκθεσης της Επιτροπής Περιφερειακής Πολιτικής (4/2/1998) σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών : το κόστος απώλειας χρόνου κατά τη διάρκεια των παραγωγικών διαδικασιών, το οποίο αποτελεί «μη μετρήσιμο κόστος».

Σύμφωνα με την ανάλυση που ακολουθεί παρακάτω, διαπιστώνουμε ότι το μέγεθος, η εξάρτηση και η γεωγραφική απομόνωση αποτελούν βασικά συστατικά στοιχεία του νησιώτικου χαρακτήρα, τα οποία επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη, τον τύπο και το μέγεθος της νησιώτικης οικονομίας και κοινωνίας.

Ωστόσο, κατά τον γεωγράφο Lucien Febre στο βιβλίο του «*La terre et l' Evolution humaine*», που δημοσιεύτηκε το 1992 (EURISLES, Publications 1998}, ο νησιώτικος χαρακτήρας δεν μπορεί να καθορίσει έναν τύπο οικονομίας ή κοινωνίας. Κατά την άποψή του, τα νησιά έχουν μόνο «τρεις δευτερεύουσες ιδιαιτερότητες : το μήκος της ακτογραμμής τους σε σχέση με την επιφάνειά τους, την εξωτερική επίδραση της θάλασσας και την απομόνωση». Στη συνέχεια, προσθέτει ότι : «αυτές οι τρεις ξεχωριστές έννοιες έχουν χρησιμοποιηθεί επιτυχώς για φιλόδοξες γενικεύσεις τις οποίες απορρίπτουμε».

Είναι γεγονός βέβαια, ότι από καθαρά φυσική άποψη, ο νησιώτικος χαρακτήρας μπορεί να μην αποτελεί από μόνος του καθοριστικό παράγοντα στην οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός, ότι η πρώτη βιομηχανική επανάσταση έλαβε χώρα στο νησί της Μεγάλης Βρετανίας, ενώ ένα άλλο αρχιπέλαγος, η Ιαπωνία, αποτελεί μία από τις κυρίαρχες οικονομικές χώρες παγκοσμίως.

Οι επιδράσεις του μεγέθους, της εξάρτησης και της απόστασης συνεπάγονται διαφορετικές επιπτώσεις σε διάφορες ιστορικές περιόδους ή οικονομικά συστήματα. Σήμερα, τα ιδιαίτερα νησιώτικα χαρακτηριστικά διαμορφώνουν έναν τέτοιο τύπο οικονομικής ανάπτυξης, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με το κυρίαρχο μοντέλο που χαρακτηρίζεται από οικονομίες κλίμακας, συγκέντρωσης και οικονομικής αποτελεσματικότητας. Έτσι, η περιθωριοποίηση των νησιών δεν είναι μόνο γεωγραφική, αλλά και οικονομική, δημογραφική, τεχνολογική και πολιτιστική.

Στο γεγονός αυτό οφείλεται και η περιθωριοποίηση των νησιών από άποψη **αναπτυξιακής πολιτικής**, δεδομένου ότι οι μέχρι σήμερα κοινοτικές πολιτικές δεν είναι προσαρμοσμένες στις ιδιομορφίες που συνδέονται με τη νησιώτικη ιδιότητα με

αποτέλεσμα να ενισχύουν την διχοτομία νησιώτικου - ηπειρωτικού χώρου σε όλους τους παραπάνω τομείς. Υπάρχουν επομένως προβλήματα που προκύπτουν έμμεσα, ως δευτερογενείς επιπτώσεις ενός συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθούσαν ανέκαθεν οι υφιστάμενες κοινοτικές πολιτικές.

Η κατάσταση αυτή μεταφράζεται στην αδυναμία των νησιών να συμμετέχουν ισότιμα στην αναπτυξιακή διαδικασία και ειδικά στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και είναι αναστρέψιμη εφόσον μεταβληθεί το πλαίσιο που τη δημιουργήσε. Ωστόσο, για να γίνει αυτό θα πρέπει πρώτα να προσδιοριστούν τα προβλήματα που αναφέρονται στις οικονομικές και κοινωνικές διαφορές οι οποίες συνδέονται άμεσα με τα φυσικά χαρακτηριστικά του νησιώτικου χαρακτήρα.

Σύμφωνα με την έκθεση της CEIES (Consultative Committee for Statistical Information in the Economic and Social Fields) *«Δείκτες περιφερειακών ανισοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση»* (EURISLES, Official documents, 1998), προσδιορίζονται τρεις πηγές ανισοτήτων οι οποίες επηρεάζουν την ενσωμάτωση των περιφερειών με την Ευρωπαϊκή Ένωση :

- Ανισότητες που συνδέονται με τις φυσικές συνθήκες και τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας
- Ανισότητες που αναφέρονται στην άνιση ανάπτυξη του παραγωγικού δυναμικού
- Ανισότητες που αντανakλούν τις μεγάλες διαφορές στα εισοδήματα και τους όρους ζωής μεταξύ των περιφερειών της Ένωσης

Αν και οι τρεις κατηγορίες ανισοτήτων είναι σημαντικές, ο πρώτος τύπος είναι πρωταρχικής σημασίας για την περίπτωση των νησιών.

Στην ίδια έκθεση αναφέρεται επίσης ότι *«οι ανισότητες που συνδέονται με τα φυσικά χαρακτηριστικά είναι, εξ ορισμού, το αποτέλεσμα κάποιων καταστάσεων πάνω στις οποίες ο άνθρωπος έχει μικρή επίδραση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η περιφερειακή πολιτική δεν επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις αιτίες (τις οποίες δεν μπορεί να αλλάξει), αλλά τα συμπτώματα. Κάθε φυσικό μειονέκτημα μπορεί εν μέρη τουλάχιστον να αντισταθμιστεί από κατάλληλα μέτρα. Η δυσκολία έγκειται στο διαχωρισμό μεταξύ των μειονεκτημάτων τα οποία αποδίδονται στις φυσικές συνθήκες (νησιώτικός χαρακτήρας, περιφερειακότητα, απομόνωση, δυσμενείς κλιματικές συνθήκες κλπ.) και σ' αυτά που προέρχονται από την ανθρώπινη δράση. Μία προσπάθεια που θα έπρεπε να γίνει είναι να εκτιμηθεί η οικονομική και κοινωνική επίπτωση κάθε κατάστασης».*

Το κομμάτι αυτό της έκθεσης καθορίζει το πλαίσιο του πρώτου μέρους της συγκεκριμένης εργασίας, της οποίας ο στόχος είναι να προσδιορίσει τις μόνιμες φυσικές ιδιαιτερότητες του νησιώτικου χαρακτήρα και να εκτιμήσει επιπτώσεις τους στο νησιώτικο χώρο και στο πλαίσιο αυτό να επισημάνει τα ζητήματα στα οποία θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους οι κοινοτικές πολιτικές σήμερα προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα των νησιών.

2.2 Νησιώτικος χαρακτήρας και υπερ-περιφερειακότητα

Εκτός από το πρόβλημα ενός θεωρητικού πλαισίου, για το οποίο δεν έχει βρεθεί γενικά μια ικανοποιητική λύση, η νησιώτικη οικονομία φέρει προβλήματα εννοιολογικής προσέγγισης για ένα συγκεκριμένο αριθμό χαρακτηριστικών, κοινών για τα νησιά, τα οποία μπορούν να καθορίσουν τις συνθήκες ανάπτυξής τους.

Ακόμη, έχει αναγνωριστεί σε συγκεκριμένα έγγραφα της Ε.Ε. ότι οι έννοιες του Κέντρου και της Περιφέρειας «εξακολουθούν να ερμηνεύονται διαφορετικά από τα ενδιαφερόμενα Κράτη-Μέλη» {EURISLES DOC, a), 1998}. Οι έννοιες αυτές του Κέντρου και της Περιφέρειας, οι οποίες μετρώνται μέσω σύνθετων δεικτών, δεν μπορούν ωστόσο, να αγνοήσουν απλές φυσικούς παραμέτρους όπως ο νησιώτικος χαρακτήρας.

Η σχέση μεταξύ νησιώτικου και υπερ-περιφερειακού χαρακτήρα

Η έννοια του νησιώτικου χαρακτήρα φαίνεται ότι είναι σχετικά καλά προσδιορισμένη, από την αναγνώρισή του στην πρόσφατη δήλωση της συνθήκης του Άμστερνταμ, καθώς και με γεωγραφικούς, πολιτικούς και στατιστικούς όρους και συγκεκριμένα στα πλαίσια της θεωρητικής εργασίας που πραγματοποίησε η Eurostat {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992 / EURISLES, DOC b), 1998} η οποία καθορίζει το νησί ως τμήμα ξηράς με έκταση τουλάχιστον 1 χλμ.²:

- μόνιμα κατοικημένο από ένα στατιστικά σημαντικό πληθυσμό (> 50 κατοίκους),
- μη συνδεδεμένο με την ενδοχώρα από μόνιμες κατασκευές,
- διαχωρισμένο από την Ευρωπαϊκή ήπειρο με μία ζώνη νερού πλάτους τουλάχιστον 1 χλμ.,
- χωρίς να υπάρχει κέντρο πολιτικών λήψης αποφάσεων μεγάλης σημασίας. Επίσης αποκλείονται τα νησιά εκείνα στα οποία υπάρχει εθνική πρωτεύουσα : Λονδίνο, Δουβλίνο, Κοπεγχάγη¹.

Προς εφαρμογή του παραπάνω ορισμού, προέκυψε ο αριθμός των 225 νησιών των 21 νησιώτικων περιοχών που συμμετέχουν στην συγκεκριμένη εργασία.

Οι Υπερ-Περιφερειακές περιοχές² έχουν επίσης προσδιοριστεί με σαφήνεια, από ευκρινή στοιχεία σχετικά με την υπερβολικά μεγάλη απόσταση από την Ευρωπαϊκή Ήπειρο {EURISLES, DOC c), 1998} και από την αναγνώρισή τους στη δήλωση για τις Υπερ-Περιφερειακές Περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη συνθήκη του Μάαστριχ.

¹ Στην περίπτωση του ΗΒ, τα νησιά καθορίζονται ως εκείνα που βρίσκονται στην περιφέρεια, δηλαδή τα νησιά της Σκωτίας, το Isle of Wight κλπ.

² Οι υπερ-περιφερειακές περιοχές (ή γνωστές και ως υπεραντλαντικές κτήσεις) αποτελούνται από τα Γαλλικά Υπερπόντια Διαμερίσματα (Μαρτινίκα, Γουαδελούπη στις Μικρές Αντίλλες Καραϊβικής, Γουιάνα στη Νότια Αμερική και Ρεουνιόν στον Ινδικό Ωκεανό), οι Αζόρες και η Μαδέρα (Πορτογαλία) στον Ατλαντικό και τα Κανάρια (Ισπανία), κοντά στη βορειο-δυτική ακτή της Αφρικής.

Εκτός από το γεγονός ότι 6 από τις 7 υπερ-περιφερειακές περιοχές είναι νησιά (εξαιρείται η Γαλλική Γουιάνα), υπάρχουν 6 βασικά σημεία που περιγράφουν με ανάγλυφο τρόπο το χαρακτήρα των υπερ-περιφερειακών περιοχών :

- 1) Ως υπερ-περιφερειακότητα μπορεί να καθοριστεί η υπερβολικά μεγάλη απόσταση αυτών των περιοχών από την Ευρωπαϊκή ήπειρο {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994/ EURISLES, DOC c), 1998}, με σημαντικές επιπτώσεις στο κόστος λειτουργίας της οικονομίας τους.
- 2) Η υπερ-περιφερειακότητα χαρακτηρίζεται από κλιματικούς περιορισμούς {EURISLES, DOC c), 1998} (ισημερινό ή τροπικό κλίμα με κυκλώνες, ομίχλη, έντονες βροχοπτώσεις ή έντονη ξηρασία κ.λ.π.) και από ιδιαίτερα τροπικές ή υποτροπικές παραγωγές {EURISLES, DOC c), 1998} (ζαχαρότευτλα στη Γουαδελούπη και τη Ρεουνιόν, μπανάνες στη Μαρτινίκα και τη Μαδέρα ή ακόμη και εξειδικευμένες καλλιέργειες, όπως υποτροπικά φρούτα και εξωτικά λουδούδια στη Μαδέρα, μάγκο και αβοκάντο στα Κανάρια κ.α.)
- 3) Η υπερ-περιφερειακότητα παίζει επίσης, έναν επιπρόσθετο ρόλο στα σύνορα της Ε.Ε

Στο έργο του «*Fronts et FrontiErs*» {EURISLES, Publications 1998}, ο Michel Foucher ασχολείται μόνο με τα χερσαία σύνορα. Ο λόγος τον οποίο προβάλλει γ' αυτό, είναι ότι τα θαλάσσια σύνορα «*παίζουν πολύ διαφορετικό ρόλο στην εδαφική διαμόρφωση των κρατών, όσον αφορά την ιστορία της ανθρώπινης γεωγραφίας και στρατηγικής*». Αυτό που αληθεύει για τα θαλάσσια σύνορα, συνδέεται ακόμα περισσότερο με τα αυστηρά καθορισμένα νησιώτικα σύνορα. Ένα νησί αποτελεί ταυτόχρονα ένα γεωγραφικό, πολιτιστικό και ανεξάρτητα από το πολιτικό του καθεστώς (Κράτος, περιφέρεια, διαμέρισμα κ.α.) «οικονομικό» σύνορο.

Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ορισμένες άμεσες επιπτώσεις. Στην περίπτωση των υπερ-περιφερειακών νησιών, η έννοια του συνόρου είναι ζωτικής σημασίας, διότι συνιστά τα πραγματικά σύνορα μεταξύ της Ε.Ε. και της Αμερικής, της Καραϊβικής, της Αφρικής και της Ασίας, ενώ τα νησιά βρίσκονται σε άμεσο και συχνά ισχυρό ανταγωνισμό με τους γείτονές τους [ιδιαίτερα όσον αφορά την παραδοσιακή γεωργία, η οποία είναι επιρρεπής στον ανταγωνισμό με τις χώρες ACP {EC, DOC e), 1994}, ενώ το τουριστικό εμπόριο αντιμετωπίζει κινδύνους ως προς το βαθμό διακύμανσης των συναλλαγών και τον αριθμό των επισκεπτών ή ακόμη και των πολιτικών αναταραχών {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}].

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού συνόρου, διαμορφώνει επίσης ένα μέρος της πραγματικότητας των νησιών του Αιγαίου, τα οποία χαρακτηρίζονται από μία αδιέξοδη κατάσταση που συνδέεται με το ευαίσθητο και αναχαιτιστικό γεωπολιτικό τους περιβάλλον.

- 4) Η υπερ-περιφερειακότητα αποτελεί ένα συνολικό περιεχόμενο περιορισμών (σε πόρους, ανθρώπινο δυναμικό, αγορές κ.λ.π.), το αποτέλεσμα των οποίων της προσδίδει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο μικρός αριθμός φυσικών πόρων στα νησιά περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα οικονομικής διαφοροποίησης, με αποτέλεσμα οι νησιώτικες οικονομίες να εξαρτώνται από μονοπαραγωγές (γεωργία, αλιεία, τουρισμός) που τις καθιστούν εντελώς ευάλωτες στις διακυμάνσεις των αγορών.

Στην περίπτωση των υπερ-περιφερειακών περιοχών, οι περισσότερες από αυτές (Γουαδελούπη, Μαρτινίκα, Κανάριοι και Μαδέρα) κυριαρχούνται σε μεγάλο βαθμό από τη γεωργία και κυρίως από την παραγωγή μπανάνας, της οποίας οι εξαγωγές αντιπροσωπεύουν σημαντικό τμήμα των εσόδων τους (60% για τη Γουαδελούπη και 50% για τη Μαρτινίκα) και καθιστά τις οικονομίες τους εξαρτημένες από την καλλιέργεια αυτή, αν και μόνο πάνω από 5% του εργατικού δυναμικού απασχολείται σ' αυτή τη δραστηριότητα {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Επίσης, οι περιοχές αυτές, όπως και τα περισσότερα νησιά, χαρακτηρίζονται από μία περιορισμένη εσωτερική αγορά, καθώς ο διασκορπισμένος σε μικρές κοινότητες πληθυσμός τους, λόγω του αναγλύφου ή του κατακερματισμού τους, μειώνει σημαντικά το δυναμικό της τοπικής αγοράς και την δυνατότητα αξιοποίησης οικονομιών κλίμακας.

5) *Η υπερ-περιφερειακές περιοχές χαρακτηρίζονται από μία διαφορετική κατάσταση ως προς το εθνικό και κοινοτικό θεσμικό πλαίσιο.*

Εξαιτίας της επιβάρυνσης στο κόστος μεταφοράς που συνεπάγεται η σημαντική απόσταση και του νησιώτικού χαρακτήρα, χαίρουν σε γενικές γραμμές ειδικών ευεργετικών φορολογικών διατάξεων από τα κράτη μέλη, ως εξαγωγικές χώρες και ελεύθερες ζώνες καθώς και άλλα ειδικά προνόμια {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Στη Μαρτινίκα για παράδειγμα, οι εξαγωγές προστατεύονται από νομοθετημένα ανώτατα όρια (quotas) σε προϊόντα διατροφής (π.χ. μπανάνες και ρούμι) και προνομιακές αγορές (προϊόντα πετρελαίου) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Οι περιοχές αυτές επωφελούνται επίσης, από σημαντικές δημόσιες μεταβιβαστικές πληρωμές. Οι πόροι αυτοί στοχεύουν στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των περιοχών αυτών και των κρατών μελών στα οποία ανήκουν {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

6) *Το ιδιόμορφο και πλούσιο φυσικό περιβάλλον των περιοχών αυτών, με τη σπάνια χλωρίδα και πανίδα και το εξωτικό τοπίο είναι αξιοθαύμαστο, αλλά ταυτόχρονα και ευαίσθητο με σοβαρά προβλήματα (έλλειψη νερού, διάβρωση του εδάφους, κυκλώνες, ηφαιστειακές εκρήξεις) που πολλές φορές αποτελούν αντικείμενο κοινής διαχείρισης μεταξύ των γειτονικών χωρών (πρόληψη κυκλώνων στον Ινδικό Ωκεανό, διαχείριση των κοπαδιών ψαριών κ.λ.π.) {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.*

2.3 Επιλογή δεικτών για τη μέτρηση του νησιώτικου χαρακτήρα

Στα πλαίσια της νέας μεταρρύθμισης των Διαρθρωτικών Ταμείων και καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση προετοιμάζεται να δεχθεί νέα κράτη-μέλη από την Ανατολική Ευρώπη, οι περιφέρειες θα πρέπει να αναθεωρήσουν τις θέσεις τους και να προσδιορίσουν τις πιθανές δια-περιφερειακές ομάδες. Δεδομένης της έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων και μελετών και συχνά μίας κατάστασης καθυστέρησης, τα νησιά και οι υπερ-περιφερειακές περιοχές παραμένουν στο περιθώριο.

Πολύ συχνά βρίσκονται εκτός των μεγάλων Ευρωπαϊκών προγραμμάτων ή γενικών κατευθύνσεων και αναλύονται αποκλειστικά με βάση αναπτυξιακούς δείκτες, όπως το ΑΕΠ ανά κάτοικο ή την ανεργία. Ωστόσο, ο νησιώτικος χαρακτήρας αποτελεί ένα ιδιόρρυθμο στοιχείο το οποίο θα πρέπει να αποκτήσει και ποσοτική διάσταση, μέσα από την οποία θα μπορέσει να μετρηθεί η επίπτωσή του σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές ηπειρωτικές περιοχές.

Για την ποσοτικοποίηση της νησιώτικης πραγματικότητας, οι προς επιλογή δείκτες θα πρέπει να είναι συγκρίσιμοι με αυτούς που χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να μετρήσει τις διαπεριφερειακές ανισότητες.

Επειδή ο νησιώτικος χαρακτήρας έχει τέτοιες σοβαρές επιπτώσεις, όχι μόνο σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε κοινωνικό, χωροταξικό και χρηματοδοτικό, χρειάζεται μία περισσότερο εις βάθος ανάλυση για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί. Δυστυχώς, τα στατιστικά στοιχεία για τις νησιώτικες περιοχές είναι συχνά ανεπαρκή ή διαφορετικής ποιότητας και δεν προσφέρονται από μόνα τους για τη σύγκριση μεταξύ των διάφορων περιοχών. Τεκμηριωμένα στοιχεία είναι μη προσβάσιμα, επειδή είναι άγνωστα ή διασκορπισμένα.

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν (πρωτογενή και δευτερογενή) ταξινομήθηκαν και οργανώθηκαν, ώστε να προκύψουν οι τρεις ομάδες δεικτών στις αντίστοιχες τρεις ενότητες του πρώτου μέρους της μελέτης : δείκτες μεγέθους, εξάρτησης και γεωγραφικής απομόνωσης. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να προστεθεί, ότι τα στοιχεία που λείπουν ή είναι ανεπαρκή (και συνεπώς εγκαταλείφθηκαν) είναι συχνά τα πιο στρατηγικά, δηλαδή στοιχεία που εκφράζουν χρηματική αξία (όπως διαθέσιμο εισόδημα, τιμές ΑΕΠ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης κ.α.) και χρονοαποστάσεις (αποστάσεις σε όρους χρόνου από το κέντρο προς τα κύρια αστικά κέντρα των νησιώτικων περιοχών). Πολύ συχνά, πληροφορίες ζωτικής σημασίας όπως οι σχετικές με την τουριστική βιομηχανία ή το δημόσιο τομέα ή τον αριθμό των εταιρειών των οποίων τα κεντρικά γραφεία βρίσκονται εκτός των νησιώτικων περιοχών εγκαταλείφθηκαν.

Για παράδειγμα, σε μία προσπάθεια για τη μέτρηση της ευθραυστότητας της οικονομίας των νησιών, οι οποίες συχνά εξαρτώνται από μία ή δύο κύριες δραστηριότητες ή παραγωγές, επιχειρήθηκε να εκτιμηθεί η σχετική σημασία των δύο ή τριών πιο σημαντικών τομέων δραστηριότητας για κάθε νησιώτικη περιοχή. Μία προστιθέμενη αξία ή η προσέγγιση μέσω της απασχόλησης για την ίδια χρονική περίοδο,

αποδείχτηκε αδύνατη για ορισμένες περιοχές (νησιά H.B. Åland, Gotland, Μπόρνχολμ). Η προστιθέμενη αξία αναφέρεται από το 1982 - 1988. Μία προσέγγιση βασιζόμενη στις επιχειρήσεις ή εγκαταστάσεις ή ακόμα σε τοποθεσίες των κεντρικών γραφείων δεν προχώρησε καλύτερα, διότι μόνο για λίγες περιοχές υπήρχαν ανάλογα στοιχεία. Τέλος, οι πληροφορίες σχετικά με τις ροές κεφαλαίων ή οικονομικές εκτιμήσεις των εμπορικών συναλλαγών δεν είναι καθόλου διαθέσιμες.

Όσον αφορά το κάθε νησί χωριστά, μόνο δύο στοιχεία είναι διαθέσιμα : έκταση και πληθυσμός. Σε γενικές γραμμές, το επίπεδο πληροφόρησης είναι ανεπαρκές, ειδικά των μικρών νησιών ενός αρχιπελάγους. Ακόμη και ενδεικτικοί κατάλογοι, όπως λίστες με το μήκος ακτογραμμής ή στοιχεία απασχόλησης λείπουν.

2.4 Μέγεθος

Σε απόλυτους ή σε σχετικούς όρους, οι διάφοροι δείκτες μεγέθους εξυπηρετούν στη μέτρηση : της έκτασης, του πληθυσμού, της ΚΓΤ (Καλλιεργήσιμης Γεωργικής Γης) κ.λ.π. Όλα τα παραπάνω συνδιάζονται με τέτοιο τρόπο στις νησιώτικες περιοχές, ώστε να ενισχύουν τις δυσμενείς επιπτώσεις του μεγέθους. Ο εντυπωσιακός όγκος της Σαρδηνίας ή η μεγάλη έκταση της Σικελίας, απλώς εξυπηρετούν στο να τονίζουν περισσότερο, μόνο ορισμένες όψεις της κατάστασης που δημιουργείται από τους παραπάνω παράγοντες.

Η συνολική έκταση των νησιώτικων περιοχών της μελέτης είναι 109.951 χμ.² ή 3,44% της συνολικής έκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα μεγαλύτερα νησιά, Κορσική, Σαρδηνία, Σικελία και Κρήτη, αντιπροσωπεύουν πάνω από το μισό (61%) της συνολικής έκτασης και του πληθυσμού (59,54%) των νησιώτικων περιοχών της μελέτης. Από αυτά, η Σικελία και η Σαρδηνία έχουν μέγεθος πάνω από το μέσο όρο των 15, ενώ η Κρήτη και η Κορσική αναλογούν γύρω στο μισό.

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά μεγέθη νησιώτικων περιοχών

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Εκταση (χλμ.2)	Περιφερειακή έκταση/εθνική έκταση (%)	Συνολικό μήκος ακτογραμμής (χλμ.)	ΚΓΓ/Έκταση (%)
ΜΑΔΕΡΑ	797	0,87	191	9
ΚΑΝΑΡΙΑ	7242	1,43	1491	14
ΜΑΡΤΙΝΙΚΑ	1128	0,2*	350	31
ΡΕΟΥΝΙΟΝ	2507	0,46*	207	24
ΓΟΥΑΔΕΛΟΥΠΗ	1705	0,31*	670	31
ISLE OF WIGHT	380	0,16	92	68
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	5014	0,99	1120	44
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	5286	4,00	2964	18
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	2307	1,74	834	35
ΚΟΡΣΙΚΗ	8681	1,60	1047	12
ΑΖΟΡΕΣ	2333	2,54	687	51
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3836	2,90	1357	30
ΚΡΗΤΗ	8336	6,31	1046	38
ΣΙΚΕΛΙΑ	25707	8,53	1039	μδ
ΣΑΡΔΗΝΙΑ	24090	8,00	1636	56
GOTLAND	3140	0,76	800	26
ALAND	1552	0,45	μδ	μδ
ΜΠΟΡΝΧΟΛΜ	588	1,36	158	60
SHETLAND	1468	0,60	1450	50
ORKNEY	956	0,40	977	85
WESTERN ISLES	2898	1,20	2688	77
ΣΥΝΟΛΟ	109951	3,44	-	-
EUR15 (μέσος όρος περιοχών)	16885	-	-	-

Πηγή : Βάση δεδομένων EURISLES 1998 / EUROSTAT, Statistical yearbook, Luxembourg, 1995/ EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994

* Έκταση Γαλλίας : δεν περιλαμβάνονται τα Υπερπόντια Διαμερίσματα

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι όλα τα στοιχεία αφορούν τις νησιώτικες περιοχές. Αν η ανάλυση γίνει στο επίπεδο κάθε ενός από τα 225 νησιά, τα στοιχεία θα είναι ακόμη πιο θεαματικά. Αξίζει να αναφερθεί εδώ, ότι εκτός από 27 νησιά, τα υπόλοιπα έχουν έκταση μικρότερη των 500 χμ.² και η πλειοψηφία έχει έκταση μικρότερη των 50 χμ.²

Πίνακας 2. Κατάταξη νησιών με βάση την έκτασή τους

A/A	ΝΗΣΙΑ	Έκταση (χμ.2)
1	Σικελία	25707
2	Σαρδηνία	24090
3	Κορσική	8681
4	Κρήτη	8261
5	Mallorca (Βαλεαρίδες)	3640
6	Gotland	3140
7	Reunion	2507
8	Tenerife (Κανάριοι)	2055
9	Fuerteventura (Κανάριοι)	1663
10	Λέσβος (Βόρειο Αιγαίο)	1630
11	Gran Canaria (Κανάριοι)	1531
12	Ρόδος (Δωδεκάνησα)	1398
13	Μαρτινίκα	1128
14	Fasta Eland (Aland)	1086
15	Shetland (Shetlands)	954
16	Lanzarote (Κανάριοι)	862
17	Basse - Terre (Γουαδελούπη)	848
18	Χίος (Βόρειο Αιγαίο)	842
19	Κεφαλλονιά (Ιόνια)	781
20	Μαδέρα (Μαδέρα)	765
21	Sao Miguel (Αζόρες)	759
22	Minorca (Βαλεαρίδες)	702
23	Κέρκυρα (Ιόνιο)	592
24	Grand - Terre (Γουαδελούπη)	590
25	Μπόρνχολμ	588
26	Ibiza (Βαλεαρίδες)	541
27	Orkney (Orkney)	503

Πηγή : EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994

Από άποψη πληθυσμού, μόνο 23 νησιά έχουν πάνω από 50.000 κατοίκους, εκ των οποίων τα περισσότερα βρίσκονται στο χώρο της Μεσογείου και τις υπερατλαντικές επικράτειες.

Πίνακας 3. Νησιά με πληθυσμό μεγαλύτερο των 50.000 κατοίκων

A/A	ΝΗΣΙΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1991
1	Σικελία	4966386
2	Σαρδηνία	1648248
3	Gran Canaria (Κανάριοι)	666150
4	Tenerife (Κανάριοι)	623823
5	Mallorca (Βαlearίδες)	613813
6	Reunion	595800
7	Κρήτη	540054
8	Μαρτινίκα	359579
9	Γουαδελούπη (Basse και Grande Terre)	335312
10	Κορσική	249589
11	Μαδέρα (Μαδέρα)	248720
12	Sao Miguel (Αζόρες)	124649
13	Isle of Wight	124577
14	Κέρκυρα (Ιόνια)	102208
15	Ρόδος (Δωδεκάνησα)	97129
16	Λέσβος (Βόρειο Αιγαίο)	83238
17	Ibiza (Βαlearίδες)	80538
18	La Palma (Κανάριοι)	78867
19	Menorca (Βαlearίδες)	68347
20	Lanzarote (Κανάριοι)	64911
21	Gotland	57183
22	Tenceira (Αζόρες)	55623
	EUR 15	366348000

Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Βάση δεδομένων EURISLES, 1998

Αν εξαιρέσουμε το Σκοτσέζικο αρχιπέλαγος, το Isle of Wight, τη Σαρδηνία και το Μπόρνχολμ, τα περισσότερα νησιά δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν πάνω από το μισό της έκτασής τους για αγροτικούς σκοπούς. Είναι ενδιαφέρον, ότι στη Μαδέρα κάθε κάτοικος έχει λιγότερο από 100 μ.² καλλιεργήσιμης γεωργικής γης.

Τα 12,5 εκατομμύρια των νησιωτών των περιοχών που εξετάζονται αντιπροσωπεύουν το 3,4% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κάποια από τα νησιά αντιπροσωπεύουν μόλις λίγες ποσοστιαίες μονάδες του εθνικού τους πληθυσμού. Μόνο η Palma de Maijorka (Βαlearίδες), η Funchal (Μαδέρα) και η Mariehamn (Åland), απολαμβάνουν το καθεστώς της «περιφερειακής πρωτεύουσας», συγκεντρώνοντας πάνω από το 40% των κατοίκων του αρχιπελάγους. Για τις άλλες νησιώτικες περιοχές, η αστικοποίηση παραμένει ακόμη πίσω από τα μέσα Ευρωπαϊκά επίπεδα.

Ο χαμηλός αυτός βαθμός αστικοποίησης, δημιουργεί προβλήματα χωρικής ανάπτυξης και μπορεί να προκαλέσει ενδεχομένως δαπάνες για την κάλυψη των αναγκών των μεταναστευτικών ρευμάτων που κινούνται προς την ακτή ή τις πόλεις και που συνδέονται με την παρακμή της γεωργίας και την ανάπτυξη του τουρισμού.

Πίνακας 4. Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά νησιώτικων περιοχών

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Πυκνότητα (κάτοικοι / χλμ.2)	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός περιοχής / εθνικό πληθυσμό (%)	Ποσοστό πληθυσμού που ζει στην κύρια πόλη (%)
AZOPEΣ	101,5859408	237000	2,41	8,33
ΣΑΡΔΗΝΙΑ	68,42042341	1648248	2,9	11,14
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	51,93717414	199231	1,94	12,52
ΓΟΥΔΕΛΟΥΠΗ	226,9794721	387000	0,68	16,07
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	48,70998865	257481	2,51	16,92
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	83,97659298	193734	1,89	18,73
ΡΕΟYΝΙΟΝ	237,6545672	595800	1,05	20,48
ISLE OF WIGHT	327,8342105	124577	0,22	20,99
ΚΡΗΤΗ	64,78574856	540054	5,27	21,51
ΚΟΡΣΙΚΗ	28,75118074	249589	0,44	23,62
ΚΑΝΑΡΙΑ	206,2667771	1493784	3,83	23,76
ΣΙΚΕΛΙΑ	193,1919711	4966386	8,75	25,53
MARTINIKΑ	318,7757092	359579	0,63	28,24
WESTERN ISLES	10,21394065	29600	0,05	29,66
ΜΠΟΡΝΧΟΛΜ	77,70408163	45690	0,89	31,52
SHETLAND	15,34196185	22522	0,04	32,32
GOTLAND	18,2111465	57183	0,66	37,27
ORKNEY	20,51464435	19612	0,03	37,96
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	153,1649382	767969	1,97	41,98
ALAND	15,61018041	24227	0,28	42,55
ΜΑΔΕΡΑ	317,9749059	253426	2,57	45,54
ΣΥΝΟΛΟ	113,4386408	12472692	3,404602182	-
EUR15	115	366348000	-	-
EUR12	147	344904000	-	-

Πηγή : Βάση δεδομένων EURISLES

Ωστόσο, μπορούν να παρατηρηθούν πολλές διαφορές μεταξύ των περιοχών, με υψηλές πυκνότητες, οδηγώντας στην επέκταση των αστικών κέντρων εις βάρος της υπαίθρου (Κέρκυρα, Αργοστόλι και Ζάκυνθος στο Ιόνιο, η περιοχή γύρω από την Point-a-Pitre μέχρι την Basse-Terre στην Γουαδελούπη, οι δήμοι Fort-de-France, Le Lamentin, Schoelcher, Saint-Joseph και Ducos στη Μαρτινίκα, οι επαρχίες Cagliari και Sassari στη Σαρδηνία, οι παράκτιες ζώνες γύρω από το Ajaccio και τη Bastia στην Κορσική, η περιοχή της Funchal και οι γύρω δήμοι στη νότια ακτή της Μαδέρας) και περιοχές χαμηλής πυκνότητας (όπως για παράδειγμα, ο εσωτερικός όγκος Κορσικής και Σαρδηνίας, ή η κεντρική και νότια Σικελία) οι οποίες παρουσιάζουν τον ίδιο τύπο προβλημάτων με τις ορεινές περιοχές.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις του μικρού μεγέθους, αν και είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν, σε θεωρητικό επίπεδο είναι ήδη γνωστές :

Η απουσία ηπειρωτικής ενδοχώρας και πόρων, ειδικά ανάμεσα στα μικρά νησιά, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα διαφοροποίησης της παραγωγικής διάρθρωσης, με αποτέλεσμα οι νησιώτικες οικονομίες να εξαρτώνται από μονοπαραγωγές, γεγονός που τις καθιστά εντελώς ευάλωτες στις διακυμάνσεις των αγορών και την αναδιάρθρωση. Η περιορισμένη διαφοροποίηση της οικονομίας, συνεπάγεται συχνά τοπικά μονοπώλια με αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα της νησιώτικης οικονομίας (αύξηση των τιμών, έλλειψη ποικιλίας προϊόντων, κακή ποιότητα αγαθών και παροχής υπηρεσιών κ.λ.π.).

Ο διασκορπισμένος σε μικρές κοινότητες πληθυσμός λόγω μικρού μεγέθους, σε συνδυασμό με το ανάγλυφο ή τον κατακερματισμό, στην περίπτωση ενός αρχιπελάγους, περιορίζει την εσωτερική αγορά, εφόσον αποκλείει τη δυνατότητα δημιουργίας οικονομιών κλίμακας, τόσο στον ιδιωτικό τομέα, όσο και στις δημόσιες υποδομές, με αποτέλεσμα την εξάρτηση από το εξωτερικό και τον περιορισμό των δυνατοτήτων για τοπική ανάπτυξη.

Το γεγονός ότι ορισμένες νησιώτικες περιοχές είναι κατακερματισμένες (π.χ. Αζόρες, Μαδέρα, νησιά Αιγαίου, Σκοτσέζικο αρχιπέλαγος), πέρα από το ότι περιορίζει την εσωτερική αγορά και αυξάνει τα προβλήματα επικοινωνίας, διογκώνει τις δαπάνες ελάχιστης απαραίτητης μεταφορικής ή άλλης υποδής (λιμάνια, αεροδρόμια, αποχέτευση, ύδρευση) και κοινωνικών υπηρεσιών, των οποίων ο βαθμός χρησιμοποίησής τους είναι κατά κανόνα περιορισμένος.

Στις Αζόρες για παράδειγμα, η κατάτμηση του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, σημαίνει ότι το 25% της παραγωγής χάνεται κατά τη διανομή σε σύγκριση με το 10% που είναι το αντίστοιχο ποσοστό στην ηπειρωτική χώρα {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Χάρτης 1 : AZORES

Τέλος, η φυσική και βιολογική κληρονομιά των νησιών υπόκεινται σε φυσικούς κινδύνους εξαιτίας της θέσης τους (στο νερό) και το πρόβλημα ενισχύεται από το γεγονός, ότι το νησιώτικο περιβάλλον χαρακτηρίζεται από σπάνια είδη με περιορισμένη γεωγραφική εξάπλωση. Η ισορροπία μεταξύ των οικονομικών δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος, είναι πολύ ευαίσθητη και η περιβαλλοντική υποβάθμιση των νησιώτικών οικοσυστημάτων, δεδομένου ότι αυτά είναι πολύ εύθραυστα λόγω μεγέθους, έχει άμεση επίπτωση στις οικονομικές δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός και η αλιεία.

2.5 Εξαρτήσεις : απασχόληση / Εξωτερικό εμπόριο

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό στοιχείο των νησιών, είναι ότι περιβάλλονται από νερό. Από γεωγραφικής άποψης, ο νησιώτικος χαρακτήρας προκαλεί φυσικά, οικολογικά ή πολιτιστικά προβλήματα. Το εμπόριο, του οποίου τη σημασία γνωρίζουμε κυρίως για τις μικρές νησιώτικες περιοχές, αντιμετωπίζει το πρόβλημα του μεταφορικού ελέγχου. Από την άλλη πλευρά, το θαλάσσιο περιβάλλον τους σημαίνει ότι μπορούν να αντλήσουν πόρους που προέρχονται από τη θάλασσα, και συγκεκριμένα στις Ζώνες Αποκλειστικής Οικονομικής Εκμετάλλευσης (π.χ. Αζόρες, Μαδέρα, όπου αναπτύσσονται δραστηριότητες βασισμένες στην αλιεία τόννου και ξιφία).

Πέραν του συγκριτικά υψηλότερου κόστους των δημόσιων υπηρεσιών τους, το οποίο δεν μπορεί να προβλεφθεί, ειδικά σε ένα αρχιπέλαγος, οι νησιώτικες οικονομίες χαρακτηρίζονται από τη μεγάλη σημασία των εξαγόμενων υπηρεσιών, εκ των οποίων οι σημαντικότερες είναι ο τουρισμός, οι στρατιωτικές βάσεις, οι ελεύθερες ζώνες, οι σημαίες ευκολίας ή ακόμη και τα ταχυδρομικά γραμματόσημα, τα νομίσματα κ.λ.π.

Λαμβάνοντας υπόψη όλες αυτές τις όψεις των τοπικών οικονομιών, είναι δύσκολο να συλλεχθούν στοιχεία και σε κάθε περίπτωση, τα διαθέσιμα, είναι συγκρίσιμα με πολύ μεγάλη δυσκολία.

Απασχόληση

Η μέτρηση της ευθραυστότητας και της εξάρτησης των νησιώτικών οικονομιών, έγινε με βάση τη σχετική σημασία του σημαντικότερου τομέα κάθε οικονομίας. Ωστόσο, η ανάλυση δεν προχώρησε σε λεπτομερέστερο επίπεδο από αυτό των τριών τομέων για όλες τις νησιώτικες περιοχές, ενώ η σχετική πληροφορία για τις υπόλοιπες (απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά οικονομικό κλάδο) αφορά στοιχεία από το 1982 μέχρι το 1988. Τα κυριότερα εμπόδια σ' αυτή την προσπάθεια, ήταν η περιορισμένη βοήθεια από μέρους της Eurostat, έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων και χρόνου.

Όσον αφορά τη διάρθρωση της απασχόλησης των νησιώτικών περιοχών, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι το κύριο χαρακτηριστικό των περιοχών αυτών είναι ότι ακολουθούν τις εθνικές τάσεις, αν και θα πρέπει να λάβουμε υπόψη το επίπεδο ανάπτυξης και τις διαφορές μεταξύ των υπερ-περιφερειακών και των υπόλοιπων νησιώτικών περιοχών.

Όσον αφορά την απασχόληση στο δημόσιο τομέα, τα Ελληνικά και Ισπανικά νησιά βρίσκονται γύρω στο 10% ή λιγότερο [τα μεγαλύτερα ποσοστά κατέχουν τα νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη, λόγω του υψηλού ποσοστού που κατέχει το στρατιωτικό προσωπικό, εξαιτίας της κατάστασης που επικρατεί στα σύνορα {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, ενώ τα νησιά του Ηνωμένου Βασιλείου και της Gotland ξεπερνούν το 40%.

Στα νησιά αυτά, ο δημόσιος τομέας αντιπροσωπεύει μία σημαντική μερίδα του τομέα των υπηρεσιών, συμβάλλοντας σημαντικά στην αύξηση της απασχόλησης του τριτογενούς τομέα και ειδικότερα των μη αγοραίων υπηρεσιών (διοίκηση, τοπικές αρχές κ.λ.π.)

Στο Isle of Wight, ο κύριος εργοδότης είναι ο διοικητικός τομέας (το Συμβούλιο του νησιού, οι υγειονομικές υπηρεσίες και διάφοροι δημόσιοι οργανισμοί), η ανάπτυξη του οποίου εξαρτάται σημαντικά από το ύψος της δημόσιας χρηματοδότησης (EURISLES : Isle of Wight 1998). Οι υψηλές απαιτήσεις για κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες, λόγω του υψηλού αριθμού των συνταξιούχων (το νησί κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό συνταξιούχων, 26,4%, από όλες τις κομητείες της χώρας){EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994 / EURISLES : Isle of Wight 1998} παίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της δημόσιας απασχόλησης.

Σχετικά αρκετά υψηλά ποσοστά δημόσιας απασχόλησης κατέχουν τα Γαλλικά νησιά με πρώτη τη Ρεουνιόν να αναλογεί στο 35,5%.

Οι κρατικές μεταβιβάσεις στα υπερπόντια νησιά και οι προνομιακές συνθήκες εργασίας που προσφέρονται ειδικά στους δημόσιους υπαλλήλους (ασφαλείς συνθήκες εργασίας, υψηλό εισόδημα, 40% πάνω από τη μητροπολιτική Γαλλία){EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994} θεωρούνται πολύ σημαντικές. Στην οικονομία της

Μαρτινίκας το 1/3 σχεδόν των υπαλλήλων το 1986 ήταν δημόσιοι υπάλληλοι {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, ενώ στη Γουαδελούπη ο δημόσιος τομέας προσφέρει σχεδόν το 1/4 των θέσεων εργασίας. Αυτή η υπερβολική έμφαση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα οφείλεται κυρίως στην πτώση των θέσεων εργασίας στη γεωργία και την αδυναμία της βιομηχανίας να δημιουργήσει επαρκείς θέσεις εργασίας.

Ακολουθούν τα Ιταλικά νησιά, όπου η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών είναι αποτέλεσμα της κρατικής παρέμβασης με στόχο την ενδυνάμωση της απασχόλησης και την άμβλυνση της ανεργίας, που επήλθε μετά την πτώση της γεωργίας και την αναδιάρθρωση της βιομηχανίας. Στην Κορσική, επίσης ο δημόσιος τομέας παίζει τον σημαντικότερο ρόλο στην ανάπτυξη των υπηρεσιών (οι μη αγοραίες υπηρεσίες παρέχουν τις περισσότερες θέσεις στον τομέα των υπηρεσιών με 20.000 μισθωτούς) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, αν και η απασχόληση στον τουριστικό κλάδο και τις αγοραίες υπηρεσίες δεν είναι αμελητέα.

Στο Πορτογαλικό αρχιπέλαγος το οποίο χρηματοδοτεί από μόνο του το μεγαλύτερο μέρος της διοίκησης, ο τομέας αυτός παραμένει συγκριτικά μικρότερος {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}. Ωστόσο, οι κοινωνικές και δημόσιες υπηρεσίες (όπως και οι μεταφορές και οι επικοινωνίες) έχουν μεγάλη σημασία για τις απόμακρες νησιώτικες περιφέρειες των Αζορών και της Μαδέρας.

Το ίδιο φαινόμενο εθνικής συνέπειας παρατηρείται ανά βασικό τομέα :

Τα νησιά τα οποία συνεχίζουν να διατηρούν την αγροτική δραστηριότητα είναι τα Ελληνικά νησιά, τα νησιά της Σκωτίας και οι Αζόρες.

Στις Αζόρες, παρά τις απώλειες (μείωση των θέσεων εργασίας στη γεωργία), ο πρωτογενής τομέας και ειδικότερα η κτηνοτροφία συνεισφέρουν σημαντικά στην απασχόληση και την προστιθέμενη αξία της περιοχής. Το κλίμα και το έδαφος ευνοούν ιδιαίτερα την ανάπτυξη της γεωργίας, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες υπήρξε μια αυξανόμενη τάση προς την εξειδίκευση της αγροτικής δραστηριότητας (εκτροφή βοοειδών και γαλακτοπαραγωγών ζώων). Η κτηνοτροφία και η επεξεργασία των γεωργικών προϊόντων αποτελούν το στήριγμα της οικονομίας του αρχιπελάγους, καθώς οι δύο αυτοί κλάδοι μαζί αντιστοιχούν στο 37,4% της προστιθέμενης αξίας της περιφέρειας {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Τα Ελληνικά νησιά διατηρούν τα υψηλότερα ποσοστά στον πρωτογενή τομέα με κυρίαρχα την Κρήτη και το Ιόνιο. Το δεύτερο στήριγμα της οικονομίας των Ελληνικών νησιών μετά τον τουρισμό (με εξαίρεση την Κέρκυρα), είναι η γεωργία, η οποία ωστόσο, παρουσιάζει μια παραδοσιακή δομή και σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα (χαμηλή παραγωγικότητα, κατακερματισμός των κτημάτων, χαμηλό ποσοστό αρδευόμενης γης), τα οποία συνδέονται με την συγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων στα κύρια αστικά κέντρα (λόγω της ανάπτυξης του τουρισμού) και τη σταδιακή εγκατάλειψη της αγροτικής καλλιέργειας.

Η μόνη εξαίρεση είναι η Κρήτη, η οποία παρουσιάζει ακόμη μια πιο ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ του πρωτογενή και τριτογενή τομέα, χάρη στην υιοθέτηση μεθόδων υψηλής παραγωγικής απόδοσης (κυρίως εκτροφής αιγοπροβάτων) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994} και στις εξειδικευμένες δυναμικές καλλιέργειες (πρώιμα φρούτα και λαχανικά), οι οποίες ενισχύουν και συμπληρώνουν τα παραδοσιακά παραγωγικά πρότυπα με μορφή μονοκαλλιέργειας (π.χ. καλλιέργεια ελιάς) {EC, DOC f), Brussels - Luxembourg, 1995}.

Στο Σκοτσέζικο αρχιπέλαγος κυριαρχεί η αλιεία, η ιχθυοκαλλιέργεια και η επεξεργασία, εξαιτίας της εγγύτητας των πλούσιων αλιευτικών περιοχών που υπάρχουν στα ανοιχτά του Ατλαντικού και της Βόρειας θάλασσας (μπακαλιάρος, ρέγγα, σκουμπριά, καρκινοειδή και καλλιέργειες σολωμού), ενώ η γεωργία αποτελεί περισσότερο μια δευτερεύουσα δραστηριότητα (εκτός από τα νησιά Orkney όπου τα εδάφη είναι πλούσια), εξαιτίας του φτωχού εδάφους και του κλίματος και συναντώνται σε μικρής κλίμακας αγροτικές δραστηριότητες (εκτροφή προβάτων στα Δυτικά νησιά και τα Setlands, εξόρυξη τύρφης κ.λ.π.) {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Τα νησιά με τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης στη βιομηχανία (περίπου 30%) είναι οι Βαλεαρίδες και το Isle of Wight, εξαιτίας της ανάπτυξης της κατασκευαστικής βιομηχανίας, η οποία αναλογεί γύρω στο 12% και 16% της συνολικής απασχόλησης αντίστοιχα³. Στις Βαλεαρίδες η βιομηχανοποίηση είναι επίσης στενά συνδεδεμένη με τις τοπικές βιομηχανίες, οι οποίες απασχολούν ένα ιδιαίτερα εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό στους παραδοσιακούς χειροτεχνικούς κλάδους (δερμάτινα είδη, τρόφιμα, είδη υπόδησης και φομπιζού) {EC, DOC b), Luxembourg, 1994}.

Στα Γαλλικά νησιά και τα Κανάρια, πάνω από τα 3/4 του ενεργού πληθυσμού απασχολείται στον τομέα των υπηρεσιών.

Στα Γαλλικά νησιά ο δυναμισμός του τομέα αυτού, οφείλεται κυρίως στο μέγεθος της δημόσιας διοίκησης, ενώ ο τουρισμός και το εμπόριο, αν και κατέχουν έναν ευρύ αριθμό απασχολούμενων στο επιμεριστικό εμπόριο, τις μεταφορές, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια, στην περίπτωση των υπερπόντιων κτήσεων, παραμένουν εξαιρετικά εξαρτημένα από τους επισκέπτες της μητροπολιτικής Γαλλίας και από το σκληρό ανταγωνισμό των χωρών ACP⁴ {EC, DOC e), 1994 / EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, ενώ στην Κορσική ο κλάδος αυτός παραμένει μια εποχιακή δραστηριότητα και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εξωτερικό εργατικό δυναμικό {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Αντιθέτως, τα Κανάρια η υπεροχή των υπηρεσιών πηγάζει από την κυριαρχία του τουρισμού, ο οποίος αποτελεί έναν από τους κυριότερους πόρους απασχόλησης και εισοδήματος {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

³ Βαλεαρίδες : EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994

Isle of Wight : Eurisles, 1998

⁴ African, Caribbean, Pacific : πρόκειται για τις 70 περίπου συνδεδεμένες χώρες της Αφρικής, του Ειρηνικού και της Καραϊβικής με την ΕΕ.

Πίνακας 5. Διάρθρωση της απασχόλησης στις νησιώτικες περιοχές

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (%) 1991	ΛΟΓΟΣ ΑΝΕΝΕΡΓΟΥ ΠΡΟΣ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1991	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ Α' ΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ 1991	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ Β' ΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ (%) 1991	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ Γ' ΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ 1991	ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (%)
ΡΕΘΥΝΙΟΝ	24,5	2,0	5,10	15,10	79,80	35,50
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	27,7	1,9	25,00	22,00	53,00	10,60
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	34,7	1,8	13,00	26,00	61,00	7,10
ΣΙΚΕΛΙΑ	28,5	1,9	15,00	20,00	65,00	μδ
ΑΖΟΡΕΣ	36,9	1,6	20,40	22,60	57,00	22,50
ΚΑΝΑΡΙΑ	28,9	1,5	7,35	18,40	74,25	5,27
ΣΑΡΑΗΝΙΑ	29,1	1,5	13,00	25,20	61,80	28,20
ΜΑΡΤΙΝΙΚΑ	30,6	1,5	7,40	16,30	76,30	25,00
ΓΟΥΑΔΕΛΟΥΠΗ	30,7	1,4	7,10	20,10	72,80	20,00
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	32,2	1,4	27,90	19,10	53,00	6,10
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	34,4	1,4	5,00	30,00	65,00	9,90
ΚΟΡΣΙΚΗ	33,0	1,3	7,10	17,70	75,20	24,07
ISLE OF WIGHT	39,3	1,3	3,24	29,55	67,21	35,00
ΚΡΗΤΗ	36,9	1,2	32,00	18,00	50,00	7,20
EUR12	40,1	1,2	6,20	31,30	62,30	-
ΜΑΔΕΡΑ	45,7	1,1	12,20	28,80	59,00	21,30
WESTERN ISLES	45,2	1,0	15,00	19,00	66,00	39,70
ORKNEY	48,8	0,9	27,00	20,00	53,00	40,00
GOTLAND	47,1	0,9	8,62	21,15	70,23	41,55
SHETLAND	50,8	0,9	18,00	20,00	62,00	40,00
ALAND	μδ	0,9	9,60	20,70	69,70	μδ
EUR15	-	-	-	-	-	-

Πηγή : Βάση δεδομένων EURISLES, 1998 / Στατιστική Επετηρίδα Περιφερειών 1995 / Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έγγραφο γ), Λουξεμβούργο
1994

Σε γενικές γραμμές, τα νησιά χαρακτηρίζονται από έναν πρωτογενή τομέα μεγαλύτερο του κοινοτικού μέσου όρου, έναν υπανάπτυκτο βιομηχανικό τομέα και έναν υπερμεγέθη τομέα υπηρεσιών.

Η σημασία του πρωτογενή τομέα, αντικατοπτρίζει το μεγάλο αριθμό των μικρών εκμεταλλεύσεων ή σε ορισμένες περιπτώσεις την εξάρτηση από την αλιεία (νησιά Σκοτίας, Μπόρνχολμ) {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg 1992}. Στις Αζόρες το μέσο μέγεθος των αγροκτημάτων είναι 5,3 εκτάρια {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}, πάνω από το 88% των αγροκτημάτων στις Γαλλικές κτήσεις στην Αμερική και το 95% στα Κανάρια ήταν μικρότερα από 5 εκτάρια το 1986, ενώ στη Μαδέρα ο μέσος όρος ήταν μόλις 1,47 εκτάρια {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}. Αυτή η κατάσταση σημαίνει από τη μια, την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού αγροτών και από την άλλη, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την αποδοτικότητα και την ανάπτυξη της εκμηχάνισης της γεωργικής παραγωγής.

Η μεταποιητική βιομηχανία είναι γενικά χαμηλού επιπέδου, τα νησιά τείνουν να εξάγουν πρωτογενή προϊόντα και να εισάγουν βιομηχανικά από την ηπειρωτική χώρα, αντί να τα παράγουν τα ίδια. Το χαμηλό επίπεδο βιομηχανοποίησης, οφείλεται κυρίως στην έλλειψη πρώτων υλών, στο περιορισμένο μέγεθος, στον κατακερματισμό της εσωτερικής αγοράς και στην απομόνωση από τις εξωτερικές αγορές. Στα Γαλλικά νησιά της Αμερικής για παράδειγμα, η βιομηχανία αντιπροσωπεύει μόνο το 10-15% του τοπικού ΑΕΠ σε σύγκριση με το 35% που είναι το ποσοστό τη Κοινότητας ως σύνολο⁵.

Ο τομέας περιλαμβάνει συνήθως μικρές παραδοσιακές μονάδες που ασχολούνται κυρίως με την επεξεργασία πρωτογενών προϊόντων ή την παραγωγή τουριστικών αγαθών, όπως ζάχαρη και ρούμι στις Γαλλικές κτήσεις στην Αμερική, επεξεργασία γαλακτοκομικών προϊόντων και κονσερβοποιία ψαριών στις Αζόρες, βιομηχανία τροφίμων στα Orkney και Setlands, βιομηχανική επεξεργασία γεωργικών προϊόντων στα Ελληνικά νησιά, επεξεργασία αλιευτικών προϊόντων στο Μπόρνχολμ, εργόχειρα και είδη καλαθοπλεκτικής στη Μαδέρα κ.α.

Ένας αριθμός νησιών επωφελήθηκε επίσης, από τη βιομηχανία πετρελαίου (εγκαταστάσεις πετρελαίου στα λιμάνια Sullon Voe των Setlands και Flotta των Orkney) σε οικονομικούς, αν και όχι σε περιβαλλοντικούς όρους {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992 / EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Οι οικοδομές και τα δημόσια έργα εξαρτώνται από την τουριστική βιομηχανία (Ισπανικά νησιά) ή από προγράμματα δημοσίων επενδύσεων (Γουαδελούπη, Ρεουνιόν, Αζόρες) στις υποδομές και την ανακαίνιση σπιτιών (Σικελία). Λόγω της αύξησης των εθνικών, περιφερειακών και κοινοτικών δημοσίων δαπανών και την επέκταση του τουρισμού, η βιομηχανία αυτή εξελίχθηκε σχετικά ικανοποιητικά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 80 {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

⁵ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έγγραφο α), Βρυξέλλες - Λουξεμβούργο 1992 : Αφορά στοιχεία της Ευρώπης των 12

Είναι ενδιαφέρον, ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ο κλάδος των κατασκευών κατέχει το μισό ή και παραπάνω της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα. Στη Γουαδελούπη και τη Ρεουνιόν, τα δημόσια έργα και οι κατασκευές καλύπτουν το κύριο τμήμα του δευτερογενούς τομέα, ενώ στην Κορσική, η κατασκευή και οι πολιτικοί μηχανικοί, παρά την πτώση μεταξύ 1980 και 1986 εξακολουθούν να αναλογούν στο 12% της συνολικής απασχόλησης (Παράρτημα : Διάγραμμα VII).

Στα Πορτογαλικά νησιά και ιδιαίτερα στις Αζόρες, η κατασκευή αρχίζει να αποχτά ιδιαίτερη σημασία, μετά τις μεγάλες επενδύσεις στις υποδομές, τη βασική αποχέτευση και τα έργα για την παροχή νερού.

Πέρα από τις βασικές βιομηχανίες (βιομηχανία ενέργειας στην Κορσική, παραγωγή ενέργειας και διύλισης πετρελαίου στη Μαρτινίκα και τα Κανάρια, πετροχημική και μεταλλευτική βιομηχανία στη Σικελία και Σαρδηνία και βιομηχανία πετρελαίου στα Setlands και Orkney) και κάποιες δραστηριότητες στον τομέα των πρωτογενών και τουριστικών προϊόντων, η βιομηχανία χαρακτηρίζεται από τη σχεδόν πλήρη έλλειψη κλάδων υψηλής προστιθέμενης αξίας και έναν μεγάλο αριθμό μικρών μονάδων.

Οι κλάδοι της κλωστοϋφαντουργίας και χειροτεχνίας χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα και μεγάλο αριθμό μικρών σχετικών επιχειρήσεων. Πολλές φορές (κυρίως στα υπερ-περιφερειακά νησιά και στο Βόρειο Αιγαίο), η εργασία πραγματοποιείται στο σπίτι δημιουργώντας πολλές αλλά χαμηλής προστιθέμενης αξίας θέσεις εργασίας. Στη Μαδέρα, αν και ο βιομηχανικός τομέας αναλογεί στο 28,8% (1994) της συνολικής απασχόλησης είναι ανεπαρκής σε ποικιλία, καθώς συντίθεται από παραδοσιακούς χειροτεχνικούς κλάδους (εργόχειρα, ταπετσαρίες, είδη καλαθοπλεκτικής) που στοχεύουν στην εξαγωγή και απασχολούν το 80% των εργαζομένων στον τομέα αυτό, ενώ συμβάλουν μόνο κατά 41% στη συνολική βιομηχανική παραγωγή {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Όσον αφορά τις υπηρεσίες, η σημασία τους αυξάνεται σχεδόν συνέχεια, αν και η σχετική σημασία των διαφόρων δραστηριοτήτων που περιλαμβάνονται σ' αυτόν τον τομέα, ποικίλει μεταξύ των νησιών. Στα νησιά που ο τουρισμός είναι η κυριότερη βιομηχανία, η αύξηση αυτή σημειώθηκε κυρίως σε εστιατόρια, ξενοδοχεία ή λιανικό εμπόριο (Ισπανικά, Ελληνικά, Μαδέρα). Σε άλλα νησιά η αύξηση αφορά κυρίως το δημόσιο τομέα (Γαλλικές κτήσεις, Αζόρες, Σικελία, Σαρδηνία, Κορσική, νησιά Σκοτίας, Gotland).

Λόγω θεσμοθετημένων υποχρεώσεων, οι κεντρικές και τοπικές κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να παρέχουν υπηρεσίες άσχετα με το μέγεθος του τοπικού πληθυσμού, ιδιαίτερα σε συμπλέγματα νησιών, όπου οι δυσκολίες της διακίνησης από το ένα νησί στο άλλο εμποδίζουν την υλοποίηση οικονομικών κλίμακας και αυξάνουν τους αριθμούς των ανέργων {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg 1992}.

Στα νησιά Aland, το υψηλό ποσοστό απασχόλησης στον τριτογενή τομέα οφείλεται τόσο στην ανάπτυξη του εμπορίου, του τουρισμού και των υπηρεσιών φέρυ, που

επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τη ναυτιλία, όσο και στον χρηματοοικονομικό τομέα, ο οποίος είναι επίσης στενά συνδεδεμένος με πλοιοκτητικές επιχειρήσεις.

Όσον αφορά τα ποσοστά απασχόλησης, τα χαρακτηριστικά κάθε τοπικής οικονομίας ακολουθούν τα βήματα των εθνικών τάσεων και ο κύριος παράγοντας είναι τα επίπεδα ανάπτυξης.

Στις οικονομίες αυτές συχνά παρατηρείται, ότι ο λόγος ανενεργού και ενεργού πληθυσμού ξεπερνά το 1,5. Αυτό ισχύει για τα υπερπεριφερειακά νησιά και τα νησιά του Βορείου Αιγαίου και οφείλεται στην αφθονία του νεαρού πληθυσμού για τα πρώτα και των ηλικιωμένων για τα δεύτερα.

Επίσης, η μετανάστευση από τα νησιά στην ηπειρωτική χώρα παίζει σημαντικό ρόλο, αν και η τάση αυτή, ιδιαίτερα στην περίπτωση των υπερ-περιφερειακών νησιών έχει αντιστραφεί, καθώς όλο και λιγότερα νεαρά άτομα εγκαταλείπουν τα νησιά, ενώ όλο και περισσότεροι μετανάστες επιστρέφουν.

Άλλοι σημαντικοί παράγοντες στο μέγεθος του ενεργού πληθυσμού, είναι η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας (περιορισμένη για τα Ιταλικά νησιά και το Βόρειο Αιγαίο, σε αντίθεση με τις Βαλεαρίδες όπου η είσοδος των γυναικών και του νεαρού πληθυσμού στην αγορά εργασίας αυξάνεται σημαντικά, ως αποτέλεσμα των νέων ευκαιριών και κοινωνικών αλλαγών που δημιουργήθηκαν από την 25χρονη τουριστική εξάπλωση) και το επίπεδο εκπαίδευσης (υψηλό για την Κρήτη και τα Βόρεια νησιά και χαμηλότερο για το Βόρειο Αιγαίο και τα υπερ-περιφερειακά νησιά).

Εξωτερικό εμπόριο

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της εξάρτησης των νησιώτικων περιοχών, είναι η ανάλυση του εμπορίου με το εξωτερικό και το μέγεθος των εξαγωγών στις διεθνείς αγορές. Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή, όχι μόνο το επίπεδο πληροφόρησης είναι μέτριο, αλλά για πολλά νησιά δεν υπάρχουν καθόλου σχετικά στοιχεία. Με εξαίρεση των περιοχών που διατηρούν κατανοητά οικονομικά περιφερειακά στοιχεία, εμπορικά στοιχεία, οσοζύγια ή τραπεζικές μετακινήσεις δεν είναι προσβάσιμα.

Σε γενικές γραμμές, ενώ όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί μία ξεχωριστή περιγραφική έρευνα σε ένα συγκεκριμένο νησιώτικο σύστημα, κάθε προσάθεια σύγκρισης εμποδίζεται από το πρόβλημα των ετερογενών στοιχείων. Η σχετική σημασία των δημόσιων μεταβιβάσεων, των εσόδων από τον τουρισμό, τις μετακινήσεις των κατοίκων των πρωτευουσών μεταξύ των νησιών και της ενδοχώρας κ.λ.π. είναι όλα στοιχεία τα οποία είναι αδύνατο να συλλεχθούν με σωστό τρόπο.

Επίσης, είναι δύσκολο να εξακριβωθεί, ακόμα και σε όρους χωρητικότητας, ποιο ποσοστό του εμπορεύματος πρόκειται να μεταφερθεί σε εθνικά λιμάνια και πιο προβλέπεται για εξαγωγή.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η οικονομία των περιοχών αυτών δεν είναι πολύ αποδοτική, ιδιαίτερα των υπερ-περιφερειακών και εξαρτάται έντονα από τις εξωτερικές οικονομίες για την κάλυψη των αναγκών τους, ενώ το εμπορικό τους ισοζύγιο είναι πολύ χαμηλό. Στην Κορσική οι τρέχουσες εισαγωγές προσεγγίζουν το επίπεδο του αγοραίου ΑΕΠ, ενώ οι εξαγωγές καλύπτουν μόνο το 6% των εισαγωγών {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Στα υπερ-περιφερειακά νησιά οι εξαγωγές καλύπτουν ένα κλάσμα μόνο των εισαγωγών τους (58% το μέγιστο για τις Αζόρες, όμως λιγότερο από 20% για τις Αντίλλιες){EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές, οι περισσότερες νησιώτικες περιοχές -με εξαίρεση τα Setlands τα οποία αναπτύσσουν εμπορικές σχέσεις με τη Νορβηγία {EC, DOC b), Luxembourg, 1994} τα Κανάρια που εξάγουν στην Αφρική (EURISLES : Cannaria 1998) και τη Σικελία η οποία εξάγει στις χώρες του ΟΠΕΚ (Μέση Ανατολή) και στη Βόρεια Αφρική {EC, DOC f), Brussels - Luxembourg, 1995}- είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένες από το ενδο-κοινοτικό εμπόριο. Οι κυριότερες εμπορικές συναλλαγές των νησιών γίνονται με τις αντίστοιχες ενδοχώρες (62 με 78% των εισαγωγών και 56 με 71% των εξαγωγών για τα υπερ-περιφερειακά νησιά){EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}, με την υπόλοιπη Κοινότητα να έρχεται σε δεύτερη θέση.

Σε γενικές γραμμές, τα εισαγόμενα αγαθά αντιπροσωπεύουν γύρω στο 90% του μεταφερόμενου φορτίου (Μαδέρα, Κορσική, Isle of Wight, Βαlearίδες)(Βάση δεδομένων EURILES, 1998, ποσοστό επιβιβασθέντων εξαγόμενων εμπορευμάτων (%) 1991). Αντιθέτως, το Ελληνικό αρχιπέλαγος, το οποίο παρουσιάζει μία εντατική, διανησιωτική ναυτιλιακή κίνηση, οι εξαγωγές καλύπτουν πάνω από το 40% του φορτίου τους (Βάση δεδομένων EURISLES, 1998).

Υψηλό σχετικά ποσοστό εξαγωγών παρουσιάζει και η Μαρτινίκα, η οποία εξάγει πετρελαϊκά προϊόντα στο αδελφοποιημένο νησί της Γουαδελούπης {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι δύο αυτές Γαλλικές κτήσεις, αποτελούν ξεχωριστή αγορά στην Καραϊβική, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα υπερ-περιφερειακά νησιά στα οποία το εμπόριο μεταξύ τους είναι αμελητέο, καθώς οι περισσότερες εμπορικές συναλλαγές των νησιών αυτών γίνονται με τις αντίστοιχες ενδοχώρες.

Όσον αφορά τα υπόλοιπα υπερ-περιφερειακά νησιά, το χαμηλό ποσοστό εξαγόμενων εμπορευμάτων οφείλεται στο γεγονός, ότι η Κοινότητα εξάγει πολύ περισσότερα στις επικράτειες αυτές απ' ότι αγοράζει από αυτές. Ας σημειώσουμε πως το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών των νησιών αυτών αποτελείται από αγροτικά προϊόντα (μπανάνες, ζάχαρι ρούμι κ.λ.π.) τα οποία αντιμετωπίζουν το κλίμα και τους περιορισμούς της Κοινότητας (ανώτατα όρια εξαγόμενων εμπορευμάτων).

Τα Ισπανικά νησιά που είναι όλα δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί, είναι επίσης αναγκασμένα να εισάγουν μεγάλες ποσότητες {Βάση δεδομένων EURISLES, 1998}. Αυτό αντανακλά το πολωμένο πρότυπο της δραστηριότητας σε μία οικονομία που ουσιαστικά βασίζεται στην εγχώρια αγορά, η οποία είναι πολύ εξαρτημένη από τον

δυναμισμό του τουριστικού τομέα {EC, DOC b), Brussels - Louxembourg, 1994}. Αυτό ωστόσο, ισχύει περισσότερο για τις Βαlearίδες, καθώς η οικονομία των Καναρίων στρέφεται περισσότερο προς τις ξένες αγορές, ενώ η γεωργία και η αλιεία εκτός από την εσωτερική αγορά, προσανατολίζονται και στο εξωτερικό (Αφρική)(EUISLES : Canaria 1998).

Χάρτης 2 : BALEARES

2.6 Περιφερειακότητα και Γεωγραφική απομόνωση / η σχετική θέση των νησιώτικων περιοχών σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές Περιφέρειες

Όπως αναφέρθηκε στην εννοιολογική προσέγγιση, η έννοια της περιφερειακότητας στην περίπτωση των νησιών, μπορεί αντικειμενικά να προσδιοριστεί από τη «μονιμότητα της φυσικής τους εδαφικής ασυνέχειας». Η ασυνέχεια η οποία προκύπτει από τη θάλασσα, δημιουργεί ποικίλους βαθμούς απομόνωσης και προβλήματα πρόσβασης σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιοχές και τις μεγάλες αγορές, προκαλώντας υψηλό κόστος παραγωγής και κατανάλωσης.

Το πρόσθετο κόστος που προκύπτει από την απόσταση έχει σαφώς αντίκτυπο στον τομέα των μεταφορών εμπορευμάτων και προσώπων, που όσον αφορά χρόνο και χρήμα, προκαλούν απώλεια ανταγωνιστικότητας των νησιώτικων περιοχών καθώς και απώλεια ευκαιριών οικονομικής ανάπτυξης, επηρεάζοντας όχι μόνο την κινητικότητα του πληθυσμού, αλλά και τον τακτικό τους εφοδιασμό με αγαθά και τις τιμές των αγαθών αυτών.

Στα νησιά της Σκωτίας, το υψηλό κόστος μεταφοράς, σε συνδυασμό με την απόσταση που καλύπτεται (ιδιαίτερα στην περίπτωση των εναέριων μεταφορών) προς την υπόλοιπη Αγγλία και την Ευρώπη, αλλά και στο εσωτερικό των περιοχών έχει σοβαρό αντίκτυπο σε όλες τις δραστηριότητες και ιδιαίτερα στον τουρισμό και τον κατασκευαστικό τομέα {EC, DOC : c), d), Brussels - Luxembourg, 1994, 1995}.

Το Isle of Wight, παρ' όλο που βρίσκεται πολύ κοντά στο κέντρο της Αγγλίας και εξυπηρετείται από 6 εταιρείες φέρυ (με 3 δρομολόγια προς Portsmouth, Southampton και Lymington){EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, αντιμετωπίζει το πρόβλημα της απόστασης, το οποίο μεταφράζεται σε επιπλέον κόστος για σύντομα δρομολόγια, επιβαρύνοντας σημαντικά το κόστος ζωής, ενώ οι επιπρόσθετες ακόμη υψηλότερες δαπάνες για την εξαγωγή των αγαθών στην ενδοχώρα αυξάνουν σε μεγάλο βαθμό το κόστος παραγωγής. Το γεγονός αυτό επηρεάζει αρνητικά όχι μόνο την οικονομία και την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, αλλά και την κινητικότητα του πληθυσμού {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994 / EURISLES : Isle of Wight 1998}.

Πολλές φορές το κόστος παραγωγής και κατανάλωσης, φτάνει σε σημείο που το κόστος μεταφοράς σε μερικές περιπτώσεις να είναι πάνω από το τριπλάσιο της ενδοχώρας. Για παράδειγμα, το κόστος μεταφοράς ενός τόνου μεταξύ Πειραιώς και Λέσβου, που είναι μια θαλάσσια απόσταση 346 χιλιομέτρων, είναι πάνω από τρεις φορές του κόστους μεταφοράς ενός τόνου οδικώς {CEC, DOC a), Luxembourg, 1992/ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», DOC_ELPR335\335382, 8 Φεβρουαρίου 1998}.

Όσον αφορά τις υπερ-περιφερειακές περιοχές, η εξαιρετικά μεγάλη απόσταση των περιοχών αυτών από την Ευρωπαϊκή ενδοχώρα δυσχεραίνει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας τους και δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στις μεταφορές και τις εμπορικές τους συναλλαγές με την Ένωση, αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο. Η απομόνωση των Πορτογαλικών νησιών από την υπόλοιπη χώρα και την Ευρώπη θέτει σημαντικές επιπρόσθετες δαπάνες στις εισαγωγές, αλλά και τις εξαγωγές των παραδοσιακών προϊόντων (μπανάνες, οίνος Μαδέρας και κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα). Στη Μαρτινίκα το υψηλό κόστος ανεφοδιασμού και η περιορισμένη πρόσβαση στις αγορές, όχι μόνο αυξάνουν τις δαπάνες, αλλά θέτουν και σε κίνδυνο τα αποθέματα. Στη Ρεουνιόν, η μεγάλη απόσταση από την Ευρωπαϊκή ήπειρο, συνεπάγεται επίσης υψηλές δαπάνες και καθυστέρηση στην ανάπτυξη, ενώ η γειτνίασή της με τις υπανάπτυκτες χώρες της Ανατολικής Αφρικής και της Νότιας Ινδίας περιορίζει σε μεγάλο βαθμό τον αριθμό των αγορών της.

Εκτός από το πρόβλημα του πρόσθετου κόστους, τα μικρότερα νησιά και τα αρχιπελάγη πάσχουν από μία καταφανή έλλειψη υπηρεσιών, γεγονός που τα καθιστά πολύ πιο απομονωμένα απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις στα θέματα δημόσιας υγείας (π.χ. στις Κυκλάδες υπάρχει 1,5 γιατρός για κάθε 1.000 κατοίκους, ενώ στην ηπειρωτική χώρα ο αριθμός αυτός είναι 2,9 γιατροί ανά 1.000 κατοίκους), της εκπαίδευσης (πολύ λίγα σχολεία και έλλειψη εξειδικευμένου

προσωπικού) και των υπηρεσιών στήριξης των επιχειρήσεων (κυρίως για τη βοήθεια των μικρομεσαίων επιχειρήσεων){CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}. Παράλληλα, η έλλειψη μέσων μεταφοράς έκτακτης υγειονομικής ανάγκης που χρειάζεται τις περισσότερες φορές λόγω πλήρους απουσίας υγειονομικών δομών στις νησιώτικες περιοχές που αποτελούν τμήμα ενός αρχιπελάγους, δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», DOC_EL\PR\335\335382, 8 Φεβρουαρίου 1998).

Τα νησιά και ειδικά τα μικρά νησιά ενός αρχιπελάγους, είναι σε τέτοιο βαθμό απομονωμένα που υπόκεινται σε πολλούς χωρικούς και ανθρώπινους περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να προκαλέσουν έντονη στέρηση στους βασικούς τομείς, όπως για παράδειγμα, η παροχή νερού ή ενέργειας.

Το απαγορευτικό κόστος της αφαλάτωσης θαλάσσιου ύδατος ή η ανάγκη εισαγωγής δεξαμενών ύδατος υπήρξαν σημαντικό εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη ορισμένων μικρών νησιών στη Μεσόγειο, τις Αντίλλες, τη Μαδέρα (Πόρτο Σάντο) και τα Κανάρια νησιά (Lanzarote){CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Επίσης, η απόμακρη γεωγραφική θέση και η σχετικά χαμηλή ζήτηση τείνουν να αυξήσουν το κόστος παροχής ενέργειας σημαντικά, καθιστώντας τα νησιά ιδιαίτερα ευάλωτα στις διακυμάνσεις των τιμών και ιδίως των προϊόντων πετρελαίου. Παράλληλα, η έλλειψη εγκαταστάσεων αποθήκευσης, παραγωγής και διανομής αυξάνει τις δυσκολίες και εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη ιδιαίτερα της βιομηχανίας.

Όσον αφορά τη σχετική θέση των νησιώτικων περιοχών της παρούσας εργασίας, σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές περιφέρειες, αυτή προσδιορίζεται καταρχάς από τη γεωγραφική τους θέση. Εκτός από τις υπερ-περιφερειακές περιοχές, των οποίων η γεωγραφική τους θέση τις τοποθετεί πολύ μακριά από το ηπειρωτικό έδαφος της Ένωσης και στις περισσότερες περιπτώσεις κοντά σε άλλες ηπείρους (Κανάρια, Ρεουνιόν, Γαλλικές κτήσεις Αμερικής), υπάρχουν ορισμένες από τις υπόλοιπες νησιώτικες περιοχές, οι οποίες, αν και βρίσκονται σε σχέση με τις παραπάνω πιο κοντά στην ηπειρωτική Ευρώπη, έχουν επίσης περιφερειακή και απομονωμένη θέση (Βόρειο Αιγαίο, Δωδεκάνησα, νησιά της Σκωτίας, Μπόρνχολμ).

Το Βόρειο Αιγαίο, τα Δωδεκάνησα και τα νησιά της Σκωτίας, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της διπλής περιφερειακότητας, καθώς αποτελούν συνοριακές περιοχές της χώρας τους και απομακρυσμένες και περιφερειακές περιοχές της Ε.Ε. στα εξωτερικά της σύνορα. Τα νησιά της Σκανδιναβίας, παραμένουν στην περιφέρεια της Κοινότητας, ωστόσο η θέση τους τα τοποθετεί μεταξύ δύο οικονομικών κέντρων της νότιας Φιλανδίας και της περιοχής της Στοκχόλμης, ενώ το Μπόρνχολμ αν και αποτελεί το ανατολικότερο τμήμα της Δανίας, η γειτνιάσή του με τη νότια Σουηδία και η στρατηγική θέση του στη Βαλτική, βελτιώνει με βάση τις αναμενόμενες στο μέλλον θετικές επιπτώσεις (ανάπτυξη συνεργασίας) τη θέση του στη νέα Ευρώπη.

Σε αντίθεση με τις παραπάνω περιπτώσεις, η γεωγραφική θέση των Ιόνιων νησιών μεταξύ της δυτικής Ελλάδας και της Ευρώπης, του Isle of Wight ανάμεσα στο κέντρο της Αγγλίας και τη Γαλλία και των Βαλεαρίδων, κοντά στην ανατολική ακτή της Ισπανίας τις καθιστά περισσότερο προνομιούχες.

Η απομακρυσμένη θέση των νησιώτικων περιοχών αντανακλάται και στους δείκτες οικονομικών εξελίξεων, δηλαδή κατά κύριο λόγο στο ΑΕΠ. Οι δείκτες οικονομικών εξελίξεων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν συγκριτικά, έχουν ως επίπεδο αναφοράς την Ευρωπαϊκή Ένωση και στην περίπτωση της συγκεκριμένης ενότητας της Ευρώπης των 12. Οι δείκτες αυτοί αναφέρονται σε τιμές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΑΔ, ως μέσο όρο μίας συγκεκριμένης περιόδου, συνήθως τριετίας και στο αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας, ως ποσοστού του Κοινοτικού μέσου όρου της ίδιας περιόδου.

Σύμφωνα με την «Πέμπτη Περιοδική Έκθεση για την Κατάσταση των Περιφερειών στην Κοινότητα», ο πίνακας 6, σε γενικές γραμμές και κατά συνοπτικό τρόπο, απεικονίζει τη θέση των νησιώτικων περιοχών ως προς τις 181 περιφέρειες της Ε.Ε. των 12.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η Έκθεση δεν περιλαμβάνει τις Αζόρες και τη Μαδέρα για τη συγκεκριμένη τριετία, ενώ και στους δύο πίνακες τα νησιά του Ηνωμένου Βασιλείου εντάσσονται σε ευρύτερες παράκτιες εδαφικές ενότητες επιπέδου NUTS 2 και συνεπώς, οι αντίστοιχοι δείκτες δεν ανταποκρίνονται στην πραγματική τους θέση στο σύνολο των περιφερειών της Κοινότητας.

Ωστόσο, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, συνάγεται ότι σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ, οι νησιώτικες περιοχές της Κοινότητας βρίσκονται στο τελευταίο τρίτο των περιφερειών της. Τις τελευταίες θέσεις κατέχουν τα Ελληνικά νησιά και τα Υπερπόντια Γαλλικά Διαμερίσματα, με φτωχότερη την περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ενώ στις πρώτες θέσεις βρίσκονται οι Βαλεαρίδες και τα νησιά του Ηνωμένου Βασιλείου. Σε όρους απασχόλησης τα δύο τρίτα των νησιώτικων περιοχών βρίσκονται πάνω από το μέσο όρο της Ε.Ε., ενώ οι υπόλοιπες κινούνται σε σχετικά χαμηλά, ως προς το μέσο όρο ποσοστά ανεργίας.

Πίνακας 6. Κατάταξη των νησιώτικων περιοχών της Ε.Ε. σύμφωνα με το κατά κεφαλή ΑΕΠ (ΜΑΔ) και την ανεργία

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΑΔ μέσος όρος ετών EUR 12=100	Θέση στο σύνολο των περιφερειών της Κοινότητας
Περίοδος αναφοράς	89-90-91	
Βαλεαρίδες	98,3	111
Hampshire, Isle of Wight	97,9	109
Κορσική	79,8	53
Highlands, Islands	76,9	48
Κανάρια	74,5	43
Σαρδηνία	74,2	41
Σικελία	67,5	35
Μαρτινίκα	53	25
Νότιο Αιγαίο	52,2	23
Κρήτη	45,5	16
Ρεουνιόν	45,0	15
Ιόνια Νησιά	43,7	13
Γουαδελούπη	39	9
Βόρειο Αιγαίο	35,2	6

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Μέσο ποσοστό ανεργίας (91-92-93)		Θέση στο σύνολο των περιφερειών της Κοινότητας
	Μέσο ποσοστό	Δείκτης EUR12=100	
Ρεουνιόν	37,0	304,2	1
Κανάρια	25,1	267,0	5
Γουαδελούπη	24,0	250,5	6
Μαρτινίκα	24,0	239,9	7
Σικελία	21,7	230,4	9
Σαρδηνία	18,5	196,2	16
Βαλεαρίδες	11,6	123,3	47
Κορσική	10,8	114,7	54
Highlands, Islands	10,7	114,1	55
Βόρειο Αιγαίο	9,5	100,8	70
Hampshire, Isle of Wight	7,8	83,1	103
Ιόνια νησιά	4,2	44,7	159
Νότιο Αιγαίο	3,8	40,7	161
Αζόρες	3,8	40,4	163
Μαδέρα	3,2	33,7	174

Πηγή : EC, DOC g), Brussels - Luxembourg, 1994

Προς έναν συντελεστή περιφερειακότητας

Ενώ η έρευνα για έναν περιφερειακό συντελεστή είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα για τα νησιά, δεν είναι τα μόνα ενδιαφερόμενα. Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης των Διαρθρωτικών Ταμείων, για παράδειγμα, πολλές διαφορετικού τύπου περιοχές (ορεινές, αγροτικές, αστικές κ.λ.π.) της Ευρωπαϊκής Ένωσης δίνουν ιδιαίτερο βάρος στον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εκτιμήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και να ποσοτικοποιήσουν τις διαφορές τους σε σχέση με το κέντρο ή τη λεγόμενη "μπλέ μπανάνα".

Η Eurostat σε συνεργασία το Eurisles πραγματοποιεί ειδική έρευνα για τη δημιουργία ενός συντελεστή περιφερειακότητας. Οι ειδικοί στατιστικοί επέλεξαν να μετρήσουν την απόσταση εκφρασμένη σε ώρους χρόνου, πέρνοντας ένα νοητό ταξιδιωτικό φορτηγό οδικώς, από ένα σημείο του κέντρου προς όλες τις "περιφερειακές πρωτεύουσες" της Ε.Ε. Η επιλογή οδικής μεταφοράς μέσω ενός νοητού φορτηγού οχήματος στοχεύει σε μία πιο ακριβή απόδοση της οικονομικής πραγματικότητας των μεταφορών προς τις περιφέρειες απ' ότι στην περίπτωση των σιδηροδρομικών ή εναέριων ταξιδιών. Επιπλέον, η επιλογή μεταφοράς εμπορευμάτων αντί επιβατών έγινε με στόχο τη μέτρηση των επιπτώσεων της περιφερειακότητας στην οικονομία, ανεξάρτητα από τη σχετική σημασία ενός εξωγενούς στοιχείου, όπως ο τουρισμός.

Το μέσο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της απόστασης, είναι η Βάση δεδομένων Michelin για πρακτορεία μεταφορών. Στην περίπτωση των νησιών, στους χρόνους των θαλάσσιων διαδρομών, προστίθεται και ένας δείκτης συχνότητας των χρόνων δια ξηράς.

Η βάση δεδομένων Michelin —η οποία δυστυχώς, δεν έχει συμπληρωθεί ακόμα για την Ελλάδα, τη Φιλανδία και τη Σουηδία και η οποία δεν είναι ακόμη διαθέσιμη από της Ευρωπαϊκές υπηρεσίες— μαζί με τις αποστάσεις των νησιώτικων περιοχών, θα εξασφαλίσει την απόσταση μεταξύ κάθε περιφερειακής πρωτεύουσας και όλων των υπολοίπων. Οι αποστάσεις αυτές πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για να σταθμίσουν το ΑΕΠ (σε ΜΑΔ) κάθε περιφέρειας. Η στάθμιση αυτή του ΑΕΠ μέσω ενός συντελεστή περιφερειακότητας, υποστηρίζεται ότι είναι απαραίτητη από την άποψη ότι θα αποτελέσει βασικό κριτήριο για την κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθήσει η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων.

Μακροπρόθεσμα, θα πρέπει να γίνει προσπάθεια για τη "μέτρηση της απόστασης σε ώρους κόστους", δεδομένου ότι αυτή η λύση, αν και είναι περισσότερο σύνθετη από άποψη μεθοδολογίας, είναι πιο κατάλληλη για μία περισσότερο λεπτομερή εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων της περιφερειακότητας.

2.7 Νησιώτικες μεταφορές

Ο ρόλος των μεταφορών στις νησιώτικες περιοχές αποκτά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ποιοτικού χαρακτήρα, λόγω της διαφορετικής και μικρότερης κλίμακας. Τα χερσαία δίκτυα διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο τοπικού επιπέδου, ενώ αντίθετα οι θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές αποκτούν μία σημασία πολύ μεγαλύτερη, ιδιαίτερα αν αντιπαρατεθούν, σε ορισμένες περιπτώσεις με τις χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες (Σκοτσέζικο αρχιπέλαγος, νησιά Βαλτικής) και με μία σχετικά καθυστερημένη τοπική οικονομία (νησιά Αιγαίου, υπερπεριφερειακές περιοχές).

Οι ιδιαιτερότητες αυτές χαρακτηρίζουν το σύνολο σχεδόν των νησιώτικων περιοχών, εκτός ίσως ορισμένων εξαιρέσεων (Κρήτη, νησιά Ιονίου, Βαλεαρίδες, Κορσική, Σικελία, Σαρδηνία), αλλά εμφανίζονται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό στην περίπτωση ενός αρχιπελάγους. Αυτό οφείλεται τόσο στη διασπορά των νησιών, όσο και στην έλλειψη ενδοχώρας.

Η γεωγραφική θέση των νησιών και η διάταξή τους προσδιορίζουν το ρόλο και τη λειτουργική τους ένταξη στο ευρύτερο συγκοινωνιακό δίκτυο της χώρας και της Ευρώπης. Η απομακρυσμένη θέση, οι κλιματικοί και γεωμορφολογικοί περιορισμοί (έντονος κατακερματισμός) και η έλλειψη ενδοχώρας θέτουν σοβαρά προβλήματα επικοινωνίας σε ορισμένες νησιώτικες περιοχές, όπως το Βόρειο Αιγαίο, τα Δωδεκάνησα, τα νησιά της Σκοτίας, το Μπόρνχολμ και τα υπερ-περιφερειακά νησιά.

Αντίθετα, κάποια άλλα νησιά, είναι σχετικά περισσότερο προνομιούχα. Για παράδειγμα και δεδομένου ότι το σύστημα μεταφορών του Αιγαίου (θαλάσσιες και εναέριες), λειτουργεί ως ένα ακτινικά διαταγμένο σύστημα με κέντρα τον Πειραιά και την Αθήνα, σε σχέση με τα Δωδεκάνησα και το Βόρειο Αιγαίο, οι Κυκλάδες βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση, από την άποψη ότι αποτελούν ένα πιο συνεκτικό σύνολο και ότι η κεντρική τους θέση στο Αιγαίο μειώνει τις αποστάσεις τόσο μεταξύ τους, όσο και με το κέντρο του Πειραιά.

Η προνομιακή θέση ορισμένων νησιών, όπως το Ιόνιο Πέλαγος που βρίσκεται εντός του διαπεριφερειακού άξονα Αδριατικής- Ιονίου, και η νήσος Wight ανάμεσα στο κέντρο της Αγγλίας και τη Γαλλία, καθιστούν τις περιοχές αυτές ενδιάμεσο σταθμό μεταξύ της ενδοχώρας τους και της Ευρώπης, κυρίως όσον αφορά την κυκλοφορία των επιβατών (EURISLES, Transport – Graphs 1998 / EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Ιδιαίτερα ελκυστική είναι επίσης, η θέση των Βαλεαρίδων νήσων. Η θέση των νησιών αυτών κοντά στη ζώνη του Νότου και το ιδιαίτερα λειτουργικό σύστημα αερομεταφοράς που διαθέτουν, εξασφαλίζουν την εύκολη εναέρια πρόσβαση από όλες τις περιοχές της Ευρώπης⁶.

⁶ Τα ιδιωτικά αεροδρόμια αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/4 του συνόλου της Ισπανικής αερομεταφοράς. Είναι ενδιαφέρον, ότι μόνο το αεροδρόμιο San Juan στην Palma διακίνησε 11,7 εκατομμύρια επιβάτες το 1988 {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Όσον αφορά, τα υπόλοιπα νησιά, εκτός από τα Κανάρια, οι λιμένες των περισσότερων υπερπεριφερειακών νησιών, καθώς και αυτών του Βορείου Αιγαίου, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, δεν διαδραματίζουν σοβαρό ρόλο ως προς την εμπορευματική κίνηση, ενώ ως προς την κυκλοφορία των επιβατών στις θαλάσσιες μεταφορές τα περισσότερα νησιά, με εξαίρεση την Κορσική και τα Κανάρια, παρουσιάζουν μία στασιμότητα ή μία ελαφριά αύξηση (EURISLES, Transport – Graphs 1998). Ως προς τις αερομεταφορές, κυριαρχούν τα Κανάρια, τα οποία κατακλύζονται με πάνω από 17 εκατομμύρια επιβάτες το χρόνο και υπάρχει μία ετήσια εναέρια κυκλοφορία, άνω των 150.000 πτήσεων⁷, ακολουθεί η Κορσική η οποία το 1993, διακίνησε πάνω από 1.700.000 επιβάτες (EURISLES, Transport – Graphs 1998), ενώ για τα υπόλοιπα υπερπεριφερειακά νησιά τη μεγαλύτερη κίνηση παρουσιάζει το διεθνές αεροδρόμιο της Μαρτινίκας στο δήμο Le Lametin και το αεροδρόμιο της Μαδέρας στη Santa Cruz (EURISLES, Transport – Graphs 1998).

2.7.1 Προβλήματα μεταφοράς

Τα θέματα μεταφοράς στις νησιώτικες περιοχές είναι τόσο σημαντικά όσο και πολύπλοκα και πολλές φορές παρουσιάζονται σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη και ολοκλήρωση του μεταφορικού δικτύου.

Για τις πιο απομακρυσμένες νησιώτικες περιοχές, η μεγάλη απόσταση από την ενδοχώρα αυξάνει σημαντικά το χρόνο μεταφοράς των επιβατών. Στα Δωδεκάνησα, το θαλάσσιο ταξίδι από τον Πειραιά στη Ρόδο χρειάζεται 17 ώρες για μια απόσταση σε ευθεία γραμμή μήκους 635 χμ., αν και εκτός τουριστικής περιόδου η διαδρομή μπορεί να χρειαστεί 33 ώρες {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}. Στα Shetlands, το θαλάσσιο πέρασμα από το Lerwick στο Αμπερντίν χρειάζεται 14 ώρες και για τα πιο απομακρυσμένα νησιά της ομάδας άλλες 12 ώρες επιπλέον {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Για να φτάσει κανείς στα υπερ-περιφερειακά νησιά χρειάζεται πάρα πολλές ώρες ακόμη και με αεροπλάνο. Οι Αντίλλες απέχουν 8 ώρες από το Παρίσι και η Ρεουνιόν τουλάχιστον 12 ώρες {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Ο χρόνος που χρειάζεται για να φτάσει κανείς σε ορισμένα νησιά αυξάνεται επίσης από την έλλειψη άμεσης εξυπηρέτησης. Για παράδειγμα, για να πάει κανείς στις Αζόρες πρέπει να αλλάξει αεροπλάνο στη Λισαβόνα, για να πάει στα Ελληνικά νησιά πρέπει να αλλάξει αεροπλάνο στην Αθήνα, ενώ για τα Υπερπόντια Γαλλικά Διαμερίσματα πρέπει να αλλάξει αεροπλάνο στο Παρίσι {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Ένα επίσης σημαντικό πρόβλημα είναι η δυσκολία στη μετακίνηση από το ένα νησί στο άλλο. Για παράδειγμα, για τη διαδρομή Βαlearίδες-Κορσική, η επιλογή είναι είτε να γίνει αλλαγή αεροπλάνου μέσω Παρισιού, είτε πολλές φορές και σε διάφορα μέρη γύρω από τη Μεσόγειο {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

⁷ Τα Lanzarote, Fuerte Ventura και La Palma, διαθέτουν άμεσες διεθνείς συγκοινωνίες με πάνω από 5,5 εκατομμύρια επιβάτες και 57.500 πτήσεις (EURISLES : Canaria 1998).

Στις τουριστικές περιοχές οι μεταφορικές συνδέσεις είναι πολύ λιγότερο συχνές την μη τουριστική περίοδο από ότι την τουριστική. Στις δημόσιες υπηρεσίες, η συχνότητα των διαδρομών αποφασίζεται συνήθως από τις κεντρικές αρχές -στην περίπτωση της Ελλάδας από το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, βάση της απόδοσης των κερδών σε κάθε περίοδο του έτους {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}. Στις ιδιωτικές υπηρεσίες, οι εποχιακές διακυμάνσεις φθάνουν πολλές φορές σε ακραία επίπεδα : το χειμώνα, οι γραμμές μεταξύ Κορσικής και Ιταλίας, για παράδειγμα, είναι σχεδόν ανύπαρκτες, ενώ η σύνδεση μεταξύ Τουλόν και Σαρδηνίας είναι εξαιρετικά ακανόνιστη {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Οι κακές καιρικές συνθήκες επηρεάζουν επίσης τα θαλάσσια και αεροπορικά ταξίδια πολύ περισσότερο από ότι τις οδικές συνδέσεις. Οι Αζόρες, για παράδειγμα, μπορεί να απομονωθούν για βδομάδες αν υπάρχουν ομίχλη και θύελλες (τον Φεβρουάριο του 1990 τα νησιά Corvo και Flores στις Αζόρες, ήταν αποκομμένα για σχεδόν 40 ημέρες){CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Τα δίκτυα και οι υποδομές μεταφορών, ποικίλουν σε βαθμό καθυστέρησης από νησί σε νησί. Στις Αζόρες και τη Μαδέρα, για παράδειγμα, τα 4 σημαντικότερα νησιά Sao Miguel, Tenceira, Faial και Μαδέρα, είναι τα πιο εξασφαλισμένα, όσον αφορά τις υποδομές, ενώ για τα υπόλοιπα νησιά δεν έχει γίνει καμία ουσιαστική προσπάθεια για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών πρόσβασης, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη αυτών των περιοχών. Επίσης, στα Western Isles, τα μικρότερα νησιά, όπως Scalpay, Berneray και Briskay είναι προσιτά μόνο μέσω σποραδικών συνδέσεων με φέρυ {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}

Αν και ο συνολικός αριθμός των λιμένων στα νησιά είναι πολύ υψηλός, δεν διαθέτουν όλα τον τελευταίο ναυσιπλοϊκό εξοπλισμό, ενώ το βάθος της θάλασσας είναι περιορισμένο από την έλλειψη μηχανικού εξοπλισμού, εφοδίων κ.λ.π. Μερικά μικρά νησιά παρουσιάζουν τα ίδια προβλήματα, όπως για παράδειγμα το Fairisle στα Shetlands, Flores και Corvo στις Αζόρες {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Αν και οι εγκαταστάσεις αεροδρομίων είναι συνήθως καλύτερες, εφόσον οι περισσότερες έχουν κατασκευαστεί πρόσφατα, πολλά μικρότερα νησιά έχουν βραχείς διαδρόμους. Μερικοί διάδρομοι στα Shetlands, είναι ζώνες γρασιδιού ή χαλικιών χωρίς βοηθήματα πλοηγήσεως. Γενικώς, ο αριθμός των αεροδρομίων είναι περιορισμένος. Από τα 167 Ελληνικά νησιά μόνο 25 έχουν αερολιμένα ή αεροδρόμιο {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

2.7.2 Η διαχείριση των νησιώτικων μεταφορών

Παρ' όλο που ο τομέας των μεταφορών αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη των νησιώτικων περιοχών, παραμένει κατά ένα μεγάλο μέρος, έξω από την αρμοδιότητα των τοπικών και περιφερειακών αρχών.

Ο ακόλουθος συγκριτικός πίνακας δείχνει τη γενικότερη επικράτηση της κεντρικής διοίκησης στη διαχείριση της εναέριας και θαλάσσιας μεταφοράς μεταξύ των νησιών και

της ηπειρωτικής χώρας. Μόνο η Κορσική αποτελεί πραγματικά εξαίρεση, καθώς η Υπηρεσία των μεταφορών της έχει σημαντικές εξουσίες στον τομέα των πολιτικών μεταφοράς. Οι υπόλοιπες γαλλικές νησιώτικες περιοχές έχουν πολύ περιορισμένα μέσα δράσης σ' αυτόν τον τομέα. Στις άλλες χώρες, ακόμα και οι περιφερειακές αρχές που επωφελούνται από το καθεστώς αυτονομίας, όπως τα Κανάρια, η Μαδέρα, οι Αζόρες ή τα νησιά Åland⁸, δεν είναι σε θέση να συζητήσουν τις συνδέσεις τους με την ενδοχώρα, διότι η διαχείρισή τους παραμένει αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους.

Η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική για τους ενδο-νησιωτικούς συνδέσμους, όπως και για τη διαχείριση των λιμανιών ή των αεροδρομίων. Μερικές φορές εξαρτάται από το κράτος ή τον ανάδοχο φορέα (Εμπορικό Επιμελητήριο) και μερικές φορές από τις περιφερειακές αρχές. Σε ορισμένες περιπτώσεις (Κανάρια), η μεταφορά των αρμοδιοτήτων είναι μερική (μόνο οι θαλάσσιες συνδέσεις είναι υπό την ευθύνη της περιφέρειας) και υπόκεινται σε μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις.

Συγκρίνοντας την κατάσταση στα διάφορα νησιά, το Βόρειο Αιγαίο φαίνεται ότι αποτελεί την πιο έντονη περίπτωση συγκεντρωτισμού. Όλα τα είδη μεταφοράς εξαρτώνται από το κράτος και τις υπηρεσίες του, με τη διαφορά ότι πρόκειται για το Υπουργείο Αιγαίου (και όχι αυτό της Εμπορικής Ναυτιλίας), το οποίο είναι υπεύθυνο για τη διαχείριση των ενδο-νησιωτικών θαλάσσιων συνδέσεων ή για ορισμένες διασυνδέσεις με την ηπειρωτική χώρα (EURISLES, DOC d), 1998).

Γενικά, η Κορσική φαίνεται να είναι το νησί όπου η διαχείριση των μεταφορών, από όλες τις απόψεις, είναι η πιο αποκεντρωμένη, αν και οι πιθανότητες δράσης της Υπηρεσίας Μεταφορών είναι περιορισμένες για λόγους οικονομικούς (EURISLES, DOC d), 1998).

⁸ Πληροφορίες για τα Åland στη διεύθυνση : <http://www.aland.fi/virtual/eng/fakta.h>

Πίνακας 7. Η διαχείριση των νησιώτικων μεταφορών

ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΔΟΧΩΡΑ		ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΝΔΟ- ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ		ΥΨΟΔΟΜΕΣ	
ΕΝΑΕΡΙΕΣ	ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ	ΕΝΑΕΡΙΕΣ	ΘΑΛΑΣ- ΣΙΕΣ	ΑΕΡΟ- ΔΡΟΜΙΑ	ΛΙΜΑΝΙΑ
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ					
Κράτος	Κράτος	Κράτος	Κράτος	Κράτος	Κράτος
ΚΑΝΑΡΙΑ					
Κράτος	Κράτος	Κράτος (Μεταφορά στην περιφέρεια ύστερα από δια/τευση)	Περιοχή	Κράτος	Κράτος
ΜΑΔΕΡΑ					
Κράτος	Κράτος	Περιοχή (στην πράξη όμως παρέχεται από δημόσιο οργανισμό)	Περιοχή	Κράτος & περιοχή	Περιοχή
ΑΖΟΡΕΣ					
Κράτος	Κράτος	Περιοχή	Περιοχή	Κράτος & περιφέρεια	Περιοχή
MARTINIKΑ - ΡΕΟΥΝΙΟΝ					
Ζητείται Γνωμοδότηση της κυβέρνησης από την περιοχή, για τη δημιουργία εταιρειών μεταφοράς	Ζητείται Γνωμοδότηση της κυβέρνησης από την περιοχή, για τη δημιουργία εταιρειών μεταφοράς	Δεν υπάρχουν	Δεν υπάρχουν	Κράτος & Εμπορικό Επιμελητήριο	Κράτος & Εμπορικό Επιμελητήριο
ΚΟΡΣΙΚΗ					
Περιοχή	Περιοχή	Δεν υπάρχουν	Δεν υπάρχουν	Κράτος & Εμπορικό Επιμελητήριο	Κράτος & Εμπορικό Επιμελητήριο (Κύρια λιμάνια) Περιοχή (Δευτερεύοντα λιμάνια)
ΝΗΣΟΣ WIGHT					
Δεν υπάρχουν	Κράτος	Δεν υπάρχουν	Δεν υπάρχουν	Δεν υπάρχουν	Δεν υπάρχουν

Πηγή : EURISLES, DOC d), 1998

2.8 Νησιώτικος χαρακτήρας και περιφερειακές ανισότητες

Η ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς και η προοπτική της ΟΝΕ ενισχύουν τη σημασία των περιφερειακών πολιτικών και των πολιτικών συνοχής. Από αυτή την άποψη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα πρέπει να βελτιώσει τα μέσα ανάλυσης των ανισοτήτων της, ώστε αυτά να είναι απόλυτα συγκρίσιμα (π.χ. μέσα που προέρχονται κυρίως από εθνικές πηγές). Οι δείκτες αυτού του τύπου, σχετικοί με το ΑΕΠ, την ανεργία ή το διαθέσιμο εισόδημα μπορεί να είναι ατελείς, ωστόσο παραμένουν ευρέως αποτελεσματικοί ακόμα και για τη σύγκριση μεταξύ των περιφερειών.

Οι νησιώτικες πραγματικότητες, θα έπρεπε ωστόσο, να προσδιοριστούν κατά τρόπο αντικειμενικό και να εκφραστούν από δείκτες που να επιτρέπουν τη σύγκριση με όλες τις Ευρωπαϊκές περιοχές. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο νησιώτικος χαρακτήρας αποτελεί ένα μόνιμο φαινόμενο φυσικής ασυνέχειας. Η μονιμότητα αυτή δημιουργεί επιπτώσεις σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και επιδεινώνει τις ανισότητες που αφορούν ανάπτυξη του παραγωγικού ιστού και τις μεγάλες διαφορές στο εισόδημα και στο επίπεδο ευημερίας.

Αν και τα παραπάνω χαρακτηριστικά ποικίλουν ως προς το βαθμό και τη μορφή με την οποία εμφανίζονται από περίπτωση σε περίπτωση, το γενικό συμπέρασμα είναι ότι οι περιοχές αυτές υποφέρουν από ένα κοινό πρόβλημα, εξαιτίας του οποίου - χωρίς μία προσεκτική προσέγγιση από μέρους της Ε.Ε. και των ενδιαφερόμενων κρατών μελών - δεν θα είναι ικανές να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου κάτω από «δίκαιους όρους».

ΑΕΠ και Ανεργία

Είναι κοινά αποδεκτό, ότι η παραδοσιακή μέθοδος για τον υπολογισμό των περιφερειακών ανισοτήτων βασίζεται σ' αυτούς τους δύο δείκτες. Και οι δύο χρησιμοποιούνται και ως μέτρο σύγκρισης για την κατανομή των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων. Είναι γνωστό, ότι οι περισσότερες νησιώτικες περιοχές και όλες οι υπερ-περιφερειακές περιοχές ανήκουν στο στόχο 1.

Στην περίπτωση των νησιώτικων περιοχών, τρία σχόλια θα πρέπει να γίνουν όσον αφορά το ΑΕΠ :

- 1) Τα στοιχεία του ΑΕΠ δεν είναι διαθέσιμα για όλες τις νησιώτικες περιοχές και κυρίως για το αρχιπέλαγος της Σκωτίας και το Μπόρνχολμ.
- 2) Οι πρόσφατες τάσεις του ΑΕΠ φαίνεται να μειώνουν το χάσμα μεταξύ των νησιών, με θετικές τάσεις ανάπτυξης για το Ελληνικό και Πορτογαλικό αρχιπέλαγος και μείωση ή στασιμότητα για τα περισσότερα «αναπτυγμένα» νησιά.
- 3) Ωστόσο, με εξαίρεση τα νησιά Aland, το γενικό χάσμα μεταξύ των νησιών και του μέσου όρου της Ε.Ε. ή των αντίστοιχων εθνικών μέσων όρων παραμένει ή αυξάνεται.

Πίνακας 8. ΑΕΠ ανά κάτοικο και ανεργία στις νησιώτικες περιοχές

ΧΩΡΕΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Ποσοστό ανεργίας 1994 (%)	ΑΕΠ ανά κάτοικο (ΜΑΔ) Eur15=100 1988	ΑΕΠ ανά κάτοικο (ΜΑΔ) Eur15=100 1992	ΑΕΠ ανά κάτοικο (ΜΑΔ) Eur15=100 1994
ΓΟΥΑΔΕΛΟΥΠΗ	26,1	μδ	40	39
ΜΑΡΤΙΝΙΚΑ	25,0	μδ	54	52
ΡΕΟΥΝΙΟΝ	31,7	μδ	49	45
ΚΟΡΣΙΚΗ	14,8	79	78	76
Γαλλία	12,2	109	110	108
ΑΖΟΡΕΣ	6,6	μδ	45	48
ΜΑΔΕΡΑ	4,6	μδ	49	52
Πορτογαλία	6,7	61	63	67
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	8,0	40*	45	49**
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3,5	54*	60	62**
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	3,4	50*	53	55**
ΚΡΗΤΗ	3,8	52*	55	56**
Ελλάδα	9,6	58	62	65
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	17,0	93	102	98
ΚΑΝΑΡΙΑ	28,3	73	75	75
Ισπανία	24,4	72	77	76
ΣΙΚΕΛΙΑ	22,0	μδ	73	71**
ΣΑΡΔΗΝΙΑ	20,0	73	79	78
Ιταλία	11,2	101	103	102
ISLE OF WIGHT	12,0	μδ	67	66***
ORKNEY	5,4	83***	89***	81***
SHEPHERD	4,6	83***	89***	81***
WESTERN ISLES	10,8	83***	89***	81
Ηνωμένο Βασίλειο	9,8	101	97	99
ΜΠΟΡΝΧΟΛΜ	12,5	μδ	μδ	92
Δανία	10,7	-	107	112**
GOTLAND	7,6	μδ	85	86
Σουηδία	9,6	109	98	98**
ÅLAND	7,2	μδ	132	126
Φινλανδία	19,4	-	93	91
EUR15	11,2	100	100	100

Πηγή : EURISLES : GDP per inhabitant (1988, 1992, 1994), Unemployment rate (1994)/ EUROSTAT : Statistical yearbook, 1996, Brussels - Luxembourg 1997.

* 1989 : EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994. ** 1993 : EUROSTAT : Statistical yearbook 1996, Brussels - Luxembourg, 1997. *** Highlands and Islands.

Η περίπτωση των Ισπανικών νησιών είναι ενδιαφέρουσα ως προς το ΑΕΠ/κάτοικο εκφρασμένο σε ΜΑΔ⁹. Στις Βαλεαρίδες, για παράδειγμα, τα συμπτώματα της κρίσης στην τουριστική βιομηχανία, η οποία αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό μέρος του πλούτου της περιοχής, είναι εμφανή στην αρνητική αύξηση του ΑΕΠ.

Τα υψηλά βραχυπρόθεσμα οφέλη και το σχετικά χαμηλό ρίσκο των επενδύσεων στον τουριστικό τομέα - ο οποίος προκαλεί σοβαρή αστάθεια στην οικονομία των νησιών αυτών, εξαιτίας του κυρίαρχου ρόλου του και της εποχιακής του φύσης - απέβησαν εις βάρος των επενδύσεων σε βιομηχανικά προγράμματα, τα οποία θα επέτρεπαν τη διαφοροποίηση της οικονομίας. Αυτή η έλλειψη διαφοροποίησης κάνει το ΑΕΠ των Βαλεαρίδων ιδιαίτερα ευπρόσβλητο στις μεταβολές της τουριστικής ζήτησης από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία (τα 2/3 των τουριστών προέρχονται από αυτές τις δύο χώρες) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Τα ίδια συμπτώματα στασιμότητας μπορούμε να δούμε στα νούμερα της Κορσικής και της Σαρδηνίας.

Η οικονομία των νησιών αυτών, αν και οι τοπικοί τους πόροι περιλαμβάνουν ένα πλούσιο περιβάλλον, το οποίο αποτελείται από φυσικούς οικοτόπους, καθώς και μια ποικιλία παραγωγικού δυναμικού (από την γεωργία μέχρι τον τουρισμό), είναι τεχνητή και συντηρείται από εξωγενείς παράγοντες. Τα αναπτυξιακά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την πολιτεία και την Ε.Ε., αν και έχουν διοχετεύσει σημαντικά ποσά, τα περισσότερα έχουν μετατραπεί σε εισοδήματα και καταναλωτικές δαπάνες. Στην Σαρδηνία το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα προσεγγίζει τα 17.500 ECU {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994} και βρίσκονται αρκετά πάνω από τον εθνικό μέσο όρο.

Το ίδιο στάσιμο παραμένει και το Isle of Wight, του οποίου το ΑΕΠ βρίσκεται αρκετά κάτω από τον εθνικό μέσο όρο. Αυτό εξηγείται από το σχετικά χαμηλό επίπεδο των μισθών και το μέγεθος του ενεργού πληθυσμού (το 1991, ο αριθμός του ενεργού πληθυσμού αντιπροσώπευε το 43,6% του συνόλου, έναντι του εθνικού μέσου που αντιστοιχούσε στο 48,8%) (EURILES : Isle of Wight 1998).

Όσον αφορά τις υπερ-περιφερειακές περιοχές, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ βρίσκεται κάτω από το μισό του κοινοτικού μέσου όρου, γεγονός που τις τοποθετεί ανάμεσα στις φτωχότερες περιοχές της Κοινότητας. Παρόλο που διαφέρουν μεταξύ τους από πολλές απόψεις, μπορούν να διακριθούν εύκολα συγκρινόμενες με τις υπόλοιπες νησιώτικες περιοχές, λόγω του σε γενικές γραμμές, πολύ χαμηλού επιπέδου ευημερίας τους (στις καλύτερες περιπτώσεις έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ ίσο με το 52% του μέσου όρου της Κοινότητας).

⁹ Μονάδα Αγοραστικής Δύναμης — κοινή μονάδα που αντιπροσωπεύει τον ίδιο όγκο αγαθών και υπηρεσιών για κάθε χώρα, με κοινοτικό μέσο Eur15=100

Με την εξαίρεση των Πορτογαλικών νησιών, τα οποία φαίνεται να επωφελούνται από τα Ευρωπαϊκά προγράμματα, όλα τα υπόλοιπα υπερ-περιφερειακά νησιά παραμένουν στάσιμα.

Μόνο τα Ελληνικά νησιά φαίνεται να σημειώνουν κάποια άνοδο, αλλά αυτό οφείλεται μάλλον σε μία αναπτυξιακή προσπάθεια τεχνικής φύσεως (κυρίως στον τομέα των υποδομών) παρά στην ενδογενή οικονομική τους ανάπτυξη.

Στην περίπτωση των νησιών Aland, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ παραμένει σημαντικά πάνω από τον αντίστοιχο εθνικό και κοινοτικό μέσο όρο, γεγονός στο οποίο συμβάλλει η ανάπτυξη της ναυτιλιακής βιομηχανίας η οποία απαιτεί υψηλά κεφάλαια, σε αντίθεση με το κατά κεφαλήν εισόδημα, το οποίο δεν ξεπερνά το μέσο όρο για ολόκληρη τη Φιλανδία¹⁰

Όσον αφορά την ανεργία, σχεδόν το ένα τέταρτο των νησιώτικων περιοχών της μελέτης παρουσιάζει ένα μεγάλο ποσοστό, μεγαλύτερο ή ίσο του 25%. Αυτό ωστόσο που αξίζει να σημειωθεί, είναι ότι σε ορισμένες από αυτές παρατηρείται μεγάλη ομοιότητα των στοιχείων με τα εθνικά επίπεδα ανεργίας. Αν λάβουμε υπόψη την παραποίηση των στοιχείων, ιδιαίτερα στην περίπτωση των υπερπεριφερειακών περιοχών¹¹, σε γενικές γραμμές οι τάσεις της ανεργίας ακολουθούν τους εθνικούς μέσους. Αξίζει να τονιστεί ωστόσο, ότι - στην περίπτωση των Γαλλικών Υπερπόντιων Διαμερισμάτων, της Κορσικής, των Κανάριων νήσων, του Isle of Wight, των Δυτικών νησιών, της Σαρδηνίας και της Σικελίας - η ανεργία τείνει να γίνει ίση ή μεγαλύτερη από ότι στην ενδοχώρα τους.

Τα ΥΔ και τα Κανάρια, κατέχουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των νησιών, αλλά και σε κοινοτικό επίπεδο (σχεδόν διπλάσιο ή και τριπλάσιο του κοινοτικού μέσου όρου). Το πρόβλημα για τις περιοχές αυτές γίνεται όλο και πιο σοβαρό, λόγω της πρόσφατης ανατροπής του παραδοσιακού μεταναστευτικού προτύπου και σε ένα ποσοστό γεννήσεων υψηλότερο από κάθε άλλη περιοχή της Κοινότητας, με αποτέλεσμα να ασκείται σημαντική πίεση στην αγορά εργασίας {EC, DOC, e), 1994}. Αν και σε σχέση με το 1989, η κατάσταση βελτιώθηκε με την αύξηση των συμβολαίων «emploi-solidarite» {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg 1994} και τα μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας, τα οποία είχαν κάποια επίπτωση στην απασχόληση, ωστόσο ήταν ανεπαρκή για να απορροφήσουν την αύξηση του εργατικού δυναμικού.

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας για τα περισσότερα νησιά, εκτός από τους παραπάνω δημογραφικούς παράγοντες οφείλονται και στην στροφή της οικονομίας τους προς τον τομέα των υπηρεσιών, με αποτέλεσμα την είσοδο ενός μεγάλου αριθμού γυναικών στην

¹⁰ Πληροφορίες για τα Aland στην διεύθυνση : <http://www.aland.fi/virtual/eng/ekonomi.h>

¹¹ Τα ποσοστά είναι χαμηλότερα για τις Αζόρες και τη Μαδέρα, ωστόσο είναι διαστρεβλωμένα λόγω της παραδοσιακά μεγάλης μετανάστευσης και της συγκαλυμμένης ανεργίας υπό τη μορφή εργασιών χειροτεχνίας και καλλιέργειας μικρών αγροτεμαχίων (υποαπασχόληση){EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

αγορά εργασίας και την αύξηση του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού (Κορσική, Ιταλικά νησιά, Κανάρια).

Στα Κανάρια, για παράδειγμα, το υψηλό ποσοστό ανεργίας είναι αποτέλεσμα, τόσο των υψηλών ποσοστών των γεννήσεων τα τελευταία χρόνια, όσο και της εισόδου των γυναικών στην αγορά εργασίας (ιδιαίτερα μεταξύ 1983 και 1990) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg 1994} και του εποχιακού χαρακτήρα του τουριστικού τομέα. Οι παραπάνω παράγοντες συνδυάζονται έτσι, ώστε να προκύπτει ένα σημαντικό ποσοστό ανεργίας, ιδιαίτερα για τις γυναίκες και τους νέους κάτω των 25 ετών και σε μία εποχιακή ανεργία στον κατασκευαστικό τομέα και την τουριστική βιομηχανία {EC, DOC, e), 1994}.

Ο εποχιακός χαρακτήρας του τουρισμού επηρεάζει την αγορά εργασίας και του Isle of Wight, ενώ παράλληλα με την υψηλή φορολόγηση που υφίσταται ο κλάδος των υπηρεσιών, προκαλεί σημαντικές εποχιακές αυξομειώσεις στο ποσοστό ανεργίας, το οποίο αυξάνεται ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες (EURISLES : Isle of Wight 1998).

Σε αντίθεση με τις παραπάνω περιπτώσεις, τα περισσότερα νησιά τείνουν να έχουν μικρότερη ανεργία από την ενδοχώρα τους. Αυτό ισχύει κυρίως για το Πορτογαλικό, το Ελληνικό αρχιπέλαγος τα νησιά της Σκοτίας και τα Σκανδιναβικά νησιά, όπου η μετανάστευση εξυπηρετεί στο να μετριάξει το πρόβλημα της ανεργίας.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι στο Πορτογαλικό αρχιπέλαγος η ανεργία μπορεί να αυξηθεί με δεδομένη την υπάρχουσα υποαπασχόληση και τη ραγδαία αύξηση του παραγωγικού πληθυσμού. Επίσης στα νησιά του Αιγαίου τα ποσοστά της ανεργίας δεν αντιπροσωπεύουν την πραγματική κατάσταση, δεδομένου ότι ούτε ο αγροτικός τομέας, ούτε ο τουρισμός παρέχουν πλήρη απασχόληση. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο για το Βόρειο Αιγαίο, κάτι ανάλογο με την περίπτωση των Setlands και Western Isles όπου ένα τμήμα του εργατικού τους δυναμικού απασχολείται σε συμπληρωματικές δραστηριότητες της γεωργίας.

Παράλληλα η απασχόληση στον τουρισμό δεν είναι σταθερή, εξαιτίας των εποχιακών διακυμάνσεων. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στο Νότιο Αιγαίο, και τα νησιά της Σκανδιναβίας, όπου η αγορά εργασίας είναι εποχιακή και η παροχή υπηρεσιών κατά την περίοδο αιχμής βασίζεται σε ξένο εργατικό δυναμικό.

Το σημείο στο οποίο θα πρέπει να δωθεί ιδιαίτερη έμφαση στην περίπτωση των νησιώτικων περιοχών, είναι ότι τα ποσοστά της ανεργίας πρέπει να αντιμετωπιστούν με ιδιαίτερη προσοχή ειδικά από την άποψη ότι κρύβουν δύο διορθωτικούς παράγοντες με διαφορετική σημασία, ανάλογα με τον τύπο του νησιού και την οικονομία του. Πρόκειται για τη σχετική σημασία της εποχιακής απασχόλησης ιδιαίτερα σε δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς (νησιά Αιγαίου, Βαλεαρίδες, Isle of Wight κ.λ.π.) και στην απασχόληση στη μαύρη αγορά, η οποία στην περίπτωση των Μεσογειακών περιοχών, καλύπτει πάνω από το 15% των ανέργων {EC, DOC f), Brussels - Luxembourg, 1995}.

2.9 Γενικά συμπεράσματα

Στο σημείο αυτό, μπορούμε να επισημάνουμε τα τέσσερα βασικά σημεία στα οποία δίνεται ειδικό βάρος σ' αυτό το κεφάλαιο.

1) Ο νησιώτικος χαρακτήρας και η υπερ-περιφερειακότητα αποτελούν μόνιμα και προσδιορισμένα χαρακτηριστικά.

Οι έννοιες του νησιώτικου χαρακτήρα και της υπερ-περιφερειακότητας είναι καλά προσδιορισμένες και επίσημα αναγνωρισμένες από την πρόσφατη δήλωση της Συνθήκης του Άμστερνταμ για τις νησιώτικες περιοχές και τη δήλωση για τις υπερ-περιφερειακές στη Συνθήκη του Μάαστριχ. Εκτός από το διαφορετικό καθεστώς που χαρακτηρίζει τις υπεραντλαντικές επικράτειες στο εθνικό και κοινοτικό θεσμικό πλαίσιο, η διαφορά μεταξύ του νησιώτικου χαρακτήρα και της υπερ-περιφερειακότητας έγκειται μάλλον ως προς το βαθμό παρά ως προς τη φύση και η ομοιογένειά τους σε σχέση με μία κεντρική περιοχή της ηπειρωτικής Ευρώπης είναι απόλυτα πραγματική.

2) Οι διαφορές μεταξύ των νησιώτικων περιοχών μειώνονται όλο και περισσότερο

Όλες οι νησιώτικες περιοχές διαμορφώνουν μία όλο και περισσότερο ομοιογενή ομάδα και οι τάσεις τα πρόσφατα χρόνια, οι οποίες υποστηρίζονται από τις Ευρωπαϊκές πολιτικές, τείνουν να τις φέρουν ακόμη πιο κοντά. Υπό την συνδυασμένη επίδραση μιας πτώσης ή μιας στασιμότητας στα περισσότερα αναπτυγμένα νησιά (Βαlearίδες, Κορσική, Isle of Wight) και την εξέλιξη των δεικτών για τα Πορτογαλικά και Ελληνικά νησιά, το χάσμα μεταξύ των νησιών μειώνεται.

Τα Γαλλικά Υπερπόντια Διαμερίσματα διαμορφώνουν μία ξεχωριστή ομάδα, αλλά εκτός από αυτά, οι διαφορές μεταξύ ορισμένων Ελληνικών νησιών και υπερ-περιφερειακών νησιών τείνουν να γίνουν λιγότερο ευκρινείς. Ωστόσο, όλες οι περιοχές της μελέτης αποκλείουν προς τα κάτω σε σχέση με τα εθνικά και ευρωπαϊκά μέσα επίπεδα, με προβλήματα που γίνονται όλο και περισσότερο ξεκάθαρα και τα οποία μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσα από λύσεις που θα είναι προσαρμοσμένες στην ιδιαιτερότητά τους.

3) Η επιδείνωση των νησιώτικων προβλημάτων μπορεί να εντοπιστεί και το πιο σημαντικό είναι ότι μπορεί να προβλεφθεί.

Είτε σε όρους ΑΕΠ, είτε απασχόλησης ή δημογραφικής εξέλιξης, η γενική κατάσταση όλων των νησιώτικων περιοχών χειροτερεύει ή σταθεροποιείται, υπό την επίδραση ποικίλων παραμέτρων, όπως το Ευρωπαϊκό μακρο-οικονομικό περιβάλλον, η εποχικότητα του τουρισμού, ο σκληρός ανταγωνισμός κ.λ.π. Οι προβλεπόμενες συνέπειες της μείωσης της δημόσιας δαπάνης (από την οποία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό), οι απειλές στις μονοτομεακές τους δραστηριότητες (γεωργία, αλιεία, τουρισμός) ή στη δημογραφική (νεανικός/γηραιός πληθυσμός) ή την εδαφική τους (ακτή/εσωτερικό) ανισορροπία τα τοποθετούν σε μία πολύ μειονεκτική κατάσταση ως προς τα νέα

Ευρωπαϊκά δεδομένα : ενοποίηση, ελεύθερη διακίνηση προσώπων και εμπορευμάτων κ.λ.π.

3) Ανάγκη για μία καλύτερη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί ο νησιώτικός χαρακτήρας.

Ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο το νησιώτικο φαινόμενο έχει αναγνωρισθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί χωρίς τα κατάλληλα μέσα. Τα μέσα αυτά θα πρέπει να σχεδιαστούν για να εκπληρώσουν ένα διπλό ρόλο :

- Να παρέχουν μία καλύτερη κατανόηση των ίδιων των νησιών. Τα πιο κατάλληλα πρόσωπα για τη διερεύνηση και την παραγωγή αυτού του έργου είναι οι ίδιοι οι νησιώτες.
- Να εξασφαλίσουν την καλύτερη ενσωμάτωση των νησιών στο Ευρωπαϊκό σύστημα πληροφοριών (EUROSTAT, Κοινοβούλιο, Γενικές Διευθύνσεις κ.λ.π.). Τα όργανα αυτά έχουν αναγνωρίσει ήδη τη δυσκολία που συναντούν στην εκτίμηση ενός φαινομένου, το οποίο, σε τελική ανάλυση, είναι δευτερεύον στη γενική κλίμακα. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να συνεχιστεί η συνεργασία για την παραγωγή και τη βελτίωση της πληροφορίας για τις νησιώτικες περιοχές τόσο σε ποσοτικό, όσο και σε ποιοτικό επίπεδο.

Αν και η προσέγγιση στο συγκεκριμένο κεφάλαιο βασίζεται σε ποσοτικούς δείκτες, πολλοί περιφερειακοί αντιπρόσωποι στατιστικών υπηρεσιών, έχουν επανειλημμένως εκφράσει την ανάγκη για μία περισσότερο ποιοτική προσέγγιση.

Συγκεκριμένα, οι Ισπανικές περιοχές μαζί με τις Ελληνικές και τις Ιταλικές, έχουν προτείνει έναν αριθμό διαφορετικών τρόπων προσέγγισης της νησιώτικης πραγματικότητας. Οι προτάσεις αυτές βασίζονται σε μία περισσότερο συστηματική έρευνα του νησιώτικού χαρακτήρα και υποδηλώνουν ένα πιο αφηρημένο και θεωρητικό πλαίσιο δεικτών.

Μία ιδέα που προτάθηκε είναι η υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου αριθμού υπηρεσιών και υποδομών, που στον τομέα της ενέργειας, της υγείας ή της εκπαίδευσης μπορούν να θεωρηθούν απαραίτητες για μία κοινότητα ατόμων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Από τη στιγμή που το σώμα αυτό προσδιορίζεται, θα δοκιμαστεί σε κάθε νησί και η ύπαρξη ή η απουσία αυτών των υπηρεσιών και των υποδομών θα καθορίσει την κλίμακα που θα χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση του νησιώτικού χαρακτήρα (Μελέτη χωρικών επιπτώσεων των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ελληνικών Νήσων).

Σε όλες τις περιπτώσεις, η κλίμακα της συγκεκριμένης έρευνας και η έλλειψη πληροφορίας για τις νησιώτικες περιοχές της, οδηγεί αναγκαστικά στην επιλογή μιας ποσοτικής προσέγγισης.

3. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ

3.1 Νησιώτικες περιοχές και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Περίπου 14 εκατομμύρια πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ζουν στα 450 κατοικημένα νησιά της και 12,5 εκατομμύρια κατοικούν στις 21 νησιώτικες αρχές της Ευρώπης των 15. Αποτελώντας συνολικά περίπου το 3,4% του πληθυσμού της Κοινότητας, αυτές οι περιοχές αντιπροσωπεύουν με 109.951 χλμ.², το 3,44% της συνολικής της επιφάνειας. Η Σικελία, η Σαρδηνία και τα Κανάρια είναι οι πιο κατοικημένες με συνολικό πληθυσμό 8 εκατομμύρια κατοίκους.

Εκτός από τις 21 περιφεριακές νησιώτικες αρχές, ο χώρος της Κοινότητας περιλαμβάνει και έναν μεγάλο αριθμό από μικρότερα παράκτια νησιά, σκορπισμένα γύρω από την ηπειρωτική χώρα. Πολύ μικρά για να αποτελέσουν αυτόνομες περιοχές, τα νησιά αυτά εξαρτώνται διοικητικά από τις κοντινές ηπειρωτικές περιοχές.

Εκτός από αυτά τα νησιά που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της Ε.Ε., τα κράτη μέλη ασκούν εξουσία και σε πολλά απομακρυσμένα εδάφη που δεν ανήκουν στο κοινοτικό έδαφος αλλά συνδέονται με αυτό μέσω διάφορων ειδικών συνθηκών. Τέτοια είναι, για παράδειγμα, τα νησιά της Μάγχης, της Γροιλανδίας, τα νησιά Φερόες, της γαλλικής Πολυνησίας, του Κουρακάο, των Μαλουϊνων κ.α {Collective Clientelisme : The Lome Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985}.

Επιπλέον, χάρη κυρίως των νησιών τους, ορισμένα ευρωπαϊκά Κράτη έχουν αξιόλογες αποκλειστικά θαλάσσιες οικονομικές ζώνες. Η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν δικαιώματα σε περίπου 22 εκατομμύρια χλμ.² θαλασσών και ωκεανών, δηλαδή 15% των θαλάσσιων ελεγχόμενων περιοχών του πλανήτη {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}. Η Πορτογαλία έχει επίσης, χάρη στη Μαδέρα και τις Αζόρες μία οικονομική θαλάσσια ζώνη της οποίας η επιφάνεια είναι 10 φορές μεγαλύτερη από το χερσαίο έδαφός της {EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Αν και αναπόφευκτα στο περιθώριο του οικονομικού και κοινωνικού συνόλου, που συγκεντρώνει 370 εκατομμύρια πολίτες και των οποίων η πλειοψηφία κατοικεί στην ήπειρο, τα νησιά δεν αποτελούν αμελητέα ποσότητα, ωστόσο, η σπουδαιότητά τους εγκείται όχι τόσο στο μέγεθός τους όσο στα προβλήματα που ανακινούν. Τα νησιά προσφέρουν πολλά πλεονεκτήματα (ζώνες αλιείας, ενεργειακοί πόροι, τουριστική βιομηχανία), αλλά αποτελούν παράλληλα πηγή πολλών δυσκολιών για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κάποιες από τις πιο γνωστές, οι οποίες ήδη αναφέρθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο, είναι οι οικονομικές, κοινωνικές και διαρθρωτικές καθυστερήσεις μεταξύ των περιοχών αυτών και του μέσου όρου της υπόλοιπης Κοινότητας.

Πέρα όμως από αυτές τις ορατές αποκλίσεις, διαφαίνονται και πιο βαθιές δυσκολίες, οι οποίες οφείλονται σε ιδιόζυστες αντιφάσεις ανάμεσα στην πραγματικότητα της απομακρυσμένης θέσης και των θεμελιωδών στόχων με βάση τους οποίους εξελίσσεται η δυναμική της Κοινότητας. Δημιουργείται έτσι το ερώτημα, αν μπορεί κανείς «να κυκλοφορεί ελεύθερα» όπως αναφέρεται στο άρθρο 8α της Συνθήκης για τα εδάφη που είναι μόνιμα σε απομόνωση από τη θάλασσα και

όπου οι καταστροφές των εμπορευμάτων, οι κλιματικοί περιορισμοί, η υπερβολική ευπάθεια απέναντι στις απεργίες ή τα τεχνικά επεισόδια ή ακόμα ο κορεσμός των δικτύων κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου προκαλούν το αναπόφευκτο υπερκόστος σε χρόνο και σε χρήμα.

Μία ακόμη αντίφαση προκύπτει, ανάμεσα στην έννοια του «Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου» και στο γεγονός ότι τα νησιά είναι σε τέτοιο βαθμό απομονωμένα, που υπόκεινται σε πολλούς χωρικούς και ανθρώπινους περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να προκαλέσουν έντονη στέρηση στους βασικούς τομείς, όπως για παράδειγμα, η παροχή νερού ή ενέργειας, η διαθεσιμότητα σε πρώτες ύλες, η διαχείριση των αποβλήτων, η διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού κ.λ.π. Δεδομένης επίσης της στενότητας της αγοράς τους, τα νησιά προσφέρουν στους τοπικούς παραγωγούς - οι οποίοι ήδη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των περιορισμένων φυσικών πόρων - μια περιορισμένη πελατεία από τις γειτονικές περιοχές, πέρα από τις οποίες είναι αναγκασμένα να εξάγουν. Το υπερκόστος της μεταφοράς επιβαρύνει την εισαγωγή (για καινούριους υπαλλήλους και εξοπλισμούς), όσο και την εξαγωγή και επηρεάζει έτσι σημαντικά τη λειτουργία της οικονομίας.

Οι ανταγωνιστικές παραγωγές της ηπείρου, εκτός από τις ευκολίες εφοδιασμού, επωφελούνται επίσης και μέσω μιας κοντινής αγοράς, πολύ πιο μεγάλης, που τους επιτρέπει να μειώσουν σημαντικά το κόστος παραγωγής τους. Το πλεονέκτημα είναι μερικές φορές τέτοιο, που παρά τα έξοδα προσέγγισης, οι επιχειρήσεις των νησιών αντικαθίστανται στην ίδια τους την αγορά από εταιρείες της ηπειρωτικής χώρας {Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής (DOC_EL\PR\335\335382), 8 Φεβρουαρίου 1998}.

Οι καταναλωτές δεν επωφελούνται απαραίτητα από αυτή την κατάσταση. Από τη μία πλευρά, οι απώλειες των θέσεων εργασίας στην τοπική βιομηχανία μεταφράζονται σε έναν σημαντικό αριθμό επιδοτούμενου πληθυσμού (πολλές φορές, όπως ήδη διαπιστώθηκε, τα ποσοστά ανεργίας ξεπερνούν το 20%), με μειωμένη συνεπώς αγοραστική δύναμη, και από την άλλη πλευρά, τα δίκτυα διανομής των νησιών λειτουργούν με μεγάλα περιθώρια, είτε από φυσικές αιτίες (πελατεία μικρή και διάσπαρτη, ανάγκη αποθήκευσης κ.λ.π.), είτε επειδή ο τοπικός ανταγωνισμός δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος.

Διαπιστώνουμε επομένως, ότι σε ένα τέτοιο πλαίσιο τα «πλεονεκτήματα» της «μεγάλης Ευρωπαϊκής αγοράς των 370 εκατομμυρίων κατοίκων» αυξάνουν την απομόνωση των νησιωτών.

Όσον αφορά την «ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων», φαίνεται να ενέχει περισσότερους κινδύνους απ' ότι προοπτικές. Γενικά, λόγω απουσίας κατευθυντήριων πολιτικών, τα κεφάλαια θα έχουν την τάση να φεύγουν από τα νησιά όπου το υπερκόστος της απομάκρυνσης σημαίνει μικρότερη απόδοση επένδυσης.

Αν και ορισμένοι τομείς δραστηριότητας αποδεικνύονται αρκετά αποδοτικοί για να καλύψουν τα παραπάνω προβλήματα (για παράδειγμα, η περίπτωση του τουρισμού), τείνουν να εμφανίζονται φαινόμενα υπερσυγκέντρωσης τα οποία δημιουργούν νέες

δυσκολίες : υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, υποβάθμιση του περιβάλλοντος ή του τρόπου ζωής, υπερβολική ευαισθησία στις διακυμάνσεις της αγοράς κ.λ.π.

Όπως διαπιστώθηκε και στο δεύτερο κεφάλαιο, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα δεν αποτελεί από μόνο του το μοναδικό λόγο των πολλών προβλημάτων. Ωστόσο, δεδομένου ότι ο στόχος της Κοινοτικής πολιτικής είναι να εξαπλώσει και να ενισχύσει τη δυναμική της οικονομίας της αγοράς στο σύνολο του εδάφους των κρατών μελών της, δημιουργείται το ερώτημα, αν τα νησιά που είναι ανεπαρκώς προετοιμασμένα και επιβαρημένα από μόνιμα προβλήματα θα επωφεληθούν ή θα ζημιωθούν και αν τελικά η ολοκλήρωσή τους έρχεται ενάντια στη φύση τους.

Ένα τέτοιο ζήτημα δεν θα μπορούσε να αμελείται αιώνια από τους Κοινοτικούς Θεσμούς. Ο στόχος του κεφαλαίου αυτού, είναι να προσδιορίσει - αν και πολύ περιληπτικά - τον τρόπο με τον οποίο έχει κατανοηθεί από αυτούς το νησιώτικο φαινόμενο και τις πολιτικές που απορρέουν. Θα παρατηρήσουμε ότι η Ευρώπη, έχοντας αγνοήσει για πολύ καιρό τα νησιά της, κατέληξε να τους αποδώσει μια προσοχή, που αν και ανεπαρκής, αυξήθηκε αρκετά με το πέρασμα των χρόνων. Ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώθηκε και τα αποτελέσματα, παρουσιάζονται σε μία σύντομη ιστορική αναδρομή η οποία παρέχει στοιχεία αξιολόγησης και προβληματισμού σχετικά με μία από τις λιγότερο γνωστές, εξίσου όμως σημαντικές πλευρές του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Επίσης, παρέχονται απαντήσεις σχετικά με τον τύπο αναγνώρισης που μπορεί να αποχτήσει το νησιώτικο φαινόμενο, καθώς η Κοινότητα ετοιμάζεται να δεχθεί σημαντικές μεταβολές (ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, Συνθήκη για την ΟΝΕ και την Πολιτική Ένωση, διαμόρφωση ενός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου).

3.2. Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Για την ιστορική προσέγγιση της αναγνώρισης της νησιώτικης πραγματικότητας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα από τις αρχές της δημιουργίας της μέχρι σήμερα, επιλέχθηκε ένας συγκεκριμένος αριθμός αξιοσημείωτων γεγονότων τόσο σε Κοινοτικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, τα οποία παρουσιάζονται συνοπτικά στο παράρτημα.

Μία εξέλιξη σε τρεις φάσεις

Με βάση την περίληψη αυτή, η οποία συγκεντρώνει τα βασικά γεγονότα που σημάδεψαν την εξέλιξη της στάσης της Κοινότητας απέναντι στα νησιά της, μπορούν να οριοθετηθούν τρεις μεγάλες περιόδους:

1951-1971 : Το πρόβλημα των νησιών αγνοείται

Από την αρχή της Κοινότητας μέχρι το 1972, το νησιώτικο φαινόμενο αγνοήθηκε στην πράξη. Αυτό οφειλόταν εν μέρη στη φύση των αρχικών θεμάτων που απασχολούσαν τις Συνθήκες (χάλυβας, κάρβουνο) και στο γεγονός ότι το κέντρο βάρους της οικονομίας της Κοινότητας βρίσκεται καθαρά, δεδομένης της φύσης των κρατών μελών της, στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής ηπείρου και όχι στη μικρή θαλάσσια περιφέρειά της.

Η άγνοια των επιπτώσεων της νησιώτικης πραγματικότητας, φαίνεται σε διάφορες διατάξεις της Συνθήκης. Έτσι, οι σχετικές με τις μεταφορές διατάξεις (Άρθρο 74 και επόμενα) αφορούν αποκλειστικά τις ποτάμιες, σιδηροδρομικές και οδικές μεταφορές και δεν εφαρμόζονται ούτε στις θαλάσσιες, ούτε στις εναέριες μεταφορές, παρόλο που είναι θεμελιώδεις για τα νησιά {EURISLES, DOC d), 1998}. Έπρεπε να φτάσει το 1985 (με την απόφαση του Δικαστηρίου του Μαΐου το 1985, σχετικά με την προσφυγή του Κοινοβουλίου ενάντια στο Συμβούλιο των Υπουργών Μεταφορών για αμέλεια) για να αρχίσει η ουσιαστική εξέλιξη του θέματος {EURISLES, DOC d), 1998}.

Τα Άρθρα 12 και επόμενα, τα οποία διαχειρίζονται την κατάργηση των τελωνειακών δασμών και των αντίστοιχων ενεργειών (Νίκος Σ. Μούσης, «Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική», Παπαζήση, Πέμπτη αναθεωρημένη έκδοση 1996), δεν λαμβάνουν υπόψη τους (όπως θα διαπιστωθεί αργότερα) τη θετική πλευρά των φόρων που εφαρμόζουν ορισμένα νησιά στις εισαγωγές τους. Επίσης, τα Άρθρα 85 και επόμενα (Νίκος Σ. Μούσης, «Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική», Παπαζήση, Πέμπτη αναθεωρημένη έκδοση 1996), που καθορίζουν τις αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού, δεν εξετάζουν ούτε την ανισότητα μεταξύ των νησιώτικων παραγωγών και των παραγωγών της ηπειρωτικής Ευρώπης, ούτε το γεγονός ότι η απομάκρυνση και η στενότητα της αγοράς που γνωρίζουν τα νησιά, ευνοούν, σε τοπικό επίπεδο, καταστάσεις μονοπωλίου ή κυριαρχίας των δικτύων διανομής.

Βέβαια, το πρόβλημα των περιφερειακών ανισορροπιών έχει αναφερθεί, καθώς και η δυνατότητα τροποποιητικών μέτρων προκειμένου να ξεπεραστεί. Το Άρθρο 2 της Συνθήκης κάνει λόγο για την «αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας» (Συνθήκη της Ρώμης)(Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεμέλιο 1995). Το Άρθρο 92 εξουσιοδοτεί τα κράτη να παρέχουν βοήθεια που θα επιτρέψει τη διευκόλυνση της ανάπτυξης ορισμένων περιοχών, εφόσον αυτή δεν επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες των συναλλαγών και το Άρθρο 226 εξουσιοδοτεί μέτρα προστασίας σε περίπτωση «σοβαρής αλλοίωσης» της οικονομικής κατάστασης μιας περιφέρειας (Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεμέλιο 1995).

Ωστόσο, η περιφερειακή πολιτική δεν θα αποτελέσει κοινοτικό μέσο πριν το 1975, δηλαδή 18 χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης.

Όσο για τις σαφείς αναφορές, τα μόνα νησιά που αναφέρονται στη Συνθήκη της Ρώμης είναι τα Υπερπόντια Διαμερίσματα (DOM) και έτσι, έμμεσα οι Υπερπόντιες Χώρες και Εδάφη (PTOM). Καμία αναφορά δεν γίνεται ούτε για την περίπτωση της Σικελίας, της Σαρδηνίας ή της Κορσικής. Για τα DOM όπως άλλωστε και για την Αλγερία (εφόσον ήταν υπό την Γαλλική κυριαρχία), το Άρθρο 227, §2 διευκρινίζει ότι η Συνθήκη εφαρμόζεται μόνο για έναν περιορισμένο αριθμό τομέων, αλλά ότι οι υπόλοιπες διατάξεις θα πρέπει να ισχύουν μέσα σε δύο χρόνια {EURISLES, DOC c), 1998}.

Στην πραγματικότητα, η κατάσταση αυτών των περιοχών θα είναι για πολύ καιρό διφορούμενη, μέχρι την απόφαση ΧΑΝΣΕΝ του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (1978) για να εφαρμοστούν πλήρως οι διατάξεις της Συνθήκης στα DOM. Η Αλγερία, έχοντας

αποκτήσει την ανεξαρτησία της το 1962, θα εγκαταλείψει την Κοινότητα {EURISLES, DOC c), 1998}.

Όσον αφορά τις Υπερπόντιες Χώρες και Εδάφη, το τέταρτο μέρος και το παράρτημα 4 της Συνθήκης αναλύουν λεπτομερώς το ειδικό καθεστώς σύνδεσής τους με την Κοινότητα. Τα PTOM αποτελούνται εκείνη την εποχή από έναν σημαντικό αριθμό νησιών, όχι όμως αποκλειστικά, εφόσον υπάρχει και ένας αριθμός αποικιακών ηπειρωτικών κτήσεων : Σενεγάλη, Σουδάν, Γουινέα, Ακτή Ελεφαντοστού κ.α. {EURISLES, DOC c), 1998}

Κατά τη διάρκεια αυτής της πρώτης φάσης, η Κοινότητα είναι αδιάφορη απέναντι στο πρόβλημα των νησιών και δεν το προσεγγίζει αποκλειστικά, παρά μόνο μέσω της διαχείρισης της αποικιακής κληρονομιάς ορισμένων κρατών της.

1972-1984 : Τα πρώτα βήματα

Η δεύτερη φάση, πολύ πιο ενεργή, ξεκίνησε το 1972, με την είσοδο στην Κοινότητα τριών νέων κρατών με διαμόρφωση έντονα θαλάσσια και νησιωτική, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία και η Δανία. Οι προσχωρήσεις αυτές είχαν διάφορες συνέπειες :

- Από τη μια πλευρά, σηματοδεύτηκαν από μία έντονα αρνητική στάση από μέρους των κοντινών νησιών των χωρών αυτών (νησιά Μάγχης, Isle of Man, νησιά Φερόες, Γροιλανδία, Σέτλαντ, Δυτικά νησιά), όσον αφορά την ένταξή τους στην Κοινότητα. Οι τέσσερις πρώτες περιοχές θα διαπραγματευτούν μία θέση συναλλαγών ή εκτός Συνθήκης. Τα νησιά της Μάγχης και το νησί Man θα μειώσουν την συμμετοχή τους στις εμπορικές συναλλαγές και θα διατηρήσουν το ιδιαίτερο φορολογικό τους καθεστώς. Τα νησιά Φερόες θα αποφασίσουν, μετά από δύο χρόνια, να μην ενταχθούν στην Κοινότητα και να καταλήξουν μαζί της σε συμφωνίες για την αλιεία και τις ελεύθερες συναλλαγές. Τέλος, η Γροιλανδία μετά την απόκτηση της αυτονομίας της το 1978, θα αποφασίσει να αποσυρθεί για να αποτελέσει PTOM το 1985 {Collective Clientelisme : The Lomé Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985}.

Τα Σέτλαντ και τα Δυτικά νησιά, δεν θα στερηθούν επαρκούς αυτονομίας, καθώς και τη δυνατότητα να κρατήσουν αποστάσεις από τις Βρυξέλλες, ωστόσο η στάση των ψηφοφόρων κατά το δημοψήφισμα το 1975 {Collective Clientelisme : The Lomé Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985} δείχνει την επιθυμία τους να είχαν ακολουθήσει το παράδειγμα του Isle of Man και των Ferous.

Το φαινόμενο αυτό της απόρριψης, εξηγείται εν μέρη από το γεγονός, ότι αυτές οι περιοχές πίστευαν πως τα αποτελέσματα της Συνθήκης θα ήταν καταστροφικά για τις οικονομίες τους. Τα βόρεια και τα Σκοτσέζικα νησιά, όπου η αλιεία είναι η κυρίαρχη απασχόληση, διακρίνουν στην Κοινοτική πολιτική της ελεύθερης πρόσβασης έναν μεγάλο κίνδυνο για τη διατήρηση των αποθεμάτων αλιείας μέσα στη θαλάσσια ζώνη τους. Όσο για τα νησιά της Μάγχης και το Isle of Man, εκφράζονται ανησυχίες για

μία πιθανή αναθεώρηση του ιδιαίτερου φορολογικού τους καθεστώτος και κυρίως τα αποτελέσματα του ΦΠΑ στον τουρισμό.

Ωστόσο, αυτή η αντίδραση εξηγείται επίσης για τα νησιά που διαθέτουν μεγάλη θεσμική αυτονομία (Man, Jersey, Guernsey, Φερόες και Γροιλανδία), από την ύπαρξη ενός θεμελιώδους πολιτικού προβλήματος. Τα καθεστώτα αυτονομίας αυτών των νησιών, είτε είναι πρόσφατα είτε παλαιότερα, είναι πολύ εκτεταμένα και τους παρέχουν μία ελευθερία αποφάσεων πολύ πιο μεγάλη από αυτή που διαθέτουν οι άλλες περιοχές της Κοινότητας. Οι σχέσεις τους με τη μητρόπολη στηρίζονται γενικά, πολύ περισσότερο στον πραγματισμό και στο πνεύμα ομοφωνίας, παρά στην ακριβή εφαρμογή της νομοθεσίας {Collective Clientelisme : The Lomé Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985}.

Δεν είναι επομένως δυνατόν γι' αυτά τα νησιά, να περιμένουν ένα σχήμα καινούργιο και πολυκρατικό όπως η Κοινότητα, που να σέβεται την ομοφωνία που αυτή αγνοεί, ή που ορισμένα από τα μέλη της διαθέτουν τοπικές αυτονομίες και προνόμια, που δεν θα λαμβάνονται εξίσου υπόψη για τις δικές τους περιοχές. Επιπλέον, είναι δύσκολο οι τοπικές κυβερνήσεις αυτών των περιοχών, των οποίων το μέγεθος δεν ξεπερνά μερικές δεκάδες χιλιάδες κατοίκους, να μπορέσουν στην πράξη να ακολουθήσουν και να αναλύσουν το σύνολο των πολλαπλών Κοινοτικών κανονισμών και να υποβάλλουν εγκαίρως αντιπροτάσεις. Δεδομένης της απουσίας ικανοποιητικής λύσης για τα παραπάνω θέματα, η μη ένταξη φαίνεται η καλύτερη επιλογή {Collective Clientelisme : The Lomé Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985}.

Αυτή η αρνητική στάση, της οποίας τα πρωτόκολλα βρίσκονται στο παράρτημα της Συνθήκης ένταξης, υπογραμμίζει την εμφάνιση μιας νησιώτικης αντίδρασης στην Κοινοτική διαδικασία.

- Από την άλλη πλευρά, οι διαπραγματεύσεις της Συνθήκης οδηγούν τα νέα κράτη μέλη και ιδιαίτερα το Ηνωμένο Βασίλειο να απαιτήσουν τίτλο αποζημίωσης για την εφαρμογή μιας περιφερειακής πολιτικής στο εσωτερικό της Κοινότητας. Η κίνηση αυτή ενισχύθηκε από το γεγονός της ένταξης της Ιρλανδίας (και έπειτα, το 1981 της Ελλάδας), όπου οξύνθηκαν οι περιφερειακές ανισότητες οι οποίες είχαν ήδη εκδηλωθεί στο εσωτερικό της Ευρώπης των 6.

Το 1975, 18 χρόνια από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Το ΕΤΠΑ θα αρχίσει σταδιακά να παρεμβαίνει όλο και περισσότερο στα νησιά και να αναγνωρίζει μέσα από τα κριτήρια επιλογής και προτεραιότητας, τα αποτελέσματα του νησιώτικου χαρακτήρα. Η εμφάνιση μιας περιφερειακής πολιτικής στην Κοινότητα, θα θέσει σταδιακά το πρόβλημα της συνοχής ανάμεσα στη δράση της και τη δράση των άλλων Κοινοτικών πολιτικών (ανταγωνισμός, φορολογία κ.λ.π.), ανακινώντας έτσι το ζήτημα των «τροποποιήσεων» για τα νησιά.

Τέλος, οι νέες χώρες που υπογράφουν τη Συνθήκη φέρνουν στο εσωτερικό της Κοινότητας έναν αυξανόμενο αριθμό θαλάσσιων περιφερειακών αρχών. Οι περιοχές

αυτές ανακαλύπτουν σύντομα κοινά προβλήματα, όπως προβλήματα περιβάλλοντος πετρελαϊκή μόλυνση, οικονομικής ανάπτυξης (πρόκειται συχνά για φτωχές και αποκεντρωμένες περιοχές) ή χωροταξικά. Οι περιοχές αυτές επιδιώκουν να απαλλαγούν, κατά ένα μέρος, από την κρατική κυριαρχία, με τη δημιουργία νέων αντιπροσωπευτικών σχημάτων, ουσιαστικά ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις τους.

Το 1973, γίνεται στο Saint Malo, με πρωτοβουλία της Βρετάνης, η πρώτη Διάσκεψη των Περιφερειακών Θαλάσσιων περιοχών της ΕΟΚ (CRPM)¹² {EURISLES, DOC e), 1998}. Η επιτυχία αυτής της εκδήλωσης θα ανοίξει το δρόμο για την δημιουργία ενός μόνιμου Ευρωπαϊκού σχήματος. Η συρροή πολυάριθμων νησιώτικων περιοχών στην CRPM στη διάρκεια των επόμενων χρόνων θα οδηγήσει στη δημιουργία στο εσωτερικό της, το 1980, μίας «Επιτροπής Νήσων»¹³ {EURISLES, DOC f), 1998}. Ο στόχος αυτής της Επιτροπής θα είναι να εξυπηρετήσει ως χώρος λήψης σημαντικών αποφάσεων για τα νησιά και να αντιπροσωπεύσει τα συλλογικά τους συμφέροντα στις Βρυξέλλες και το Στρασβούργο.

Παράλληλα, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο από αυτό της ΕΟΚ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διοργανώνει το 1981 μία πρώτη διάσκεψη των νησιώτικων Ευρωπαϊκών περιοχών στην Τενερίφη (Κανάρια){EURISLES, DOC e), 1998}.

Πέραν επομένως των αποτελεσμάτων της ένταξης του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας, της Δανίας και της Ελλάδας, η Κοινοτική πολιτική όσον αφορά τα νησιά, είναι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, από το 1972 μέχρι το 1984, εξίσου επηρεασμένη από την εμφάνιση των νησιών στην παγκόσμια σκηνή.

Σε μια πρώτη φάση, η Κοινότητα δεν ενδιαφέρθηκε για τα νησιά της παρά μόνο στο μέτρο που αυτά αποτελούσαν μέρος της αποικιακής της κληρονομιάς. Με το τέλος της αποικιοκρατίας, παρατηρούμε τον πολλαπλασιασμό των μικρών νησιώτικων κρατών, εκ των οποίων τουλάχιστον 20 εντάσσονται στον ΟΗΕ μεταξύ του 1964 και 1983 {EURISLES, DOC c), 1998}.

Για την Κοινότητα αυτή η εξέλιξη, τροποποιεί τη λίστα των Υπερπόντιων Χωρών και Εδαφών που περιλαμβάνονται στο παράρτημα 4 της Συνθήκης της Ρώμης. Το 1986, διαπιστώνουμε ότι από τις 24 χώρες που διατήρησαν το καθεστώς PTOM, όλες είναι νησιώτικες. Η απόφαση του Συμβουλίου για τη σύνδεση των PTOM στην ΕΟΚ το 1986 (86/283/ΕΟΚ){EURISLES, DOC c), 1998} απευθύνεται με έμμεσο τρόπο, αποκλειστικά στα νησιά. Όσο για τα παλιά PTOM που απόχτησαν την ανεξαρτησία τους, αναζητούν να δημιουργήσουν μόνιμους δεσμούς με την Κοινότητα στο πλαίσιο των συμφωνιών ACP. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι ανάμεσα σ' αυτές τις χώρες, 26 νησιώτικα κράτη εκτιμούν το νησιώτικο χαρακτήρα τους και ζητούν να επωφεληθούν

¹² Η CRPM που ιδρύθηκε το 1973 στη Γαλλική Βρετάνη, έχει τώρα την έδρα της στη Rennes της Βρετάνης. Αποτελεί ανεξάρτητο, μη κυβερνητικό οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τις συνδρομές των περιοχών μελών της. Ο οργανισμός είναι οργανωμένος σε 5 γεωγραφικές Επιτροπές : την Επιτροπή Νήσων, την Επιτροπή Ατλαντικού Τόξου, την Δια-μεσογειακή Επιτροπή, την Επιτροπή Βόρειας Θάλασσας και την πρόσφατα ιδρυμένη Επιτροπή Βαλτικής.

¹³ Η Επιτροπή Νήσων αποτελείται από 22 νησιώτικες αρχές, όλες νησιώτικες περιοχές της ΕΕ, εκτός από το Gozo (Malta) και το νησί Man.

από ειδικές διατάξεις στο πλαίσιο των συμφωνιών LOMÉ (Άρθρα 264 και επόμενα της συμφωνίας LOMÉ IV) {EURISLES, DOC c), 1998}.

Η εξέλιξη αυτή έχει συνέπειες στο εσωτερικό της Κοινότητας, εξαιτίας του ζητήματος των DOM {EURISLES, DOC c), 1998}. Αν αυτές οι περιοχές, ως γεωγραφικοί γείτονες των κρατών ACP ή των PTOM της Καραϊβικής και του Ινδικού Ωκεανού, είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα στην ανεξαρτησία και τη σύνδεση, αντί τη διαμερισματοποίηση και την ολοκλήρωση, το ζήτημα θα είχε διευθετηθεί. Εφόσον όμως, το 1978, η απόφαση ΧΑΝΣΕΝ του Δικαστηρίου δηλώνει ότι το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης πρέπει να εφαρμοστεί σ' αυτές τις περιοχές, αυτή η απόφαση δημιουργεί μια αντίφαση. Ενώ η Κοινότητα αναγνωρίζει στις συμφωνίες LOMÉ το νησιώτικο φαινόμενο στα κράτη ACP, με ειδικές διατάξεις, το αγνοεί για τα DOM και εφαρμόζει το κοινό δίκαιο σε εδάφη επίσης ιδιαίτερα διαφορετικά από την ηπειρωτική Ευρώπη, σε γεωγραφικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Προκειμένου να διαχειριστεί την περίπτωση των DOM ως ένα εσωτερικό πρόβλημα και όχι ως ένα ζήτημα εξωτερικό, η Κοινότητα οφείλει να λάβει υπόψη στη νομοθεσία της τους παράγοντες «της απομάκρυνσης, της απομόνωσης και του νησιώτικού χαρακτήρα». Η τάση αυτή θα ενισχυθεί από το 1985 με την είσοδο των Ισπανικών και Πορτογαλικών νησιών.

1985-1998 : Η εμφάνιση και η αναγνώριση του νησιώτικού φαινομένου

Η τρίτη φάση στην ιστορία της Κοινοτικής προσέγγισης στο νησιώτικο ζήτημα ξεκινά το 1985, με την είσοδο της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην Κοινότητα.

Η είσοδος των δύο αυτών κρατών είναι αποφασιστική για τα νησιά για δύο λόγους. Πρώτον, αυξάνει σημαντικά τα δημογραφικά τους βάρους, εφόσον οι Αζόρες, η Μαδέρα, τα Κανάρια και οι Βαλεαρίδες συγκεντρώνουν περίπου 2,7 εκατομμύρια κατοίκους. Δεύτερον, τα τρία πρώτα αρχιπελάγη βρίσκονται σε αρκετά σημαντικές αποστάσεις σε σχέση με την Ευρωπαϊκή ήπειρο, ώστε να μπορεί κανείς να μιλά για «μη Ευρωπαϊκά εδάφη», υπό την έννοια του άρθρου 131 της Συνθήκης που καθορίζει τη λίστα των συνδεόμενων χωρών και εδαφών {EURISLES, DOC c), 1998}.

Όσον αφορά τα DOM, πάνω από 3,5 εκατομμύρια πολίτες της Κοινότητας κατοικούν σε νησιά ή σε απομακρυσμένα εδάφη (Γουιάνα), γεγονός που θα συμβάλλει στη γένεση του όρου «υπερ-περιφερειακότητα» στο Κοινοτικό λεξικό εδαφών {EURISLES, DOC c), 1998}.

Στη συνέχεια, τα Ισπανικά (1982 και 1984) και Πορτογαλικά νησιά (1976) θα έχουν το πλεονέκτημα να αποκτήσουν την αυτονομία τους πριν ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Αυτό επέτρεψε τουλάχιστον σε τρεις από τις πιο φτωχές και απομακρυσμένες νησιώτικές περιοχές (Αζόρες, Μαδέρα, Κανάρια) να διαπραγματευτούν μέσω των κρατών τους, τις ειδικές διατάξεις που καταγράφηκαν στη Συνθήκη.

Έτσι, τα Κανάρια (Άρθρο 25 της Συνθήκης ένταξης) δεν αποτελούν μέρος του κοινού τελωνειακού εδάφους και η Κοινή Αγροτική Πολιτική, όπως και η Κοινή Αλιευτική Πολιτική δεν εφαρμόζονται σ' αυτά, με εξαίρεση τη διαρθρωτική βοήθεια.

Όσο για τις διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών, η τελωνειακή νομοθεσία και η εμπορική πολιτική δεν εφαρμόζονται στο αρχιπέλαγος, παρά μόνο δυνάμει του πρωτοκόλλου Ν° 2 στο παράρτημα της Συνθήκης {EURISLES, f), 1998}.

Για τη Μαδέρα και τις Αζόρες, η Συνθήκη περιέχει μία συνημμένη δήλωση που αναγνωρίζει την ιδιαίτερη κατάσταση αυτών των περιοχών, καθώς και διάφορες σχετικές διατάξεις : οικονομικά ποσά που προορίζονται για τη γεωργική τους ανάπτυξη, προνομιακές τιμές χάλυβα, μειωμένα επιτόκια, ΦΠΑ και απαλλαγή αυτού του φόρου για τις μεταφορές από και προς τη μητρόπολη, αναγνώριση αφορολόγητων ζωνών στη Μαδέρα και τη Santa Maria Αζόρων κ.λ.π {EURISLES, DOC f), 1998}.

Τα Κανάρια, οι Αζόρες και η Μαδέρα αποτελούν μια περίπτωση τελείως διαφορετική από αυτή της Δανίας ή του Ηνωμένου Βασιλείου το 1972, εφόσον αυτά τα νησιά, αντί να αρνηθούν να ενσωματωθούν στην Κοινότητα, διαπραγματεύτηκαν τους όρους ένταξής τους.

Η διαφορετική αυτή στάση, εξηγείται εν μέρη, από το γεγονός, ότι τα Ισπανικά και Πορτογαλικά νησιά, έχοντας υποστεί σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές καθυστερήσεις, δεν έμεναν αδιάφορα στα πλεονεκτήματα μιας ένταξης που θα τους επέτρεπε να επωφεληθούν από τους διαρθρωτικούς πόρους. Το 1972, τα βόρεια νησιά ήταν συγκριτικά λιγότερο προνομιούχα, καθώς δεν είχαν να κερδίσουν τίποτα από ένα ανύπαρκτο ΕΤΠΑ. Επίσης η Κοινότητα, ήταν πολύ πιο εξοικειωμένη με τα νησιώτικα ζητήματα το 1985 από ό,τι το 1972 και έτοιμη να κάνει πολύ σημαντικές παραχωρήσεις (όπως η εξαίρεση των Καναρίων από την Κοινή Αγροτική Πολιτική και την Κοινή Αλιευτική Πολιτική).

Η ένταξη λοιπόν της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1985, υπογραμμίζει την εμφάνιση μιας πολιτικής πιο προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες των νησιών. Αυτή η εξέλιξη επιταχύνεται με την υπογραφή της Ενιαίας Πράξης (1986), που από τη μία εισάγει στη Συνθήκη σημαντικές διατάξεις που αφορούν τους διαρθρωτικούς πόρους (Άρθρα 130 και επόμενα) (Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεμέλιο, 1995) και από την άλλη, το ενδεχόμενο «τροποποιήσεων» (Άρθρο 8γ) (Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεμέλιο, 1995) για τις οικονομίες που παρουσιάζουν διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης. Παρατηρούμε έτσι έκτοτε, μία ενίσχυση των οικονομικών μεταβιβάσεων υπέρ των νησιών, τα οποία στην πλειοψηφία τους (όχι όμως στο σύνολό τους), θα κατηγοριοποιηθούν ως περιοχές προτεραιότητας («αντικειμενικός στόχος 1») 1, για τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων το 1988.

Εκτός από τα διάφορα περιφερειακά της προγράμματα (ΜΟΠ το 1986, Περιφερειακά Αναπτυξιακά Προγράμματα για την περίοδο 1989 με 1993), η Κοινότητα παρεμβαίνει έμμεσα, μέσω των τομεακών προγραμμάτων (STAR, VALOREN, ENVIREG, REGIS κ.λ.π.) ή ακόμα, πιο πρόσφατα, με την ανάπτυξη προγραμμάτων διαπεριφερειακής συνεργασίας, όπως το δίκτυο EURISLES, που εγκρίνεται από την Επιτροπή το 1991, ύστερα από αίτηση της Επιτροπής Νήσων, στα πλαίσια του προγράμματος RECITE.

Παρατηρούμε εξάλλου, από το 1985, την ανάπτυξη των ειδικών ρυθμίσεων ή των τροποποιητικών διατάξεων που προορίζονται για τα νησιά ή τουλάχιστον για ορισμένα από αυτά, στο εσωτερικό της Κοινοτικής νομοθεσίας.

Για παράδειγμα, οι κανόνες που εναρμονίζουν την κοινωνική νομοθεσία για τις μεταφορές δεν εφαρμόζονται στα νησιά που έχουν έκταση μικρότερη από 2.300 χλμ.² (ΕΟΚ 3820/35) και έτσι η μεταφορά ζαχαροκάλαμου των DOM προς τη μητρόπολη επιχορηγείται {EURISLES, DOC c), 1998}. Τα κριτήρια επιλογής που διαχειρίζονται διάφορα μέτρα της αγροτικής πολιτικής περιορίζονται για ορισμένα νησιά ή αυξάνεται το επίπεδο βοήθειας (ΕΟΚ 797/85, ΕΟΚ 1316/86, ΕΟΚ 2239/36 κ.λ.π.) {EURISLES, DOC c), 1998}.

Τέλος, εμφανίζεται μία νέα μορφή συντονισμού της Κοινοτικής δράσης, με την ίδρυση το 1986 της «Διυπηρεσιακής Ομάδας» για τα DOM, PTOM, Αζόρες, Μαδέρα, Κανάρια, Ceuta και Mellila {EURISLES, DOC c), 1998}.

Αυτή η ομάδα, παρόλο που δεν είναι αυστηρά νησιωτική (εφόσον διαχειρίζεται τις περιπτώσεις της Γουιάνας, της Ceuta και Mellila) και συγκεντρώνει υπηρεσιακά στελέχη των Γενικών Διευθύνσεων Ι (Εξωτερικές Σχέσεις), ΙΙ (Οικονομικές και χρηματοδοτικές υποθέσεις), V (Απασχόληση), VI (Γεωργία), VIII (Ανάπτυξη), X (Ενημέρωση), XIV (Αλιεία), XVI (Περιφερειακές πολιτικές), XVII (Ενέργεια), XIX (Προϋπολογισμοί), XXI (Τελωνειακή ένωση, έμμεση φορολογία), XXII (Συντονισμός των διαρθρωτικών πολιτικών) και της Νομικής Υπηρεσίας, αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο Κοινοτικό σχήμα που προσεγγίζει σφαιρικά τα προβλήματα των νησιών.

Από το 1987, η Διυπηρεσιακή ομάδα αντιμετωπίζει το πρόβλημα να συμβιβάσει τις αρχές της Συνθήκης με την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα των νησιωτικών περιοχών. Το αποτέλεσμα είναι, ότι προκύπτουν ενέργειες αντιφατικές. Από τη μία πλευρά, η Επιτροπή ενεργεί στο όνομα της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς και των κανόνων της Συνθήκης, με στόχο να απομακρυνθούν τα φορολογικά εμπόδια σε ορισμένα νησιά. Μετά από πολλά χρόνια προσπαθειών και διαπραγματεύσεων, οι αποφάσεις του Συμβουλίου 89/688/ΕΟΚ (για τα DOM) (ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994 / EURISLES c), 1998) και στη συνέχεια 1911/91/ΕΟΚ (για τα Κανάρια) (ΕΕ L 171, 29.6.1991 / XXV ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ / EURISLES c), 1998) θα προγραμματίσουν τη συμμόρφωση και κυρίως την εξαφάνιση μέχρι το 2000 της προστατευτικής φορολογίας (εισφορά θαλάσσης, «Arbitrio») από την οποία επωφελούνταν εδώ και πολλά χρόνια η οικονομία αυτών των περιοχών.

Από την άλλη πλευρά, η Επιτροπή αναγνωρίζει το γεγονός ότι ορισμένες από τις διατάξεις της Συνθήκης δεν είναι καθόλου εφαρμόσιμες στα νησιά και πρέπει να τροποποιηθούν. Έτσι, προκύπτει η δημιουργία των «Προγραμμάτων Εδικών μέτρων λόγω του Απομακρυσμένου και Νησιωτικού χαρακτήρα» (POSEI) με το POSEIDOM για τα DOM το 1989 (687/ΕΟΚ) {EC, DOC e), 1994 / EURISLES c), 1998}, POSEIMA για τις Αζόρες και τη Μαδέρα (91/314/ΕΟΚ) {ΕΕ L 171, 29.6.91 / EURISLES c), 1998} και POSEICAN για τα Κανάρια το 1991 (91/314/ΕΟΚ και 91/315/ΕΟΚ) (ΕΕ L 171, 29.6.91 / EURISLES c), 1998}.

Τα POSEI, παρουσιάζουν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό να επινοούν για τις περιοχές αυτές μία ποικιλία μέτρων, περιλαμβάνοντας επίσης πολλούς πολιτικούς στόχους γενικού χαρακτήρα (π.χ. απελευθέρωση των μεταφορών) και ειδική βοήθεια (στην παραγωγή ή την εμπορευματοποίηση). Ωστόσο, περιέχουν και μέτρα καθαρά τροποποιητικά, όπως η απαλλαγή από τις Κοινοτικές κρατήσεις για ορισμένες εισαγωγές στο έδαφός τους προϊόντων προέλευσης από τρίτες χώρες.

Η επιτυχία αυτής της ανοιχτής πολιτικής επιβεβαιώνεται, όταν μετά από αίτηση του Κοινοβουλίου των Καναρίων το 1989, το αρχιπέλαγος ζητά να αναδιαπραγματευτεί τους όρους της Συνθήκης ένταξης, με στόχο την πλήρη ενσωμάτωσή του. Ο κανονισμός του Συμβουλίου σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του Κοινοτικού δικαίου στα Κανάρια (ΕΟΚ 1911/91), που συνοδεύει το POSEICAN επικυρώνει αυτή την εξέλιξη. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική και η Κοινή Αλιευτική Πολιτική θα εφαρμοστούν στο εξής στα Κανάρια, ενώ το Αρχιπέλαγος εγκαταλείπει σταδιακά τα φορολογικά όρια του «*Arbitrio insular — tarifa especial*».

Η Κοινότητα λαμβάνοντας υπόψη την ιστορική αναγνώριση του νησιώτικου χαρακτήρα των Καναρίων, μέσα από τα διάφορα οικονομικά και φορολογικά καθεστώτα που εφαρμόστηκαν στο παρελθόν σ' αυτά, αποδίδει μία σειρά σημαντικών τελωνειακών και φορολογικών παραχωρήσεων.

Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνεται από τη σύνοδο κορυφής στο Μάαστριχ τον Δεκέμβριο του 1991, όπου τα κράτη μέλη υιοθετούν μια κοινή δήλωση που προτάθηκε από τη Γαλλία, η οποία αναγνωρίζει την ανάγκη να δημιουργηθούν «ιδιαιτέρως μέτρα» υπέρ των υπερ-περιφερειακών περιοχών και θεσμοθετείται από μία ειδική για αυτές τις περιοχές δήλωση, προσαρτημένη στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία αποσκοπεί στην εφαρμογή της Κοινοτικής προσέγγισης, όπως ορίζεται στις αποφάσεις POSEI και τον κανονισμό 1911/91 (XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ). Η εφαρμογή αυτής της προσέγγισης πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της *εταιρικής σχέσης* Επιτροπής-κρατών-περιφερειών, μέσω της επιφορτισμένης με τις ιδιαίτερα απόκεντρες περιφέρειες διυπηρεσιακής ομάδας (XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ).

Οι ενέργειες αυτές, δικαιώνουν τα DOM, των οποίων τα προβλήματα - δεδομένης της έλλειψης ανάλογου διαβήματος στη Συνθήκη της Ρώμης - δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ συλλογικά από τα κράτη της Κοινότητας.

Έκτοτε, παρατηρούμε στο εσωτερικό της Κοινοτικής νομοθεσίας μία σημαντική ανάπτυξη των ειδικών διατάξεων, τροποποιήσεων και παραχωρήσεων για ορισμένα νησιά, σχετικά με τελωνειακά, εμπορικά, γεωργικά και αλιευτικά θέματα.

Για παράδειγμα, στα πλαίσια του κανονισμού 1911/91 για την εφαρμογή του Κοινοτικού δικαίου στα Κανάρια και του POSEICAN, δόθηκε προσωρινή αναστολή (μέχρι το τέλος του 2000) για την εφαρμογή των δασμών του κοινού δασμολογίου για τις εισαγωγές ορισμένων βιομηχανικών και αλιευτικών προϊόντων προέλευσης από τρίτες χώρες (1062/92, 1065/92, 3621/92, 3257/94, 363/96) (XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ / ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994 / ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1996), καθώς και παράταση της επιβολής του προστατευτικού φόρου «*Arbitrio insular — tarifa especial*» (564/93) όσον αφορά ορισμένα ευαίσθητα προϊόντα, τα οποία προέρχονται από τις υπόλοιπες περιφέρειες της Κοινότητας (XXVII ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ).

Επίσης, ανάλογα μέτρα προσωρινής αναστολής της εφαρμογής του κοινού εξωτερικού δασμολογίου προβλέπονται και για ορισμένα βιομηχανικά προϊόντα των Αζόρων και της Μαδέρας (1657/93, 3256) (ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994), ενώ το 1996 θα θεσπιστεί ευνοϊκή δασμολογική μεταχείριση κατά την εισαγωγή ορισμένων εμπορευμάτων στις ελεύθερες ζώνες των νησιών αυτών κατ' εφαρμογή του Κανονισμού 122/96 του Συμβουλίου (ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1996). Τα μέτρα αυτά στοχεύουν στη διευκόλυνση των μεταποιητικών δραστηριοτήτων στις ελεύθερες ζώνες και αποθήκες των περιοχών αυτών.

Όσον αφορά τα λιμενικά τέλη (*octroi de mer*) που επιβάλλονται στα Υπερπόντια διαμερίσματα κατ' εφαρμογή της απόφασης 89/688/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994), προβλέπονται νέα καθεστάτα απαλλαγών υπέρ της ντόπιας παραγωγής της Μαρτινίκας και της Γουαδελούπης (άρθρο 2 της ίδιας απόφασης).

Μία άλλη σειρά μέτρων, προβλέπονται για τους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, όπως ειδικά μέτρα για τη διευκόλυνση του ανεφοδιασμού ορισμένων γεωργικών προϊόντων στα DOM (απαλλαγή από εισφορές), χορήγηση ενισχύσεων για την διευκόλυνση και την ανάπτυξη ορισμένων δραστηριοτήτων (καλλιέργειας, μεταποίησης), έγκριση από την Επιτροπή επιχειρησιακών προγραμμάτων για την εφαρμογή των γεωργικών διαρθρωτικών μέτρων που προβλέπονται στα POSEI, μέτρα (μελέτες και έργα που αφορούν την υδατοκαλλιέργεια) για την βελτίωση των όρων παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, καθεστάτα αντιστάθμισης του επιπρόσθετου κόστους λόγω απομάκρυνσης για τη διάθεση ορισμένων προϊόντων αλιείας (Αζόρες, Μαδέρα, Κανάρια, Γουιάνα) ή ανεφοδιασμού με πετρελαιοειδή (Αζόρες, Μαδέρα) κ.α.

Παράλληλα, η Επιτροπή, ενεργώντας στο πνεύμα των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρόδο το 1988, μετά από αίτηση της Ελληνικής κυβέρνησης, δεσμεύτηκε να μελετήσει την εξέλιξη ενός παρόμοιου με τα POSEI προγράμματος για τα νησιά του Αιγαίου, να υποβάλλει έκθεση και να αναλάβει τις σχετικές πρωτοβουλίες. Το κείμενο που μελετήθηκε από τις Ελληνικές αρχές τον Οκτώβριο του 1991 και συμπληρώθηκε τον Ιανουάριο του 1992 υπήρξε ένα καθοριστικό στάδιο σ' αυτή τη διαδικασία {CEC, DOC e), Brussels, 13 Ιανουαρίου 1992}.

Όλες οι παραπάνω ενέργειες συνέβαλαν ώστε η Επιτροπή να αναγνωρίσει ότι πρέπει να εξεταστεί η ειδική κατάσταση των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου κατά την εφαρμογή ορισμένων Κοινοτικών πολιτικών σ' αυτές τις περιοχές. Για το λόγω αυτό κατάρτισε το «Πρόγραμμα Ειδικών Μέτρων Νήσων Αιγαίου»¹⁴ για την περίοδο

¹⁴ Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τρία είδη καινοτόμων ενεργειών : 1) Ενίσχυση των διαρθρωτικών παρεμβάσεων υπέρ αυτών των νησιών σε δύο φάσεις - από το 1993 προβλέπεται επιλογή από κοινού με τις Ελληνικές αρχές των τομέων προτεραιότητας και να χρησιμοποιηθεί η δυνατότητα ανακατανομής των πιστώσεων και - από το 1994 και μετά, προβλέπεται σημαντική ενίσχυση των διαρθρωτικών ταμείων. 2) Αναγνώριση μιας ιδιαίτερης έμμεσης φορολογίας που ενέκρινε ήδη το Συμβούλιο από τον Οκτώβριο του 1992 (εφαρμογή μειωμένων συντελεστών ΦΠΑ και ορισμένων ειδικών φόρων κατανάλωσης). 3) Εφαρμογή ειδικών μέτρων στον γεωργικό τομέα για τη διευκόλυνση του ανεφοδιασμού σε βασικά γεωργικά προϊόντα (χορήγηση ενισχύσεων) και την ανάπτυξη της τοπικής παραγωγής (ειδικές ενισχύσεις για ορισμένες παραγωγές)

1992-1994, η υλοποίηση του οποίου άρχισε από το 1992 (π.χ. στον φορολογικό τομέα)(XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ. / ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ, Τεύχος 1, «Πρόγραμμα για τα Ελληνικά Νησιά του Αιγαίου», Αθήνα 25.1.1993).

Το πρόγραμμα συνοδεύτηκε από τον κανονισμό 2019/93 του Συμβουλίου (ΕΕ L 184, 27.7.93 / XXVII ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ.), για την εφαρμογή ειδικών μέτρων σε ορισμένα γεωργικά προϊόντα υπέρ των μικρότερων νησιών του Αιγαίου.

Η υλοποίηση του διαρθρωτικού σκέλους του προγράμματος είχε αποφασιστεί το Δεκέμβριο του 1993. Έτσι, πριν την υλοποίηση του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 1994-1999, χορηγήθηκε ειδική Κοινοτική συνδρομή για ενέργειες με επείγοντα χαρακτήρα στους τομείς του περιβάλλοντος, της βιοτεχνίας (ΜΜΕ), συμπεριλαμβανομένων ορισμένων έργων υποδομής, ενέργειας και γεωργίας (ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994).

Τα παραπάνω γεγονότα δείχνουν πως η Κοινοτική πολιτική προσαρμόζεται όλο και περισσότερο στη νησιώτικη ιδιαιτερότητα. Παράλληλα, η ένταξη των Σκανδιναβικών χωρών που υπογράφουν τη Συνθήκη το 1995, και συγκεκριμένα της Φιλανδίας, θα απασχολήσει και τα νησιά Åland. Το Lagting (Κοινοβούλιο των Åland) αποφασίζει την ένταξη των Åland στην ΕΕ, με τον όρο ότι θα προβλέπονταν ειδικές θεσμικές εξαιρέσεις οι οποίες θα προστάτευαν την αυτονομία του και την βιωσιμότητα της οικονομίας τους¹⁵.

Σύμφωνα με το πρωτόκολλο που περιλαμβάνεται στη Συνθήκη ένταξης (γνωστό και ως Åland Πρωτόκολλο) και στο οποίο ρυθμίζεται η ειδική σχέση των Åland με τους κανονισμούς της ΕΕ, τα Åland ως μέλος της ΕΕ, κατηγοριοποιούνται ως «τρίτο έδαφος», που σημαίνει ότι βρίσκονται «εκτός» εφαρμογής της οδηγίας εναρμόνισης της ΕΕ για την έμμεση φορολογία. Η Ένωση συμφώνησε επίσης, να διατηρηθούν οι ιδιαίτερες προβλέψεις για την αγορά ακίνητης περιουσίας, το δικαίωμα διατήρησης και εγκατάστασης επιχειρήσεων και παροχής υπηρεσιών στα Åland. Επιπλέον, μια σημείωση στο Πρωτόκολλο και μία δήλωση από τη Φιλανδική κυβέρνηση επιβεβαιώνουν το ειδικό καθεστώς των Åland στο διεθνή νόμο, ως αυτόνομη, αποστρατιωτικοποιημένη και ουδέτερη περιοχή.

Η δήλωση της Συνθήκης του Άμστερνταμ και η αναγνώριση του νησιώτικου φαινομένου

Η ένταξη των Σκανδιναβικών χωρών το 1995, θα επεκτείνει το Θαλάσσιο πρόσωπο της Κοινότητας και προς τη Βαλτική, γεγονός που θα ενισχύσει την πίεση για την ενσωμάτωση της θαλάσσιας και νησιωτικής διάστασης στην Κοινοτική πολιτική. Έτσι, οι περιφερειακές νησιωτικές αρχές θα αρχίσουν από το 1996 να ασκούν μία έντονη δράση πίεσης συντονισμένη από την Επιτροπή Νήσων της CRPM, ενώ ταυτόχρονα τα νησιά της Βαλτικής, του Ατλαντικού και της Μεσογείου επεμβαίνουν στις θέσεις των κυβερνήσεών τους.

¹⁵ THE LEGISLATIVE ASSEMBLY OF ÅLAND-PARLIAMENT OF ÅLAND, «Åland and the EU» (Internet : <http://www.lagtinget.aland.fi/eng/eu.h>)

Η ενεργός δέσμευση ορισμένων χωρών (και συγκεκριμένα η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία), καθώς και η στήριξη των θέσεων της Ελληνικής κυβέρνησης για τα νησιά της από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θα επιτρέψει να ξεπεραστούν τα εμπόδια για την αναγνώριση του νησιώτικου παράγοντα από τα Θεσμικά όργανα της Κοινότητας και να δημιουργηθεί για πρώτη φορά, η νομική και πολιτική βάση για την ενδεχόμενη ανάληψη μιας πολιτικής για τα νησιά.

Οι εξελίξεις αυτές πραγματοποιούνται στη σύνοδο κορυφής των αρχηγών των κρατών μελών στο Άμστερνταμ, οι οποίοι εγκρίνουν την τροποποίηση του άρθρου 130 Α της Συνθήκης για την «Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή» περιλαμβάνοντας μια σύντομη αναφορά στην κατάσταση των νησιών της ΕΕ (Consolidated versions incorporating the changes made by the Treaty of Amsterdam, signed on 2 October 1997, Official journal C 340, 10.11.1997, pp. 145-172 / pp. 173-308).

Μια δήλωση προσθήκη στην τελική πράξη της Συνθήκης διευκρινίζει ότι :

«οι νησιώτικες περιοχές αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα οφειλόμενα στο νησιώτικο χαρακτήρα τους, τα οποία, επειδή είναι μόνιμα, εμποδίζουν την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη.

Η διάσκεψη αναγνωρίζει αντιστοίχως ότι η κοινοτική νομοθεσία πρέπει να λάβει υπόψη τα προβλήματα αυτά και ότι, εφόσον υπάρχει ανάγκη, μπορούν να λαμβάνονται ειδικά μέτρα υπέρ των περιοχών αυτών για την καλύτερη ένταξή τους στην εσωτερική αγορά με δίκαιους όρους».

Αυτή η αναγνώριση του νησιώτικου παράγοντα δικαιώνει τα νησιά (αν και κατά τρόπο πολύ μέτριο), καθώς και τις προσπάθειες των νησιώτικών αρχών οι οποίες είχαν ξεκινήσει να πιάζουν τα Θεσμικά όργανα της Κοινότητας μέσα από την Επιτροπή Νήσων.

Επίσης, η Επιτροπή Νήσων της CRPM έχει στο ενεργητικό της την επιτυχία του διαβήματος των 7 υπερ-περιφερειακών περιοχών, οι οποίες με τη στήριξη των κυβερνήσεων της Γαλλίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας πέτυχαν μια τροποποίηση του άρθρου 227 της Συνθήκης {EURISLES, DOC e), 1998}.

Το άρθρο 227, το οποίο αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα των υπερ-περιφερειακών περιοχών ρυθμίζει τις προϋποθέσεις εφαρμογής της Συνθήκης σ' αυτές της περιοχές. Εξουσιοδοτεί την ανάληψη τροποποιητικών ή ειδικών μέτρων στους τομείς παρέμβασης, όπως (μεταξύ άλλων), οι τελωνειακές ή φορολογικές πολιτικές, οι πολιτικές γεωργίας ή αλιείας, οι κρατικές ενισχύσεις, οι συνθήκες πρόσβασης στους διαρθρωτικούς πόρους, ή ακόμα οι συνθήκες εφοδιασμού σε πρώτες ύλες και καταναλωτικά αγαθά.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καθώς και τη διατύπωση της δήλωσης της Συνθήκης του Άμστερνταμ, ότι θα πρέπει να υιοθετηθούν συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα, ώστε «όλες» οι νησιώτικες περιοχές να μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις υπόλοιπες κάτω από δίκαιους όρους, και δεδομένου ότι η δήλωση αυτή δεν αποδίδει στο κείμενο παρά μια αδύναμη θεσμική αξία, φαίνεται ξεκάθαρα η ανάγκη για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πολιτικής της ΕΕ για να αντισταθμίσει την πραγματικότητα που αποδίδεται στο νησιώτικο χαρακτήρα.

μικρών νησιών, ένα πλήγμα στη βιωσιμότητα πολλών υπηρεσιών. Μια ειδική ενίσχυση των υποδομών που σχετίζονται με την αλιεία, η διατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων, η προσφορά υπηρεσιών στις μικρές πόλεις (έστω και αν η αποδοτικότητά τους είναι συχνά χαμηλή) και η προώθηση προϊόντων υψηλής ποιότητας, θα μπορέσει να συμβάλει, παράλληλα με τα αντισταθμιστικά μέτρα, στην εξασφάλιση της σταθεροποίησης του πληθυσμού.

Η ιδιαίτερη κατάσταση των υπερ-περιφερειακών νησιών έχει ήδη αναγνωριστεί από την ΕΕ μέσω των POSEI όπου προβλέπονται συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία στοχεύουν να αντισταθμίσουν τις επιπτώσεις της «γεωγραφικής θέσης» αυτών των περιοχών. Στον τομέα της γεωργίας τα μέτρα αυτά στοχεύουν στη δημιουργία ειδικών καθεστώτων εφοδιασμού σε βασικά γεωργικά προϊόντα από την Κοινότητα ή από τρίτες χώρες, τη λήψη ειδικών μέτρων υπέρ των ιδιαίτερων γεωργικών παραγωγών, την αναγνώριση του βασικού κοινωνικο-οικονομικού χαρακτήρα ορισμένων παραδοσιακών παραγωγών των περιοχών καθώς και την προσαρμογή των ρυθμίσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικονομίας τους {EURISLES, DOC c), 1998}.

Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν ενίσχυση της παραγωγής, την επεξεργασία και το μάρκετινγκ αγροτικών προϊόντων (ζαχαρότευτλα, ρούμι, μπανάνες, φρούτα, λαχανικά κ.λ.π.), απαλλαγές εισφοράς κατά τον εφοδιασμό τους με ορισμένα προϊόντα (σιτηρά, οπωροκηπευτικά κ.α) από τρίτες χώρες ή χορήγηση ενισχύσεων για την προμήθεια προϊόντων Κοινοτικής καταγωγής (σιτηρά, γαλακτοκομικά, βοοειδή) κ.α

Τα μέτρα αυτά βοήθησαν σημαντικά στη διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας η οποία είναι ζωτικής σημασίας γι' αυτές τις περιοχές, στα πλαίσια της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς και των προσαρμογών που αυτή απαιτεί από τους παραγωγούς {EURISLES DOC c), 1998}.

Στον τομέα της αλιείας, για την καλύτερη ενσωμάτωση των υπερ-περιφερειακών περιοχών στην Κοινή Αλιευτική Πολιτική, η Επιτροπή θέσπισε ένα σύνολο μέτρων (μελέτες, ενέργειες πιστοποίησης και έργα υδατοκαλλιέργειας) με στόχο τη βελτίωση των όρων παραγωγής και εμπορίας των προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, καθώς και πρόταση κανονισμού με την οποία θεσπίζεται, για το σύνολο των υπερ-περιφερειακών περιοχών, καθεστώς αντιστάθμισης του επιπρόσθετου κόστους που προκύπτει από την ιδιαίτερα απομακρυσμένη από το κέντρο θέση τους (εξαίρεση από τελωνειακά τέλη, ενίσχυση για τη διάθεση ορισμένων προϊόντων αλιείας κ.α.) (XXVII ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ).

Παράλληλα, η Κοινότητα επέτρεψε τη λειτουργία ενός ενισχυμένου συστήματος ενισχύσεων για τη σύσταση οργανώσεων παραγωγών, προκειμένου να διευκολυνθεί η εφαρμογή των μηχανισμών της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής για να εξασφαλίσει την ίση μεταχείριση όλων των υπερ-περιφερειακών περιοχών (XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ.). Το μέτρο αυτό εξουσιοδοτεί το κράτος μέλος να παρέχει αυξημένη οικονομική ενίσχυση για ένα ορισμένο διάστημα για την σύσταση οργανώσεων παραγωγών.

Για να γίνει το μέτρο αυτό πλήρως λειτουργικό, η Επιτροπή προβλέπει την προσαρμογή των γενικών κανόνων που διέπουν τις οργανώσεις παραγωγών στα

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τομέων της αλιείας αυτών των περιοχών (και συγκεκριμένα το ελάχιστο απαιτούμενο όριο παραγωγής) {EC, DOC e), 1994}.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, τα προγράμματα αυτά γνώρισαν επιτυχία και επέτρεψαν στους παραγωγούς να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που συνδέονται με το επιπλέον κόστος της μεταφοράς του προϊόντος στις αγορές της ηπειρωτικής Ευρώπης {EURISLES DOC c), 1998}.

Το βασικό κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε από την Επιτροπή προκειμένου να ενεργοποιηθεί αυτών των μηχανισμών ήταν « η εξαιρετική γεωγραφική κατάσταση » αυτών των περιοχών. Αυτό δικαιολογεί την επιδίωξη αυτών των καθεστώτων να ανταμείψουν το υπερκόστος, ώστε να επιτραπεί σ' αυτές τις περιοχές να ενταχθούν στην ενιαία αγορά με ίσους όρους με τους ανταγωνιστές της ηπειρωτικής χώρας.

Πρόκειται για ένα επιχείρημα που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε όλα τα νησιά της ΕΕ, δεδομένου ότι όλα υποφέρουν από παρόμοια προβλήματα. Το Κοινοβούλιο τελευταία κατακλύζεται από προτάσεις που στοχεύουν να εξαπλώσουν τους μηχανισμούς αυτούς. Ήδη μια τέτοια προσπάθεια έγινε με επιτυχία για τα μικρότερα νησιά του Αιγαίου (κάτω των 100.000 κατοίκων), προς εφαρμογή του Κανονισμού του Συμβουλίου (ΕΟΚ) L 2019/93. Συγκεκριμένα, μεταξύ των ειδικών μέτρων που προβλέπει ο κανονισμός για ορισμένα γεωργικά προϊόντα, προς όφελος αυτών των νησιών, χορηγήθηκε ενίσχυση για τον εφοδιασμό τους με ορισμένα αγαθά (ζάχαρη, αλεύρι, διάφορες τροφές βοοειδών κ.α.).

Εκτός από τα ειδικά προγράμματα, η ΕΕ έχει εφαρμόσει κατά καιρούς μέτρα για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της γεωργίας και της αλιείας στα νησιά στα πλαίσια περιφερειακών προγραμμάτων και Κοινοτικών πρωτοβουλιών (π.χ. Ολοκληρωμένο Αναπτυξιακό Πρόγραμμα στα Δυτικά νησιά της Σκωτίας).

Στα Σκοτσέζικα νησιά, κάποια επιτυχία σημειώθηκε μέσω της διαφοροποίησης στην οστρακοκαλλιέργεια και ιχθυοκαλλιέργεια στα πλαίσια του HIDB (Highlands and Islands Development Board) και του Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Προγράμματος στα Δυτικά νησιά {EC, DOC d), Brussels - Luxembourg, 1995 / EURISLES, DOC g), 1998}.

Το δυναμικό της οστρακοκαλλιέργειας στα Δυτικά νησιά ενισχύθηκε από πιλοτικά προγράμματα στα πλαίσια του HIDB μεταξύ του 1978 και 1985, ενώ δημιουργήθηκαν πάνω από 50 μικρές καλλιέργειες μυδιών μεταξύ του 1983 και 1988 {EURISLES, DOC g), 1998}, οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν εν όψη του Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Προγράμματος στα Δυτικά νησιά. Παράλληλα, στα Shetland η παραγωγή σολομού αυξήθηκε από 80 τόνους το 1984 σε περισσότερους από 8.000 τόνους το 1989 {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Ωστόσο, η εντατική υδατοκαλλιέργεια δεν αποτελεί μία μακροπρόθεσμη λύση για το αλιευτικό πρόβλημα. Ήδη στα νησιά της Σκωτίας, η δραστηριότητα αυτή έχει φτάσει σε σημείο κορεσμού, τόσο για την αγορά όσο και για το περιβάλλον {EC, DOC d), Brussels - Luxembourg, 1995}. Εξαιτίας της πεπερασμένης φύσης των νησιών, οι μη κερδοφόρες αγορές και η έντονη ευθραυστότητα των φυσικών τους

πόρων μπορεί να οδηγήσουν στη μείωση ή στην στασιμότητα των ήδη υπάρχοντων θέσεων εργασίας.

Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν νέες πηγές απασχόλησης, λαμβάνοντας υπόψη το φυσικό δυναμικό τους και τη θαλάσσια παράδοσή τους. Η πιο ευνοϊκή επιλογή φαίνεται να είναι μια πολιτική παρέμβασης στα νησιά, με την παροχή κεφαλαίων, η οποία θα έχει ως σκοπό τη συγκέντρωση των ερευνητικών και πειραματικών προγραμμάτων που θα αφορούν δραστηριότητες σχετικές με τη θάλασσα : εξερεύνηση νέων πηγών ενέργειας, τεχνολογία ανοικτής θάλασσας, προηγμένες τεχνικές στα πεδία της αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, διαχείριση παράκτιων περιοχών κ.λ.π.

Η χρήση συστημάτων Videotext θα αντισταθμιζε, έστω και μερικά, τα μειονεκτήματα της απομόνωσης. Επιπρόσθετα, στις νέες θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν άμεσα, τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από αυτές τις δραστηριότητες (καταστήματα, ξενοδοχεία, μεταφορές), δεδομένου του μικρού πληθυσμού, θα αποτελέσουν αναλογικά μία μεγάλη οικονομική συνεισφορά.

Ωστόσο, εν όψη των νέων δημοσιονομικών προοπτικών της Agenda 2000, για τα νησιά που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αλιεία, πέρα από τις διαθέσιμες χρηματοδοτικές ενισχύσεις στα πλαίσια των Διαρθρωτικών Ταμείων, οι προοπτικές θα μπορούσαν να είναι ενθαρρυντικές με την ενίσχυση της διαχείρισης των πόρων στους κόλπους της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες της νησιώτικης φύσης. Η εφαρμογή μίας καινούργιας στρατηγικής που θα συνδυάζει τη διαχείριση της αλιευτικής προσπάθειας με εκείνη των αλιευμάτων, θα συμβάλει στην αποκατάσταση των αποθεμάτων αλιείας και στη βελτίωση της αποδοτικότητας των τοπικών αλιευτικών τους στολίσκων.

3.4.2 Η εφαρμογή της Κοινοτικής νομοθεσίας για την παροχή θαλάσσιων και εναέριων υπηρεσιών μεταφοράς στις νησιώτικες περιοχές

Η Κοινότητα χρειάστηκε πολύ καιρό για να επιδοθεί στο θέμα του κανονισμού των νησιώτικων μεταφορών. Όπως ήδη αναφέρθηκε στην πρώτη φάση, η ρύθμιση της θαλάσσιας και εναέριας μεταφοράς ως σύνολο, αποτέλεσε αντικείμενο μιας αργής διαδικασίας, καθώς το 1957, η Συνθήκη της Ρώμης αναφερόταν στην μεταφορά, μόνο σε όρους οδικών, σιδηροδρομικών και ποτάμιων διαδρόμων της ηπειρωτικής χώρας. Χρειάστηκαν πολλά χρόνια και μεγάλη πολιτική πίεση για να διευρυνθεί το πεδίο της Συνθήκης στη θαλάσσια και εναέρια μεταφορά και αυτό επιτεύχθηκε το 1986, όταν η Ένιαία Ευρωπαϊκή Πράξη τροποποίησε την Πρωτότυπη Συνθήκη για να επιτρέψει την επέκτασή της σ' αυτούς τους τομείς (άρθρο 84, §2 της Συνθήκης, τροποποιημένο από το άρθρο 16 της Ένιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης) {EURISLES, DOC h), 1998}.

Το θέμα των μεταφορών για τα νησιά, είχε αναφερθεί και στο άρθρο 129B της Συνθήκης του Μάαστριχ σχετικά με τα «Διευρωπαϊκά Δίκτυα». Το άρθρο αυτό τόνισε την ανάγκη να «ληφθεί ειδικά υπόψη η ανάγκη να συνδεθούν περιφερειακές, οι απομονωμένες και νησιώτικες περιοχές με τις κεντρικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης» {Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεμέλιο, 1995 / EURISLES, DOC h), 1998}.

Θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές

Η Κοινοτική νομοθεσία, εισάγει σταδιακά αλλαγές για την παροχή των θαλάσσιων και εναέριων υπηρεσιών μεταφοράς προς την κατεύθυνση ενός αυξανόμενου φιλελευθερισμού. Παρ' όλα αυτά, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έλαβε υπόψη την ανάγκη να προστατεύσει όλα τα νησιώτικα δρομολόγια, τα οποία είναι συχνά ευαίσθητα από το εξαιρετικά σκληρό ανταγωνισμό, παρά για ορισμένα μόνο νησιά.

Ωστόσο, στις θαλάσσιες μεταφορές, ο Κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΟΚ) L 3577/92 {CEC, DOC d), Brussels, 1997}, που καθιερώνει την απελευθέρωση των θαλάσσιων ενδομεταφορών μέσα στο έδαφος των κρατών μελών (θαλάσσιο Καμποτάζ) από τις 1/1/93¹⁷ έχει περιστοιχιστεί από διάφορες προσαρμογές, προστατευτικά μέτρα και από πολλές εξαιρέσεις.

Ένα σύνολο εξαιρέσεων αφορά κυρίως τις νησιώτικες ενδομεταφορές. Έτσι, οι νησιώτικες ενδομεταφορές εξαιρούνται προσωρινά (Άρθρο 6, §2) από την εφαρμογή του κανονισμού ως την 1/1/99 για όλα τα Μεσογειακά νησιά, τα Κανάρια (όπως και οι Ισπανικές κτήσεις Ceuta και Melilla στην Αφρική), τη Μαδέρα, τις Αζόρες, τα DOM και όλα τα Γαλλικά νησιά κατά μήκος της δυτικής ακτογραμμής της Γαλλίας (νησιά Βρετάνης, Noirmoutier, Ré, Oléron κ.α.) {EURISLES, DOC h), 1998}. Επίσης προβλέπεται επέκταση αυτής της παρέκκλισης στην Ελλάδα (άρθρο 6, §3) μέχρι την 1/1/2004, αλλά μόνο για τις τακτικές επιβατικές, τις πορθμειακές γραμμές, καθώς και αυτές που εκτελούνται από σκάφη κάτω των 650 GRT {CEC, DOC d), Brussels, 1997}.

Από την άλλη πλευρά, καμία τροποποίηση δεν ενδείκνυται για τα νησιά της Βόρειας Ευρώπης (Δυτικά νησιά, Ορκάδες, Σέτλαντ, Μπόρνχολμ κ.α.), όπου εφαρμόζεται κατά παράδοση η πολιτική ανοικτής ακτογραμμής εδώ και πολλές δεκαετίες. Σε ορισμένα νησιά οι ενδομεταφορές ελευθερώθηκαν όταν προσχώρησαν τα αντίστοιχα κράτη τους στην Κοινότητα (νησιά Φιλανδίας και Σουηδίας).

Επίσης, το άρθρο 3, §2 προέβλεπε, σχετικά με τις απαιτήσεις ιθαγένειας του πληρώματος για σκάφη που χρησιμοποιούνται στις νησιώτικες ενδομεταφορές (οι οποίες ισχύουν τόσο στη Νότια, όσο και στη Βόρεια Ευρώπη), ότι όλα τα θέματα που αφορούν την επάνδρωση αποτελούν αρμοδιότητα του κράτους υποδοχής (όπου το σκάφος εκτελεί θαλάσσιες μεταφορές).

Ωστόσο, στη Νότια Ευρώπη δημιουργούνται ανησυχίες για απώλεια των θέσεων εργασίας στην τοπική απασχόληση που μπορεί να επιφέρει αυτή η ρύθμιση, καθώς η κατάσταση της απασχόλησης και της ανεργίας στα νησιά είναι πολύ διαφορετική από αυτή της ηπειρωτικής χώρας {CEC, DOC d), Brussels, 1997}. Όπως διαπιστώνεται

¹⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 6, προβλέπεται ως γενικός κανόνας, η απελευθέρωση των θαλάσσιων ενδομεταφορών από τις 1/1/93 που σημαίνει, ότι από αυτή την ημερομηνία οι πλοιοκτήτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ελεύθεροι να παρέχουν υπηρεσίες Καμποτάζ μέσα στο έδαφος οποιουδήποτε κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπό τον όρο ότι τα πλοία τους είναι νηολογημένα σε μία από τις χώρες της Κοινότητας, έχοντας τη σημαία της και τηρώντας τους κανονισμούς της σχετικά με τις ναυτιλιακές ενδομεταφορές.

από τον παρακάτω πίνακα, οι νησιώτικες ενδομεταφορές αποτελούν σημαντική πηγή θέσεων απασχόλησης στις αντίστοιχες περιοχές.

Πίνακας 9. Εκτιμώμενος συνολικός αριθμός θέσεων εργασίας που συνδέονται με τις ενδομεταφορές στα νοτιοευρωπαϊκά κράτη (1995)¹⁸

Χώρα	Θάλασσα		Ξηρά		Σύνολο	
	Σύνολο	Νησιώτικες μεταφορές	Σύνολο	Νησιώτικες μεταφορές	Σύνολο	Νησιώτικες μεταφορές
Γαλλία	4.094	3.350	1.747	1.457	5.841	4.820
Ελλάδα	14.430	12.200	2.500	900	16.930	13.100
Ιταλία	18.450	17.500	2050	1.950	20.500	19.450
Πορτογαλία	523	500	88	70	611	570
Ισπανία	6.300	4.540	1.240	1.090	7.540	5.630
Σύνολο	43.797	38.090	7.625	5.480	51.422	43.570

Πηγή : COM (97) 296, Βρυξέλες, 17/6/97, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

Με 38.090 ναυτικούς στις νησιώτικες ενδομεταφορές και 5.480 περίπου άμεσα συνδεδεμένους με αυτές εργαζομένους στην ξηρά, οι νησιώτικοι κλάδοι απασχολούν συνολικά 43.570 εργαζομένους.

Σύμφωνα όμως με τις μέχρι τώρα εκτιμήσεις, οι κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις του κανονισμού αυτού στα νότια κράτη μέλη, είναι λιγότερο έκδηλες από τις αρχικά αναμενόμενες, εφόσον η συμμετοχή των ξένων πλοίων της ΕΕ είναι χαμηλή¹⁹. Ωστόσο, αυτό αποτελεί ένα πρώτο συμπέρασμα, καθώς η απελευθέρωση των ενδομεταφορών έχει ξεκινήσει πρόσφατα στη Νότια Ευρώπη. Από την 1^η Ιανουαρίου 1997 άρχισαν να ελευθερώνονται σημαντικότεροι όγκοι στρατηγικών εμπορευματικών ενδομεταφορών, ενώ η απελευθέρωση στις επιβατικές μεταφορές δεν άρχισε πριν τις 1/1/99 {CEC, DOC d), Brussels, 1997}.

Όσο για τις εναέριες νησιώτικες μεταφορές, χωρίς να γίνει λεπτομερής ανάλυση των σύνθετων και πολυάριθμων σχετικών κανονισμών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από όλους αυτούς, μόνο ο Κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΟΚ) L 2408/92 {EURISLES, DOC h), 1998}, αναφέρεται ειδικά στα νησιά, άμεσα ή έμμεσα. Εφόσον ο κανονισμός αυτός είναι ο μόνος που ρυθμίζει την πρόσβαση των μεταφορέων της ΕΕ στις εναέριες γραμμές εντός της ΕΕ, έχει αποφασιστικό ρόλο σε όλο το σύνολο των ρυθμίσεων. Για παράδειγμα η ελευθερία καθορισμού της τιμής των εισιτηρίων είναι σημαντική, μόνο όταν δίνεται η άδεια δημιουργίας μιας εναέριας υπηρεσίας.

Αρχικά, ο κανονισμός δεν προέβλεπε τον αποκλεισμό των νησιών από την απελευθέρωση των αερομεταφορών, παρά μόνο για τις Αζόρες και τα Ελληνικά νησιά (Άρθρο 1, §4). Ωστόσο, η θέση αυτή άλλαξε από το 1994 από δύο αποφάσεις

¹⁸ Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν τους τομείς των εμπορευματικών ενδομεταφορών, των τακτικών επιβατικών / πορθμειακών και των κρουαζιερών.

¹⁹ Τα στοιχεία αφορούν τους τόνους εμπορευματικών μεταφορών που μεταφέρθηκαν με πλοία από άλλα κράτη μέλη από την μερική απελευθέρωση των παράκτιων ενδομεταφορών στη Νότια Ευρώπη και την ολοκληρωμένη απελευθέρωση τόσο των παράκτιων, όσο και των νησιώτικων μεταφορών στη Βόρεια Ευρώπη. Υπολογίζεται ότι αντιστοιχούν στο 10% του συνολικού όγκου των εμπορευμάτων που μεταφέρθηκαν (COM (97) 296, Βρυξέλες, 17/6/97).

του Συμβουλίου ΟJ L 273, 25/10/94 για τα Ελληνικά νησιά και ΟJ L 279, 28/10/94 για τα νησιά της Πορτογαλίας. Στην πρώτη περίπτωση οι κρατικές επιχορηγήσεις για την αναδιάρθρωση της Ολυμπιακής επιτρέπονται υπό ορισμένους όρους, που σημαίνει ότι η εταιρεία θα παύσει να επωφελείται του αποκλειστικού δικαιώματος παροχής κανονικών πτήσεων στα νησιά μετά τις 30 Ιουνίου του 1998.

Στην περίπτωση της εθνικής Πορτογαλικής αερογραμμής TAP, οι αποφάσεις προς όφελος της αερογραμμής (αύξηση κεφαλαίου, πιστώσεις κ.α.) έθεσαν όρους, που στην πράξη, σημαίνουν, ότι ενώ οι Αζόρες είχαν αρχικά αποκλειστεί από τον προηγούμενο κανονισμό, η Πορτογαλική κυβέρνηση συμφώνησε να θέσει όλες τις κανονικές νησιώτικες πτήσεις της σε ενδιαφέρον, για την παροχή δημόσιων υπηρεσιών από εταιρείες της ΕΕ όπως προβλέπεται από την Νομοθεσία της ΕΕ.

Όσον αφορά τις υπηρεσίες εναέριων ενδομεταφορών²⁰ ο κανονισμός προβλέπει ότι μετά τις 1/4/97, οι υπηρεσίες ενδομεταφορών θα είναι τελείως ελεύθερες. Παράλληλα όμως διευκρινίζει, ότι το κράτος μέλος δεν είναι υποχρεωμένο, πριν τις 1/4/97, να αποδεχτεί τις υπηρεσίες ενδομεταφορών της αερογραμμής από ένα άλλο κράτος μέλος στο έδαφός του. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι τα κράτη μέλη δείχνουν πολύ επιφυλακτικά στο άνοιγμα τέτοιων υπηρεσιών στον ελεύθερο ανταγωνισμό.

Ο κανονισμός των υπηρεσιών ενδομεταφορών είναι ιδιαίτερης σημασίας για τα νησιά. Ενώ δεν υπάρχουν προς το παρόν, άλλοι περιορισμοί για τη δημιουργία άμεσων εναέριων υπηρεσιών ανάμεσα σε ένα νησί και μία άλλη χώρα της ΕΕ, στην πράξη, στα περισσότερα νησιά, οι κανονικές εναέριες υπηρεσίες τείνουν να έχουν πολύ στενότερη σχέση με τις ενδομεταφορές παρά από μία φιλελευθεροποίησή τους. Κατά συνέπεια θα χρειαστεί πολύ περισσότερος χρόνος για τα νησιά, να επωφεληθούν πλήρως από τα θετικά αποτελέσματα του ανταγωνισμού μεταξύ των αερογραμμών της ΕΕ.

Υποχρεώσεις παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος {EURISLES, DOC h), 1998}

Στην παρούσα κατάσταση της νομοθεσίας της ΕΕ {(ΕΟΚ) L 3577/92} η απελευθέρωση των ναυτιλιακών υπηρεσιών δεν εμποδίζει την εφαρμογή συμβολαίου παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος ή υποχρεώσεων παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος μεταξύ των κρατών μελών (ή των ενδιαφερόμενων αρχών, εφόσον τους παρέχεται τέτοια ελευθερία) και των πλοιοκτητών της ΕΕ για να παρέχουν κανονικές υπηρεσίες σε γραμμές προς και από ή μεταξύ των νησιών, εφόσον τέτοια μέτρα δεν συνεπάγονται διακρίσεις μεταξύ των πλοιοκτητών της Κοινότητας. Η οικονομική αποζημίωση του κράτους προς τον μεταφορέα για τη συμμόρφωσή του με υποχρεώσεις παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος²¹ πρέπει να χορηγείται επίσης χωρίς καμία διάκριση εθνικότητας.

²⁰ Οι υπηρεσίες εναέριων ενδομεταφορών είναι αυτές που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή ενός κράτους μέλους (π.χ Μαδέρα-Lisbon).

²¹ Στα συμβόλαια παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος που υπογράφονται μεταξύ των ενδιαφερομένων αρχών ενός κράτους μέλους και ενός Ευρωπαίου πλοιοκτήτη μπορούν να καθοριστούν όροι, όπως η συνέχεια αυτών των υπηρεσιών, η χωρητικότητα, η παροχή συμπληρωματικών υπηρεσιών για να ανταποκρίνονται στη ζήτηση, αλλά και θέματα σχετικά με τα εισιτήρια, με ειδικούς όρους για συγκεκριμένα δρομολόγια ή κατηγορίες επιβατών κ.α.

Η Κοινοτική νομοθεσία σχετικά με την απελευθέρωση των εναέριων υπηρεσιών {(ΕΟΚ) L 2408/92} επίσης δεν αποτρέπει την εφαρμογή υποχρεώσεων παροχής υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος σε δρομολόγια μεταξύ των νησιών και της ενδοχώρας τους, ούτε θα μπορούσε, αν ήταν αναγκαίο, να αποτρέψει τη χορήγηση οικονομικής αποζημίωσης²² σε μια δεδομένη αερογραμμή - εφόσον αυτή η αερογραμμή έχει επιλεγθεί χωρίς διάκριση και μετά από προκήρυξη εκδήλωσης ενδιαφέροντος εκφρασμένης σε Κοινοτικό επίπεδο.

Άμεσες ενισχύσεις στους χρήστες μεταφορών {EURISLES, DOC h), 1998}

Ένα κλασικό μέτρο προστασίας των νησιώτικων μεταφορών, είναι οι άμεσες ενισχύσεις στους μεταφορείς για τη μείωση του μεταφορικού κόστους στα νησιά.

Χωρίς να γίνει λεπτομερής ανάλυση των ποικίλων μηχανισμών ενίσχυσης των μεταφορών που εφαρμόζονται στα νησιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι μία άλλη επίσης μορφή στήριξης του μεταφορικού κόστους είναι η άμεση στήριξη των ίδιων των χρηστών (π.χ. επιστροφή χρημάτων, κάρτες διαμονής στους επιβάτες, ενισχύσεις ανά ποσότητα εξαγόμενων ή εισαγόμενων αγαθών κ.λ.π.).

Ένα θέμα που προκύπτει σ' αυτή την περίπτωση, είναι ότι ένα πρόγραμμα που περιέχει άμεση μεταφορική ενίσχυση σε συγκεκριμένους τύπους χρηστών δεν πρέπει να παραβαίνει τον Κοινοτικό νόμο προκαλώντας διακρίσεις. Αν ορισμένοι χρήστες μπορούν να επωφεληθούν από μια άμεση ενίσχυση ενώ κάποιοι άλλοι όχι, είναι θέμα εκτίμησης με ποιο τρόπο και σε πιο βαθμό, αυτοί οι χρήστες επηρεάζονται από τους περιορισμούς της απομόνωσης και του νησιώτικου χαρακτήρα.

Δεν υπάρχει γενικός κανονισμός της ΕΕ ή οδηγία που να καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να εφαρμόζεται ή όχι η άμεση επιχορήγηση των χρηστών μεταφορών στα νησιά και η κατάσταση αυτή μπορεί να εξεταστεί μόνο μέσα από την εφαρμογή ποικίλων και διαδοχικών κανονισμών της ΕΕ. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένας αυξανόμενος αριθμός περιπτώσεων όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιτρέπει στα κράτη μέλη την εφαρμογή προγραμμάτων άμεσης επιχορήγησης στους χρήστες μεταφορών, συνήθως όμως, σε προσωρινή βάση.

Για παράδειγμα, ο κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΟΚ) L 3774/85 επέτρεψε στην Πορτογαλία την επιχορήγηση της μεταφοράς ζαχαρότευτλου από το μέρος της παραγωγής στο εργοστάσιο των Αζόρων. Στις κρατικές ενισχύσεις στις επικοινωνίες (C 94/91), η Επιτροπή επέτρεψε στην Ελλάδα να παρέχει οικονομικές ενισχύσεις στη μεταφορά καλαμποκιού «στις λιγότερο ευνοημένες νησιώτικες περιοχές της».

Η απόφαση της Επιτροπής Επικοινωνιών 88/C212/02, που τροποποιήθηκε από την απόφαση 94/C364/06, καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν ενισχύσεις σε ορισμένες περιοχές του εθνικού τους εδάφους, προς εφαρμογή των άρθρων της Συνθήκης 92, §3 α) και 92, §3 γ). Ενώ το άρθρο 92, §3 α) εφαρμόζεται στις περιοχές με ΑΕΠ 75% του μέσου όρου της ΕΕ ή χαμηλότερο, το

²² Αυτή η αποζημίωση πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις επιστροφές κεφαλαίων και τις δαπάνες που συνάπτονται από τον μεταφορέα.

άρθρο 92, §3 γ) αφορά τις περιοχές με υψηλότερο ΑΕΠ, αλλά ικανοποιούν έναν αριθμό κριτηρίων όπως : α) ένα κατά κεφαλήν ΑΕΠ 15% χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, β) μία διαρθρωτική ανεργία τουλάχιστον 10% πάνω από τον εθνικό μέσο όρο, γ) μία χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, κάτω των 12,5 κατοίκων ανά χμ². Το τελευταίο κριτήριο προστέθηκε το 1994, λόγω της προσχώρησης στην ΕΕ των Σκανδιναβικών χωρών.

Ωστόσο, μπορούν να ληφθούν υπόψη πολλοί άλλοι παράγοντες, όπως οι τάσεις ανεργίας, η μετανάστευση, η οικονομική διάρθρωση, οι υποδομές ή ακόμη η τοπογραφία και οι γεωγραφικές συνθήκες.

Η Κοινοτική ενίσχυση {EURISLES, DOC h), 1998}

Η ανάμιξη της Κοινότητας στην επιχορήγηση των νησιώτικων μεταφορών περιοριζόταν για πολύ καιρό, στη συγχρηματοδότηση για την αγορά ή την κατασκευή μεταφορικών υποδομών, σταθερών (δρόμοι, γέφυρες, λιμάνια, αεροδρόμια κ.α.) ή κινητών (π.χ. καράβια) στα νησιά που ήταν επιλέξιμα για ενίσχυση από τους διαρθρωτικούς πόρους. Το επίπεδο των επιχορηγήσεων κυμαινόταν ανάλογα με την κατηγοριοποίηση του νησιού σε όρους «αντικειμενικών στόχων» των Διαρθρωτικών Ταμείων. Τα περισσότερα νησιά που υπάγονταν στην κατηγορία περιοχών «Αντικειμενικού στόχου 1» επωφελήθηκαν από αυτή την βοήθεια, αλλά όχι όλα. Για παράδειγμα, το νησί Wight, χωρίς να είναι στη λίστα καμίας από τις χαρακτηριζόμενες περιοχές των «Αντικειμενικών στόχων», δεν έχει λάβει καμία ενίσχυση από την ΕΕ για τις μεταφορικές του υποδομές.

Παράλληλα, οι προσπάθειες που γίνονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία για τη μείωση του κόστους των νησιώτικων μεταφορικών υποδομών, πολλές φορές εμποδίζεται από τους στόχους που ακολουθούν άλλες υπηρεσίες, όπως αυτής της φορολογίας και του ανταγωνισμού, εξετάζοντας, κατά τα άλλα, μέσα στο πλαίσιο της εναρμόνισης της έμμεσης φορολογίας, την κατάργηση του «μηδενικού ποσοστού» του ΦΠΑ, από το οποίο ωστόσο επωφελείται η πλειοψηφία των επιβατικών μεταφορών στα νησιά της Κοινότητας.

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει μέχρι στιγμής απορρίψει κάθε ανάμιξη της στην επιχορήγηση των τρεχόντων εξόδων από τις αερογραμμές ή τα ναυτιλιακά δρομολόγια των νησιών, αφήνοντας τα θέματα αυτά στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κεντρικών ή τοπικών κυβερνήσεων.

Ωστόσο, κάποιες άλλες πολιτικές της ΕΕ, ενώ δεν βασίζονται ειδικά στο μεταφορικό κόστος, τονίζουν την ανάγκη «να αντισταθμίσουν την εξαιρετική γεωγραφική κατάσταση» ορισμένων νησιώτικων περιοχών και μεταξύ των ποικίλων μέτρων που προτείνονται, ορισμένα έχουν άμεση σχέση με το μεταφορικό κόστος. Πρόκειται για τα μέτρα που προβλέπονται στις αποφάσεις του Συμβουλίου που δημιούργησαν τα POSEI και τον κανονισμό του Συμβουλίου που ασχολείται με τα γεωργικά προϊόντα στα μικρότερα νησιά του Αιγαίου.

Ένα τέτοιο παράδειγμα, αποτελούν τα Γαλλικά DOM, όπου η παραγωγή ζαχαρότευτλου (ειδικά στο νησί Ρεουνιόν) επωφελείται από τις ενισχύσεις της ΕΕ με στόχο να βοηθήσει τη διάθεση και την εμπορία της ζάχαρης στην Κοινοτική αγορά

{(ΕΟΚ) L 2225/86, 15/7/86}. Επίσης, στα Πορτογαλικά νησιά, μεταξύ των ποικίλων ειδικών μέτρων, προβλέπεται ένα πρόγραμμα για την αποζημίωση του υπέρκόστους που προέρχεται από την τροφοδότησή τους με πετρέλαιο (απόφαση Συμβουλίου 91/315/ΕΟΚ, 26/6/91). Ένα ακόμη παράδειγμα, είναι η επιχορήγηση για τον εφοδιασμό ορισμένων γεωργικών προϊόντων, προς όφελος των μικρότερων νησιών του Αιγαίου {(ΕΟΚ) L 2019/93}.

Με βάση την σύντομη αυτή αναφορά στην κοινοτική νομοθεσία για την παροχή θαλάσσιων και εναέριων υπηρεσιών στα νησιά, διαπιστώνουμε πως οι κανονισμοί της ΕΕ παρέχουν αρκετές και ικανοποιητικές διατάξεις για να προστατεύσουν τα συμφέροντα των νησιών, αν και αυτό γίνεται επιλεκτικά και συνήθως σε προσωρινή βάση. Ένα βασικό θέμα που προκύπτει σήμερα, δεν αφορά τη νομοθεσία της ΕΕ για τις μεταφορές από μόνη της, αλλά και σε σχέση με τους στόχους άλλων πολιτικών, το βαθμό επιρροής που μπορεί να έχει μία νησιώτικη κοινότητα στην ίδια τη χώρα της, ο τρόπος με τον οποίο οι μεταφορείς έχουν πάρει άδεια για να εξυπηρετήσουν το νησί, ο τρόπος με τον οποίο οι υποχρεώσεις παροχής υπηρεσιών δημόσιου ενδιαφέροντος σχεδιάζονται καθώς και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα κεφάλαια για την επιχορήγηση του μεταφορικού κόστους.

Η κατάσταση σχετικά με τις άμεσες επιχορηγήσεις στους χρήστες μεταφορών, η συμμόρφωσή τους με την Κοινοτική νομοθεσία και η πιθανή τους χρηματοδότηση από την ίδια την Επιτροπή, φαίνεται ότι είναι κατά κάποιο τρόπο σύνθετη και απαιτεί στενή παρακολούθηση. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχει μια μέτρια αλλά όχι ασήμαντη τάση άμεσης ανάμιξης από την ίδια την Κοινότητα στην επιχορήγηση του μεταφορικού κόστους, για συγκεκριμένο τύπο αγαθών και για ορισμένα νησιά.

3.5 Διανησιωτική συνεργασία - Το δίκτυο EURISLES

Το άνοιγμα των συνόρων και τα προβλήματα της μεταρρύθμισης στο μεταφορικό τομέα, ανακινούν το πραγματικό ενδιαφέρον των νησιών. Οι εύθραυστες οικονομίες τους δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες του σκληρού ανταγωνισμού, γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό οι νησιώτικες συνδέσεις να επωφελούνται από ειδικά προστατευτικά μέτρα όπου θα λαμβάνονται υπόψη όλοι οι περιορισμοί που συνδέονται με το νησιώτικο χαρακτήρα. Επιβάλλεται επίσης, να δοθούν στα νησιά οι απαραίτητοι πόροι για να συνδεθούν καλύτερα τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις κεντρικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για να πραγματοποιηθούν αυτοί οι στόχοι, θα πρέπει τα συμφέροντα των νησιών να αντιπροσωπεύονται συλλογικά στις διαπραγματεύσεις και τις συμφωνίες τους με τις Βρυξέλλες. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην ανάγκη για τη διαμόρφωση μιας «ομάδας πίεσης» που θα εξασφαλίζει, ότι οι Κοινοτικοί θεσμοί λαμβάνουν υπόψη την ιδιαιτερότητα του νησιώτικου χαρακτήρα. Τα τελευταία χρόνια τα νησιά συμμετέχουν σε διάφορες πρωτοβουλίες και ομαδοποιούνται, από μόνα τους, σε μια ποικιλία σχημάτων και οργανισμών, με στόχο να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους, να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και να εκφράσουν κοινές λύσεις (EURISLES, ISLENET, IMEDOC) { Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Επιτροπή

Περιφερειακής Πολιτικής (DOC_EL\PR\335\335382), 8 Φεβρουαρίου 1998 / EURISLES DOC i), 1999}.

Στο πλαίσιο αυτό, το δίκτυο EURISLES παρουσιάζει ειδικό ενδιαφέρον. Διαμορφωμένο στα πλαίσια του προγράμματος RECITE, δραστηριοποιείται από το 1991 για να δημιουργήσει βάσεις στατιστικών δεδομένων που συνδέουν οχτώ νησιώτικες περιοχές, με στόχο να δημιουργήσουν στενές μεταξύ τους σχέσεις και να γίνουν ευρέως γνωστές {EURISLES DOC e), 1998}. Ίσως στο μέλλον, στο πλαίσιο των δράσεων που χρηματοδοτούνται δυνάμει του άρθρου 10 του Κανονισμού του ΕΤΠΑ, να λάβουν μέρος και άλλα νησιά ενισχύοντας και επεκτείνοντας αυτή την προσπάθεια²³.

Οι στόχοι του EURISLES {EURISLES, DOC e), 1998}

Οι στόχοι του EURISLES είναι οι εξής :

- να συλλέξει όλες τις πληροφορίες που θεωρούνται σημαντικές για την περιγραφή της κατάστασης σε κάθε περιοχή (στατιστικά στοιχεία, έγγραφα, βιβλιογραφία, αρχεία, φωτογραφίες κ.λ.π.),
- να ασχοληθεί όσο το δυνατό περισσότερο για κάθε νησί χωριστά (πολλές από αυτές τις περιοχές βρίσκονται σε αρχιπέλαγος),
- να εξασφαλίσει αξιόπιστα και συγκρίσιμα στοιχεία — αν και είναι αρκετά δύσκολο εφόσον οι μέθοδοι συλλογής στοιχείων διαφέρουν από χώρα σε χώρα,
- να καταρτίσει άτομα από διάφορα νησιά, ώστε να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που προσφέρει η τηλεματική.
- να δημιουργήσει βάσεις δεδομένων σε θέματα ειδικού ενδιαφέροντος για τα νησιά, όπως μεταφορές, φορολογία κ.λ.π.

Το δίκτυο στοχεύει μακροπρόθεσμα να αποτελέσει εργαλείο γι' αυτούς που παίρνουν αποφάσεις στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, ώστε να είναι σε θέση να συγκεντρώνουν γρήγορα πληροφορίες για τα νησιά και να διαμορφώνουν προγράμματα ή πολιτικές κάτω από τις καλύτερες συνθήκες.

Στο μέλλον το EURISLES επιθυμεί να επικεντρώσει το ενδιαφέρον του σε θέματα όπως η διαχείριση του εδάφους, το περιβάλλον, η διαχείριση ενεργειακών πόρων (σε συνεργασία με το δίκτυο ISLENET, μια άλλη πρωτοβουλία της CRPM).

3.6 Η Πολιτική Ένωση : ένα πλεονέκτημα για τα νησιά

Κάποιες πλευρές της πρόσφατης εξέλιξης της Κοινότητας, φαίνεται ότι δημιουργούν προοπτικές για την ουσιαστική ενδυνάμωση του πολιτικού βάρους των νησιών. Το πρόγραμμα της Συνθήκης για την Πολιτική Ένωση σχεδιάζει να εφοδιάσει την Κοινότητα με μια κοινή εξωτερική πολιτική και ιδιαίτερα με μια κοινή πολιτική ασφαλείας. Επομένως, χάρη στα νησιά τους, τα κράτη μέλη είναι παρόντα

²³ Το δίκτυο ήδη σχεδιάζει να επεκτείνει τη κλίμακά του, ενώ 17 νησιώτικες περιοχές έχουν εκφράσει ενδιαφέρον για να γίνουν μέλη. Πρόσφατα ζήτησε από την ΕΕ επιπλέον χρηματοδότηση {EURISLES, DOC e), 1998}.

όχι μόνο στις Ευρωπαϊκές θάλασσες (Βόρεια Θάλασσα, Μεσόγειος, Βαλτική), αλλά επίσης και στον Ατλαντικό, την Καραϊβική ή ακόμα στον Ινδικό Ωκεανό. Με τα συνδεδεμένα κράτη και εδάφη, διαθέτουν επιπλέον σημαντικά εδάφη στην Αρκτική, την Ανταρκτική και τον Ειρηνικό.

Στον στρατηγικό τομέα, χάρη στα νησιωτικά εδάφη τα Ευρωπαϊκά κράτη μπορούν να ελέγχουν τους φυσικούς πόρους, να επιβλέπουν τη θαλάσσια και εναέρια πρόσβαση ή ακόμα να εξασφαλίσουν την ασφάλεια των βασικών γραμμών προμήθειας. Εξίσου, σχετικά με την εξωτερική πολιτική, η φυσική γειτνίαση που υπάρχει ανάμεσα στα νησιά και τις τρίτες χώρες (στη δυτική Αφρική, τον Ινδικό Ωκεανό και την Καραϊβική) αποτελεί ένα όχι αδιάφορο πλεονέκτημα για την ανάπτυξη προγραμμάτων ανταλλαγής, συνεργασίας και σχεδιασμού (EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Στο πλαίσιο μιας μεταφοράς της ευθύνης των κρατών σχετικά με τις εξωτερικές σχέσεις και την ασφάλεια προς όφελος μιας μελλοντικής Ευρωπαϊκής Ένωσης, η νησιώτικη διάσταση του Κοινοτικού εδάφους θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τα όργανά της, καθώς η ανάγκη για την επίβλεψη της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας αυτών των περιοχών θα ενισχυθεί (EC, DOC c), Brussels - Luxembourg, 1994}.

3.7 Πολιτική Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και νησιώτικες περιοχές

Περιβαλλοντικά προβλήματα

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, το περιβάλλον των νησιών υπόκειται σε φυσικούς κινδύνους, εξαιτίας της θέσης τους (στο νερό) και από τη σπανιότητα και την περιορισμένη γεωγραφική εξάπλωση των ειδών της νησιώτικης χλωρίδας και πανίδας.

Εκτός όμως, από τους φυσικούς περιορισμούς, πολλές φορές η μη ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και η αλόγιστη ανθρώπινη δραστηριότητα θέτουν σε κίνδυνο την εύθραυστη οικολογική τους ισορροπία. Στις μέρες μας, η αυξανόμενη πληθυσμιακή πίεση, η αύξηση του τουριστικού ρεύματος, η ραγδαία αστικοποίηση, η χρησιμοποίηση της γης για λόγους κερδοσκοπίας και η υπερεκμετάλλευση των ήδη περιορισμένων υδροφόρων στρωμάτων του υπεδάφους, είναι φαινόμενα που ζητούν δραστικά και συστηματικά μέτρα για να περιοριστούν οι βλαβερές τους συνέπειες.

Η ισορροπία του συστήματος παροχής νερού είναι ευάλωτη στην ανθρώπινη δραστηριότητα και τη μόλυνση. Η διαρκώς αυξανόμενη χρήση χημικών στην αγροτοκαλλιέργεια, αυξάνει τον κίνδυνο μόλυνσης της υπόγειας παροχής νερού. Το νερό των ακτών, αν και είναι γενικά καλής ποιότητας, καθώς δεν υπάρχουν ρυπογόνες βιομηχανίες, αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της ρύπανσης από την εκφόρτωση των ακαθάρτων και των φορτηγών πλοίων στις περιοχές των λιμανιών.

Ένας μικρός αριθμός περιβαλλοντικών δεικτών στη Μαδέρα, αρχίζει να δημιουργεί ανησυχίες, κυρίως όσον αφορά την ηχορύπανση και τη μόλυνση του περιβάλλοντος από το κυκλοφοριακό της Funchal, και των παράκτιων υδάτων από εξωτερικούς παράγοντες (EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Στη Γουαδελούπη, η έξαρση στην κατασκευή ιδιωτικής στέγης κατά τη δεκαετία του 80, απειλεί τις

εναπομείναντες φυσικές περιοχές, ενώ θα χρειαστούν αρκετές προσπάθειες για τη μείωση του αριθμού των μολυσμένων περιοχών από τα οικιακά λύματα {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Στη Μαρτινίκα, η μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και η έλλειψη περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, οδήγησαν σε σωρούς απορριμμάτων, μολυσμένων ποταμών και ακόμη πιο μολυσμένων ακτών λύματα {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}. Η οικονομική ανάπτυξη στις Αζόρες τα πρόσφατα χρόνια, σήμαινε την επέκταση των βοσκοτόπων και την εισαγωγή εξωτικών ειδών, με αποτέλεσμα τη φθορά και την υποχώρηση της τοπικής βλάστησης και την απειλή προς εξαφάνιση των σπάνιων ειδών {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Περιβαλλοντική πολιτική

Η Συνθήκη για την ίδρυση της ΕΟΚ δεν περιείχε στοιχεία περιβαλλοντικής πολιτικής, καθώς στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της Ευρώπης δεν είχαν αναγνωριστεί θέματα περιβάλλοντος. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει στη δεκαετία του 70, όπου μία σειρά δημοσιεύσεων ευαισθητοποίησε το κοινό και ανάγκασε τις κυβερνήσεις να κάνουν τα πρώτα βήματα. Έτσι, δημιουργείται το Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο για θέματα ανθρώπινου περιβάλλοντος στη Στοκχόλμη της Σουηδίας το 1972, αποτέλεσμα του οποίου ήταν το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών (Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995).

Έκτοτε, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα κοινοτικά προγράμματα δράσης για το περιβάλλον βοήθησαν στη δημιουργία του νομοθετικού υποβάθρου για τον έλεγχο της ρύπανσης της ατμόσφαιρας, των νερών, του εδάφους, για τη διαχείριση των αποβλήτων, τη δημιουργία προτύπων, τη θεσμοθέτηση των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και την προστασία της φύσης (Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995).

Η συμφωνία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που υπογράφηκε από όλα τα Κράτη Μέλη το 1992, εισήγαγε ως πρωταρχικό στόχο της Κοινότητας την προαγωγή της «βιώσιμης ανάπτυξης» με σεβασμό στο περιβάλλον (Άρθρο 2). Η συμφωνία περιλαμβάνει στις δραστηριότητες της ΕΕ μια πολιτική για το περιβάλλον (Άρθρο 3(k)), καθορίζει ότι ο βασικός στόχος αυτής της πολιτικής πρέπει να είναι ένα υψηλό επίπεδο προστασίας και ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να συμπεριληφθεί στον καθορισμό και την εφαρμογή οποιασδήποτε άλλης κοινοτικής πολιτικής (Άρθρο 130ι(2))(ΥΠΕΧΩΔΕ – ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, «Μελέτη των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στο Επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου).

Ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» στοχεύει σε μία πολιτική και μία στρατηγική για συνεχιζόμενη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη χωρίς επιπτώσεις στο περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους, από την ποιότητα των οποίων εξαρτάται η συνέχιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, δηλαδή με άλλα λόγια, μια ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του σήμερα χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών

γενεών να καλύψουν τις δικές τους {Tietenberg T., «Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων», Τόμος Α & Β, Gutenberg, Αθήνα, 1998).

Η νέα στρατηγική της Κοινότητας για το περιβάλλον εφαρμόστηκε στα πλαίσια του 5^{ου} Προγράμματος για το Περιβάλλον. Σύμφωνα με τους στόχους του Προγράμματος η προστασία του περιβάλλοντος ενσωματώνεται στο σχεδιασμό και σε όλες τις αποφάσεις για τους τομείς της βιομηχανίας, της ενέργειας, των μεταφορών, της γεωργίας και του τουρισμού.

Η Κοινότητα έχει επισημάνει παράλληλα τους τομείς στους οποίους χρειάζεται ιδιαίτερη μέριμνα (αναθεώρηση και ενίσχυση) για τη σωστή εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής για το περιβάλλον. Οι τομείς αυτοί είναι συνοπτικά οι ακόλουθοι :

- Βελτίωση της εθνικής νομοθεσίας
- Πρακτική εφαρμογή των κοινοτικών οδηγιών
- Εισαγωγή της περιβαλλοντικής διάστασης στις εθνικές πολιτικές
- Συμμετοχή των πολιτών
- Περιβαλλοντικές ευθύνες
- Συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος
- Έλεγχος της πρακτικής εφαρμογής

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα, ότι η νέα στρατηγική βασίζεται στη συμμετοχή όλων των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων σύμφωνα με την αρχή της ροής «από τη βάση προς την κορυφή» (Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995). Η Επιτροπή θεωρεί αναγκαία τη συγκρότηση ομάδων διαλόγου για την εφαρμογή αυτού του προγράμματος χωρίς βέβαια να παραιτείται του δικαιώματός της να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να εκχωρεί τις αρμοδιότητές της προς την εξασφάλιση της σωστής εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων (Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995).

Διαπιστώνουμε επομένως, ότι το νέο πρόγραμμα της ΕΕ αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για τα επόμενα χρόνια ως προς την *αιφόρο* ανάπτυξη. Το πρόγραμμα αυτό δεν αφορά μόνο την επιτροπή και τις υπηρεσίες της και δεν απευθύνεται μόνο σε ειδικούς, αλλά έχει ως στόχο τη δημιουργία ενός ευρύτερου πλαισίου διαλόγου στον οποίο θα πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι (Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995).

Η εφαρμογή των κοινοτικών προγραμμάτων δίνει τα κίνητρα και τους οικονομικούς πόρους στα κράτη μέλη για την καλύτερη προστασία του περιβάλλοντος. Τα νησιά συμμετέχουν στα επιχειρησιακά και περιφερειακά κοινοτικά προγράμματα του ΚΠΣ και τα ΕΕΠ, καθώς και σε πολλά άλλα

περιβαλλοντικά κοινοτικά και διεθνή προγράμματα και δραστηριότητες, όπως MEDSPA, LIFE, ENVIREG, CORINE, RAMSAR, MED POL κ.α./{EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994, Χάρτες 43 - Περιοχές της Βόρειας Θάλασσας- διαχείριση του περιβάλλοντος και 20 – Προστατευόμενοι χώροι διεθνούς σημασίας στην Ευρώπη / INFORMAL COUNCIL OF REGIONAL POLICY MINISTERS, CORFU 3-4 JUNE 1994, Presidency Document Regarding Regional Planning, «The Seas of Europe», ATHENS, April 1994). Παράλληλα, στα πλαίσια των ειδικών δράσεων προς όφελος των υπερ-περιφερειακών περιοχών, η Κοινότητα έχει μεριμνήσει για τα οικοσυστήματα των νησιών αυτών μέσα από ειδικές διαρθρωτικές ρυθμίσεις που στοχεύουν να τα φέρουν στα Κοινοτικά περιβαλλοντικά πρότυπα (DOM){EC, DOC e), 1994}.

Ωστόσο και σύμφωνα με τα παραπάνω, η σωστή εφαρμογή της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής εξαρτάται και από την επιρροή που έχει μία τοπική κοινωνία στο ίδιο το κράτος της, από τον τρόπο με τον οποίο μοιράζονται οι αρμοδιότητες μεταξύ των κεντρικών και τοπικών αρχών, από την ύπαρξη ή όχι καταρτισμένου και ειδικευμένου προσωπικού στις περιφερειακές / τοπικές υπηρεσίες, τον βαθμό ικανότητας των ίδιων των τοπικών αρχών να αναπτύξουν μία πολιτική για μακροχρόνια ανάπτυξη και να θέσουν προτεραιότητες, αλλά και από την ύπαρξη περιβαλλοντικής συνείδησης από τους ίδιους τους πολίτες.

Στην πράξη πολλά προβλήματα διαπιστώνονται τα οποία οφείλονται σε διάφορους παράγοντες όπως, ο ανεπαρκής έλεγχος της εφαρμογής της νομοθεσίας και της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων, η σύγκρουση ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων, ειδικά στις τουριστικές περιοχές ή η συγκέντρωση των αρμοδιοτήτων στις κεντρικές υπηρεσίες. Είναι χαρακτηριστικό στην Ελλάδα ο συγκεντρωτισμός της κυβέρνησης, η ύπαρξη κενών και επικαλύψεων στις αρμοδιότητες των διαφόρων υπηρεσιών και υπουργείων και η δυσκινησία του κρατικού μηχανισμού, ώστε να παρατηρείται το πρόβλημα της χαμηλής ή της καθυστερημένης απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων (ΥΠΕΧΩΔΕ – ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, «Μελέτη των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στο Επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου).

Πολλές φορές η εφαρμογή των προγραμμάτων σε τοπικό επίπεδο, οφείλεται και από την ανικανότητα των ίδιων των τοπικών αρχών. Στην Κορσική για παράδειγμα, η αποκέντρωση και το πείραμα του «ειδικού καθεστώτος» δημιουργούν ευκαιρίες για θετική ανάπτυξη, έχει υπάρξει όμως ήδη καθυστέρηση έξι ετών μέχρι οι ευκαιρίες αυτές να εκμεταλλευτούν πλήρως {EURISLES DOC j), 1998}. Παρά τους πόρους που έχουν διοχετευτεί από τα κοινοτικά και κυβερνητικά χρηματοδοτικά προγράμματα, οι τοπικές αρχές δεν καταφέρνουν να συμφωνήσουν σε μία σταθερή κοινή πολιτική για μακροχρόνια ανάπτυξη {EURISLES DOC j), 1998}.

Ένας από τους στόχους του 5^{ου} Προγράμματος για το Περιβάλλον είναι, μεταξύ άλλων, η βιώσιμη ανάπτυξη των παράκτιων ζωνών με τον καλύτερο συντονισμό σε όλα τα επίπεδα, με την ανάπτυξη επιχειρησιακών πλαισίων για ολοκληρωμένο σχεδιασμό και διαχείριση, καθώς και μέσα από κριτήρια για την καλύτερη ισορροπία

μεταξύ των χρήσεων γης και των παράκτιων πόρων και την αύξηση της ενημέρωσης του κοινού (INFORMAL COUNCIL OF REGIONAL POLICY MINISTERS, CORFU 3-4 JUNE 1994, Presidency Document Regarding Regional Planning, «The Seas of Europe», ATHENS, April 1994).

Ωστόσο, στα νησιά η παράκτια ζώνη ταυτίζεται στις περισσότερες περιπτώσεις με το σύνολο του νησιώτικου χώρου και κατά συνέπεια η διαχείριση των ακτών απαιτεί τη διαχείριση ολόκληρου του νησιώτικου χώρου με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξή του.

Η Ελληνική κυβέρνηση, στη βάση αυτής της θεώρησης και δεδομένης της παρουσίας ενός σημαντικού αριθμού νησιών στο έδαφος της χώρας, στα οποία αντιστοιχεί το μισό της συνολικής της ακτογραμμής (από τα 15.000 περίπου χμ τα 7.700 αντιστοιχούν στα νησιά της) (ΥΠΕΧΩΔΕ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ-Τμήμα Περιβάλλοντος, «Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νήσων», 1998) αναγνώρισε την ανάγκη για την υιοθέτηση μιας διαφοροποιημένης πολιτικής σε σχέση με αυτή που αφορά την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ηπειρωτικών περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η διαμόρφωση μιας Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Νήσων²⁴ (ΥΠΕΧΩΔΕ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ - Τμήμα Περιβάλλοντος, «Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νήσων», 1998) η οποία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα για τη βιώσιμη ανάπτυξη των Ελληνικών ακτών και νησιών και την εφαρμογή της Agenda 21.

Μια από τις επιτυχίες της Συνθήκης του Άμστερνταμ (Consolidated versions incorporating the changes made by the Treaty of Amsterdam, signed on 2 October 1997, Official journal C 340, 10.11.1997, pp. 145-172 / pp. 173-308) είναι ότι θεωρεί τη βιώσιμη ανάπτυξη ως έναν από τους πρωταρχικούς στόχους της ΕΕ και εντάσσει την προστασία και την ολοκλήρωση του περιβάλλοντος ανάμεσα στις προτεραιότητες όλων των πολιτικών και κοινοτικών δράσεων.

Η αρχή της ισότητας, σχετικά με την εγγύηση της προστασίας του περιβάλλοντος που εξαπλώνεται σε όλα τα κράτη μέλη και σε κάθε μία από τις περιφέρειές τους και έχει σαν στόχο να διατηρήσει τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, μπορεί να συμπεριληφθεί και για ορισμένες μικρές νησιώτικές περιοχές λαμβάνοντας υπόψη τα διαρθρωτικά τους προβλήματα, τα οποία συνδέονται με την απομόνωσή τους και την εξάρτησή τους όσον αφορά τους εισαγόμενους πόρους : ενέργεια, νερό, διαχείριση απορριμμάτων κ.λ.π.

Αυτή η διαπίστωση οδήγησε τη Συνθήκη του Άμστερνταμ να συγκεντρώσει το σύνολο αυτών των θεμάτων στο άρθρο 130 Α (δεύτερη παράγραφος) και στη σχετική δήλωση για τις νησιώτικές περιοχές που αποτελεί προσθήκη στην τελική Πράξη (που

²⁴ Οι στόχοι του προγράμματος αυτού, είναι η άρση της απομόνωσης, η συγκράτηση και η σταθεροποίηση του πληθυσμού, η ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη, η ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων και η προστασία και η αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, το πρόγραμμα προβλέπει παρεμβάσεις σε σχέση με τη θαλάσσια ρύπανση, την ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων, τη προστασία και την ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, τη βιώσιμη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων, τη μελέτη και την κατασκευή των υποδομών και τη διοικητική οργάνωση.

ωστόσο δεν προσδίδει στο κείμενο παρά μια αδύναμη θεσμική αξία), λαμβάνοντας υπόψη την επείγουσα ανάγκη να υιοθετηθούν συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα, ώστε αυτές οι περιοχές να μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις υπόλοιπες κάτω από δίκαιους όρους.

Τουρισμός

Με βάση τα παραπάνω και δεδομένου ότι η τροποποιημένη Συνθήκη δεν κάνει καμία αναφορά για τον τουρισμό, μια οικονομική δραστηριότητα, η οποία σε πολλές περιπτώσεις αντιπροσωπεύει τη μοναδική ή πρωταρχική δραστηριότητα των νησιώτικων περιοχών, αξίζει να υπογραμμιστεί η αυξανόμενη απειλή που βαραίνει το περιβάλλον τους υπό την απουσία μιας ξεκάθαρης και ολοκληρωμένης πολιτικής της ΕΕ για να αντισταθμίσει την πραγματικότητα που προκύπτει από το νησιώτικο χαρακτήρα.

Παρά τα αδιαμφισβήτητα πλεονεκτήματα, ο τουρισμός παραμένει ανεπαρκώς ανεπτυγμένος, ακόμα και στα νησιά με εξαιρετικούς τουριστικούς πόρους. Αυτή η παράδοση κατάσταση προκύπτει από μια ισχυρή ανεπάρκεια και συχνά από μια αντίθεση μεταξύ των τουριστικών δυνατοτήτων των νησιών και των πολιτικών τουριστικής ανάπτυξης.

Ο τουρισμός είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος θερινός και εντοπισμένος, τουλάχιστον μέχρι τα τελευταία χρόνια, στις ακτές και μέσα σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις οικογενειακού τύπου, ενώ οι πλούσιοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι σε πολλά νησιά παραμένουν αναξιοποίητοι. Αν και ο κλάδος αυτός είχε σημαντικά αποτελέσματα στην οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση, ωστόσο μπορούν μερικές φορές να αποβούν καταστροφικά εξαιτίας της συγκέντρωσης ή του διασκορπισμού των υποδομών και των κατασκευών που έχουν μικρή σχέση με το περιβάλλον καθώς και των προβλημάτων μόλυνσης.

Μεταξύ των πολλών προβλημάτων που συνδέονται με τον τουρισμό και ευθύνονται για τη φθορά του περιβάλλοντος, είναι η υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου νερού και του νερού που προορίζεται για ανθρώπινη κατανάλωση, η δυσκολίες στη διαχείριση των απορριμμάτων, η αύξηση της κατανάλωσης και κατά συνέπεια η εξάντληση των υπόγειων υδάτων, (όπως στην Palma de Mallorca) {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}, η αύξηση της ηχορύπανσης, οι εκπομπές ρύπων εξαιτίας της εναέριας, οδικής και θαλάσσιας κυκλοφορίας. Όλα αυτά τα προβλήματα απορρέουν από την αύξηση του τουρισμού κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου, κυρίως στις νησιώτικες ζώνες της Μεσογείου, όπου ο πληθυσμός τριπλασιάζεται ή και τετραπλασιάζεται {EURISLES DOC k), 1998}.

Κάποια άλλα προβλήματα απορρέουν από τις πρακτικές εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, όπως οι εξοπλισμοί ρυμούλκησης των αλιευτικών σκαφών της ηπείρου ή τα πετρελαιοφόρα πλοία, προκαλώντας σοβαρές ζημιές στο βυθό των θαλάσσιων νησιώτικων οικοσυστημάτων. Στην Κορσική, οι επιδράσεις στο περιβάλλον από την κατάρρευση της γεωργίας και τις προηγούμενες αγροτικές πολιτικές έχουν γίνει τώρα εμφανείς, ενώ η γη εκτείνεται ακαλλιέργητη και οι πυρκαγιές απειλούν τους φυσικούς πόρους της {EURISLES DOC j), 1998}.

Για όλους αυτούς τους λόγους, προκύπτει η ανάγκη να ενσωματωθούν ειδικές προβλέψεις που συνδέονται με το νησιώτικο περιβάλλον, ώστε να βρεθούν λύσεις που να ανταποκρίνονται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ.

Οι στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να υποστηριχθούν ειδικά στις νησιώτικες περιοχές των οποίων το παραγωγικό σύστημα χαρακτηρίζεται από μονοπαραγωγές και όπου οι έντονες εποχιακές διακυμάνσεις εξαντλούν τους πόρους και την κοινωνική οργάνωση. Η υποστήριξη τέτοιων στρατηγικών και ολοκληρωμένων πολιτικών, οι οποίες θα δημιουργήσουν συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης για τις νησιώτικες περιοχές, είναι κρίσιμες για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και συνοχή και θα συμβάλουν όχι μόνο στην αξιοποίηση των μοναδικών νησιώτικων περιβαλλόντων, αλλά και στην ασφάλεια των συνόρων τους και των μεταφορικών τους διαδρόμων.

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Η απομακρυσμένη γεωγραφική θέση των νησιών και η σχετικά χαμηλή ζήτηση, τείνουν να αυξήσουν το κόστος παροχής ενέργειας σημαντικά. Η έλλειψη εγκαταστάσεων αποθήκευσης, παραγωγής και διανομής αυξάνει τις δυσκολίες και εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη ιδιαίτερα της βιομηχανίας. Επιπλέον, η ζήτηση πολλές φορές παρουσιάζει σημαντικές αυξομειώσεις λόγω των διακυμάνσεων του πληθυσμού, ιδιαίτερα αν ληφθούν υπόψη οι έντονες ανισορροπίες κατανάλωσης που προκαλούν οι περίοδοι τουριστικής αιχμής, όταν η κατανάλωση ενέργειας αυξάνεται ακόμη και κατά 600% {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Αν και η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι πολύ περιορισμένη, η συμβολή αυτού του τύπου ενέργειας (βιομάζα, αιολική, ηλιακή και γεωθερμική ενέργεια ή ακόμα και ενέργεια θαλάσσιων κυμάτων) στο χώρο είναι σημαντικές, καθώς η τοπική και περιφερειακή κλίμακα είναι πιο κατάλληλη για την ανάπτυξη και αξιοποίησή τους. Για τις νησιώτικες περιοχές, η σημασία των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας έγκειται στο γεγονός, ότι οι περιοχές αυτές έχουν πολύ περιορισμένες επιλογές σε θέματα ενεργειακού εφοδιασμού και κατ' επέκταση, είναι πολύ πιο ευάλωτες στις διακυμάνσεις των τιμών, ιδίως των προϊόντων πετρελαίου, κάτι που αποτελεί παράγοντα αστάθειας της οικονομίας τους {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Οι νησιώτικες περιοχές προσφέρουν θαυμάσιες τοποθεσίες και άφθονο ενεργειακό δυναμικό για την ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, οι οποίες θα μπορούσαν μακροπρόθεσμα, να βοηθήσουν στην αντικατάσταση, τουλάχιστον μερική, των θέσεων εργασίας και του εισοδήματος που προσφέρουν οι άλλες μορφές ενέργειας, όπως για παράδειγμα, το πετρέλαιο στα νησιά που βρίσκονται στα ανοιχτά της Σκωτίας {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Παρότι, καμιά φορά καθιστούν τα τοπία λιγότερο ελκυστικά, δεν ρυπαίνουν το περιβάλλον εξίσου με τα ορυκτά καύσιμα και ένας καλός χωροταξικός σχεδιασμός θα μπορούσε να ελαχιστοποιήσει τις αρνητικές τους επιπτώσεις στα τοπία {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

3.8 Γενικά συμπεράσματα

Οι παράγοντες της εξέλιξης της κοινοτικής πολιτικής για τις νησιώτικες περιοχές

Η ανάλυση της εξέλιξης της κοινοτικής πολιτικής σχετικά με τα νησιά, εμφανίζει διάφορους παράγοντες αλλαγής, οι οποίοι παρεμβαίνουν με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετική χρονική περίοδο.

Η επίδραση των κρατών είναι σημαντική, εφόσον με την ευκαιρία της ένταξής τους στην Κοινότητα, κάποια από αυτά πιέζουν για να πετύχουν τροποποιητικές διατάξεις για τα νησιά τους την στιγμή των διαπραγματεύσεων. Το πνεύμα της ομοφωνίας που υπερισχύει σ' αυτές τις συζητήσεις, καθώς και ο ακραίος χαρακτήρας των νησιώτικων προβλημάτων διευκολύνουν τις παραχωρήσεις υπέρ των νησιών.

Θα υπογραμμίσουμε, ότι η τάση των κρατών να υπερασπίζονται τα ιδιαίτερα συμφέροντα των νησιών τους δεν είναι απαραίτητα ανάλογη της έντασης των προβλημάτων τους, αλλά τείνει να ανταποκρίνεται στο πολιτικό τους βάρος. Για παράδειγμα, το 1972, το Ηνωμένο Βασίλειο πετυχαίνει με αυτόν τον τρόπο ειδικές διατάξεις υπέρ των νησιών της Μάγχης και του Isle of Man που κυβερνούνται αυτόνομα, ωστόσο δεν ασχολείται καθόλου με τις ανησυχίες των κατοίκων των Western Isles και των Shetland που είναι απλές κομητείες.

Το 1981 η Ελλάδα, κατ' εξοχήν νησιώτικη χώρα, προσχωρεί στην Κοινότητα και ενώ θα περιμέναμε πολλές διατάξεις ειδικές για τα νησιά της, δεν παίρνει καμία πρωτοβουλία. Η Ελλάδα είναι ένα κράτος εξαιρετικά κεντροποιημένο, όπου τα νησιά χαίρουν πολύ μικρής αυτονομίας. Ωστόσο, η Ελληνική κυβέρνηση δεν είναι καθόλου αδιάφορη για τα προβλήματα των νησιών της και αν δεν ανακίνησε το πρόβλημα με την ένταξή της στην Κοινότητα, δεν παράλειψε να το επικαλεστεί αργότερα και να πετύχει τη δημιουργία του Ειδικού Προγράμματος Νήσων Αιγαίου. Το ενδιαφέρον της Ελληνικής κυβέρνησης για τα νησιά της αποδεικνύεται και από την δική της πρωτοβουλία να δημιουργήσει ένα ειδικό πρόγραμμα βιώσιμης ανάπτυξης για το σύνολο των νησιών της.

Η διαδοχική ένταξη διαφόρων κρατών τροποποιεί έτσι τη γεωπολιτική ισορροπία της Κοινότητας. Με την Συνθήκη ΕΚΑΧ το 1951 και την Συνθήκη της Ρώμης το 1957, επικεντρώνεται ξεκάθαρα στην ήπειρο : ειδικό βάρος στη Γερμανία και τη Benelux, προτεραιότητα στο κάρβουνο και το χάλυβα. Οι διαδοχικές επεκτάσεις του κοινοτικού εδάφους στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, τη Δανία, την Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και τέλος τη Φιλανδία και τη Σουηδία θα δώσουν σταδιακά έναν θαλάσσιο προσανατολισμό στην Κοινότητα.

Εκτός από τη στάση των κρατών, η συνειδητοποίηση του νησιώτικου παράγοντα προκύπτει από μια εξέλιξη στο εσωτερικό των ίδιων των υπηρεσιών της Επιτροπής.

Αυτή η εξέλιξη οφείλεται ταυτόχρονα στους ανθρώπινους παράγοντες (την άφιξη, με την επέκταση της Κοινότητας, υπαλλήλων προερχόμενων από νησιά ή περιφερειακές περιοχές) και σε πολιτικούς παράγοντες, όπως η φύση των σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών υπηρεσιών της επιτροπής. Η σημασία που δόθηκε στο νησιώτικο ζήτημα ποικίλει σημαντικά ανάλογα με τις Γενικές Διευθύνσεις. Είναι

γενικά έντονη σε μία Γενική Διεύθυνση όπως αυτή των Περιφερειακών Πολιτικών, η οποία έρχεται άμεσα αντιμέτωπη με τα προβλήματα των νησιών, αλλά αδύνατη, σχεδόν ανύπαρκτη, στα άλλα τμήματα.

Αυτό θέτει προβλήματα συνοχής ανάμεσα στις κοινοτικές πολιτικές, επειδή οι προσπάθειες που γίνονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία δεν υποστηρίζονται πάντα ή ακόμα και εμποδίζονται από τους στόχους που ακολουθούν άλλες υπηρεσίες, όπως αυτές της φορολογίας και του ανταγωνισμού. Αποκαλυπτικό παράδειγμα αυτών των αντιφάσεων είδαμε πρόσφατα στην Κοινότητα, η οποία αποδίδει μέσω του ΕΤΠΑ, βοήθεια υποδομής για να μειωθεί το κόστος των νησιώτικων μεταφορών, εξετάζοντας κατά τα άλλα, μέσα στο πλαίσιο της εναρμόνισης της έμμεσης φορολογίας, την κατάργηση του «μηδενικού ποσοστού» του ΦΠΑ, από το οποίο όμως επωφελείται η πλειοψηφία των νησιώτικων επιβατικών μεταφορών.

Αυτές οι αντιφάσεις είναι ανάμεσα στα δυσκολότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα νησιά. Η Επιτροπή άρχισε να δέχεται πιέσεις σε αυτό το ζήτημα, αλλά μόνο για τις υπερ-περιφερειακές περιοχές, με την λειτουργία το 1986 της Διπληρεσιακής Ομάδας.

Η αναγνώριση του νησιώτικου παράγοντα από τους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς πρέπει να αποδοθεί στην άνοδο των περιφερειακών ομάδων πίεσης στο εσωτερικό της Κοινότητας. Η δημιουργία της CRPM το 1973 και της Επιτροπής των Νήσων το 1980, η διαμόρφωση της Ομάδας των Νησιών και των Περιφερειακών Θαλάσσιων Περιοχών στο εσωτερικό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο τέλος της δεκαετίας του 80 ή ακόμη και η δράση του Συμβουλίου της ΕΕ είναι στάδια που αξίζει να σημειωθούν.

Το αυξανόμενο βάρος των περιοχών στην Κοινότητα, εκδηλώθηκε, εκτός από την ειδική περίπτωση των νησιών, με τη δημιουργία της Συνέλευσης των Περιφερειών της Ευρώπης το 1985 και κυρίως με τη σύσταση ενός Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Οργανισμών Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο εσωτερικό της Επιτροπής το 1988. Το συμβούλιο αυτό, μπορεί να θεωρηθεί ως το πρώτο θεσμικό βήμα για την αντιπροσώπευση των Ευρωπαϊκών περιφερειών στην κοινοτική διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής που κατέληξε στη σύσταση της Επιτροπής των Περιφερειών με την υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση το 1992.

Η ενδυνάμωση του ρόλου των περιφερειών και η επέκταση του θαλάσσιου προσώπου της Ένωσης θα ενισχύσουν την πίεση για την ενσωμάτωση της νησιώτικης διάστασης στην Κοινοτική πολιτική. Οι περιφερειακές νησιωτικές αρχές θα αρχίσουν από το 1996 να ασκούν μία έντονη δράση πίεσης συντονισμένη από την Επιτροπή Νήσων της CRPM.

Η ενεργός δέσμευση ορισμένων χωρών (και συγκεκριμένα η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία), καθώς και η στήριξη των θέσεων της Ελληνικής κυβέρνησης για τα νησιά της από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θα οδηγήσει στην αναγνώριση του νησιώτικου παράγοντα από τα Θεσμικά όργανα της Κοινότητας και θα δημιουργηθεί για πρώτη φορά, η νομική και πολιτική βάση για την ενδεχόμενη ανάληψη μιας πολιτικής για τα νησιά στη Συνθήκη του Άμστερνταμ.

Το μέλλον της πολιτικής για τα νησιά

Από την σχεδόν απόλυτη αδιαφορία στην αρχή της δημιουργίας της μέχρι την ανάπτυξη των Προγραμμάτων Ειδικών Επιλογών για την Απομάκρυνση και το Νησιώτικο χαρακτήρα και την αναγνώρισή του στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η στάση της Κοινότητας σχετικά με τις νησιώτικές περιοχές προόδευσε σημαντικά.

Το πεδίο δράσης της Διυπηρεσιακής Ομάδας και το πεδίο εφαρμογής των POSEI, με εξαίρεση τα Ελληνικά νησιά του Αιγαίου, περιορίζονται μόνο στις υπερ-περιφερειακές περιοχές. Η πολιτική της Επιτροπής μέχρι πρόσφατα, ήταν να διαχωρίσει τις περιοχές αυτές από τα υπόλοιπα νησιά της Κοινότητας. Αυτή η διάκριση ήταν δικαιολογημένη από τον ακραίο χαρακτήρα της απομάκρυνσης των DOM, της Μαδέρας, των Αζόρων και των Καναρίων, καθώς και από την ανάγκη να αποζημιωθούν από τις σημαντικές καθυστερήσεις τους, με την παραχώρηση μιας βοήθειας προτεραιότητας.

Η προτεραιότητα αυτή, είναι αναμφισβήτητα βασική, ωστόσο, οι δυσκολίες που γνωρίζουν τα νησιά (προβλήματα μεταφοράς, χωρικοί περιορισμοί, περιορισμένοι φυσικοί και ανθρωπίνι πόροι) υπάρχουν, ακόμα κι αν είναι λιγότερο έντονες στα νησιά που βρίσκονται πιο κοντά στην Ευρωπαϊκή ήπειρο.

Λαμβάνοντας υπόψη τη δήλωση της Συνθήκης του Άμστερνταμ, ότι θα πρέπει να υιοθετηθούν συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα, ώστε «όλες» οι νησιώτικές περιοχές να μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις υπόλοιπες κάτω από δίκαιους όρους, και δεδομένου ότι η δήλωση αυτή δεν αποδίδει στο κείμενο παρά μια αδύναμη θεσμική αξία, φαίνεται ξεκάθαρα η ανάγκη για τη δημιουργία μιας πολιτικής της ΕΕ που θα αντισταθμίσει την πραγματικότητα που αποδίδεται στο νησιώτικο χαρακτήρα.

Το πρόβλημα ωστόσο, έγκειται στο αν η Κοινότητα στο μέλλον θα επεκτείνει σε όλα της τα νησιά, όχι μόνο τα ειδικά μέτρα (τα οποία δύσκολα μεταθέτονται) που προσδίδει στις υπερ-περιφερειακές περιοχές, αλλά κυρίως του μηχανισμού που επέδειξε σχετικά με αυτά. Ο όρος «μηχανισμός» σημαίνει, όχι μόνο την υιοθέτηση μιας διατομεακής προσέγγισης στην περίπτωση του κάθε νησιού από τις υπηρεσίες της Επιτροπής, αλλά επίσης την δημιουργία μιας σφαιρικής πολιτικής, που να εισάγει κατά τρόπο συνεκτικό, τα ρυθμιστικά μέτρα (με την τροποποίηση των κοινών πολιτικών) και τα χρηματοδοτικά μέσα. Στη βάση αυτής της θεώρησης, οι περιφερειακές νησιώτικές περιοχές, στα πλαίσια της Επιτροπής των Νήσων, καλούνται να απαντήσουν σ' αυτό το πρόβλημα προωθώντας έναν συγκεκριμένο αριθμό προτάσεων :

- I. Να δημιουργήσουν διαδικαστικές συμφωνίες που θα υποχρεώσουν τα κράτη να απαντήσουν, συστηματικά και συγκεκριμένα στα προβλήματα των νησιών, με την ευκαιρία κάθε κοινοτικών οικονομικών και χρηματοδοτικών μέτρων που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξή τους (φορολογία, γεωργία, μεταφορές κ.λ.π.). «...Αυτή η υποχρέωση για απάντηση θα αναγκάσει την κάθε κυβέρνηση να αιτιολογήσει τις αιτήσεις ή να αρνηθεί τις αιτήσεις για τροποποιήσεις και πολύ συχνά, θα είναι υποχρεωμένη να το κάνει σε συνεργασία με τις ενδιαφερόμενες τοπικές αρχές, κάτι που θα αποτελούσε ένα μεγάλο βήμα για την εξάλειψη των νησιώτικων προβλημάτων» {EURISLES, DOC e), 1998}.

II. Ένας πιο ριζικός τρόπος, είναι να δημιουργήσουν στο εσωτερικό της Επιτροπής και με βάση την εμπειρία της Διυπηρεσιακής Ομάδας, ένα ειδικό τμήμα, επιφορτισμένο για το σύνολο των Ευρωπαϊκών νησιών. Αυτό το τμήμα θα έχει ως αποστολή :

- 1) «να επιβλέπει την προσπάθεια και τον συντονισμό της κοινοτικής δράσης για την επίλυση των προβλημάτων υποδομής και κοινωνικο-οικονομικής καθυστέρησης που υφίστανται οι νησιώτικες περιοχές,
- 2) να παρακολουθεί την πρόοδο που σημειώνεται από αυτές κατά τη διαδικασία της ολοκλήρωσης στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό χώρο και να εφαρμόσει κατάλληλα μέτρα για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που ενδεχομένως θα προκύψουν,
- 3) να επιβλέπει, χωρίς όμως να θέτει υπό αμφισβήτηση, τις θεμελιώδεις αρχές της Κοινότητας, ώστε η κοινοτική νομοθεσία να προσαρμοστεί και να λάβει υπόψη της τις ιδιαίτερες συνθήκες και τα προβλήματα που προκύπτουν από την απομόνωση.» {EURISLES, DOC e), 1998}.

Λαμβάνοντας υπόψη την επιτυχία του αιτήματος της Ελληνικής κυβέρνησης να εξεταστεί από την Επιτροπή και να εφαρμοστεί ένα παρόμοιο POSEI σε κάποια από τα δικά της νησιά, η εξέλιξη αυτή, σημαίνει ότι η εμπειρία των POSEI τείνει να εξέλθει από τον μοναδικό χώρο των υπερ-περιφερειακών περιοχών για να επεκταθεί και στα νησιά που βρίσκονται κοντά στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Ωστόσο, η μεταγενέστερη εξάπλωση τέτοιων προγραμμάτων σε άλλες νησιώτικες περιοχές δεν είναι προς το παρόν εύκολο διάβημα. Η Κοινότητα οφείλει να αναγνωρίζει συνέχεια την ανάγκη να επεξεργάζεται γ' αυτά τα νησιά ειδικά μέτρα και κυρίως να τροποποιεί ανάλογα τις κοινές της πολιτικές.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ - Β΄ ΠΕΠ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1994-1999

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή της εργασίας, ο στόχος του δεύτερου μέρους της εργασίας είναι να εξειδικεύσει την προσέγγιση που ακολουθήθηκε στο πρώτο μέρος στο συγκεκριμένο χώρο της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι ανάλυση του δεύτερου μέρους περιλαμβάνει και στοιχεία ποιοτικού χαρακτήρα, σε αντίθεση με την περίπτωση των 21 νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των οποίων η κλίμακα και η έλλειψη πληροφορίας, οδήγησε αναγκαστικά στην επιλογή μιας ποσοτικής προσέγγισης.

Όσον αφορά τα στοιχεία που αναφέρονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις επιπτώσεις των έργων της περιφέρειας που εντάσσονται στα προγράμματα με κοινοτική συνχρηματοδότηση (για την περίοδο 1986-1999), κύρια πηγή αποτελεί η περίληψη της «Μελέτης των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων και Πολιτικών στο Επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου» που παρείχε η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στη Μυτιλήνη.

Η διαδικασία συγκέντρωσης των στοιχείων που αφορούν τα κοινοτικά προγράμματα στα οποία εντάσσονται τα έργα της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, περιλαμβάνει επαφές με κεντρικούς φορείς και συγκεκριμένα με τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας – Δ / νση Περιφερειακής Ανάπτυξης (κ. Σταυροπούλου) και Αιγαίου (κ. Κ. Καρτάλης), καθώς και επικοινωνία με την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Ειδικότερα, η βασική πηγή συλλογής στοιχείων για το Μεσογειακό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα (ΜΟΠ) Νήσων Αιγαίου, ήταν η Τελική Έκθεση του Συμβούλου Διαχείρισης του Προγράμματος (5 τόμοι) που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας το Μάρτιο του 1994. Τα στοιχεία για το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Βορείου Αιγαίου 1989-1993, προέρχονται από την 1^η Έκθεση του Συμβούλου Διαχείρισης του προγράμματος που υποβλήθηκε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας τον Απρίλιο του 1994. Πηγή συλλογής των στοιχείων του Πολυταμειακού Λειτουργικού Προγράμματος «Ισόρροπη Ανάπτυξη του Τουρισμού» (Άξονας 4) 1990-1993, αποτελεί η Τελική Έκθεση Ολοκλήρωσης του Συμβούλου Διαχείρισης του Προγράμματος, η οποία υποβλήθηκε στο ΥΠΕΘΟ και στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τον Απρίλιο του 1996. Τα στοιχεία που αφορούν το Πρόγραμμα Ειδικών Μέτρων Νήσων Αιγαίου 1992-1994 προέρχονται κυρίως από την Τελική Έκθεση του Προγράμματος που συντάχθηκε από τη Γραμματεία της Επιτροπής Παρακολούθησης του Προγράμματος Ειδικών Μέτρων και υποβλήθηκε στο Υπουργείο Αιγαίου τον Ιούνιο του 1996.

Για την συγκέντρωση των στοιχείων των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών χρησιμοποιήθηκε ο Οδηγός των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών 1994-1999 (Έκδοση 1^η) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας).

Όσο για τα έργα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου που συγχρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής, οι πηγές συλλογής των στοιχείων ήταν η Πρώτη έκθεση για την οικονομική και κοινωνική συνοχή 1996 {EC, DOC j}, Brussels - Luxembourg, 1997} (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος), οι αναφορές της Επίσημης Εφημερίδας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων OJ L 792 / 93 και OJ L 1164 / 94 (Πάντειο Πανεπιστήμιο -

Γραφείο Τεκμηρίωσης, Αθήνα), καθώς και συμπληρωματικά στοιχεία από το βιβλίο της Ελένης Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος).

Τέλος, δευτερογενή στοιχεία που αφορούν το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 1994 – 1999, προέρχονται κυρίως από την περίληψη της Έκθεσης Αξιολόγησης του ΠΕΠ Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 1994-1999, (5^η Συνεδρίαση της Επιτροπής Παρακολούθησης ΠΕΠ Β. Αιγαίου, Χίος - 12 Φεβρουαρίου 1998) που παρείχε η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, από την Αναγνωριστική Έκθεση του Συμβούλου Διαχείρισης του προγράμματος, η οποία υποβλήθηκε στο ΥΠΕΘΟ τον Ιανουάριο του 1996, καθώς και από τη Μελέτη Αξιολόγησης των ΠΕΠ του ΚΠΣ 1994-1999 του ΚΕΠΕ (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος).

1.1 Η σχετική θέση της περιφέρειας σε σύγκριση με τις Ελληνικές και Ευρωπαϊκές περιφέρειες

Ο νησιώτικος χαρακτήρας της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και η γεωγραφική θέση των νησιών της, προσδιορίζουν τη σχετική θέση της τόσο στο σύνολο των περιφερειών της ΕΕ, όσο και στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Συγκεκριμένα, η θέση της χαρακτηρίζεται από τη διπλή περιφερειακότητα, με την έννοια ότι αποτελεί ακριτική περιφέρεια στα ανατολικά σύνορα της χώρας και απομακρυσμένη και περιφερειακή περιοχή στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ.

Η διπλή αυτή περιφερειακότητα απεικονίζεται με τους δείκτες οικονομικών εξελίξεων²⁵ (σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΑΔ²⁶ και απασχόλησης) και προσπελασιμότητας (σε όρους χρονοαποστάσεων από επιλεγμένα οικονομικά κέντρα της Ελλάδας).

Πίνακας 10. Κατάταξη των περιφερειών της χώρας με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Περιφέρεια	κατά κεφαλήν ΑΕΠ μέσος ορος ετών		Θέση στο σύνολο των περιφερειών της Κοινότητας (από το τέλος)	
	89-90-91	86-87-88	89-90-91	86-87-88
Βόρειο Αιγαίο	35,2%	39,9%	6	1
Ήπειρος	36,2%	41,9%	8	4
Δυτική Ελλάδα	40,8%	59,0%	11	10
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	43,3%	46,7%	12	7
Ιόνια νησιά	43,7%	50,2%	13	12
Θεσσαλία	43,7%	51,6%	14	13
Κρήτη	45,5%	48,5%	16	8
Κεντρική Μακεδονία	46,8%	52,8%	17	14
Πελοπόννησος	47,3%	56,4%	18	18
Δυτική Μακεδονία	50,2%	46,7%	21	7
Νότιο Αιγαίο	52,2%	55,6%	23	16
Αττική	52,3%	58,5%	24	20
Στερεά Ελλάδα	58,0%	67,3%	29	28

Πηγή : Τέταρτη και Πέμπτη Περιοδική έκθεση για την κατάσταση των περιφερειών στην Κοινότητα - Σύνολο περιφερειών Ευρώπης των 12: 181

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει συνοπτικά, τη θέση των περιφερειών της χώρας ως προς τις 181 περιφέρειες της ΕΕ. Σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ΜΑΔ), οι περιφέρειες της χώρας βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις των περιφερειών της ΕΕ. Ωστόσο, αν και η απόκλιση κατά την εξεταζόμενη περίοδο αυξάνεται, το σύνολο των περιφερειών παρουσιάζει μία σχετική βελτίωση της θέσης τους. Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, που ήταν η φτωχότερη περιφέρεια κατά την πρώτη εξεταζόμενη

²⁵ Οι δείκτες οικονομικών εξελίξεων έχουν ως επίπεδο αναφοράς της «Ευρώπη των 12». Οι δείκτες αυτοί αναφέρονται σε τιμές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε ΜΑΔ, ως μέσο όρο μιας συγκεκριμένης περιόδου, συνήθως τριετίας και στο αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας, ως ποσοστό του κοινοτικού μέσου της ίδιας περιόδου.

²⁶ ΑΕΠ ανά κάτοικο ως ποσοστό του Κοινοτικού μέσου όρου (ΑΕΠ₁₂=100) σε ισοδύναμες μονάδες αγοραστικής δύναμης.

περίοδο, παρουσιάζει βελτίωση της θέσης της σε σχέση με ορισμένες από τις περιφέρειες της ΕΕ.

Πίνακας 11. Κατάταξη των περιφερειών της χώρας σύμφωνα με το ποσοστό ανεργίας

Περιφέρεια	Ποσοστό ανεργίας		Δείκτης EUR=100		Θέση (από την αρχή)	
	91-92-93	90	91-92-93	88-89-90	91-92-93	88-89-90
Αττική	10,6	9,7	112,6	103,0	56	58
Ήπειρος	10,5	4,9	111,1	50,0	59	145
Βόρειο Αιγαίο	9,5	5,3	100,8	63,6	70	126
Δυτική Ελλάδα	9,3	7,1	98,8	80,9	76	100
Δυτική Μακεδονία	8,5	5,8	90,5	65,3	88	124
Στερεά Ελλάδα	7,5	6,7	79,5	71,3	111	117
Θεσσαλία	7,4	6,7	78,6	74,4	113	112
Κεντρική Μακεδονία	6,6	6,6	70,0	74,9	127	111
Πελοπόννησος	6,0	5,6	-3,7	58,8	133	129
Ανατολική Μακεδονία Θράκη	5,8	8,7	61,1	86,7	137	87
Κρήτη	4,3	3,4	45,3	32,4	156	166
Ιόνια νησιά	4,2	3,3	44,7	34,5	159	165
Νότιο Αιγαίο	3,8	5,0	40,7	53,2	161	136
Σύνολο χώρας	-	7,5				

Πηγή : Τέταρτη και Πέμπτη Περιοδική έκθεση για την κατάσταση των περιφερειών στην Κοινότητα - Σύνολο περιφερειών Ευρώπης των 12: 181

Σε όρους απασχόλησης, στην πρώτη και κυρίως στην δεύτερη εξεταζόμενη περίοδο, δύο με τρεις περιφέρειες της χώρας βρίσκονται ως προς το ποσοστό ανεργίας τους πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ, ενώ οι υπόλοιπες σε χαμηλά, ως προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ποσοστά. Γενικά παρατηρείται μια τάση επιδείνωσης της θέσης των οκτώ περιφερειών και μόνο πέντε από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας παρουσιάζουν τάσεις βελτίωσης.

Ενδεικτικές για την περιφερειακή θέση των νησιών της περιφέρειας του Βορείου Αιγαίου είναι οι χρονοαποστάσεις που παρατίθενται στο βιβλίο των Δ. Κατοχιανού και Ε. Θεοδωρή-Μαρκογιαννάκη «Το ελληνικό σύστημα των αστικών κέντρων», 1989. Αν και για τον δείκτη αυτό δεν παρουσιάζονται αναλυτικά οι παραδοχές που επιτρέπουν τον υπολογισμό του, σε γενικές γραμμές δίνουν μία άποψη της περιφερειακότητας των τριών νομών της περιφέρειας.

Πίνακας 12. Χρονοαποστάσεις Σάμου, Μυτιλήνης και Χίου από τα κύρια Ελληνικά αστικά κέντρα

	Χρονοαποστάσεις σε λεπτά		
	ΣΑΜΟΣ	ΜΥΤΙΛΗΝΗ	ΧΙΟΣ
(1) ΠΣΠ	720	1035	720
(2) ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	1170	1485	1170
(4) ΒΟΛΟΣ	975	1290	975
(5) ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1500	1845	1500
(7) ΚΑΒΑΛΑ	1335	1650	1335
(29) ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	1475	1790	1475
(62) ΣΑΜΟΣ	-	-	-
(24) ΜΥΤΙΛΗΝΗ	1755	-	-
(19) ΧΙΟΣ	1440	240	-

Επιπλέον, αν λάβουμε υπόψη και τους χρόνους των μετακινήσεων εντός των νομών, την εποχικότητα των δρομολογίων και τις τιμές των αεροπορικών εισιτηρίων, τότε προκύπτει μία δυσμενέστερη εικόνα.

Στη διαμόρφωση της εικόνας αυτής της περιφέρειας, περιφέρειας όπως περιγράφεται από τα παραπάνω στοιχεία, συμβάλουν ο νησιώτικος χαρακτήρας της, το ποικίλο μέγεθος των νησιών της και το παραγωγικό τους πρότυπο, καθώς εμφανίζονται νέες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός. Τέλος, οι γεωπολιτικές συνθήκες και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις περιορίζουν τα τελευταία χρόνια τις δυνατότητες συνεργασίας των νησιών με τις απέναντι περιοχές της Μ. Ασίας, αυξάνοντας ακόμα περισσότερο την απομόνωση της περιοχής.

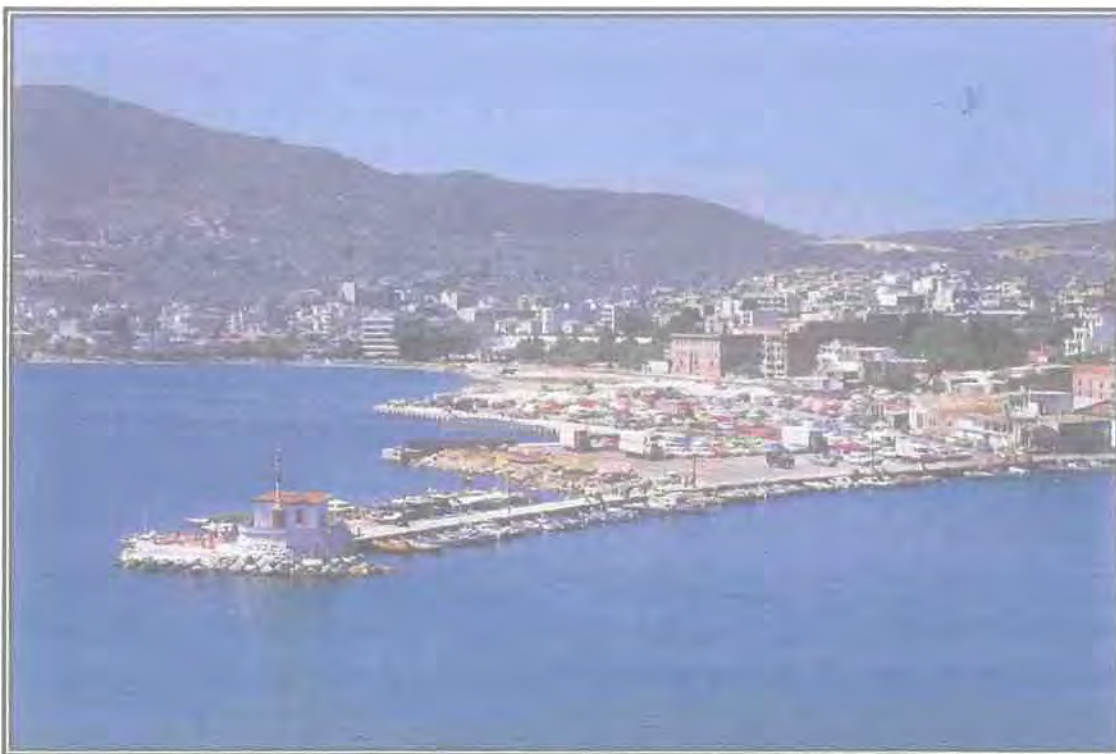
1.2 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Γενική εικόνα

Η γενική εικόνα της περιφέρειας συνίσταται στον νησιώτικο χαρακτήρα που συνεπάγεται τη σχετική απομόνωσή της και στην απομακρυσμένη θέση της. Ο νησιώτικος χαρακτήρας και η απόστασή της από την ηπειρωτική Ελλάδα, καθώς και η περιορισμένη επικοινωνία των νησιών της με τις γειτονικές περιοχές της Μ. Ασίας, επηρεάζουν το σύστημα παραγωγής και εφοδιασμού των νησιών της.

Στο πλαίσιο των ευρύτερων μεταβολών που χαρακτήρισαν τη χώρα - μετακινήσεις πληθυσμού και δραστηριοτήτων, από την ενδοχώρα στις ακτές, από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα, ή ακόμα και από παραδοσιακούς κλάδους σε νέες οικονομικές δραστηριότητες κ.α. - η περιφέρεια παρουσιάζει ιδιαιτερότητες που αν και δεν αποκλίνουν τελείως από το κυρίαρχο πρότυπο της χώρας, συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της γενικής εικόνας της.

Η οικονομία των νησιών της χαρακτηρίζεται σήμερα από την παρουσία των σύγχρονων παραγωγικών προτύπων και από ένα παραδοσιακό πρότυπο, το οποίο ήταν εξαιρετικά δυναμικό στο παρελθόν. Το πρότυπο αυτό, στηριζόταν στην παραγωγή, την επεξεργασία και εμπορευματοποίηση πρωτογενών προϊόντων, με εμβέλεια πολύ μεγαλύτερη του τοπικού επιπέδου, καθώς εκτεινόταν σε περιοχές των απέναντι Μικρασιατικών παραλίων, σε όλη σχεδόν την Ανατολική Μεσόγειο ή ακόμη και της Δυτικής Μεσογείου.

Η Μυτιλήνη, πρωτεύουσα της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, έδρα του Πανεπιστημίου Αιγαίου και διοικητικό κέντρο του Υπουργείου Αιγαίου

Το πρότυπο αυτό οδήγησε σε ορισμένα από τα νησιά στη διαμόρφωση μονοκαλλιιεργειών ή ολιγοκαλλιιεργειών που ωστόσο συνδυάζονται με την εμπορευματοποίηση και τις εξωτερικές οικονομικές δραστηριότητες.

Το κύριο χαρακτηριστικό του σημερινού παραγωγικού προτύπου των νησιών της περιφέρειας, πέρα από την κατάσταση των κλάδων, την συμβολή τους στο ΑΕΠ και την κυριαρχία της μικρής κλίμακας, είναι η συνύπαρξη των περιορισμένων, άλλοτε δυναμικών, μορφών εμπορευματοποίησης του παρελθόντος και μίας περιορισμένης σχετικά σε επέκταση, διαδικασίας εκσυγχρονισμού της οικονομίας τους.

Όσον αφορά το εποικιστικό πρότυπο, επίσης παρουσιάζει ένα διπλό χαρακτήρα, ο οποίος εντοπίζεται ανάμεσα στα αστικά κέντρα των νησιών και τους μικρούς αγροτικούς οικισμούς και δέχεται πιέσεις που ασκούνται πρώτον, από τις τάσεις εκσυγχρονισμού και συντήρησης του οικιστικού πλούτου και δεύτερον από την αστική διάχυση που προκαλούν οι συγκεντρώσεις δεύτερης κατοικίας, των νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων και των τουριστικών εγκαταστάσεων.

Τέλος, το περιβάλλον της περιφέρειας, εκτός από την ευαισθησία του που προσδιορίζεται άμεσα από το νησιώτικο χαρακτήρα, βρίσκεται εκτεθειμένο σε καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από την υποχώρηση των δραστηριοτήτων σε ορισμένα σημεία του χώρου, με άλλες φορές θετικά και άλλες φορές αρνητικά αποτελέσματα και ταυτόχρονα, την υπερσυγκέντρωσή τους σε άλλα σημεία.

1.2.1 Τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της περιφέρειας

Γενικά

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου έχει έκταση 3.836 χμ² (ποσοστό 2,9% της συνολικής επιφάνειας της χώρας) και πληθυσμό 199.231 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 1991. Πρόκειται για μια καθαρά νησιώτικη περιφέρεια που αποτελείται από τους νομούς Λέσβου, Χίου και Σάμου. Το έδαφός της είναι κατά 33% ορεινό, 35% ημιορεινό και κατά 32% πεδινό με αξιόλογες ορυκτές πρώτες ύλες και σημαντικούς ενεργειακούς πόρους (γεωθερμική, ηλιακή και αιολική ενέργεια) {EC, DOC i), Brussels - Luxembourg, 1995}.

Βασικό χαρακτηριστικό της περιφέρειας είναι η σχετική απομόνωσή της τόσο ως προς την ηπειρωτική Ελλάδα, όσο και μεταξύ των νησιών της και το πρόβλημα εντείνεται από τα προβλήματα τηλεπικοινωνίας και μεταφορών, κυρίως το χειμώνα, με δυσμενείς επιπτώσεις στην τροφοδοσία σε αγαθά και κατά συνέπεια στο επίπεδο ευημερίας του πληθυσμού της {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Μεταξύ των οικονομικών τομέων, η γεωργία κατέχει σημαντική θέση, ωστόσο εμφανίζεται με τη μορφή ολιγοκαλλιέργειας (ελαιόλαδο στη Λέσβο, μαστίχα στη Χίο, κρασιά στη Σάμο) με κυρίαρχη την καλλιέργεια της ελιάς, σε περιφερειακό επίπεδο {EC, DOC i), Brussels - Luxembourg, 1995}. Η εγκατάλειψη της αγροτικής γης προς όφελος του τουρισμού είναι σημαντική, με επιπτώσεις στο αγροτικό δυναμικό και αύξηση των τιμών γης. Το αποτέλεσμα είναι η μετατροπή της γεωργικής γης σε αστική {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Η μεταποίηση και η αλιεία παρουσιάζουν δυνατότητες ανάπτυξης, ωστόσο συναντούν προβλήματα, όπως η έλλειψη υποδομών, η ανεπαρκής κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, το υψηλό μεταφορικό κόστος καθώς και προβλήματα στην οργάνωση της παραγωγής και την προώθηση των προϊόντων {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αύξηση, ωστόσο αντιμετωπίζει προβλήματα που οφείλονται στην έλλειψη τουριστικής κίνησης, κατάλληλων υποδομών για την προσέλκυση τουριστών υψηλού εισοδηματικού επιπέδου και την περιορισμένη τουριστική περίοδο {EC, DOC b), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Εξέλιξη Πληθυσμού

Η περιφέρεια συγκεντρώνει 199.231 κατοίκους (απογραφή του 1991), με πρώτο το νομό Λέσβου να συγκεντρώνει το 52,7% του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειας, ενώ οι νομοί Χίου και Σάμου συμμετέχουν κατά 26,2% και 21,1% αντίστοιχα.

Ο πληθυσμός της περιφέρειας παρουσίασε σημαντική απώλεια κατά την περίοδο 1971-1981 (μείωση της τάξης του 7,34%), κυρίως λόγω της μετανάστευσης στο εξωτερικό και τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας, της οποίας ο συνολικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 11,08%. Η εξέλιξη αυτή παρουσιάζεται σε όλους τους νομούς της περιφέρειας με περισσότερη ένταση στο νομό Λέσβου (-8,87%).

Η πληθυσμιακή αυτή αρνητική εξέλιξη αντιστρέφεται κατά τη δεκαετία 1981-1991, καθώς και οι τρεις νομοί σημειώνουν αύξηση με πρώτο το νομό Χίου, με

μικρότερο όμως ρυθμό αύξησης από εκείνον της χώρας, ώστε η περιφέρεια να μην αγγίζει το επίπεδο του 1971.

Πίνακας 13. Πληθυσμιακές μεταβολές 1971-1991 στη χώρα και στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
	1971	1981	1991
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.768.641	9.740.417	10.259.900
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	210.459	195.004	199.231
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ	114.802	104.620	105.082
ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ	53.948	49.865	52.184
ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ	41.709	40.519	41.965
	ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ		
	1971-1981	1981-1991	1971-1991
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	11,08%	5,33%	22,31%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	-7,34%	2,17	-5,34%
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ	-8,87%	0,44%	-8,47%
ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ	-7,57%	4,65%	-3,27%
ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ	-2,85%	3,57%	0,61%

Πηγή : ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981, 1991

Απασχόληση - Ανεργία

Η απασχόληση στην περιφέρεια μειώνεται σημαντικά κατά την περίοδο 1981-1994 φθάνοντας στους 52.112 εργαζομένους έναντι 53.216 άτομα το 1991 και 60.321 άτομα το 1981, δηλαδή μειώνεται κατά 13,6% από εκείνη του 1981. Η μείωση είναι συνεχής τόσο κατά τη δεκαετία του 80, όσο και του 90. Ο βασικός συντελεστής στη μείωση της απασχόλησης στην περιφέρεια είναι η μείωση των θέσεων εργασίας στον πρωτογενή τομέα, ο οποίος σημείωσε πτώση της τάξης του 55%. Ο δευτερογενής τομέας συρρικνώνεται και αυτός (αν και κατά πολύ μικρό βαθμό της τάξης του 2,6%), ενώ ο τριτογενής τομέας δεν αυξήθηκε αντίστοιχα, αλλά κατά 32%.

Πίνακας 14. Κατανομή της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 1981-1994

ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ			ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ		
	1981	1991	1994	1981-1991	1991-1994	1981-1994
Πρωτογενής	27.112	13.432	12.298	-50,5%	-8,44%	-54,8%
Δευτερογενής	11.829	11.685	11.517	-1,2%	-1,43%	-2,6%
Τριτογενής	21.380	28.099	28.297	31,42%	0,7%	32,2%
ΣΥΝΟΛΟ	60.321	53.216	52.112	-11,77%	-2,07%	-13,6%

Πηγή : ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1981, 1991, στοιχεία από την περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων και Πολιτικών στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου 1994

Η παραπάνω εξέλιξη στην απασχόληση αποτελεί το βασικότερο παράγοντα έντονης αύξησης της ανεργίας στην περιφέρεια κατά τη δεκαετία 1981-1991, ενώ κατά τη διάρκεια των ετών 1991-1994 παρά του ότι συνεχίζει να μειώνεται η

απασχόληση παρατηρείται μείωση του ποσοστού ανεργίας, λόγω μείωσης του εργατικού δυναμικού της περιφέρειας.

Συγκεκριμένα κατά το έτος 1981, η ανεργία στην περιφέρεια ήταν σε πολύ χαμηλό ποσοστό (2,5%), υποδιπλάσιο σχεδόν από το αντίστοιχο της χώρας (4,4%), φτάνει στο 8,4% το 1991, υπερβαίνοντας το αντίστοιχο της χώρας (8,1%), ενώ κατά το έτος 1994 εμφανίζει μικρή μείωση, παραμένοντας σε υψηλό ποσοστό της τάξης του 8%, σημαντικά όμως χαμηλότερο από το αντίστοιχο της χώρας (9,6%), το οποίο αυξάνεται με σημαντικούς ρυθμούς.

Η μεγάλη αυτή αύξηση της ανεργίας οφείλεται τόσο στη μείωση της απασχόλησης όσο και στην αύξηση του εργατικού δυναμικού, ενώ παράλληλα με τη σημαντική μείωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα ένα μέρος της υποαπασχόλησης που υποκρύπτεται σ' αυτόν εμφανίζεται επίσημα ως ανεργία.

Κατά κεφαλήν ΑΕΠ και ΑΕΠ ανά απασχολούμενο

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ βελτιώθηκε ελάχιστα κατά την περίοδο 1981-1994, τόσο στο σύνολο της περιφέρειας όσο και σε επίπεδο νομού, παραμένοντας ωστόσο σημαντικά χαμηλότερο από το αντίστοιχο της χώρας, αποκλίνοντας συνεχώς, γεγονός που δείχνει ότι οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ στην περιφέρεια είναι πολύ μικρότεροι από εκείνους της χώρας, με δεδομένη και τη μικρότερη πληθυσμιακή αύξηση στην περιφέρεια από ότι στη χώρα.

Η μεγαλύτερη αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρατηρείται στο νομό Σάμου και η μικρότερη στο νομό Λέσβου, ωστόσο ο νομός της περιφέρειας με το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ παραμένει ο νομός Χίου, ενώ με το μεγαλύτερο ο νομός Σάμου.

Η αύξηση του ΑΕΠ στην περιφέρεια με την παράλληλη μείωση της απασχόλησης αλλά και την υποαπασχόληση στον πρωτογενή τομέα οδηγεί στην αύξηση του κατά απασχολούμενο ΑΕΠ (Πίνακας 18), το οποίο σημείωσε σημαντική θετική πρόοδο, πλησιάζοντας το αντίστοιχο της χώρας.

Σημαντικός παράγοντας αυτής της εξέλιξης του συνολικού κατά απασχολούμενο ΑΕΠ (κατά μια έννοια η αύξηση στην παραγωγικότητα εργασίας) είναι η μετατόπιση των οικονομικών δραστηριοτήτων σε όλους τους νομούς της περιφέρειας, από τον πρωτογενή τομέα (ο οποίος εμφανίζει χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας) προς τον τριτογενή, του οποίου η παραγωγικότητα εργασίας είναι η υψηλότερη από όλους τους τομείς.

Πίνακας 15. Μέσο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου συνολικά και ανά νομό

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΝΟΜΟΙ	1981-1986	1987-1990	1991-1994
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	1,20	1,15	1,23
Ν. ΧΙΟΥ	0,95	1,00	0,99
Ν. ΣΑΜΟΥ	1,11	1,26	1,28
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1,12	1,14	1,17
ΧΩΡΑ	1,53	1,64	1,68

Πηγή : Περίληψη Μελέτης των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Παραγωγική διάρθρωση

Με βάση αυτή την εξέλιξη, η οικονομία της περιφέρειας κατά τη δεκαετία του 90 στηρίζεται στον τριτογενή τομέα, ο οποίος συμμετέχει στο μέσο ετήσιο περιφερειακό ΑΕΠ, με πάνω από 60% ενώ παράλληλα απασχολεί το 55% σχεδόν του συνόλου των εργαζομένων το 1994 (Πίνακες 16 και 17). Ο επόμενος τομέας τόσο από άποψη ΑΕΠ όσο και από πλευράς απασχόλησης είναι ο πρωτογενής, ο οποίος αν και συρρικνώνεται συνέχεια συμμετέχει (το 1994) στο συνολικό ΑΕΠ με ποσοστό της τάξης του 20% (έναντι 22% το 1981), ενώ στην απασχόληση κατά 24% (έναντι 45% κατά το έτος 1981). Τέλος, ο δευτερογενής τομέας παραμένει ο ασθενέστερος στην περιφέρεια και μειώνεται συνεχώς τόσο από πλευράς ΑΕΠ, όσο και από πλευράς απασχόλησης. Ο τομέας αυτός παράγει το 18% του μέσου ετήσιου περιφερειακού ΑΕΠ για την περίοδο 1991-1994 και απασχολεί το 22% περίπου του συνόλου των εργαζομένων στην περιφέρεια (1994).

Όσον αφορά την εσωτερική διάρθρωση των βασικών παραγωγικών τομέων, δεν παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές κατά την περίοδο 1981-1994. Στον πρωτογενή τομέα παραμένει κυρίαρχη η φυτική παραγωγή με έμφαση στις παραδοσιακές καλλιέργειες, από τις οποίες οι περισσότερες μειώνονται (ελαιοποιήσιμες ελιές στο νομό Λέσβου, σιτηρά και οινάμπελα στο νομό Σάμου).

Στο δευτερογενή τομέα, ο οποίος μειώνεται σταθερά ως προς το ακαθάριστο προϊόν, εξακολουθούν να κυριαρχούν οι κατασκευές (που καλύπτουν το 50% του ΑΕΠ του τομέα την πρώτη πενταετία του 90, έναντι 40% στα αντίστοιχα έτη του 80), ενώ μειώνεται συνεχώς η μεταποίηση, (κατά τα πέντε πρώτα έτη της δεκαετίας του 90 συμμετέχει στο ΑΕΠ του τομέα κατά 31%, έναντι 40% για τα αντίστοιχα έτη της δεκαετίας του 80). Η ενέργεια διατηρεί σταθερά ένα ποσοστό συμμετοχής της τάξης του 15%.

Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα, αυτός παρουσιάζει κάποιες διαφοροποιήσεις στη συμμετοχή του εμπορίου, η οποία μειώθηκε από 27% στο 22% για τις δύο πενταετίες και των υπόλοιπων υπηρεσιών (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι τουριστικές υπηρεσίες), των οποίων η συμμετοχή στο συνολικό ΑΕΠ του τομέα αυξήθηκε από 13% σε 17%.

Η διάρθρωση όμως της παραγωγικής δομής μεταξύ των νομών διαφοροποιείται σημαντικά, εμφανίζοντας διαφορετικά παραγωγικά χαρακτηριστικά ο καθένας και διαφορετική εξέλιξη. Συγκεκριμένα στο νομό Λέσβου στον οποίο κυριαρχούσε ο πρωτογενής τομέας, η πτώση του είναι πολύ μικρή και έτσι συνεχίζει να είναι ο δεύτερος σημαντικός τομέας του νομού μετά τον τριτογενή, ενώ στο νομό Χίου ο ήδη ισχνός πρωτογενής τομέας (1981) συρρικνώνεται έντονα με παράλληλη συρρίκνωση του δευτερογενή και διογκώνεται ο τριτογενής. Τέλος, στο νομό Σάμου διατηρείται η σχετική ισορροπία μεταξύ των τριών τομέων με μικρή πτώση του πρωτογενή και δευτερογενή και αύξηση του τριτογενή.

Πίνακας 16. Διάρθρωση του ΑΕΠ και της απασχόλησης
στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου ανά βασικό τομέα και κατά νομό

ΕΤΟΣ	1981		1991		1994	
ΝΟΜΟΣ	ΠΡΟΪΟΝ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΠΡΟΪΟΝ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΠΡΟΪΟΝ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	1	1	1	1	1	1
Α΄ ΓΕΝΗΣ	26.00%	50.00%	29.55%	28.90%	27.70%	28.00%
Β΄ ΓΕΝΗΣ	25.00%	18.60%	15.55%	20.50%	14.63%	21.70%
Γ΄ ΓΕΝΗΣ	48.95%	31.30%	54.90%	50.70%	57.67%	50.20%
Ν. ΧΙΟΥ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Α΄ ΓΕΝΗΣ	11.60%	33.40%	10.66%	16.70%	7.68%	14.50%
Β΄ ΓΕΝΗΣ	31.60%	21.90%	21.20%	24.50%	19.54%	23.50%
Γ΄ ΓΕΝΗΣ	56.80%	44.80%	68.13%	58.80%	72.78%	62.00%
Ν. ΣΑΜΟΥ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Α΄ ΓΕΝΗΣ	21.38%	43.40%	16.27%	25.70%	13.33%	13.30%
Β΄ ΓΕΝΗΣ	24.67%	20.00%	22.45%	22.70%	21.72%	21.50%
Γ΄ ΓΕΝΗΣ	53.94%	36.50%	61.28%	51.50%	64.95%	55.20%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Α΄ ΓΕΝΗΣ	21.71%	44.90%	22.28%	25.20%	20.00%	23.60%
Β΄ ΓΕΝΗΣ	26.47%	19.60%	18.39%	22.00%	17.34%	22.10%
Γ΄ ΓΕΝΗΣ	51.81%	35.40%	59.33%	52.80%	62.67%	54.30%
ΧΩΡΑ	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Α΄ ΓΕΝΗΣ	17.70%	29.30%	16.40%	19.90%	14.90%	20.80%
Β΄ ΓΕΝΗΣ	30.70%	30.40%	26.80%	25.30%	25.00%	23.60%
Γ΄ ΓΕΝΗΣ	51.60%	40.30%	56.80%	54.80%	60.00%	55.50%

Πηγή : Περίληψη Μελέτης των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων Πολιτικών στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

**Πίνακας 17. Διάρθρωση του μέσου ετήσιου ΑΕΠ
ανά τομέα στο σύνολο της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και στη χώρα**

ΠΕΡΙΟΔΟΙ	1981-1986			1987-1990			1991-1994		
	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	54.752 25%	50.524 23%	113.329 52%	48.957 22%	45.103 20%	130.867 58%	46.562 20%	41.686 18%	140.671 61%
ΧΩΡΑ	2.615.355 17%	4.479.251 30%	8.005.759 53%	2.622.301 16%	4.704.151 28%	9.321.003 56%	2.626.863 15%	4.554.930 26%	10.331.982 59%

**Πίνακας 18. ΑΕΠ ανά απασχολούμενο στην περιφέρεια
Βορείου Αιγαίου ανά τομέα δραστηριότητας και ανά νομό**

ΕΤΟΣ ΝΟΜΟΙ	1981				1991				1994			
	Α΄	Β΄	Γ΄	ΣΥΝΟΛΟ	Α΄	Β΄	Γ΄	ΣΥΝΟΛΟ	Α΄	Β΄	Γ΄	ΣΥΝΟΛΟ
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	1,72	4,47	5,18	3,31	4,62	3,43	4,89	4,51	4,64	3,16	5,38	4,69
Ν. ΧΙΟΥ	1,18	4,92	4,32	3,41	2,62	3,56	4,76	4,11	2,17	3,4	4,8	4,09
Ν. ΣΑΜΟΥ	1,65	4,15	4,95	3,36	2,68	4,19	5,05	4,24	2,33	4,1	4,78	4,06
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1,61	4,51	4,89	3,34	3,84	3,65	4,89	4,35	3,71	3,44	5,07	4,39
ΧΩΡΑ	2,66	4,43	5,62	4,39	4,31	5,52	5,4	5,21	3,29	4,87	4,97	4,6

Με βάση τις παραπάνω εξελίξεις, διαπιστώνουμε πως ο παραγωγικός ιστός της περιφέρειας αντιμετωπίζει έντονα διαρθρωτικά προβλήματα, τα οποία αφεύλονται κυρίως στο νησιώτικο χαρακτήρα της και την απομόνωση, τόσο μεταξύ των νησιών της όσο και με την υπόλοιπη χώρα. Τα προβλήματα αυτά φαίνεται να οξύνονται κατά τη διάρκεια εφαρμογής των κοινοτικών προγραμμάτων και πολιτικών, χωρίς ωστόσο να είναι δυνατή η εκτίμηση της κατάστασης σε περίπτωση που τα προγράμματα αυτά δεν εφαρμόζονταν.

1.2.2 Τα χωροταξικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας

Γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου καλύπτει διοικητικά το βορειοανατολικό τμήμα του αρχιπελάγους του Αιγαίου και εκτείνεται γεωγραφικά από το βορειότερο άκρο της Λήμνου (ακρωτήριο Πλάκα) μέχρι το ακατοίκητο Μακρονήσι των Φούρνων. Αποτελείται από πέντε νησιά που στη κλίμακα του Αιγαίου θεωρούνται μεγάλα και από μικρότερα νησιά, σε δορυφορικές θέσεις σε μικρή ή μεγάλη απόσταση, ώστε να προκύπτει ένα σύνολο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής (σε αντίθεση με το σύμπλεγμα των Κυκλάδων). Τα δύο μεγαλύτερα από άποψη πληθυσμού νησιά, Λέσβος και Χίος, συγκαταλέγονται μεταξύ των 21 σημαντικών νησιών του Ευρωπαϊκού χώρου²⁷.

Τα χαρακτηριστικά αυτά, η θέση, η διάταξη και το μέγεθος των νησιών, καθορίζουν τη γεωγραφική φυσιογνωμία του αρχιπελάγους, ενώ είναι έντονη η γεωγραφική συνάφεια και εγγύτητα, αλλά και η πολιτιστική και ιστορική σχέση της Λήμνου με το πέρασμα του Ελλησπόντου και των νησιών Χίου, Σάμου και Λέσβου με τη μικρασιατική ενδοχώρα της οποίας το κέντρο είναι η Σμύρνη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ποικιλία των ακτογραμμών. Σε συνολική έκταση 3.836 χμ² αντιστοιχούν 1.343 χλμ. ακτογραμμής, με μεγάλους ή μικρούς κόλπους στα μεγάλα νησιά και μεγάλη πολυπλοκότητα ακτογραμμής όπως οι Φούρνοι. Άλλα νησιά παρουσιάζουν μικρότερο μήκος ή πολυπλοκότητα ακτογραμμής.

Ένα άλλο στοιχείο της γεωγραφικής φυσιογνωμίας της περιφέρειας είναι ο θαλάσσιος χώρος, ο οποίος καλύπτει τη μεγαλύτερη έκταση του αρχιπελάγους και χωρίζει την αλυσίδα των νησιών από την ηπειρωτική Ελλάδα και την Εύβοια. Ο θαλάσσιος αυτός χώρος, ο οποίος απομονώνει την περιφέρεια από την υπόλοιπη χώρα, αποτελεί παράλληλα χώρο της διερχόμενης ναυτιλιακής κίνησης από τον Ελλησπόντο προς τη Μεσόγειο που ωστόσο δεν αφορά την περιφέρεια και δημιουργεί πιθανούς κινδύνους ρύπανσης, κυρίως από ατυχήματα πετρελαιοφόρων.

²⁷ CEC, DOC a), Brussels – Luxembourg, 1992 : Αφορά συγκριτικά στοιχεία της Ευρώπης των 12

Πίνακας 19. Χαρακτηριστικά μεγέθη νησιών

	Συνολική έκταση χμ. ²	Μήκος ακτογραμμής χμ.	Δείκτης Πολυπλοκότητας ακτών (Περίμετρος) ² / εμβαδόν
Νομός Λέσβου	2154	-	
Νήσος Λέσβος	1630	370	84
Νήσος Λήμνος	476	259	141
Ν. Αγ. Ευστράτιος	43	30	21
Νομός Σάμου	778	-	
Ν. Σάμος	476	159	53
Ν. Ικαρία	255	102	41
Ν. Φούρνοι	30	126	529
Νομός Χίου	904	-	
Ν. Χίος	842	213	54
Ν. Ψαρά	40	36	32
Ν. Οινούσσες	14	48	165
Περιφέρεια	3836	1343	66
Β. Αιγαίου	(2,9%)	(8,9%)	
Σύνολο	131957	15021	170
Χώρας	(100%)	(100%)	

Πηγή : Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Οικιστικό δίκτυο

Στο οικιστικό δίκτυο της περιφέρειας κυριαρχούν οι μικροί οικισμοί, οι οποίοι αντιστοιχούν κατά μέσο όρο σε 300 κατοίκους ανά οικισμό. Στα πλαίσια της διοικητικής αναδιάρθρωσης της περιφέρειας (συνενώσεις κοινοτήτων σε δήμους), ο αριθμός των οικισμών και των δήμων παρουσίασε αύξηση, σε αντίθεση με τις κοινότητες οι οποίες μειώθηκαν.

Το σύστημα εποικισμού των νησιών ακολουθεί τη γεωγραφική τους διαμόρφωση (πεδινή, ορεινή κ.λ.π.) εκτός από τη Χίο που συγκεντρώνει τον πληθυσμό της πεδινής περιοχής, παρ' όλο που είναι ορεινή, λόγω του μεγάλου αστικού της κέντρου και τη Λέσβο, με τους πεδινούς οικισμούς της επαρχίας Μυτιλήνης και τον ορεινό χαρακτήρα των επαρχιών Μυθήμνης και Πλωμαρίου.

Τα κέντρα των πιο μικρών νησιών, όπως και οι κεντρικές περιοχές των μεγάλων, που προέκυψαν από τις σύγχρονες αλλαγές στο παραδοσιακό τους πρότυπο και την ανάπτυξη των συγκοινωνιακών και μεταφορικών υποδομών μπορούν να θεωρηθούν

ως αστικά κέντρα, όπως η Μύρινα, η Ερεσός, η Μήθυμνα, η Καλλονή, ο Πολίχνιτος, ο Μανταμάδος, ο Παππάδος, το Πλωμάρι, κ.α.

Δομή παραγωγικών δραστηριοτήτων στο χώρο

Τα περισσότερα μεγάλα νησιά της περιφέρειας, χαρακτηρίζονταν στο παρελθόν από την επεξεργασία και την εμπορευματοποίηση πρωτογενών, εγχώριων ή εισαγόμενων προϊόντων. Η μετάβαση από το παραδοσιακό στο σύγχρονο παραγωγικό πρότυπο, χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα (παραδοσιακή γεωργία και κτηνοτροφία στην ενδοχώρα και τα ορεινά, δυναμικές καλλιέργειες στις αρδευόμενες πεδινές εκτάσεις), την απομάκρυνση των μεταποιητικών δραστηριοτήτων από τα άκρα των οικισμών και τα παράκτια σημεία, και την είσοδο νέων εγκαταστάσεων στις πρωτεύουσες των νησιών ή στις εξόδους των αστικών κέντρων κατά μήκος των οδικών αξόνων.

Οι υπηρεσίες ακολουθούν τη διοικητική διάρθρωση, ενώ ο τουρισμός και η παραθεριστική κατοικία εξαπλώνονται στην ύπαιθρο και τις ακτές, δημιουργώντας τάσεις διάχυσης των αστικών λειτουργιών.

Οικιστικό περιβάλλον / Τεχνική και κοινωνική υποδομή

Οι παρεμβάσεις στο οικιστικό περιβάλλον από τα προγράμματα κοινοτικής συγχρηματοδοτήσεως δεν αφορούν άμεσα την κατοικία, ωστόσο συμβάλουν έμμεσα στη γενικότερη ποιοτική αναβάθμιση, με μονάδες κοινωνικής ανωδομής (υγεία, εκπαίδευση, αθλητισμός, πρόνοια, πολιτισμός κ.λ.π.) και αστικές αναπλάσεις οι οποίες αφορούν παρεμβάσεις σε συγκεκριμένα σημεία και μελέτες.

Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί ότι αν και η πολεοδομική αναβάθμιση προωθείται μέσα από τις απαραίτητες αστικές παρεμβάσεις και γενικότερα την ενίσχυση της ενεργού πολεοδομικής πολιτικής, απαιτείται παράλληλα και η παρέμβαση των κανονιστικών τρόπων δόμησης και γενικότερα του πολεοδομικού σχεδιασμού (ΓΠΣ, ΠΜ, επεκτάσεις σχεδίων πόλεως κ.λ.π.).

Σύμφωνα με τη μέχρι τώρα ασκούμενη πολεοδομική πολιτική, παρουσιάζεται σημαντική υστέρηση, καθώς αυτή δεν συμβαδίζει με την προσπάθεια της συγχρηματοδότησης. Υπάρχει σοβαρή έλλειψη πολεοδομικού σχεδιασμού και συγκεκριμένα στο επίπεδο της εφαρμογής, καθώς σημειώνονται σοβαρές καθυστερήσεις και στους τρεις τομείς (διακοπές συμβάσεων, νέες αναθέσεις, τροποποιήσεις μελετών, καθυστερήσεις εγκρίσεων κ.λ.π.).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί, ότι τα παραπάνω προβλήματα θα πρέπει να συνδυαστούν με τις πληθυσμιακές εξελίξεις οι οποίες συσχετίζονται με το κτιριακό απόθεμα, ιδιαίτερα στις περιοχές που παρουσιάζουν φαινόμενα αγροτικής εξόδου και εγκατάλειψης. Η άρση ωστόσο των εμποδίων στην ανάπτυξη του οικιστικού περιβάλλοντος, προϋποθέτει την συμπλήρωση των κοινοτικών παρεμβάσεων με εθνικά προγράμματα, καθώς οι δυσκολίες στην αξιοποίηση και την επαναχρησιμοποίηση των εγκατελειμμένων κατοικιών της υπαίθρου και γενικότερα του περιβάλλοντος τους είναι ιδιαίτερα μεγάλες και απαιτείται υψηλό κόστος.

Ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει το οικιστικό περιβάλλον της περιφέρειας, είναι η έλλειψη εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού με επιπτώσεις όχι μόνο στο περιβάλλον της κατοικίας, αλλά και στο τουριστικό περιβάλλον, αν λάβουμε υπόψη την μεγάλη τους οικονομική σημασία, ιδιαίτερα για τους μικρότερους οικισμούς.

Ανάπτυξη έρευνας και τεχνολογίας - Το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου ιδρύθηκε το 1984 με έδρα τη Μυτιλήνη και αναπτύσσεται διάσπαρτα κατά μήκος της ανατολικής συνοριακής περιοχής του Αιγαίου, στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ρόδο. Η εγκατάστασή του είναι στρατηγικής σημασίας για την περιφέρεια, αυξάνοντας τη σημασία της στον εθνικό και διεθνή χώρο, ενώ ταυτόχρονα διεύρυνε την εκπαιδευτική της υποδομή σε επίπεδο ΑΕΙ και οδήγησε στη δημιουργία κέντρων έρευνας και τεχνολογίας (ΕΡΑ / RTD), τα οποία διασυνδέονται με εθνικά (Αθήνα - Θεσσαλονίκη) ή Ευρωπαϊκά και διεθνή κέντρα.

Μεταφορικό δίκτυο και υποδομή

Τα δίκτυα και οι μεταφορές υποδομών ποικίλουν ως προς τον βαθμό καθυστέρησης από νησί σε νησί. Η απομακρυσμένη θέση, ο συνοριακός χαρακτήρας και η έλλειψη συνοχής ανάμεσα στα νησιά εμποδίζουν τη λειτουργική ένταξη της περιφέρειας στο ευρύτερο συγκοινωνιακό δίκτυο της χώρας. Επιπλέον η περιφέρεια παραμένει εκτός των αξόνων διαπεριφερειακού χαρακτήρα, όπως ο άξονας Αδριατικής - Ιονίου ή ο χερσαίος άξονας ΠΑΘΕ.

Οι ιδιαιτερότητες της περιφέρειας προσδίδουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στις θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές (ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τις χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες και τις καθυστερήσεις στην τοπική οικονομία), σε αντίθεση με τα χερσαία δίκτυα τα οποία αναπτύσσονται σε επίπεδο νομού ή τοπικό.

Δεδομένου ότι το σύστημα των λιμένων του Αιγαίου είναι ακτινικά διατεταγμένο και έντονα ιεραρχημένο με κέντρο τον Πειραιά, οι λιμένες της περιφέρειας, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, δεν διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ως προς την εμπορευματική κίνηση, ενώ ως προς την επιβατική κίνηση δείχνουν στασιμότητα ή μικρή αύξηση.

Ως προς τη διαθέσιμη υποδομή, αυτή είναι γενικά ικανοποιητική από άποψη θέσης και μεγέθους, ωστόσο υπάρχουν ελλείψεις σχετικά με τις χερσαίες εγκαταστάσεις και τις εξειδικευμένες υπηρεσίες, καθώς και άλλα προβλήματα συγκρούσεων με χρήσεις και δίκτυα αστικών κέντρων που βρίσκονται σε λιμάνια.

Όσον αφορά τις αερομεταφορές, το δίκτυο εμφανίζεται σχεδόν ακτινικό με κύριο κέντρο και όγκο μεταφορών από την Αθήνα προς τα πέντε νησιά που διαθέτουν αεροδρόμια (Λήμνος, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ικαρία). Ωστόσο, με βάση την εξυπηρετούμενη επιβατική κίνηση κανένα από τα νησιά της περιφέρειας δεν μπορεί να διεκδικήσει το ρόλο του πόλου, απ' όπου θα διανέμονται οι μετακινήσεις με άλλα μέσα.

Τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το αεροπορικό δίκτυο της περιφέρειας είναι: η έλλειψη ενδοχώρας και κατάλληλης ζήτησης για τακτικά δρομολόγια, η εποχικότητα, κυρίως λόγω του τουρισμού που υποβαθμίζει την εξυπηρέτηση σε περίοδο αιχμής, η έλλειψη άλλου είδους συνδέσεων μεταξύ των νησιών που να καθιστά δυνατή την ανάπτυξη συνδυασμένων μεταφορών.

Η σημασία των συνδυασμένων μεταφορών και ειδικότερα για την περίπτωση του Βορείου Αιγαίου, της ακτοπλοΐας μικρών αποστάσεων, αποτελεί βασικό στοιχείο για την ενδοπεριφερειακή και διαπεριφερειακή επικοινωνία. Η ανάπτυξη της τελευταίας θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντική μείωση των χρονοαποστάσεων, στην ανάπτυξη νέων διασυνδέσεων (π.χ. Κυκλάδες, Δωδεκάνησα) και στο συνδυασμό των θαλάσσιων και εναέριων μεταφορών.

Άξονες ανάπτυξης-κέντρα ανάπτυξης και προβληματικές περιοχές στην περιφέρεια

Στο στάδιο αυτό της ανάλυσης, είναι ενδιαφέρον να παρουσιαστούν τα χωροταξικά στοιχεία που συνθέτουν το χώρο της περιφέρειας. Τα δύο βασικά στοιχεία γύρω από τα οποία γίνεται η περιγραφή χωροταξικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας είναι οι άξονες ανάπτυξης και οι απομονωμένες περιοχές.

Οι άξονες ανάπτυξης αποτελούν φαινόμενα ανάπτυξης, τα οποία αναπτύσσονται γραμμικά στο χώρο και συνδέουν συγκεκριμένα κέντρα - συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων (αστικών, οικονομικών, τουριστικών κ.λ.π.) και στην περίπτωση των νησιών, εμφανίζονται κατά μήκος σημαντικών αστικών κέντρων ή παράκτιων τουριστικών εγκαταστάσεων.

Οι απομονωμένες περιοχές χαρακτηρίζονται από τη γεωγραφική τους απομόνωση και την κατάρρευση των παραδοσιακών τους προτύπων παραγωγής, με συνέπειες δημογραφικές, οι οποίες ακολουθούνται από άλλα προβλήματα όπως, απουσία υποδομών, αδυναμία εγκατάστασης νέων δραστηριοτήτων λόγω έλλειψης εργατικού δυναμικού κ.λ.π.

Μεταξύ αυτών των δύο περιπτώσεων, εμφανίζεται μια σειρά από χωροταξικά στοιχεία που συγκροτούν την εικόνα της περιφέρειας, όπως περιοχές με τάσεις αστικοποίησης.

Η έννοια της «τάσης αστικοποίησης» η οποία εμφανίζεται σε άξονες ανάπτυξης που συνδέουν τους δυναμικότερους οικισμούς, στην περίπτωση του Βορείου Αιγαίου, δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί με την έννοια της οικοδόμησης, αλλά περισσότερο ως περιοχή που ενδεχομένως να παρουσιαστούν προβλήματα συγκρούσεων των χρήσεων γης. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τα πυκνοδομημένα τμήματα των οικισμών (εντός ΓΠΣ), τις ζώνες γύρω από τους οικισμούς (ΖΟΕ), θεσμοθετημένες²⁸ ή μη θεσμοθετημένες και τις αγροτικές περιοχές που δέχονται πιέσεις άλλων χρήσεων

²⁸ Η μόνη θεσμοθετημένη ΖΟΕ είναι αυτή της Σάμου και περιλαμβάνει όλο το νησί χωρίς εξειδικεύσεις (Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου).

γης ή τουριστικής ανάπτυξης και που εντοπίζονται συνήθως στις παραλιακές πεδινές ζώνες. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τους εξής άξονες :

- ο άξονας που αναπτύσσεται κατά μήκος της νοτιοανατολικής ακτής της νήσου Λέσβου και ξεκινάει από την τουριστική περιοχή στα βόρεια της Λουτρόπολης Θέρμης, καλύπτει όλη την παραλιακή ζώνη του κόλπου Γέρας και φτάνει μέχρι τους οικισμούς στα δυτικά του Πλωμαρίου,
- ο άξονας Βροντάδου - Χίου - Καλαμωτής στη Χίο,
- η περιοχή που εκτείνεται από το Νέο Καρλόβασι μέχρι την τουριστική περιοχή στα δυτικά του Πυθαγορείου στη Σάμο,
- ο παραλιακός άξονας από την τουριστική περιοχή στα δυτικά του Ευδήλου μέχρι τον Άγιο Κύρηκο στην Ικαρία και
- ο άξονας Μύρινα - Μούδρος στη Λήμνο, ο οποίος καλύπτει και τα παράλια του κόλπου Χορτάτου.

Άλλες φορές αναπτύσσονται στην ενδοχώρα, εφόσον το επιτρέπουν οι υφιστάμενοι οδικοί άξονες και διασυνδέουν μεταξύ τους δευτερεύοντα κέντρα - πόλους έλξης, όπως η περιοχή Μήθυμνα- Καλλονής.

Στην περίπτωση του Βορείου Αιγαίου η αστικοποίηση αυτή δεν έχει πάρει τις διαστάσεις της άναρχης αστικής εξάπλωσης που παρατηρείται στα μεγάλα αστικά κέντρα της ηπειρωτικής χώρας. Ωστόσο, η τάση αυτή φαίνεται ότι αρχίζει να εμφανίζεται σε πολλές εξόδους των πρωτευόντων αστικών κέντρων αλλά και σε άλλα παραλιακά κέντρα τουρισμού και αναψυχής.

Στις εκτός σχεδίου περιοχές, παρατηρείται μία μικρή είσοδος μεταποιητικών μονάδων όχι τόσο επειδή λειτουργούν ρυθμίσεις, αλλά περισσότερο λόγω των σχετικά μικρών πιέσεων. Ωστόσο, οι σημειακές αυτές δραστηριότητες χωροθετούνται με βάση την τυχαία ιδιοκτησία γης (έλλειψη κτηματολογίου) και την άμεση πρόσβαση στο οδικό δίκτυο και πολύ συχνά σε άμεση γειτνίαση με περιοχές ευαίσθητων οικοσυστημάτων.

Ο άλλος πόλος, εξίσου σημαντικός, είναι οι περιοχές που είναι αποκομμένες γεωγραφικά ή παρουσιάζουν έλλειψη παραγωγικού δυναμικού ή περιοχές φθίνουσες σε πληθυσμό σε αντιπαράθεση με τις περιοχές που ενώ βρίσκονται εκτός του κύριου άξονα ανάπτυξης, διαθέτουν τα απαραίτητα συγκριτικά πλεονεκτήματα, ώστε να προβλεφθεί η ανάπτυξή τους μέσα από την αξιοποίηση των τοπικών τους πόρων. Πολλές τέτοιες περιοχές βρίσκονται στις πεδινές εκτάσεις στη νήσο Λέσβο, στη Χίο και τη Λήμνο και σε ολόκληρα τα μικρά νησιά (Μανταμάδος, Αγιάσος, Πολύχνιτος, Αντίσσα, Σίγρι, Βολισός, Αγ. Ευστράτιος, Ψαρά, Οινούσσες, Φούρνοι).

Στοιχεία επίσης, κατακερματισμού του χώρου παρουσιάζονται τόσο στην ξηρά, όσο και στο θαλάσσιο χώρο και οφείλονται σε φυσικά αίτια (εδαφική ασυνέχεια, π.χ. Άγιος Ευστράτιος - Λήμνος, Ψαρά - Χίος, Ικαρία - Φούρνοι - Σάμος) ή από άλλες ασυνέχειες του οικιστικού ή παραγωγικού δικτύου.

1.2.3 Τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας / προβλήματα-τάσεις

Τα νησιά του Βορείου Αιγαίου διαθέτουν ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον. Στην περιοχή έχουν αναγνωριστεί οικοσυστήματα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι 10 σημαντικότεροι βιότοποι-υγροβιότοποι στην περιφέρεια, οι οποίοι θεωρούνται ευρωπαϊκής σημασίας, έχουν καταγραφεί από το δίκτυο «Natura 2000», ενώ 10 περιοχές του νομού Σάμου και 7 του νομού Λέσβου είναι ενταγμένες στη συνθήκη CORINE (παράρτημα). Στην περιοχή έχει επίσης αναφερθεί η παρουσία της φώκιας Monachus-Monachus καθώς και της θαλάσσιας χελώνας. Στην περιφέρεια δεν υπάρχουν περιοχές ενταγμένες στη συνθήκη RAMSAR, ούτε ζώνες προστασίας του νόμου 1650/85.

Στην περιοχή Βορείου Αιγαίου δεν έχουν παρατηρηθεί σημαντικά προβλήματα ρύπανσης του περιβάλλοντος. Οι διάφορες ανθρωπογενείς δραστηριότητες δημιουργούν σημειακά προβλήματα, χωρίς σημαντικές καταστροφές.

Ως προς την αέρια ρύπανση, δεν έχουν σημειωθεί σοβαρά περιστατικά, καθώς δεν υπάρχουν δραστηριότητες που να προκαλούν σημαντικούς αέριους ρύπους. Όσον αφορά τη ρύπανση των νερών δεν έχουν βρεθεί συγκεκριμένες μετρήσεις για την ποιότητα των νερών, ωστόσο δημιουργούνται προβλήματα από την ανεξέλεγκτη απόρριψη των βοθρολυμάτων και από το ελλιπές δίκτυο αποχέτευσης στις περισσότερες πόλεις και τα χωριά.

Η κατάσταση των ακτών και η ποιότητα των θαλασσών είναι πολύ καλή, ωστόσο υπάρχει αυξημένος κίνδυνος ρύπανσης των ακτών από τη διέλευση φορτηγών πλοίων και πετρελαιοφόρων, που προέρχονται από το Βόσπορο και κατευθύνονται στο Νότιο Αιγαίο. Αυξημένη θαλάσσια ρύπανση έχει παρουσιαστεί μόνο στα λιμάνια των νησιών και τους κόλπους των μεγάλων πόλεων, από οικιακά λύματα και απόβλητα πλοίων. Στις περισσότερες παραθαλάσσιες πόλεις, τα αστικά και βιομηχανικά απόβλητα καταλήγουν στη θάλασσα, λόγω έλλειψης αποχετευτικού δικτύου και εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού. Το φαινόμενο είναι εντονότερο το καλοκαίρι λόγω του μεγάλου αριθμού των τουριστών.

Η διάσπαρτη και χωρίς έλεγχο οικιστική ανάπτυξη και η κατασκευή παραθεριστικής κατοικίας κατά μήκος των ακτών και σε περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος δημιουργεί γενικά σοβαρούς κινδύνους υποβάθμισης του περιβάλλοντος (διαταραχές στη δασική βλάστηση και τα χερσαία οικοσυστήματα από τις μεγάλες πυρκαγιές των τελευταίων χρόνων και την υπερβόσκηση, αυξημένα απόβλητα, έλλειψη χώρων υγειονομικής ταφής των απορριμμάτων που να τηρούν όλες τις προδιαγραφές, θαλάσσια ρύπανση κ.λ.π.).

Παρά τις περιβαλλοντικές πιέσεις όμως που υφίσταται η περιοχή, κυρίως λόγω του τουρισμού και της έλλειψης υποδομής, η κατάσταση του περιβάλλοντος είναι γενικά καλή και οι οποιεσδήποτε φθορές μπορούν να αποκατασταθούν, εφόσον όμως ληφθούν έγκαιρα τα απαραίτητα μέτρα. Τα προβλήματα έχουν ήδη εντοπιστεί και οι αρμόδιες αρχές κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση μελετώντας και πραγματοποιώντας σταδιακά, βασικά έργα υποδομής και προστασίας του

περιβάλλοντος (βιολογική καθαρισμοί, αποχετεύσεις, χώροι ελεγχόμενης διάθεσης απορριμμάτων κ.α.).

Ωστόσο, αυτό δεν συνεπάγεται και την ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων, καθώς ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός απαιτεί μακροπρόθεσμες επενδύσεις και σωστή οργάνωση. Πολλές φορές οι απειλές του περιβάλλοντος είναι σύνθετες και δύσκολα διακρίνονται και ελέγχονται, ενώ τα μέτρα που λαμβάνονται λύνουν προσωρινά μόνο το πρόβλημα. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, η έλλειψη ομοφωνίας μεταξύ των τοπικών αρχών και της δημόσιας διοίκησης καθώς και η έλλειψη περιβαλλοντικής συνείδησης δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την επίλυση των προβλημάτων.

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΜΕ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό και σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, γίνεται μία περιληπτική αναφορά στα προγράμματα με κοινοτική συγχρηματοδότηση, τα οποία υλοποιήθηκαν ή προγραμματίστηκαν για την περίοδο 1986-1999 και στα οποία εντάσσονται έργα της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.

Συγκεκριμένα πρόκειται για έργα που εντάχθηκαν στο Α΄ ΚΠΣ (Εθνικό και Περιφερειακό Σκέλος), στο Β΄ ΚΠΣ (Εθνικό και Περιφερειακό Σκέλος), στο Ταμείο Συνοχής και τις κοινοτικές πρωτοβουλίες 1990-1993 ENVIREG, LEADER και 1994-1999 INTERREG II, LEADER II, καθώς και έργα προ του 1989, τα οποία έχουν ενταχθεί στα ΜΟΠ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες INTERREG I, STRIDE, TELEMATIQUE, PRISMA της περιόδου 1990-1993, δεν εντάχθηκαν έργα της περιφέρειας.

Όσον αφορά την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I ο μόνος νομός της περιφέρειας που εφαρμόζεται είναι ο νομός Λέσβου. Για την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER II της περιόδου 1994-1999 δεν είναι ακόμη διαθέσιμα ορισμένα στοιχεία που αφορούν την κατανομή του προϋπολογισμού για ορισμένα έργα και συνεπώς δεν εξετάζονται.

Στην Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN της περιόδου 1994-1999 δεν έχουν, εντός της εξεταζόμενης περιόδου ενταχθεί έργα της περιφέρειας, όπως και για την Κοινοτική Πρωτοβουλία MME 1994-1999.

Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται μία σύντομη αναφορά στα προγράμματα με κοινοτική συγχρηματοδότηση όπου εντάσσονται έργα της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και για τα οποία κατέστη δυνατή η συγκέντρωση στοιχείων. Για κάθε πρόγραμμα γίνεται αναφορά στους στόχους που εξυπηρετεί, όπως αυτοί αναφέρονται στα επίσημα έγγραφα της Κοινότητας (κανονισμούς, αποφάσεις), στη διάρθρωση και τη δομή κάθε προγράμματος σε υποπρογράμματα και στο στάδιο στο οποίο βρίσκεται σήμερα.

Θα πρέπει να επισημανθεί εδώ, ότι δεν μπορεί να γίνει αναφορά στο χρηματοδοτικό πλάνο κάθε προγράμματος λόγω μεταβολής του αρχικού προϋπολογισμού των έργων που εντάσσονται σε κάθε πρόγραμμα, έλλειψης ορισμένων απαραίτητων και έγκυρων στοιχείων για την σύνταξη ενός οριστικού χρηματοδοτικού πλάνου (π.χ έλλειψη στις ημερομηνίες πραγματοποίησης των πληρωμών, έλλειψη εκθέσεων δημοσιονομικού ελέγχου) και λόγω του γεγονότος, ότι για ένα μεγάλο αριθμό έργων οι πληρωμές / δαπάνες δεν είναι εκφρασμένες σε ECU, όπως απαιτείται για τη σύνταξη ενός χρηματοδοτικού πίνακα, αλλά σε δραχμές.

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (ΜΟΠ) ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 1986-1993

Το ΜΟΠ Νήσων Αιγαίου θεσπίστηκε κατ' εφαρμογή του κανονισμού ΕΟΚ 2088/85, ο οποίος προέβλεπε την εφαρμογή Ολοκληρωμένων Μεσογειακών Προγραμμάτων για ορισμένες περιφέρειες της Κοινότητας και συγκεκριμένα τις μεσογειακές περιφέρειες οι οποίες βρίσκονταν σε τρεις χώρες των τότε δέκα κρατών μελών : Ελλάδα, Ιταλία και Γαλλία και των οποίων η ανάπτυξη διέτρεχε σημαντικό κίνδυνο με την ένταξη (το 1985) της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Ο κανονισμός είχε ιδιαίτερη ισχύ για τον Ελληνικό νησιώτικο χώρο του Αιγαίου, εξαιτίας των έντονων προβλημάτων που παρουσιάζει, αλλά και γενικότερα για την Ελλάδα.

Η εφαρμογή του ΜΟΠ Νήσων Αιγαίου αναφέρεται στην προγραμματική περιφέρεια που περιλαμβάνει τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τις Κυκλάδες.

Οι στόχοι του ΜΟΠ Νήσων Αιγαίου διαμορφώθηκαν στα πλαίσια των γενικότερων επιδιώξεων για την συγκεκριμένη περιοχή που είναι οι εξής :

- I. Η άρση της απομόνωσης των νησιών με εφαρμογή των κατάλληλων προγραμμάτων στις μεταφορές και τις επικοινωνίες
- II. Την ικανοποίηση των αναγκών σε βασικούς τομείς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, χωρίς την εξάρτηση από το κέντρο
- III. Την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των παραγωγικών τομέων ανάλογα με τη σημασία κάθε κλάδου στην περιοχή και τα προβλήματα που δημιουργούσε η διεύρυνση. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην αγροτική δραστηριότητα, την ισόρροπη κατανομή των δραστηριοτήτων, την ανάπτυξη της εξειδίκευσης στον τουριστικό κλάδο και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Αναλυτικότερα οι στόχοι του ΜΟΠ Νήσων Αιγαίου είναι οι εξής :

- 1) Η στήριξη και η ενίσχυση των δραστηριοτήτων του πρωτογενή και του τουριστικού τομέα παράλληλα, σε περιοχές με σημαντικές δυνατότητες σ' αυτούς τους τομείς
- 2) Περαιτέρω αξιοποίηση των δυνατοτήτων των περιοχών που είναι τουριστικά αναπτυγμένες, με την βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και της υποδομής και αποκέντρωση του τουριστικού ρεύματος στις πλησιέστερες περιοχές
- 3) Άρση της απομόνωσης του νησιώτικού συμπλέγματος με την ενίσχυση των προγραμμάτων στις μεταφορές και τις επικοινωνίες σε ενδοπεριφερειακό και διαπεριφερειακό επίπεδο
- 4) Αύξηση του βαθμού επιτόπιας εξυπηρέτησης σε βασικές υπηρεσίες και υποδομές.

Το πρόγραμμα διαρθρώνεται στα 5 επιμέρους υποπρογράμματα :

Υποπρόγραμμα 1	Άρση της απομόνωσης των νησιών
Υποπρόγραμμα 2	Έλεγχος της τουριστικής συγκέντρωσης
Υποπρόγραμμα 3	Προώθηση περιοχών με τουριστική συγκέντρωση
Υποπρόγραμμα 4	Πρωτογενής τομέας
Υποπρόγραμμα 5	Εφαρμογή

Το ΜΟΠ Νήσων Αιγαίου, όσον αφορά τις εργασίες ολοκληρώθηκε στις 31/12/1993, ενώ ως προς το οικονομικό σκέλος ολοκληρώθηκε κατά το 1994.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (ΠΕΠ) ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1989-1993

Το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 1989-1993 εγκρίθηκε από την Επιτροπή στις 20/8/1990 με βάση την απόφαση C (90) 1687/1 και σήμερα έχει ολοκληρωθεί τόσο ως προς το φυσικό, όσο και ως προς το οικονομικό αντικείμενο.

Το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ανάπτυξη της περιφέρειας, λαμβάνοντας υπόψη τις προτεραιότητες που καθορίστηκαν στα πλαίσια του ΚΠΣ 1989-1993. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι :

- 1) Άρση ή άμβλυνση της απομόνωσης
- 2) Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων της περιφέρειας
- 3) Αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας
- 4) Ανάπτυξη του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού
- 5) Προστασία του περιβάλλοντος
- 6) Ενίσχυση των διοικητικών δομών για την παρακολούθηση και εφαρμογή του προγράμματος

Το πρόγραμμα και διαρθρώνεται στα 5 ακόλουθα υποπρογράμματα :

Υποπρόγραμμα 1	ΕΤΠΑ
Υποπρόγραμμα 2	ΕΚΤ
Υποπρόγραμμα 3	ΕΓΤΠΕ
Υποπρόγραμμα 4	ΕΑΠΤΑ
Υποπρόγραμμα 5	ΕΦΑΡΜΟΓΗ

ΠΟΛΥΤΑΜΕΙΑΚΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ» (ΑΞΟΝΑΣ 4) 1990-1993

Το πρόγραμμα εγκρίθηκε από την Επιτροπή στις 30/7/92 στα πλαίσια του άξονα 4 του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για την Ελλάδα (Ισόρροπη Ανάπτυξη του Τουρισμού) και ολοκληρώθηκε στις 31/12/95.

Η εφαρμογή του προγράμματος αποσκοπούσε στην πραγματοποίηση των ακόλουθων στόχων :

- 1) Αποθάρρυνση της περαιτέρω υπερβολικής συγκέντρωσης τουριστικών μονάδων σε κορεσμένες περιοχές και προώθηση της ανάπτυξης σε περιοχές που έχουν ελάχιστα αξιοποιήσει τις τουριστικές τους δυνατότητες

- 2) Ενθάρρυνση της δημιουργίας μεγάλων μονάδων υψηλής κατηγορίας και αποθάρρυνση αντίστοιχα της δημιουργίας μικρών μονάδων χαμηλής κατηγορίας
- 3) Ενθάρρυνση της κατασκευής βασικών τουριστικών εγκαταστάσεων (μαρίνες, εγκαταστάσεις χειμερινού τουρισμού, συνεδριακά κέντρα κ.α.)
- 4) Ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού (χειμερινός τουρισμός, αγροτουρισμός κ.α.)
- 5) Αναβάθμιση του επιπέδου των παρεχόμενων υπηρεσιών όλων των τουριστικών επιχειρήσεων
- 6) Αύξηση της παραγωγικότητας και διεθνούς ανταγωνιστικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων
- 7) Προστασία του περιβάλλοντος των τουριστικών περιοχών

Το πρόγραμμα αποτελείται από δύο υποπρογράμματα :

Υποπρόγραμμα 1 (ΕΤΠΑ)	«Παροχή ενισχύσεων προς τις τουριστικές επιχειρήσεις και προώθηση του τουρισμού»
Υποπρόγραμμα 2 (ΕΚΤ)	«Επαγγελματική κατάρτιση»

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΝΗΣΩΝ ΑΙΓΑΙΟΥ 1992-1994

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζοντας τη σοβαρότητα των ιδιαίτερων προβλημάτων των νησιών του Αιγαίου και επιθυμώντας να συμβάλει στην αντιμετώπισή τους, προχώρησε στη σύνταξη της Έκθεσης COM (92) 569 Final, η οποία άνοιξε το δρόμο σε μια κοινοτική στρατηγική λήψης μέτρων θεσμικού και διαρθρωτικού χαρακτήρα για τα νησιά.

Όσον αφορά τις παρεμβάσεις διαρθρωτικού χαρακτήρα, η Επιτροπή με την απόφαση Ε (93) 3872 στις 21/12/93, ενέκρινε την κοινοτική συνδρομή για την υλοποίηση σειράς έργων στα νησιά του Αιγαίου, διαρθρωμένων σε δράσεις, που συνιστούν το Πρόγραμμα Ειδικών Μέτρων Νήσων Αιγαίου.

Ο στόχος του προγράμματος αυτού, ήταν η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των νησιών μέσα από παρεμβάσεις που στόχευαν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ενέργειας των νησιών, τον εκσυγχρονισμό της βιοτεχνίας παραδοσιακών γεωργικών προϊόντων, των αλιευτικών υποδομών, την προστασία και τη βελτίωση του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος, την παροχή υπηρεσιών στον τουριστικό τομέα καθώς και κοινωνικών υπηρεσιών και των μεταφορών.

Οι δράσεις του προγράμματος αφορούσαν τους τομείς της γεωργίας, της βιοτεχνίας, της ενέργειας και του περιβάλλοντος. Επιπλέον, το πρόγραμμα περιελάμβανε την παροχή τεχνικής βοήθειας η οποία δεν αποτέλεσε ειδική δράση, αλλά στηρίχθηκε οικονομικά από τους πόρους της βιοτεχνίας και της ενέργειας.

Το πρόγραμμα σήμερα έχει ολοκληρωθεί ως προς το φυσικό και ως προς το οικονομικό του αντικείμενο.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER I

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I θεσπίστηκε από την Επιτροπή το 1991 και σήμερα έχει ολοκληρωθεί. Ο βασικός της στόχος ήταν η προώθηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης μέσα από μέτρα που αφορούσαν τη δραστηριοποίηση της αγροτικής ανάπτυξης, την επαγγελματική κατάρτιση και τις ενισχύσεις στην απασχόληση, τον αγροτικό τουρισμό, τις μικρές επιχειρήσεις, τη βιοτεχνία και σχετικές υπηρεσίες, την επιτόπου αξιοποίηση και εμπορία των τοπικών αγροτικών προϊόντων και τον εξοπλισμό και τη δικτύωση των Ομάδων Τοπικής Δράσης.

Σε ότι αφορά την εφαρμογή της ΚΠ LEADER I στο νομό Λέσβου, ο στρατηγικός στόχος της ήταν η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Λέσβου και η αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων της. Οι επιμέρους στόχοι-άξονες δράσης της Πρωτοβουλίας ήταν :

- 1) Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου
- 2) Η στροφή προς τον ειδικό τουρισμό
- 3) Η ενίσχυση και προώθηση της ντόπιας παραγωγής
- 4) Η αξιοποίηση των αξιόλογων κτιρίων της περιοχής
- 5) Η πολιτιστική ανάπτυξη και τέλος
- 6) Η προβολή των δραστηριοτήτων της περιοχής

Η διάρθρωση της Πρωτοβουλίας συνίσταται στα ακόλουθα 7 μέτρα :

Μέτρο 1	Τεχνική στήριξη στην αγροτική ανάπτυξη
Μέτρο 2	Επαγγελματική κατάρτιση
Μέτρο 3	Αγροτουρισμός
Μέτρο 4	MME - Λαϊκή Τέχνη
Μέτρο 5	Αξιοποίηση - Εμπορία τοπικών αγροτικών προϊόντων
Μέτρο 6	Άλλα μέτρα - Πολιτιστική Ανάπτυξη
Μέτρο 7	Σύσταση και λειτουργία Ομάδας Τοπικής Δράσης - Δίκτυο Τηλεματικής

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ENVIREG I

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία ENVIREG, εγκρίθηκε στις 26/9/91 από την Επιτροπή και οι βασικοί της στόχοι ήταν :

- 1) Η αποτελεσματικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων στις περιφέρειες για οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα μέσω της ανάπτυξης ή της βελτίωσης των απαραίτητων για την προστασία του περιβάλλοντος συνθηκών καθώς και με την προώθηση κινήτρων για καθαρές τεχνολογίες
- 2) Η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων και η δημιουργία ενός ευνοϊκού για βιομηχανικές δραστηριότητες και υπηρεσίες περιβάλλοντος

Η δομή της Πρωτοβουλίας ανά υποπρόγραμμα παρουσιάζεται ως εξής :

Υποπρόγραμμα 1	ΕΤΠΑ
Υποπρόγραμμα 2	ΕΓΤΠΕ-Π
Υποπρόγραμμα 3	ΕΚΤ

Η Πρωτοβουλία σήμερα έχει ολοκληρωθεί τόσο ως προς το φυσικό όσο και ως προς το οικονομικό σκέλος.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (ΠΕΠ) ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1994-1999

Το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 1994-1999 εγκρίθηκε από την Επιτροπή στις 29/7/94 με την απόφαση C (94) 1832/8.

Στόχος του προγράμματος είναι η αντιμετώπιση των ιδιαίτερων κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου καθώς και των εμποδίων ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα θέτει του ακόλουθους στόχους - άξονες παρέμβασης :

- 1) Ανάπτυξη του τουρισμού με έργα και ενέργειες για την στήριξη κυρίως των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- 2) Αξιοποίηση και διάσωση της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς με έργα και ενέργειες διατήρησης, συντήρησης, αξιοποίησης και προβολής μνημείων, παραδοσιακών οικισμών και κτιρίων.
- 3) Βελτίωση και προστασία του περιβάλλοντος με εγκαταστάσεις επεξεργασίας υγρών και στερεών αποβλήτων, ρυθμίσεις χρήσεων γης, ενέργειες προστασίας του αγροτικού, χερσαίου, παράκτιου και θαλάσσιου χώρου.
- 4) Αξιοποίηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας, όπως του ρόλου της σαν πύλης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ύπαρξης άφθονων ήπιων μορφών ενέργειας.
- 5) Στήριξη επιλεγμένων παραγωγικών κλάδων του δευτερογενή και κυρίως του πρωτογενή τομέα, με έργα και ενέργειες που αποσκοπούν στην προστασία των παραδοσιακών καλλιεργειών, στην έρευνα εφαρμογής τους σε νέες μορφές κατανάλωσης, στη βελτίωση των μεθόδων παραγωγής, τυποποίησης, προβολής και εμπορίας.
- 6) Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, με έμφαση σε ενέργειες βελτίωσης των βασικών κοινωνικών υποδομών και των υποδομών εκπαίδευσης.
- 7) Αξιοποίηση του διασυνοριακού ρόλου, με ενέργειες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και τη δημιουργία εγκαταστάσεων και υπηρεσιών διαμετακομιστικού εμπορίου.
- 8) Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Τα πιο πάνω αποτελούν τους κύριους άξονες αναπτυξιακής στρατηγικής της περιφέρειας και καλύπτουν όλο το φάσμα των δυνατοτήτων και προοπτικών που της παρέχονται στα πλαίσια του ΠΕΠ, ενώ απαντούν στους κύριους στόχους που υιοθέτησε η περιφέρεια στα πλαίσια του Β' ΚΠΣ :

- 1) Την ενδυνάμωση της οικονομίας (Άξονες 1,2,4,5,7)
- 2) Την αναβάθμιση και βελτίωση του επιπέδου ζωής (Άξονες 3 και 6)
- 3) Την βέλτιστη αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού (όλοι οι άξονες)

Το πρόγραμμα διαρθρώνεται σε 8 επιμέρους υποπρογράμματα, που είναι τα ακόλουθα:

Υποπρόγραμμα 1	Ειδικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Τουριστικής Ανάπτυξης
Υποπρόγραμμα 2	Αγροτική Ανάπτυξη
Υποπρόγραμμα 3	Στήριξη επιλεγμένων παραγωγικών τομέων και πλεονεκτημάτων
Υποπρόγραμμα 4	Ανθρώπινοι πόροι
Υποπρόγραμμα 5	Βελτίωση της ποιότητας ζωής και περιβάλλον
Υποπρόγραμμα 6	ΕΑΠΤΑ
Υποπρόγραμμα 7	Συμπλήρωση λειτουργικών χαρακτηριστικών έργων ΠΕΠ 1989-1993
Υποπρόγραμμα 8	ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Το πρόγραμμα βρίσκεται σε εξέλιξη τόσο ως προς το φυσικό όσο και ως προς το οικονομικό του σκέλος.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ INTERREG II 1994-1999

Κατά τη συνεδρίαση στις 15/6/94, η Επιτροπή αποφάσισε να θεσπίσει κοινοτική πρωτοβουλία διασυνοριακής συνεργασίας και επιλεγμένα δίκτυα ενέργειας (Interreg II) δυνάμει του άρθρου 11 του κανονισμού (ΕΟΚ) 4253/88 και του άρθρου 3, § 2 του κανονισμού (ΕΟΚ) 2083/93.

Η πρωτοβουλία σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη και έχει τους ακόλουθους στόχους :

- Παροχή συνδρομής, τόσο σε εσωτερικές όσο και εξωτερικές παραμεθόριες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων ανάπτυξης που οφείλονται στη σχετική απομόνωσή τους στο πλαίσιο των εθνικών οικονομιών και του συνόλου της ΕΕ, προς όφελος του τοπικού πληθυσμού και κατά τρόπο ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος,
- Προώθηση της δημιουργίας και ανάπτυξης δικτύων συνεργασίας διαμέσου των εσωτερικών συνόρων και ενδεχομένως σύνδεση αυτών των δικτύων με ευρύτερα κοινοτικά δίκτυα στα πλαίσια της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς του 1992,
- Στήριξη και προσαρμογή των εξωτερικών παραμεθόριων περιοχών στο νέο τους ρόλο ως παραμεθόριων περιοχών μιας ενιαίας ολοκληρωμένης αγοράς,
- Ανταπόκριση σε νέες ευκαιρίες συνεργασίας με τρίτες χώρες στις εξωτερικές παραμεθόριες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

- Συμπλήρωση επιλεγμένων δικτύων ενέργειας (τα οποία έχουν ήδη οριστεί στην πρωτοβουλία «Regen» 1989-1993) και σύνδεσή τους με τα ευρύτερα-Ευρωπαϊκά Δίκτυα.

Η πρωτοβουλία αυτή διακρίνεται σε δύο διαφορετικούς τομείς :

- Τη διασυνοριακή συνεργασία και
- Τη συμπλήρωση των ενεργειακών δικτύων

Στην Ελλάδα, η οποία εντάσσεται εξ ολοκλήρου στο στόχο 1 των Διαρθρωτικών Ταμείων, οι επιλέξιμες περιοχές (νομοί) στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας INTERREG II είναι οι εξής : Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας, Χανίων, Ρεθύμνου, Λασιθίου, Χίου, Λέσβου, Σάμου, Δωδεκανήσων, Κεφαλλονιάς, Κέρκυρας, Λευκάδας, Ζακύνθου, Θεσπρωτίας, Πρέβεζας, Πέλλας, Κιλκίς, Θεσσαλονίκης, Σερρών, Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης.

TAMEIO ΣΥΝΟΧΗΣ 1994-1999

Η δημιουργία και η λειτουργία του Ταμείου Συνοχής συνάντησε πολλές δυσκολίες. Η σημαντικότερη αφορούσε τις καθυστερήσεις στην επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχ. Η δημιουργία του Ταμείου Συνοχής δεν κατέστη δυνατή πριν τις 32/12/93, όπως προέβλεπε το άρθρο 130Δ της Συνθήκης.

Ωστόσο, οι αποφάσεις των αρχηγών κρατών στη σύνοδο κορυφής του Εδιμβούργου, το Δεκέμβριο του 1992 και η απόφασή τους να επισπεύσουν την εφαρμογή της Συνθήκης του Μάαστριχ, προβλέποντας τη δημιουργία ενός χρηματοδοτικού μέσου συνοχής, επέτρεψε να μειωθούν οι συνέπειες της καθυστέρησης. Η ενεργός συνεργασία των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών, οδήγησε στην δημιουργία του χρηματοδοτικού μέσου συνοχής την 1^η Απριλίου του 1993.

Ο κανονισμός που ιδρύει το Ταμείο Συνοχής εκδόθηκε στις 16/5/94 και τέθηκε σε ισχύ στις 26/5/94, αντικαθιστώντας τον κανονισμό για το χρηματοδοτικό μέσο συνοχής. Σήμερα τα έργα του Ταμείου Συνοχής βρίσκονται σε εξέλιξη.

Όσον αφορά τις επιλέξιμες χώρες, η Συνθήκη του Μάαστριχ προβλέπει ότι οι χρηματοδοτικές συνεισφορές του Ταμείου Συνοχής θα χορηγούνται σε κράτη μέλη των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι χαμηλότερο από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου και τα οποία διαθέτουν πρόγραμμα σύγκλισης.

Ο κανονισμός για την ίδρυση του Ταμείου Συνοχής ορίζει, ότι μέχρι το τέλος του 1999, τα μόνα δικαιούχα κράτη μέλη είναι όσα ανταποκρίνονται στο παραπάνω κριτήριο (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία). Επίσης, ο κανονισμός προβλέπει ότι μετά από ενδιάμεση επανεξέταση το 1996, το κράτος μέλος που θα υπερβαίνει το όριο του 90% χάνει το δικαίωμα να επωφελείται από αυτό το ταμείο.

Εκτός από τον παραπάνω περιορισμό, η συνεισφορά του Ταμείου συνοχής συνδέεται και με μακροοικονομικές προϋποθέσεις. Όπως προβλέπει η Συνθήκη του Μάαστριχ, τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη οφείλουν να εφαρμόσουν προγράμματα που αποσκοπούν στην εκπλήρωση των όρων της οικονομικής σύγκλισης που

προβλέπεται στο άρθρο 104Γ της Συνθήκης και την αποφυγή του υπερβολικού δημόσιου ελλείμματος. Σε περίπτωση που το Συμβούλιο διαπιστώσει δημόσιο έλλειμμα σε ένα κράτος μέλος, κανένα νέο έργο ή σε περίπτωση σημαντικών έργων με πολλά στάδια, κανένα στάδιο έργου δεν χρηματοδοτείται από το Ταμείο.

Όσον αφορά τις επιλέξιμες ενέργειες, το Ταμείο Συνοχής χρηματοδοτεί δύο είδη έργων:

- Περιβαλλοντικά έργα που συμβάλλουν στην κοινοτική πολιτική και ιδιαίτερα στις προτεραιότητες του 5^{ου} Προγράμματος πολιτικής για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη.
- Έργα κοινού ενδιαφέροντος στον τομέα των μεταφορικών υποδομών, τα οποία εντάσσονται στην υλοποίηση των διευρωπαϊκών δικτύων προτεραιότητας που έχουν προσδιοριστεί από την Κοινότητα.

Επίσης, το Ταμείο Συνοχής μπορεί να χρηματοδοτεί μελέτες και μέτρα τεχνικής στήριξης που συνδέονται με τα παραπάνω έργα (προπαρασκευαστικές μελέτες, αναγκαίες προσαρμογές στην εκτέλεση των έργων κ. λ.π.).

Το ύψος της συγχρηματοδότησης της Κοινότητας στα πλαίσια του Ταμείου Συνοχής κυμαίνεται μεταξύ 80 και 85%. Για τις μελέτες και τα μέτρα τεχνικής βοήθειας, η συγχρηματοδότηση του Ταμείου Συνοχής μπορεί να ανέλθει μέχρι και 100%, ωστόσο, δεν μπορεί να υπερβεί το 0,5% των συνολικών του κονδυλίων.

Επίσης, καμία δαπάνη δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί ταυτόχρονα από το Ταμείο Συνοχής και από ένα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Τα έργα που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής μπορούν να λάβουν συνδρομή από άλλα κοινοτικά μέσα, όπως το χρηματοδοτικό μέσο για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ή το πρόγραμμα LIFE για το περιβάλλον.

3. ΟΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η διαδικασία αποτίμησης των επιπτώσεων των συγκεκριμένων προγραμμάτων στο χώρο της περιφέρειας ολοκληρώνεται σε τέσσερα στάδια.

Στο πρώτο, παρουσιάζονται οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων προγραμμάτων στην αναπτυξιακή διαδικασία, όπου ο χώρος αντιμετωπίζεται με βάση την περιφερειακή του διάσταση. Στην περίπτωση αυτή, η αξιολόγηση βασίζεται σε ορισμένα οικονομικά μεγέθη τα οποία περιγράφουν την οικονομική κατάσταση της περιφέρειας.

Στο δεύτερο και τρίτο στάδιο αναλύονται οι επιπτώσεις των κοινοτικών προγραμμάτων στο χώρο και το περιβάλλον αντίστοιχα. Σ' αυτή την προσέγγιση, ο χώρος της περιφέρειας εκλαμβάνεται στην γεωγραφική-χωροταξική του διάσταση, ενώ στα συνολικά συμπεράσματα, που αποτελούν το τελικό στάδιο, επιχειρείται η συνθετική παρουσίαση των επιπτώσεων που παρουσιάστηκαν στα τρία επίπεδα (την ανάπτυξη, τη χωροταξία και το περιβάλλον).

3.1 Αναπτυξιακοί δείκτες

Στα πλαίσια της αξιολόγησης των αναπτυξιακών επιπτώσεων της περιφέρειας, μπορεί να προσδιοριστεί ένας μεγάλος αριθμός αναπτυξιακών δεικτών βάση των οποίων μπορούν να αξιολογηθούν οι επιπτώσεις των παρεμβάσεων που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι προς επιλογή δείκτες δεν θα πρέπει να εκφράζουν απλώς την αύξηση οικονομικών μεγεθών, αλλά θα πρέπει να περιέχουν και ποιοτικούς όρους, ικανούς να δημιουργήσουν τις συνθήκες για ενδογενή ανάπτυξη και βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων, χωρίς την ανάγκη για έντονες εξωγενείς παρεμβάσεις.

Σε γενικές γραμμές, οι παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται στην περιφέρεια θα πρέπει να συνδυάζουν τους δείκτες αυτούς και να τους ικανοποιούν σε βαθμό, που να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη σφαιρική και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιφέρειας.

Με βάση τα παραπάνω, οι δείκτες βάση των οποίων μπορεί να γίνει η εκτίμηση των κοινοτικών παρεμβάσεων που πραγματοποιήθηκαν στην περιφέρεια είναι οι ακόλουθοι:

Σύγκλιση των δεικτών σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο

Η διεθνοποίηση της οικονομίας, ο έντονος ανταγωνισμός (κοινωνικός και οικονομικός) μεταξύ των χωρών, αλλά και των μικρότερων περιοχών, απαιτούν σύγκλιση των οικονομιών, αλλά και των κοινωνικών δεικτών (ποιότητα ζωής), τόσο μεταξύ των κρατών όσο και των περιφερειών ενός κράτους, αλλά και των διαφόρων χωρών. Επομένως, για την ανάπτυξη μιας περιοχής δεν αρκεί μόνο η βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών της δεικτών, αλλά και η σύγκλιση των δεικτών αυτών σε επίπεδο χώρας.

Η επίτευξη του στόχου αυτού έχει ιδιαίτερη σημασία για την περιφέρεια, η οποία παρουσιάζει σημαντική απόκλιση από το εθνικό επίπεδο και πολύ περισσότερο από το επίπεδο της ΕΕ.

Περιορισμός / συγκράτηση της ανεργίας

Όπως διαπιστώθηκε από την ανάλυση των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών της περιφέρειας, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματά της είναι η σημαντική αύξηση της ανεργίας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1981-1991, χωρίς ωστόσο να σημειώνεται ιδιαίτερη βελτίωση τα τελευταία χρόνια (1991-1994), παραμένοντας στο ίδιο επίπεδο με αυτό της χώρας. Κατά συνέπεια, η συγκράτηση της ανεργίας και η ανατροπή της τάσης που έχει δημιουργηθεί στην περιφέρεια για αύξηση της ανεργίας, αποτελούν έναν από τους βασικότερους αναπτυξιακούς στόχους και επομένως, ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια αξιολόγησης των κοινοτικών παρεμβάσεων.

Βελτίωση των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού

Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες ανάπτυξης μιας περιφέρειας είναι το ανθρώπινο δυναμικό της, η αξιοποίησή του και η ανάπτυξη και βελτίωση των δεξιοτήτων του, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των νέων τεχνολογιών και των συνθηκών της αγοράς εργασίας, αν λάβουμε υπόψη και την ελεύθερη διακίνηση της εργασίας. Για την περιφέρεια Βορείου Αιγαίου η βελτίωση των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού είναι ιδιαίτερα σημαντική, εφόσον μέχρι πρόσφατα η παραγωγική της βάση χαρακτηριζόταν από το παραδοσιακό πρότυπο, ενώ σε ορισμένες περιοχές της συνεχίζει σε μεγάλο βαθμό να στηρίζεται σ' αυτό.

Η σημασία αυτού του παράγοντα έγκειται επίσης στο γεγονός, ότι με τη βελτίωση των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού, επιτυγχάνεται παράλληλα και όπως ο περιορισμός της ανεργίας, η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων, ο εκσυγχρονισμός του παραγωγικού προτύπου και κατά συνέπεια ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ και η σύγκλιση των δεικτών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων

Η προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τον εκσυγχρονισμό και την αύξηση της παραγωγικής βάσης της περιφέρειας και τη δημιουργία παραγωγικών επενδύσεων και αποτελεί έναν από τους στόχους των βασικών υποδομών. Επίσης η δημιουργία τέτοιων επενδύσεων οδηγεί στην αύξηση του ΑΕΠ, τη σύγκλιση των δεικτών της περιφέρειας σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο και τη μείωση της ανεργίας. Φαίνεται επομένως, ότι το στοιχείο αυτό συμβάλει στην ανάπτυξη πολλών άλλων αναπτυξιακών χαρακτηριστικών για της περιφέρειας, η οποία δεν έχει μέχρι τώρα παρουσιάσει σημαντικά αποτελέσματα στην προσέλκυση και τη δημιουργία ιδιωτικών επενδύσεων.

Εκσυγχρονισμός του παραγωγικού προτύπου

Το ουσιαστικότερο στοιχείο της αναπτυξιακής διαδικασίας είναι ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής δομής της περιφέρειας. Μέσω του εκσυγχρονισμού, βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και υπηρεσιών όσον αφορά την ποιότητα, το κόστος και τον τρόπο προώθησής τους, αυξάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας

και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων, ενώ παράλληλα αυξάνονται οι οικονομικοί δείκτες της περιφέρειας.

Στην περίπτωση του Βόρειου Αιγαίου, αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τον εκσυγχρονισμό των αγροτικών και μεταποιητικών δραστηριοτήτων, με την ανάπτυξη καλλιεργειών υψηλής ποιότητας, με τη χρησιμοποίηση νέων τεχνολογιών και την παράλληλη ανάπτυξη σύγχρονων μεθόδων προώθησης πρωτογενών και μεταποιημένων προϊόντων. Μία δεύτερη κατεύθυνση, παράλληλη με την πρώτη αναφέρεται στη στροφή προς τον τομέα των υπηρεσιών και ιδιαίτερα του τουρισμού.

Η σημασία του παράγοντα αυτού ενισχύεται από το γεγονός, ότι συμβάλει έμμεσα αλλά σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και στη σύγκλιση των δεικτών σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

3.2 Οι επιπτώσεις στο αναπτυξιακό πρότυπο και στην οικονομία

Πριν γίνει οποιαδήποτε αναφορά στις επιπτώσεις των κοινοτικών προγραμμάτων και παρεμβάσεων στο αναπτυξιακό πρότυπο της περιφέρειας θα πρέπει να τονιστούν ορισμένα σημεία τα οποία ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στην πραγματικότητα :

Πρώτον, τα συγχρηματοδοτούμενα από την ΕΕ προγράμματα υποκατέστησαν σε μεγάλο βαθμό τα έργα και τις αναπτυξιακές παρεμβάσεις οι οποίες χρηματοδοτούνταν από καθαρά εθνικούς πόρους.

Τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα συμμορφώνονται σε ικανοποιητικό βαθμό με τις εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές, οι οποίες διασφαλίζονται στα πλαίσια της εταιρικής σχέσης.

Η ανάπτυξη της περιοχής στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις ιδιωτικές επενδύσεις, οι οποίες δεν ενισχύονται άμεσα από τα κοινοτικά προγράμματα αλλά έμμεσα, καθώς οι επενδύσεις αυτές εξαρτώνται από το οικονομικό περιβάλλον της περιοχής, στη διαμόρφωση του οποίου συμβάλει σημαντικά η εφαρμογή των προγραμμάτων της ΕΕ.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εκτίμηση των επιπτώσεων στο αναπτυξιακό πρότυπο και στην οικονομία της περιφέρειας, γίνεται με βάση το βαθμό στον οποίο επηρεάζουν τα κοινωνικο-οικονομικά της χαρακτηριστικά της / δείκτες και τα οποία συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τους αναπτυξιακούς στόχους που έχουν τεθεί :

Σύγκριση του Κατά κεφαλήν ΑΕΠ και του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο της περιφέρειας και της χώρας

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ βελτιώθηκε ελάχιστα κατά την περίοδο 1981-1994, τόσο στο σύνολο της περιφέρειας όσο και σε επίπεδο νομού, παραμένοντας ωστόσο σημαντικά χαμηλότερο από το αντίστοιχο της χώρας, αποκλίνοντας συνεχώς, γεγονός που δείχνει ότι οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ στην περιφέρεια είναι πολύ μικρότεροι από εκείνους της χώρας, με δεδομένη και τη μικρότερη πληθυσμιακή αύξηση στην περιφέρεια από ότι στη χώρα.

Συγκεκριμένα για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και ΑΕΠ κατά απασχολούμενο, η περιφέρεια κατά την περίοδο που δεν πραγματοποιούνταν προγράμματα που

συγχρηματοδοτούνταν από την ΕΕ, είχε μεγάλες αποκλείσεις στους δύο αυτούς δείκτες από τους αντίστοιχους της χώρας.

Όπως διαπιστώνεται από τον πίνακα 7, το μέσο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά την περίοδο 1981-1986 αντιστοιχούσε περίπου στο 73% του αντίστοιχου της χώρας. Ωστόσο, παρά τη βελτίωση που σημειώθηκε στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας κατά την υλοποίηση των κοινοτικών προγραμμάτων, ο δείκτης φαίνεται ότι αποκλίνει περισσότερο από τον αντίστοιχο της χώρας, εφόσον κατά την περίοδο 1987-1990 αντιστοιχούσε στο 69,5 της χώρας και την περίοδο 1991-1994 στο 69.

Ανάλογα χαμηλότερο από το δείκτη της χώρας την περίοδο 1981-1986, ήταν το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των νομών της περιφέρειας. Συγκεκριμένα, με βάση το 100 για τη χώρα, ο αντίστοιχος δείκτης ήταν 79,6 για το νομό Λέσβου, 61,2 για το νομό Χίου και 71 για το νομό Σάμου, ενώ παρά τη βελτίωση που σημείωσαν οι νομοί της περιφέρειας και ιδιαίτερα οι δύο φτωχότεροι νομοί (Χίου, Σάμου), κατά την περίοδο 1991-1994 οι αντίστοιχοι δείκτες των νομών, έφθασε στο 73,2 για το νομό Λέσβου, 58,9 για το νομό Χίου, ενώ η συμμετοχή του μέσου ετήσιου κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το νομό Σάμου παραμένει σχεδόν ίδια με την αντίστοιχη της περιόδου 1981-1986 (71,4 έναντι 71).

Πίνακας 20. Μέσο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και των νομών της σε σχέση με το αντίστοιχο της χώρας (Εκατ. Δραχμές σε τιμές 1995)

ΠΕΡΙΟΔΟΙ	1981-1986		1987-1990		1991-1994	
	ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ	ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦ. ΑΕΠ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ	ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦ. ΑΕΠ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ	ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ	ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦ. ΑΕΠ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	1,20	79,6	1,15	70,1	1,23	73,2
Ν. ΧΙΟΥ	0,95	61,2	1,00	61,0	0,99	58,9
Ν. ΣΑΜΟΥ	1,11	71,0	1,26	76,8	1,28	71,4
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1,12	73,2	1,14	69,5	1,17	69,0
ΧΩΡΑ	1,53	100,0	1,64	100,0	1,68	100,0

Από την ανάλυση και την περιγραφή της εξέλιξης των παραπάνω στοιχείων που αναφέρονται στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας, φαίνεται ότι οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ της περιφέρειας για την περίοδο 1987-1994 ήταν πολύ χαμηλότεροι από τους αντίστοιχους της περιόδου 1981-1986, τόσο στο σύνολο της περιφέρειας όσο και στους νομούς της (στο νομό Χίου μάλιστα, σύμφωνα με τη μελέτη χωρικών επιπτώσεων στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, παρατηρούνται αρνητικοί ρυθμοί μεταβολής κατά την περίοδο 1987 - 1994, ενώ τον ταχύτερο ρυθμό θετικής μεταβολής κατά την περίοδο 1987-1994 παρουσιάζει ο νομός Λέσβου).

Όσον αφορά το ΑΕΠ κατά απασχολούμενο, με βάση τα στοιχεία της περιφέρειας που αναλύθηκαν παραπάνω, το κατ' απασχολούμενο ΑΕΠ της περιφέρειας και στους 3 νομούς της το 1981, ήταν πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο της χώρας (με βάση το 100 για τη χώρα ο αντίστοιχος δείκτης των νομών και του συνόλου της περιφέρειας κυμαινόταν από 75 ως 77). Κατά τα έτη 1991 και 1994 φαίνεται σημαντικά βελτιωμένος, ιδιαίτερα κατά το 1994, όπου έφτασε στο 101, 96 για το

νομό Λέσβου, στο 88,91 για το νομό Χίου, στο 88,6 για το νομό Σάμου και στο 95,43 για το σύνολο της περιφέρειας.

Πίνακας 21. ΑΕΠ ανά απασχολούμενο στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και στους νομούς της σε σχέση με το αντίστοιχο της χώρας

ΕΤΗ	ΑΕΠ ΑΝΑ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ			ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ		
	1981	1991	1994	1981	1991	1994
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	3,31	4,51	4,69	75,40	86,56	101,96
Ν. ΧΙΟΥ	3,41	4,11	4,09	77,68	78,89	88,91
Ν. ΣΑΜΟΥ	3,36	4,24	4,06	76,54	81,38	88,26
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	3,34	4,35	4,39	76,08	83,49	95,43
ΧΩΡΑ	4,39	5,21	4,6	100,00	100,00	100,00

Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο γεγονός, ότι το κατά απασχολούμενο ΑΕΠ στη χώρα το 1994, δεν αυξήθηκε σημαντικά σε σχέση με το έτος 1981, ενώ η αύξηση του δείκτη στην περιφέρεια οφείλεται στη σημαντική μείωση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, στον οποίο υπήρχε μεγάλη υποαπασχόληση. Αυτό φαίνεται και στον πίνακα 18, στον οποίο το κατά απασχολούμενο ΑΕΠ του δευτερογενούς τομέα μειώνεται, ενώ το αντίστοιχο του τριτογενούς τομέα μένει σχεδόν στάσιμο.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, συμπεραίνουμε, πως η υλοποίηση των κοινοτικών προγραμμάτων στην περιφέρεια, δεν συνέβαλε ουσιαστικά στη σύγκλιση των δεικτών της περιφέρειας με τους αντίστοιχους της χώρας και κατά συνέπεια, ούτε στους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο (1981-1986), κατά την οποία δεν υλοποιούνταν αντίστοιχα προγράμματα. Ωστόσο, δεν μπορεί να προβλεφτεί η εξέλιξη των δεικτών της περιφέρειας στην περίπτωση που τα προγράμματα αυτά δεν πραγματοποιούνταν.

Στη μικρή αυτή συμβολή των κοινοτικών προγραμμάτων στη σύγκλιση των δύο αυτών δεικτών σε εθνικό επίπεδο, τον κυριότερο ρόλο παίζουν οι «Βασικές αναπτυξιακές υποδομές» (οδικά έργα, λιμενικά, αερολιμένες, υποδομές αποχέτευσης και ενέργειας), τα έργα «Αγροτικής ανάπτυξης» (αρδευτικά, λιμνοδεξαμενές, αγροτική οδοποιία και κτιριακά έργα) και οι «Παραγωγικές επενδύσεις» (οι ενισχύσεις των παραγωγικών επενδύσεων στη μεταποίηση και τον τουρισμό). Αντίθετα, η συμμετοχή των soft ενεργειών (παροχή υπηρεσιών σε ΜΜΕ, κατάρτιση, ενισχύσεις στο γεωργικό εισόδημα και την παραγωγή, τεχνική βοήθεια) είναι συγκριτικά μικρότερη (Μελέτη χωρικών επιπτώσεων στην περιφέρεια Β. Αιγαίου).

Περιορισμός / συγκράτηση της ανεργίας / Βελτίωση των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού

Όπως έχει ήδη αναλυθεί στα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της περιφέρειας, η ανεργία στο Βόρειο Αιγαίο αυξάνεται σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό κατά την περίοδο 1981-1991 (από 2,5% σε 8,4%). Κατά την περίοδο 1991-1994, δεν παρουσιάζει σημαντική βελτίωση (πέφτει από 8,4% στο 8%) και επηρεάζει περισσότερο τις γυναίκες της περιφέρειας και σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 22. Ποσοστά ανεργίας ανά φύλο στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και στη χώρα

	1981		1991		1994	
	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΧΩΡΑ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΧΩΡΑ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΧΩΡΑ
ΑΝΔΡΕΣ	2,3%	3,8%	6,7%	6,3%	4,9%	6,5%
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3,4%	5,8%	13,6%	12,0%	16,0%	14,9%
ΣΥΝΟΛΟ	2,5%	4,4%	8,4%	8,1%	8,0%	9,6%

Πηγή : Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Το σημαντικότερο ρόλο στην συγκράτηση της ανεργίας παίζουν κυρίως οι βασικές υποδομές, τα έργα προστασίας του περιβάλλοντος (μονάδες βιολογικού καθαρισμού, υδρεύσεις - αποχετεύσεις, ΧΥΤΑ και διάθεσης απορριμμάτων κ.λ.π.) και οι ενισχύσεις στο γεωργικό τομέα (εισόδημα / παραγωγή).

Παράλληλα και άμεσα συνυφασμένη με τη συγκράτηση της ανεργίας είναι βελτίωση των δεξιοτήτων του παραγωγικού δυναμικού. Ωστόσο, παράλληλα με την αύξηση της ανεργίας, παρατηρείται και μείωση της απασχόλησης, με αιτίες τη διάρθρωση και την εξέλιξη της παραγωγικής δομής της περιφέρειας σε συνδυασμό με τις δεξιότητες του παραγωγικού δυναμικού.

Από τα παραπάνω στοιχεία, φαίνεται ότι η κατάσταση στην αγορά εργασίας της περιφέρειας επιδεινώνεται κατά τη διάρκεια των υλοποίησης των κοινοτικών έργων, έτσι ώστε να θεωρείται ότι δεν συμβάλουν θετικά ή έστω ότι δεν έχουν σοβαρές θετικές επιπτώσεις.

Εκσυγχρονισμός του παραγωγικού προτύπου

Ο εκσυγχρονισμός του παραγωγικού προτύπου μπορεί να εκφραστεί μέσα από την αναδιάρθρωση του παραγωγικών τομέων της οικονομίας, καθώς και μέσα από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, όπως εκφράζεται με το ΑΕΠ ανά απασχολούμενο.

Όπως διαπιστώνεται από τους πίνακες 23 και 24, η παραγωγική δομή της περιφέρειας παρουσιάζει έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης την περίοδο 1981-1994 και συγκεκριμένα κατευθύνεται προς τον τριτογενή τομέα, εφόσον αυτός παρουσιάζει αύξηση ως προς το ΑΕΠ, ενώ συρρικνώνονται σημαντικά οι δύο άλλοι τομείς και ιδιαίτερα ο δευτερογενής.

Συγκεκριμένα, στο σύνολο της περιφέρειας ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μεγαλύτερη μείωση απ' ότι ο πρωτογενής, κάτι το οποίο παρατηρείται και στο νομό Λέσβου, ο οποίος διατηρεί ακόμα έναν σημαντικό πρωτογενή τομέα, ο δευτερογενής έχει μειωθεί σημαντικά, ενώ ο τριτογενής παρουσιάζει ένα ποσοστό συμμετοχής στο μέσο ετήσιο ΑΕΠ ελάχιστα διαφορετικό από αυτό της χώρας.

Αντίθετα στο νομό Χίου ο ήδη περιορισμένος πρωτογενής τομέας (κατά την περίοδο 1981-1986) εξακολουθεί να μειώνεται, φτάνοντας την περίοδο 1991-1994 σε ένα πολύ μικρό ποσοστό συμμετοχής 9%, ο δευτερογενής τομέας μειώνεται συνεχώς, ενώ παράλληλα αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό ο ήδη διογκωμένος (από την περίοδο 1981-1986) τριτογενής.

Πίνακας 23. Ποσοστιαία μεταβολή του μέσου ετήσιου ΑΕΠ ανά τομέα στους νομούς της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, στο σύνολό της και στη χώρα

ΠΕΡΙΟΔΟΙ	(1981-1986) - (1987-1990)			(1987-1990) - (1991-1994)			(1981-1986) - (1987 - 1994)		
ΤΟΜΕΙΣ	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	-9,8%	-22,3%	8,2%	1,4%	-6,6%	8,5%	-9,2%	-24,8%	12,8%
Ν. ΧΙΟΥ	-21,5%	-5,8%	22,3%	-24,0%	-9,6%	3,6%	-31,0%	-10,3%	24,4%
Ν. ΣΑΜΟΥ	-4,6%	10,2%	26,0%	-15,6%	-7,2%	9,7%	-12,1%	-6,6%	34,1%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	-10,6%	-10,7%	15,5%	-4,9%	-7,6%	7,5%	-12,8%	-17,1%	19,8%
ΧΩΡΑ	0,3%	5,0%	16,4%	0,2%	-3,2%	10,8%	0,4%	3,4%	22,7%

Πίνακας 24. Διάθρωση του μέσου ετήσιου ανά τομέα ΑΕΠ στους νομούς της περιφέρειας, στο σύνολό της και στη χώρα

ΠΕΡΙΟΔΟΙ	1981-1986			1987-1990			1991-1994		
	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄	Α΄	Β΄	Γ΄
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	30%	21%	49%	28%	17%	55%	27%	15%	57%
Ν. ΧΙΟΥ	16%	26%	58%	12%	22%	66%	9%	21%	70%
Ν. ΣΑΜΟΥ	21%	26%	54%	17%	25%	58%	14%	23%	63%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	25%	23%	52%	22%	20%	58%	20%	18%	61%
ΧΩΡΑ	17%	30%	53%	16%	28%	56%	15%	26%	59%

Ο μόνος νομός που παρουσιάζει ομαλή εξέλιξη ως προς τη διάρθρωση των παραγωγικών του τομέων είναι ο νομός Σάμου, ο οποίος πλησιάζει-τά ποσοστά συμμετοχής της χώρας.

Η παραπάνω εξέλιξη προφανώς δεν μπορεί να θεωρηθεί εκσυγχρονισμός του παραγωγικού προτύπου, παρόλο που αυξάνεται ο τριτογενής τομέας εις βάρος του πρωτογενή, εφόσον παράλληλα μειώνεται ο δευτερογενής και σε ορισμένες περιπτώσεις σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ σε άλλους νομούς παραμένει διογκωμένος ο τριτογενής και τείνει να εξαφανιστεί ο πρωτογενής.

Ως προς το ΑΕΠ ανά απασχολούμενο, η παραγωγικότητα της εργασίας τόσο στο σύνολο της περιφέρειας όσο και στους νομούς της, φαίνεται να αυξάνεται σημαντικά κατά την περίοδο που υλοποιούνται τα προγράμματα, ενώ η σχέση του με το αντίστοιχο της χώρας βελτιώνεται σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό (πίνακας 21). Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η βελτίωση αυτή οφείλεται στη συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα, στον οποίο υπήρχε μεγάλη υποαπασχόληση και στην πολύ μικρή αύξηση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο της χώρας. Επιπλέον, σύμφωνα με τον πίνακα 18, η βελτίωση του ΑΕΠ ανά απασχολούμενο δεν αφορά τον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, αλλά τον πρωτογενή για τους λόγους που αναφέρθηκαν.

Από την ανάλυση των παραπάνω στοιχείων, τα κοινοτικά προγράμματα φαίνεται να συμβάλουν ελάχιστα στον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού προτύπου της περιφέρειας, ενώ σε ορισμένους νομούς και κυρίως στο νομό Χίου η κατάσταση δεν βελτιώνεται ή δεν σταθεροποιείται, ώστε μπορεί να θεωρηθεί ότι ο νομός οδηγείται στην αποδιάρθρωση της παραγωγικής του βάσης.

Ισορροπη ανάπτυξη

Εκτός από τους παραπάνω παράγοντες ανάπτυξης μιας περιοχής, ένας επίσης βασικός είναι οι ομαλοί ρυθμοί εξέλιξης των παραγωγικών της τομέων, ώστε να μην τείνει προς μονοδραστηριότητα, γεγονός που αυξάνει την εξάρτηση της οικονομίας της περιοχής από εξωγενείς παράγοντες και μειώνει τις δυνατότητες ενδογενούς ανάπτυξης.

Με βάση τα παραπάνω, οι βασικότεροι παράμετροι για την ισορροπη ανάπτυξη μιας περιφέρειας μπορούν να είναι α) η μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, μεταξύ των νομών, ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και β) οι μεγαλύτεροι ρυθμοί αύξησης των φτωχών παραγωγικών τομέων.

Στην πρώτη περίπτωση, δεδομένων των μέσων ετήσιων κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας κατά την περίοδο 1981-1986, στην οποία δεν υλοποιούνταν προγράμματα με κοινοτική συγχρηματοδότηση, παρατηρούνται έντονες διαφορές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των τριών νομών της περιφέρειας (πίνακας 12). Ο φτωχότερος νομός της περιφέρειας αυτή την περίοδο, είναι ο νομός Χίου, ακολουθεί ο νομός Σάμου και πλουσιότερος συγκριτικά νομός εμφανίζεται αυτός της Λέσβου.

Μετά την εφαρμογή των ΜΟΠ και κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Α' ΚΠΣ (1991-1994) ο ετήσιος μέσος όρος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξάνεται σε όλους τους νομούς της περιφέρειας. Παράλληλα, οι θέσεις των νομών κατά την περίοδο 1991-1994 διαφοροποιούνται από εκείνες της περιόδου 1981-1986, ενώ το μέσο ετήσιο

κατά κεφαλήν ΑΕΠ του κάθε νομού συγκλίνει με το αντίστοιχο της περιφέρειας και αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι οι δύο νομοί με το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης από τον πλουσιότερο συγκριτικά νομό Λέσβου (με το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης να εμφανίζεται στο νομό Σάμου, και το μικρότερο ποσοστό στο νομό Λέσβου)(μελέτη χωρικών επιπτώσεων στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου). Έτσι, κατά την περίοδο 1991-1994 ο νομός με το μεγαλύτερο μέσο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι ο νομός Σάμου, ακολουθεί ο νομός Λέσβου, ενώ παραμένει τρίτος στη σειρά ο νομός Χίου.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι ο νομός Χίου παρουσιάζει ελάχιστη βελτίωση σε απόλυτους αριθμούς και εξακολουθεί να παραμένει σε μεγάλη απόσταση τόσο από τους υπόλοιπους νομούς, όσο και από το σύνολο της περιφέρειας.

Πίνακας 25. Μέσο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, συνολικά και ανά νομό

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΝΟΜΟΙ	1981-1986	1987-1990	1991-1994
Ν. ΛΕΣΒΟΥ	1,20	1,15	1,23
Ν. ΧΙΟΥ	0,95	1,00	0,99
Ν. ΣΑΜΟΥ	1,11	1,26	1,28
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	1,12	1,14	1,17
ΧΩΡΑ	1,53	1,64	1,68

Πηγή : Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Μία άλλη μορφή ισόρροπης ανάπτυξης είναι η ταχύτερη ή η μεγαλύτερη αύξηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων των φτωχότερων τομέων της οικονομίας, δηλαδή των τομέων με τη μικρότερη συμμετοχή στο συνολικό ΑΕΠ της περιοχής.

Στην περίπτωση της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, κατά την περίοδο 1981-1986 κατά την οποία δεν υλοποιούνταν συγχρηματοδοτούμενα από την ΕΕ προγράμματα, ο φτωχότερος τομέας ήταν ο δευτερογενής με ποσοστό συμμετοχής 23% στο συνολικό ΑΕΠ της περιφέρειας (πίνακας 11). Σε επίπεδο νομού, για τους νομούς Χίου και Σάμου, ο φτωχότερος τομέας ήταν ο πρωτογενής με ποσοστά συμμετοχής στο συνολικό ΑΕΠ κάθε νομού 16% και 21% αντίστοιχα, ενώ στο νομό Λέσβου το μικρότερο ποσοστό συμμετοχής παρουσιάζει ο δευτερογενής (21%). Αντίθετα, ο ισχυρότερος τομέας είναι ο τριτογενής, τόσο σε επίπεδο νομού όσο και σε επίπεδο περιφέρειας.

Σύμφωνα με το πίνακα 10 όπου παρουσιάζεται η ποσοστιαία μεταβολή του μέσου ετήσιου ανά τομέα ΑΕΠ, φαίνεται ότι η οικονομική δραστηριότητα τόσο της περιφέρειας, όσο και των νομών της δεν ακολουθεί ομαλή εξέλιξη, εφόσον το ΑΕΠ των φτωχότερων τομέων της περιόδου 1981-1986 (πρωτογενής / δευτερογενής), μειώνεται κατά πολύ μεγαλύτερο ποσοστό κατά την περίοδο 1991-1994, ενώ ο τριτογενής όσο μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής έχει στο ΑΕΠ κάθε νομού, τόσο με μεγαλύτερο ποσοστό αυξάνεται αντίστοιχα.

Το φαινόμενο αυτό δείχνει ότι κατά τη διάρκεια εφαρμογής των κοινοτικών προγραμμάτων, δημιουργείται στην περιφέρεια μία τάση μονοδραστηριότητας, με μεγαλύτερη ένταση στο νομό Χίου. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και σε επίπεδο χώρας, αλλά σε μικρότερο βαθμό, ώστε να διατηρείται η ισορροπία μεταξύ των παραγωγικών δραστηριοτήτων των τριών τομέων της χώρας.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, διαπιστώνουμε ότι κατά τη διάρκεια εφαρμογής των συγχρηματοδοτούμενων από την ΕΕ προγραμμάτων στην περιφέρεια, δημιουργείται μία τάση ισόρροπης ανάπτυξης, δηλαδή μείωσης των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο είναι αποτέλεσμα είτε της μεγαλύτερης αύξησης του Ακαθάριστου Προϊόντος στους φτωχότερους νομούς της περιφέρειας (Χίου, Σάμου), είτε της μείωσης του πληθυσμού τους. Ωστόσο, στο νομό Χίου, η αύξηση είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση στο νομό Σάμου, με αποτέλεσμα να παραμένει ο νομός με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας.

Αντίθετα, όσον αφορά τη διάρθρωση της παραγωγικής δομής των νομών, τα κοινοτικά προγράμματα φαίνεται ότι δεν έχουν συμβάλει στην ισόρροπη ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων των νομών, αλλά και της περιφέρειας συνολικά.

3.3 Χωροταξικές επιπτώσεις

Με βάση τη σημερινή κατάσταση του χώρου της περιφέρειας, μπορεί να εντοπιστεί ένα σύνολο ποιοτικών στοιχείων του χώρου, όπου περιγράφονται οι βασικές τάσεις, οι διαφορετικές δυνατότητες και απαιτήσεις ανάπτυξης και οργάνωσής και οι οποίες θα μπορούσαν κατά συνέπεια να αποτελέσουν αντικείμενο ειδικών θεσμικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού.

Η απουσία, ωστόσο σαφών διατυπωμένων στόχων συνολικής χωροταξικής πολιτικής, οδηγεί στην διατύπωση επιμέρους στόχων χωροταξικής οργάνωσης σε επιλεγμένους τομείς, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της ανάλυσης, όπως ο περιορισμός της περιφερειακής και απόμακρης θέσης της περιφέρειας σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα και την ΕΕ, η διατήρηση του μεγέθους του πληθυσμού, η αύξηση και βελτίωση των εσωτερικών συνδέσεων σε επίπεδο περιφέρειας, νομών και νησιών, αλλά και των διαπεριφερειακών συνδέσεων, η βελτίωση της λειτουργικότητας του οικιστικού δικτύου και της υποδομής, η βελτίωση της παραγωγικής και τουριστικής υποδομής.

Γενικές παρατηρήσεις

Γενικότερα, στην περιφέρεια δεν έχει εντοπιστεί πρόγραμμα ή μεμονωμένο έργο που να μπορεί να θεωρηθεί ότι επιδεινώνει τα χαρακτηριστικά του χώρου σε βαθμό που να παρατηρούνται φαινόμενα αποδιάρθρωσης και αποδιοργάνωσής του. Περιορισμένες, τοπικής σημασίας, αρνητικές επιπτώσεις παρατηρούνται στο περιβάλλον. Τα περισσότερα έργα είναι αναμενόμενο να συμβάλουν θετικά σε ένα χώρο που, λόγω του κατακερματισμού του σε μία σειρά νησιών, παρουσιάζει εκ των πραγμάτων ελλείψεις σε κάθε τομέα.

Όσον αφορά το μέγεθος ή την ένταση με την οποία συμβάλει θετικά το κάθε συγκεκριμένο έργο, πολύ λίγα από αυτά μπορούν να θεωρηθούν ιδιαίτερης σημασίας.

Πρόκειται κυρίως για εκείνες τις κατηγορίες έργων που συμβάλουν στον περιορισμό των αρνητικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας (περιφερειακή γεωγραφική θέση, νησιώτικος κατακερματισμός) και των επιμέρους νησιών της, καθώς και για έργα με εθνική ή ευρωπαϊκή εμβέλεια. Τέτοια έργα είναι οι αερολιμένες, μερικά — σε πιο περιορισμένη κλίμακα — έργα υποδομής που συνδέονται με την αλιεία (αλιευτικά καταφύγια), τον εξοπλισμό των λιμανιών, τις μαρίνες και τα λιμάνια των νησιών, καθώς και ορισμένα μικρού μεγέθους έργα που αφορούν την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τον τομέα Έρευνας-Ανάπτυξης, δηλαδή ουσιαστικά το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, το οποίο ωστόσο, αξιολογείται με βάση τη δυναμική του και τις μελλοντικές αναμενόμενες θετικές του επιπτώσεις, παρά με βάση τις πραγματικές μέχρι σήμερα επιπτώσεις του.

Συνεπώς, εμφανίζονται λίγες περιπτώσεις έργων που να ικανοποιούν ταυτόχρονα πολλές ανάγκες, ενώ τα περισσότερα από αυτά αποσκοπούν στην κάλυψη μεμονωμένων διαχρονικών προβλημάτων και αφορούν βασικές τεχνικές υποδομές (ύδρευση, αποχέτευση, οδικό δίκτυο). Τα έργα αυτά είναι συνήθως αποσπασματικού χαρακτήρα και διάσπαρτα στα νησιά, χωρίς να βασίζονται σε κάποια ενιαία λογική και στοχεύουν στην κάλυψη των ελλείψεων κυρίως στις υποδομές.

Για παράδειγμα τα οδικά έργα εξυπηρετούν άμεσα στη βελτίωση της εσωτερικής προσπελασιμότητας σε επίπεδο νησιού. Το ίδιο ισχύει και για τα περισσότερα έργα υποδομής και γεωργίας με τη διαφορά, ότι όσα από αυτά συνδέονται με τις αρδεύσεις επιδρούν ευρύτερα στη σχέση αστικών κέντρων-υπαίθρου και θετικά στο περιβάλλον.

Τα έργα αποχέτευσης εξυπηρετούν περισσότερες ανάγκες επειδή εφαρμόζονται σε διαφορετικούς χώρους (αστικά κέντρα, αγροτικός χώρος, περιοχές με προβλήματα φόρτου στο τεχνικό δίκτυο σε περίοδο αιχμής). Το ίδιο ισχύει για τα έργα ύδρευσης, τις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού και τους χώρους διάθεσης των απορριμμάτων, από τα οποία τα δύο τελευταία επιδρούν επιπρόσθετα και στο περιβάλλον.

Η εικόνα αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι οφείλεται κατά πρώτο λόγο στο νησιώτικο χαρακτήρα της περιφέρειας και τη σχετική της απόσταση από την ηπειρωτική χώρα και κατά δεύτερο, στην υστέρηση των υποδομών της σε σχέση με τη χώρα και κυρίως με την ΕΕ, ώστε για κάθε αναπτυξιακή ενέργεια να διατίθεται υποχρεωτικά μεγάλο μερίδιο πόρων για τη συμπλήρωση και αναβάθμιση των υποδομών.

Κατανομή των πόρων - μεγέθη ανά νησί

Από τον πίνακα 13, διαπιστώνουμε πως η Λέσβος συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό έργων και την υψηλότερη συμμετοχή στην ανακατανομή των συνολικών πόρων, ενώ ακολουθούν κατά σειρά η Χίος και η Σάμος.

Στα μικρά νησιά, η κατανομή των πόρων μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών έργων συγκεντρώνεται γύρω από τις βασικές τεχνικές υποδομές. Για παράδειγμα στην Ικαρία, οι πόροι κατανέμονται ουσιαστικά σε τρεις υποκατηγορίες έργων : Μαρίνες (37%), Αερολιμένες (21%) και Οδικό δίκτυο (20%).

Αντίθετα, η Λέσβος εμφανίζει περισσότερες κατηγορίες έργων σε αριθμό ή με βάση την ποσοστιαία συμμετοχή των διαφόρων κατηγοριών στο σύνολο των πόρων που

προορίζονται για το νησί : 29% αυτών των πόρων απορροφάται από το οδικό δίκτυο, 30% από τα έργα ύδρευσης-αποχέτευσης, ενώ το υπόλοιπο κατανέμεται στις υπόλοιπες κατηγορίες και υποκατηγορίες με ποσοστά χαμηλότερα του 4%.

Στη Χίο προηγούνται τα οδικά έργα με ποσοστό συμμετοχής της τάξης του 26%, οι υδρεύσεις-αποχετεύσεις με 27% και ακολουθούν οι Μαρίνες με ποσοστό συμμετοχής 9%.

Τέλος, οι τουριστικές επενδύσεις εμφανίζονται με σημαντικά ποσοστά συμμετοχής στη Σάμο και τη Λήμνο.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο προϋπολογισμός ή το μέγεθος του έργου έχει σχετική σημασία όσον αφορά τις επιπτώσεις του στο χώρο, ενώ στον τομέα του περιβάλλοντος, η σημασία του προϋπολογισμού μεγέθους είναι ακόμη πιο ανεξάρτητη της επίπτωσης που μπορεί να έχει το έργο.

Πίνακας 26. Βαθμός συγκέντρωσης – διασποράς έργων-πόρων

	Συμμετοχή των τομέων στο σύνολο των πόρων ανά νησί				
	Λέσβος	Χίος	Σάμος	Ικαρία	Λήμνος
Αερολιμένες	2.00%	0.59%	2.12%	20.89%	29.76%
Λιμένες	3.37%	1.90%	8.22%	4.17%	9.32%
Μαρίνες	1.83%	9.00%	13.64%	37.06%	0.24%
Οδικό δίκτυο	29.18%	26.19%	27.18%	20.54%	25.20%
Υδρεύσεις / Αποχετεύσεις	30.10%	26.84%	4.50%	0.10%	6.69%
Αναπαλαιώσεις	1.00%	7.71%	2.23%	—	0.50%
Τουριστικές επενδύσεις	3.73%	6.64%	16.87%	—	8.4%
Λοιπά % (αριθμός έργων) ²⁹	28.79% (35)	21.13% (32)	31.24% (22)	17.24% (6)	19.89% (14)
ΣΥΝΟΛΑ	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή : Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Επιπτώσεις στο οικιστικό δίκτυο

Η γενική εικόνα που προκύπτει από τις ενισχύσεις των κοινοτικών προγραμμάτων διαφέρει από τη διάρθρωση που παρουσιάστηκε στην ανάλυση. Το δίκτυο που ακολουθεί αυτή την εικόνα δεν παρουσιάζει ισόρροπη ανάπτυξη και οι μεγαλύτερες ενισχύσεις γίνονται στα κυριότερα αστικά κέντρα (Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο) και σε άλλα παραδοσιακά δευτερεύοντα κέντρα (Πλωμάρι, Άγιο Κήρυκο κ.λ.π.).

Στη Λέσβο φαίνεται να επικρατούν οι άξονες Μυτιλήνη-Καλλονή-Μήθυμνα / Μυτιλήνη-Παπιάδος-Πλωμάρι, ενώ παρουσιάζεται απομονωμένο αλλά με ισχυρή παρέμβαση το δίπολο Σίγρι-Ερεσσός. Οι ενισχύσεις αγροτικών οικισμών και ημιαστικών κέντρων παρουσιάζονται σχεδόν ισόρροπα σε όλο το παραδοσιακό δίκτυο οικισμών δημιουργώντας συγκεντρώσεις γύρω από κέντρα όπως ο Μανταμάδος, ο Πολίχνιτος και η Αντίσσα. Στη Λήμνο η παρέμβαση στο οικιστικό

²⁹ Μέχρι τις 30/6/96

δίκτυο περιορίζεται στο δίπολο Μύρινα-Μούδρος με κύριο πόλο τη Μύρινα και ορισμένες παρεμβάσεις στο χώρο των αγροτικών οικισμών στο κέντρο του νησιού.

Στη Χίο παρατηρείται η τάση του ενός κέντρου στο δίπολο Χίος-Βροντάδος και με ιδιαίτερη ενίσχυση των Καρδάμυλων. Η Βολισσός και τα υπόλοιπα βόρεια τμήματα παραμένουν απομονωμένα, ενώ ο χώρος των αγροτικών οικισμών ενισχύεται σε μικρότερες συγκεντρώσεις σε σχέση με τη Λέσβο.

Στη Σάμο ενισχύεται το παραδοσιακό σχήμα Σάμος-Καρλόβασι / Πυθαγόρειο - Μαραθόκαμπος με τάσεις ενοποίησης των αστικοποιημένων τουριστικών περιοχών, ενώ οι ενισχύσεις των αγροτικών οικισμών περιορίζονται στα βόρεια και νότια παράλια, κυρίως στο Μαραθόκαμπο. Τέλος, στην Ικαρία κυριαρχούν οι ενισχύσεις στην περιοχή του Άγιου Κήρυκου.

Επιπτώσεις στην παραγωγική και τουριστική υποδομή

Η εικόνα που προκύπτει από τις κοινοτικές παρεμβάσεις στην παραγωγική και τουριστική υποδομή της περιφέρειας, οδηγεί στα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα :

Σε μεγάλες εκτάσεις όπου παραδοσιακά υπήρχε αγροτική δραστηριότητα, φαίνεται να στηρίζεται η δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία-αλιεία) σε όλη την περιφέρεια. Στην περίπτωση που οι περιοχές αυτές γειτνιάζουν με περιοχές όπου ενισχύεται η αστικοποίηση, κυρίως γύρω από τα μεγάλα αστικά κέντρα και τις τουριστικές περιοχές, ενδεχομένως να υπάρξουν συγκρούσεις χρήσεων γης με την ίδια ένταση και το χαρακτήρα με αυτές που παρατηρούνται τη τελευταία δεκαετία.

Πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι η ενίσχυση αυτή είναι περιορισμένη, ιδιαίτερα του γεωργικού τομέα, αν συγκριθεί με τα μεγέθη των επενδύσεων σε υποδομές μεταφορών ή άλλων προγραμμάτων που αφορούν το χώρο των κύριων αστικών κέντρων.

Στην τουριστική υποδομή τα μεγάλα μεγέθη παρουσιάζονται στα αστικά κέντρα και κυρίως στους κύριους συγκοινωνιακούς κόμβους, αλλά και σε έργα που συμβάλουν γενικά στην αντιμετώπιση των εποχιακών φόρτων στα δίκτυα (αποχετεύσεις-υδρεύσεις-μονάδες βιολογικού καθαρισμού). Στην περιφέρεια, τέτοιου είδους έργα που αφορούν σε πολλές περιπτώσεις την εξυγίανση του αποχετευτικού δικτύου, εμφανίζονται σε πολλούς οικισμούς της Μυτιλήνης, χωροθετημένα σχετικά ομοιόμορφα και στη Χίο συγκεντρωμένα στα κέντρα της ανατολικής πλευράς (Χίος-Βροντάδος / Καρδάμυλα).

Οι παρεμβάσεις αυτές συγκεντρώνονται σε όλα τα νησιά σε παραθαλάσσια ζώνη 200 μέτρων και αφορούν υποδομές αντιμετώπισης των πιέσεων, αλλά ταυτόχρονα δημιουργούν τις συνθήκες για την προσέλκυση και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τουρισμού και αναψυχής (αναπαλαιώσεις κτιρίων, διαμορφώσεις περιβάλλοντος χώρου, ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων ή διαμορφώσεις παραδοσιακών κτιρίων σε ξενώνες κ.α.). Στη ζώνη αυτή όπως είναι φυσικό οι συγκρούσεις των χρήσεων γης εντείνονται.

Εκτός των δασών, των αστικών περιοχών (ΓΠΣ) και ορισμένων περιοχών περιβαλλοντικής σημασίας, ο αγροτικός χώρος αποτελείται από εκτάσεις χαμηλής

παραγωγικότητας, με μερικές συγκεντρώσεις εντατικότερων καλλιεργειών όπου το έργο των λιμνοδεξαμενών συμπληρωμένο με δίκτυα άρδευσης μπορεί με κατάλληλη διαχείριση να αυξηθεί. Στον χώρο αυτό διεκδικούνται επίσης εκτάσεις για ανάπτυξη του τουρισμού ή άλλων διάσπαρτων δραστηριοτήτων.

Με δεδομένη την αρχική εικόνα της περιφέρειας σχετικά με τα αναπτυξιακά της χαρακτηριστικά, την οργάνωση του χώρου και τα χαρακτηριστικά της προβλήματα, τα στοιχεία που αναλύονται σ' αυτή την ενότητα ενσωματώνονται στη συνθετική παρουσίαση της εικόνας της περιφέρειας.

3.4 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Στις κατηγορίες και υποκατηγορίες των έργων των κοινοτικών προγραμμάτων, υπάρχουν έργα που έχουν άμεσο στόχο την προστασία του φυσικού πλούτου (έργα αποχέτευσης, μονάδες βιολογικού καθαρισμού, Χ.Υ.Τ.Α.), της πολιτιστικής κληρονομιάς (έργα πολιτιστικά, προστασίας μνημείων, αναπλάσεις, διαμορφώσεις περιβάλλοντος χώρου) και την αντιρρύπανση (έργα διαχείρισης υδάτινων πόρων, προστασίας και διαμόρφωσης ακτών, μηχανισμοί προστασίας δασών) και έργα που ικανοποιούν άλλους στόχους, ωστόσο προωθούν έμμεσα την προστασία του περιβάλλοντος και έχουν μακροπρόθεσμο περιβαλλοντικό όφελος (ανάπτυξη ήπιων μορφών ενέργειας, ΜΠΕ).

Στην περιοχή Βορείου Αιγαίου δεν έχουν κατασκευαστεί και δεν προγραμματίζονται βιομηχανικές δραστηριότητες μεγάλης κλίμακας. Η πλειοψηφία των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων και έργων αφορά δραστηριότητες σχετικές με την υποδομή και την πρόληψη ή την βελτίωση των επιπτώσεων από τις ελλείψεις που διαπιστώθηκαν στο παρελθόν.

Τουρισμός

Για τα νησιά ο τουρισμός αποτελεί την κύρια πηγή και ευκαιρία ανάπτυξης της οικονομικής δραστηριότητας και η ανάπτυξή του είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη διαθεσιμότητα φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Ωστόσο, ο τουρισμός έχει ταυτόχρονα πολλές κοινωνικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις περιοχές που αναπτύσσεται.

Οι βασικές αιτίες υποβάθμισης του περιβάλλοντος στα νησιά είναι η απότομη και διάσπαρτη αστική ανάπτυξη, η επέκταση των περιοχών παραθεριστικής κατοικίας και η ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη χωρίς να συνοδεύεται από την απαιτούμενη υποδομή. Είναι χαρακτηριστική στα νησιά η μεγάλη έλλειψη εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού και χώρων υγειονομικής ταφής και διάθεσης των απορριμμάτων.

Το μεγαλύτερο μέρος των τουριστικών επενδύσεων στα νησιά είναι συγκεντρωμένο στις παραλιακές περιοχές, κάτι που επηρεάζει τόσο την ποιότητα, όσο και την οικολογική ισορροπία των παράκτιων οικοσυστημάτων. Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας χωρίς προγραμματισμό έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όπως η επιβάρυνση των διαθέσιμων πόρων και των υποδομών, η υπερκατανάλωση ενέργειας και νερού, η διατάραξη του φυσικού περιβάλλοντος, η αυξημένη σε περιόδους αιχμής παραγωγή αποβλήτων κ.α. Η ανάπτυξη της

τουριστικής δραστηριότητας με μαζικό χαρακτήρα επιβαρύνει τους φυσικούς πόρους, δημιουργεί κινδύνους αλλοίωσης του τοπίου και συγκρούεται με άλλες παραδοσιακές δραστηριότητες.

Ωστόσο, όταν είναι διαθέσιμοι οι απαραίτητοι οικονομικοί πόροι, η ανάπτυξη του τουρισμού, εκτός των αρνητικών της επιδράσεων, μπορεί να έχει και θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, επειδή δημιουργεί την ανάγκη προστασίας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, ενώ παράλληλα μπορεί να οδηγήσει στη γενικότερη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος μέσα από έργα υποδομής (αποχετεύσεις, λιμάνια κ.λ.π.). Από αυτή την άποψη, πολλά από τα έργα υποδομής που εντάσσονται στα προγράμματα της περιφέρειας μπορεί να θεωρηθεί ότι ανατρέπουν τις αρνητικές επιπτώσεις του άναρχου τουρισμού και των εποχιακών επιβαρύνσεων του περιβάλλοντος.

Ανάπτυξη ήπιων μορφών ενέργειας

Παρ' όλο που στα νησιά υπάρχει υψηλό αιολικό δυναμικό, το ποσοστό της εγκατεστημένης αιολικής ισχύος είναι ασήμαντο σε σύγκριση με τη συνολικά παραγόμενη ενέργεια (μόλις 2%). Ωστόσο, η ανάπτυξη των ήπιων μορφών ενέργειας μπορεί να περιορίσει τις περιβαλλοντικές πιέσεις από την παραγωγή ενέργειας με καύσιμες ύλες (μείωση των ατμοσφαιρικών ρύπων). Η προοπτική εγκατάστασης πάρκου αιολικής ενέργειας στο Σίγρι, είναι χαρακτηριστική περίπτωση έργου, το οποίο θα έχει μακροπρόθεσμα θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, αλλά από την άλλη πλευρά συγκρούεται με την προστασία και τη διατήρηση μιας περιοχής ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και γεωλογικού ενδιαφέροντος.

Διαχείριση υδάτινων πόρων

Η έλλειψη υδάτινων πόρων στα νησιά δημιούργησε την ανάγκη για την αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση και αξιοποίηση των επιφανειακών υδάτων με την συγκράτηση και αποθήκευσή τους σε λιμνοδεξαμενές. Δεδομένου ότι η δαπάνη για την κατασκευή λιμνοδεξαμενών είναι ιδιαίτερα υψηλή, η χρηματοδότησή τους μέσα από τα κοινοτικά προγράμματα αποτελεί ένα θετικό βήμα. Το παρεχόμενο νερό είναι άριστης ποιότητας, περιορίζεται η εξάντληση των υπόγειων νερών και αυξάνεται αντί να μειώνεται το υδάτινο δυναμικό με θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Έργα αντιρρύπανσης

Η έλλειψη σωστών δικτύων αποχέτευσης και εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού, οδηγεί σταδιακά στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος, ειδικά σε περίοδο αυξημένης τουριστικής κίνησης και στην καταστροφή του υδροφόρου ορίζοντα και των ακτών. Η ολοκλήρωση των σχετικών έργων θα έχει θετικές επιπτώσεις στα οικοσυστήματα της περιοχής, αποτρέποντας την παραπέρα επιβάρυνσή τους, την υπονόμηση της δημόσιας υγείας, της αλιείας και της υποβάθμισης των ακτών κολύμβησης.

Η διαχείριση των απορριμμάτων, τόσο στις πόλεις όσο και στις κοινότητες αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα. Εκτός από την αισθητική υποβάθμιση του τοπίου, των μολύνσεων και των απειλών της δημόσιας υγείας, έχουν παρατηρηθεί πολλές περιπτώσεις πυρκαγιών από την ανεξέλεγκτη

απόρριψη απορριμμάτων κοντά ή και μέσα στις δασικές περιοχές. Ο προγραμματισμός Χ.Υ.Τ.Α. και διάθεσης έχει σημαντικές θετικές επιπτώσεις και αποτελεί μακροπρόθεσμη λύση στα περιβαλλοντικά προβλήματα των νησιών.

Συγκρούσεις έργων με προστατευόμενες περιοχές

Παρακάτω περιγράφονται κάποιες χαρακτηριστικές συγκρούσεις έργων με περιοχές που βρίσκονται υπό καθεστώς περιβαλλοντικής προστασίας :

Στις προστατευόμενες λίμνες Αλυκή και Χορτάτου στη Λήμνο (ΖΠΔ : Ζώνες Προστασίας Διεθνών Συμβάσεων), τα έργα οδοποιίας που έγιναν, διαταράσσουν το βιότοπο, καθώς διευκολύνουν την προσέλευση των αυτοκινήτων και των τουριστών στην παραλία της περιοχής, ενώ παράλληλα αυξάνουν τη ρύπανση της ακτής. Ανάλογο πρόβλημα δημιουργείται με την κατασκευή αλιευτικού καταφυγίου στο θαλάσσιο τμήμα της ζώνης με επιπτώσεις στη θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα. Στο νησί Άγιο Ευστράτιο, το οποίο αποτελεί ολόκληρο ΖΠΔ, οι επεμβάσεις λιμενικών εγκαταστάσεων επιβαρύνουν το θαλάσσιο περιβάλλον και τις ακτές.

Στη Λέσβο, η διάνοιξη δρόμου στο απολιθωμένο δάσος Σίγρι, το οποίο χαρακτηρίζεται ως αισθητικό δάσος, έρχεται σε σύγκρουση με το καθεστώς προστασίας της περιοχής. Επίσης, οι αστικές παρεμβάσεις στο χώρο, αν και στοχεύουν στην αποτροπή της περαιτέρω καταστροφής του δάσους, θα διευκολύνουν την προσέλευση των τουριστών με όλες τις σχετικές επιπτώσεις.

Επιπτώσεις στην ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος, έχει και η βελτίωση και διαπλάτυνση των παράκτιων δρόμων στους κόλπους Γέρας και Καλλονής (θόρυβος, καυσαέρια, διατάραξη της πανίδας), όπως επίσης και τα έργα ανάπλασης και προστασίας της ακτής στη Γέρα και των ιαματικών κέντρων, καθώς θα αυξήσουν την προσέλευση και το φόρτο στην ΖΠΔ. Το έργο αποχέτευσης στη Γέρα, αν και θα έχει θετικές επιπτώσεις για την πόλη, θα επιβαρύνει τον κόλπο αν δεν υπάρξει επεξεργασία λυμάτων. Θετικές επιπτώσεις θα έχουν τα έργα βιολογικού καθαρισμού που υπάρχουν στα Παράκοιλα (οικισμός κοντά στον κόλπο) και την Καλλονή, τα οποία θα μειώσουν σημαντικά τους ρύπους του κόλπου αν λειτουργήσουν σωστά.

Στο νησί Φούρνοι, το οποίο αποτελεί ολόκληρο ΖΠΔ, η επέκταση του μόλου στο λιμάνι και η διαμόρφωσή του επιβαρύνουν το θαλάσσιο περιβάλλον, αυξάνουν την κίνηση και το μέγεθος των σκαφών και τις ρυπογόνες ουσίες. Θετικό στοιχείο ωστόσο, αποτελεί η διαμόρφωση χώρου στο νησί για τη διάθεση των απορριμμάτων.

Στη Σάμο, η διάνοιξη δρόμων στις ΖΠΔ του νησιού (τέσσερις δρόμοι στο δάσος Καστανιάς, βορειοδυτικά της Σάμου), αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα έργου που έρχεται σε σύγκρουση με το καθεστώς περιβαλλοντικής προστασίας της περιοχής. Οι δρόμοι αυτοί θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις για το δάσος, καθώς θα διαταράξουν τη χλωρίδα και πανίδα και θα αυξήσουν το θόρυβο και την ατμοσφαιρική ρύπανση, όπως επίσης και τις πιθανότητες πυρκαγιάς. Στις άλλες δύο περιοχές προστασίας του νησιού (όρος Κέρκις, στη δυτική χερσόνησο της Σάμου, ανατολικά του Πυθαγορείου λίμνη Γλυφάδας), εκτός από τους δρόμους, εντοπίζονται αρδευτικά έργα που θα έχουν επίπτωση στο υδατικό δυναμικό της περιοχής. Ωστόσο,

υπάρχει παράλληλα το έργο μιας λιμνοδεξαμενής που έχει θετικό χαρακτήρα και συμβάλει στη σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Τέλος, χαρακτηριστικό παράδειγμα σύγκρουσης έργου με το περιβάλλον, αποτελεί η κατασκευή νέου αεροσταθμού και η επέκταση του αεροδρομίου δίπλα στη ΖΠΔ στο Φανάρι Ικαρίας.

3.5 Συνολικά συμπεράσματα - Κύρια σημεία

Με βάση τα συμπεράσματα των προηγούμενων ενοτήτων και ύστερα από τη σύγκριση των επιπτώσεων στο χώρο της περιφέρειας, μπορούν να διατυπωθούν τα παρακάτω συνολικά συμπεράσματα :

Η σχετική θέση της περιφέρειας

Όπως διαπιστώθηκε από την ανάλυση των χωροταξικών επιπτώσεων, η σχετική θέση της περιφέρειας δεν αλλάζει σημαντικά. Το χαρακτηριστικό της διπλής περιφερειακότητας παραμένει με κάποιες βελτιώσεις στον τομέα των μεταφορών και των σχέσεων της περιφέρειας με το κέντρο και τις άλλες περιφέρειες της ΕΕ που δημιουργούνται στα πλαίσια του τουριστικού τομέα, ο οποίος όμως έχει εποχιακό χαρακτήρα.

Ο νησιώτικος χαρακτήρας, τα προβλήματα μεγέθους και οι έλλειψη ενδοχώρας παραμένουν, καθώς δεν υπάρχουν προοπτικές διασυνοριακής συνεργασίας³⁰ από τα τρέχοντα προγράμματα, ενώ οι γεωπολιτικές συνθήκες παρουσιάζουν ορισμένες φορές απρόβλεπτες εξελίξεις, οι οποίες δεν μπορούν να προβλεφθούν στα πλαίσια της συγκεκριμένης μελέτης.

Αναπτυξιακή εικόνα

Η αναπτυξιακή εικόνα της περιφέρειας διαφοροποιείται σημαντικά κατά τη δεκαετία του 90, με έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης της παραγωγικής της δομής, η οποία χαρακτηρίζεται από τη συρρίκνωση του πρωτογενή τομέα, κυρίως ως προς την απασχόληση, τη σημαντική πτώση του δευτερογενή τομέα, ο οποίος φαίνεται να εξελίσσεται σημαντικά κυρίως ως προς τον τουρισμό, ενώ οι υπόλοιποι κλάδοι υπηρεσιών στηρίζονται στην αύξηση της δημόσιας διοίκησης.

Η αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής της περιφέρειας έχει επιπτώσεις στην κοινωνικο-οικονομική της κατάσταση, οι οποίες αφορούν τη μείωση της απασχόλησης, την αύξηση της ανεργίας, ιδιαίτερα των γυναικών και τους χαμηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ, το οποίο παραμένει σχεδόν στάσιμο την πρώτη πενταετία του 90.

Οι παραπάνω αλλαγές δεν συνοδεύονται από τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού προτύπου, εφόσον οι φτωχοί παραγωγικοί τομείς συρρικνώνονται επιπλέον (π.χ. ο πρωτογενής στο νομό Λέσβου και ο δευτερογενής στην περιφέρεια, με εξαίρεση το νομό Σάμου), ενώ οι ήδη διογκωμένοι τομείς συνεχίζουν να αυξάνονται. Παράλληλα η παραγωγικότητα εργασίας μειώνεται σε σημαντικούς τομείς που επιδέχονται ή και

³⁰ Οι δυνατότητες που προσφέρουν τα προγράμματα συνεργασίας (π.χ. INTERREG, Ευρωμεσογειακή συνεργασία MEDSPA) δεν αξιοποιούνται λόγω των γεωπολιτικών ζητημάτων Ελλάδας – Τουρκίας.

απαιτούν εκσυγχρονισμό, όπως στο δευτερογενή αλλά και στον τριτογενή του οποίου ο δείκτης αυτός (ΑΕΠ ανά απασχολούμενο) παραμένει σχεδόν σταθερός, παρά την αύξηση του προϊόντος του τομέα.

Μεταξύ των νομών της περιφέρειας παρατηρούνται έντονες διαφορές τόσο ως προς τη διάρθρωση της παραγωγικής τους δομής, όσο και ως προς την κοινωνικο-οικονομική τους εξέλιξη, με ισόρροπη, θετική εξέλιξη στο νομό Σάμου, έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης στο νομό Χίου και με τάσεις διατήρησης του παραδοσιακού παραγωγικού προτύπου στο νομό Λέσβου, παρά το μέγεθος και το γεγονός ότι αποτελεί διοικητικό κέντρο της περιφέρειας.

Χωροταξική εικόνα

Η χωροταξική εικόνα της περιφέρειας δεν διαφοροποιείται σημαντικά από αυτή που περιγράφεται στα χωροταξικά χαρακτηριστικά και τις διαφαινόμενες τάσεις.

Στον περιορισμό της απόμακρης θέσης της περιφέρειας και τη διατήρηση του πληθυσμιακού της μεγέθους, συμβάλουν μόνο τα έργα που αναπτύσσουν λιμάνια και αεροδρόμια. Τα υπόλοιπα προγράμματα βελτιώνουν την κατάσταση σε επίπεδο νησιού.

Το οικιστικό δίκτυο διατηρεί τις σημερινές του δυσλειτουργίες με κάποιες μικρές βελτιώσεις και αδύναμες διασυνδέσεις με τα δευτερεύοντα αστικά κέντρα. Στον τομέα αυτό τα προγράμματα συμβάλουν μόνο μέσα από τις βασικές υποδομές.

Η στήριξη της ανάπτυξης των αγροτικών οικισμών, είτε άμεσα μέσα από έργα υποδομής, είτε με προγράμματα εξυγίανσης (μετεγκαταστάσεις κτηνοτροφικών μονάδων), είτε με άμεσες εγγειοβελτιωτικές υποδομές γίνονται σε μικρή κλίμακα, σε σχέση με το δυναμικό των μεγάλων νησιών. Η μικρή κλίμακα της γεωργικής παραγωγής απαιτεί την προώθηση μιας γεωργίας περιβαλλοντικού χαρακτήρα με στόχο τη διατήρηση του πληθυσμού, την σταθεροποίηση του συνεχώς συρρικνώμενου πρωτογενή τομέα και με όφελος τη διατήρηση του τοπίου και της ισορροπίας του περιβάλλοντος.

Η ισχυρότερη επίπτωση των κοινοτικών προγραμμάτων εντοπίζεται στον τομέα των βασικών τεχνικών υποδομών, οι οποίες εξυπηρετούν ταυτόχρονα την ανάπτυξη του τουρισμού.

Στην ενότητα των χωροταξικών χαρακτηριστικών, έγινε μία προσπάθεια περιγραφής των χωροταξικών στοιχείων που συνθέτουν το χώρο της περιφέρειας και τα οποία συνδέονται με έννοιες ποιοτικού χαρακτήρα. Τα φαινόμενα που περιγράφονται παρακάτω, δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις από τις επιπτώσεις των προγραμμάτων, καθώς οι αλλαγές στο χώρο γίνονται ορατές σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Για το λόγο αυτό, παρακάτω περιγράφονται οι τάσεις όπως αυτές διαμορφώνονται και ενισχύονται από τα προγράμματα.

Η περιοχή της αστικοποίησης αφορά εκείνο τον εξωαστικό χώρο που περιέχει επεκτάσεις μεγάλων αστικών κέντρων ή ενοποιήσεις κοντινών οικισμών, τουριστική ανάπτυξη στην παράκτια ζώνη, επαγγελματικές εγκαταστάσεις στους οδικούς άξονες, προαστιακή κατοικία και άλλα γνωστά στοιχεία ανάπτυξης της αστικοποίησης που

παρατηρείται στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η ζώνη αυτή περιλαμβάνει συγκρούσεις και ασκεί αρνητικές περιβαλλοντικές πιέσεις στον περίγυρό της (δάση, θάλασσα).

Οι επιπτώσεις των προγραμμάτων από περιβαλλοντική άποψη, είναι άλλες φορές θετικές και άλλες αρνητικές. Το κυριότερο πρόβλημα που παρουσιάζουν οι περιοχές αυτές είναι η έλλειψη πολιτικής γης και πολεοδομικών ρυθμίσεων (κτηματολόγιο, θέσπιση ΖΟΕ, καθεστώ «εκτός σχεδίου»).

Όσον αφορά τα κέντρα των πόλεων και άλλων οικισμών, αυτά χαρακτηρίζονται από τη σταδιακή τους υποβάθμιση είτε πρόκειται για ιστορικά κέντρα (Μυτιλήνη / Άνω Σκάλα) είτε για παραδοσιακούς οικισμούς (Καλαμωτή, Μήθυμνα, Πυθαγόρειο κ.α.).

Τα προγράμματα δεν έχουν καμία ή πολύ μικρή συμβολή στον τομέα αυτό. Τα έργα που είναι απαραίτητα για την αποσυμφόρηση των κέντρων είναι συνήθως περιμετρικές αρτηρίες. Τα υπόλοιπα αναγκαία προγράμματα αφορούν αναπλάσεις ενεργού και όχι απλώς ρυθμιστικού πολεοδομικού χαρακτήρα. Ωστόσο, οι αναπλάσεις που πραγματοποιούνται στην περιφέρεια αφορούν συνήθως έργα εξωραϊσμού δημόσιων χώρων παρά παρεμβάσεις στον ιστό της πόλης. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται τόσο στην έλλειψη πολιτικής για αναπλάσεις στο Α' και Β' ΚΠΣ, όσο και στην έλλειψη ανάλογου θεσμικού πλαισίου για την εφαρμογή παρόμοιων προγραμμάτων.

Τέλος, οι απομονωμένες περιοχές με δυνατότητες τοπικής ανάπτυξης, χαρακτηρίζονται ως φθίνουσες, ωστόσο διαθέτουν φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Μανταμάδος, Μυτιλήνη, Αγιάσος, Πολύχνιτος, Αντίσσα, Αγ. Ευστράτιος, Ψαρά, Οινούσσες, Φούρνοι).

3.6 Απουσία χωροταξικής πολιτικής

Η παραπάνω περιγραφή προβλημάτων ξεφεύγει από την απλή περιγραφή των επιπτώσεων και αναφέρεται σε μία σειρά ποιοτικών στοιχείων που υποδεικνύουν τις δυνατότητες και της ανάγκης για τη σωστή και ολοκληρωμένη οργάνωση του χώρου της περιφέρειας. Ωστόσο, τα κοινοτικά προγράμματα δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται ουσιαστικά στις ανάγκες αυτές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι το χωροταξικό στοιχείο δεν χαρακτηρίζει πολλές πολιτικές όπως αυτές καταφθάνουν στις περιοχές της χώρας του στόχου 1, αλλά ταυτόχρονα και η ίδια η χώρα δεν είναι έτοιμη να διαμορφώσει στόχους χωροταξικής πολιτικής.

Η ανάγκη για στοιχειώδη συντονισμό και απορροφητικότητα περιορίζει κάθε άλλη δυνατότητα. Η εμπειρία από τα προηγούμενα χρόνια, αλλά και τα ζητήματα που θέτει η χωροταξία μπορούν με κατάλληλη προετοιμασία να αξιοποιηθούν στο διαμορφούμενο Γ' ΚΠΣ ή στα επόμενα ΠΔΕ.

3.7 Η έννοια της αειφορίας και της επικουρικότητας

Ο όρος *αειφορία* έχει θεωρηθεί ως η καταλληλότερη μετάφραση των όρων *sustainability* ή *sustainable development*, ενώ άλλοι επιλέγουν τον όρο *βιώσιμη ανάπτυξη*. Η έννοια της *αειφορίας* που εισάγεται για πρώτη φορά στο 5^ο Πρόγραμμα για το Περιβάλλον, ορίζεται ως «η ανάπτυξη η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες» (Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995, Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση»). Παράλληλα οι κοινοτικές πολιτικές αναφέρονται συχνά στην έννοια της *επικουρικότητας*, η οποία αφορά τις δυνατότητες και τους περιορισμούς στους οποίους υπόκεινται οι σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα κράτη μέλη, στην άσκηση πολιτικής και στη νομοθεσία στα διάφορα διοικητικά επίπεδα.

Οι δύο έννοιες, *αειφορία* και *επικουρικότητα*, προσδιορίζουν το πλαίσιο των κατευθύνσεων και των περιορισμών, στο οποίο εντάσσονται οι πολιτικές, τα προγράμματα και τα μέτρα, ακόμη και οι συνθήκες εφαρμογής τους, όπως για παράδειγμα, οι διαδικασίες παρακολούθησης και υλοποίησης.

Αειφορία ή βιώσιμη ανάπτυξη

Η αρχή της *αειφορίας* δεν έχει ακόμη πλήρως μελετηθεί και η εφαρμογή της δημιουργεί πολλά ερωτήματα, τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά. Η έννοια της *αειφορίας* δεν έχει οριστεί με σαφήνεια τέτοια που να επιτρέπει την έκφρασή της σε δείκτες και σε μετρήσιμα μεγέθη, ενώ ο όρος *βιώσιμη ανάπτυξη* παραπέμπει σε πιο περιορισμένους και επιθυμητούς στόχους που επιδέχονται μετρήσεις.

Έχει γίνει όμως αποδεκτό, ότι βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της *αειφορίας* αποτελεί η ενεργός διαχείριση του χώρου από το κοινωνικό σύνολο, δηλαδή η αποτελεσματικότερη προώθηση όλων εκείνων των διαδικασιών και ενεργειών που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της τάξης στο χώρο, με σταθερό στόχο το ευρύτερο κοινωνικό όφελος (Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995, Θύμιος Παπαγιάννης, «Διαχείριση του χώρου και Αειφορία»). Άλλωστε και οι χωροταξικές και περιβαλλοντικές προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατευθύνονται ακριβώς προς αυτό το στόχο.

Η αποτελεσματική διαχείριση του χώρου προϋποθέτει μία σειρά ενεργειών, που έχουν εφαρμοστεί στις περισσότερες χώρες, όχι όμως πλήρως στην Ελλάδα. Σε πρώτη προτεραιότητα, οι ενέργειες που απαιτούνται είναι η απογραφή του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της χώρας και η ολοκλήρωση του κτηματολογίου, η προσεκτική εκτίμηση των πραγματικών κοινωνικών αναγκών στη χρήση του χώρου και ο περιορισμός της χρησιμοποίησής του για καθαρά κερδοσκοπικούς στόχους, ο καθορισμός και ο έλεγχος των χρήσεων γης με αναπτυξιακά περιβαλλοντικά κριτήρια, σύμφωνα με τις αρχές της *αειφορίας*.

Επικουρικότητα

Η έννοια της *επικουρικότητας* προέρχεται από τη δυτική παράδοση και αφορά το ερώτημα του πότε και με ποιο τρόπο μπορεί ένα υψηλότερο διοικητικό επίπεδο να παρέμβει στο έργο χαμηλότερων επιπέδων διοίκησης, όταν τα τελευταία δεν μπορούν να ασκήσουν το έργο τους αποτελεσματικά. Στην πραγματικότητα σήμερα, στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αλλά και σε επίπεδο χώρας, ανακύπτουν προβλήματα γύρω από θέματα μεταφοράς αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα δημόσιας διοίκησης — περιφέρειας, νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, τοπικής αυτοδιοίκησης — αλλά και ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τους μηχανισμούς της από τη μία πλευρά και το κράτος από την άλλη.

Αειφορία και επικουρικότητα στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Η σημερινή κατάσταση στην περιφέρεια δεν διαφέρει από τη γενικότερη κατάσταση που χαρακτηρίζει τα περισσότερα νησιά και απειλείται από μία σειρά κινδύνων που οφείλονται :

- στην ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη, όταν μάλιστα αυτή γίνεται υπό συνθήκες με αρνητικές επιδράσεις στη βραχυπρόθεσμη βιωσιμότητα των περιοχών,
- στην εγκατάλειψη των δραστηριοτήτων του αγροτικού τομέα, είτε λόγω ελλείψεων του ίδιου του τομέα, είτε λόγω των αρνητικών επιδράσεων της ΚΑΠ, είτε επειδή η ανάπτυξη νέων παραγωγικών προτύπων στον αγροτικό τομέα (π.χ. παραγωγή εξειδικευμένων προϊόντων υψηλής ποιότητας, σχετικών με τις παραδοσιακές δεξιότητες της περιοχής) αντιμετωπίζει εμπόδια,
- στην υποβάθμιση των αστικών κέντρων (Μυτιλήνη, Σάμος, Χίος) και των δευτερευόντων οικιστικών κέντρων που χαρακτηρίζονται από νέα ή παραδοσιακά στοιχεία (Πλωμάρι, Καρλόβασι, Μύρινα).
- στην ελλιπή προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, οι αρνητικές αυτές τάσεις θα μπορούσαν προς το παρόν να αναστραφούν.

Η αρχή της επικουρικότητας στην περίπτωση του Βορείου Αιγαίου αφορά περισσότερο τις διαδικασίες διοικητικής αναδιάρθρωσης που χαρακτηρίζουν το σύνολο της χώρας, τις σχέσεις κέντρου και περιφέρειας, καθώς και τους νέους θεσμούς της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, η οποία τελικά εφαρμόζει και παρακολουθεί, στο βαθμό που της επιτρέπουν οι αρμοδιότητές της, την υλοποίηση των προγραμμάτων στο τοπικό επίπεδο.

4. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (ΠΕΠ) ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1994 – 1999

Στο πρώτο μέρος του κειμένου που ακολουθεί, γίνεται μία σύντομη περιγραφή των διαρθρωτικών προβλημάτων της περιφέρειας και της αναπτυξιακής στρατηγικής και των στόχων που έχει υιοθετήσει το ΠΕΠ για την αντιμετώπισή τους. Στη συνέχεια και σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, επιχειρείται η αξιολόγηση της γενικής πορείας υλοποίησης του προγράμματος και των επιμέρους δράσεών του.

4.1 Η στρατηγική του ΠΕΠ για την αντιμετώπιση των τομεακών προβλημάτων της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Συνοπτική παρουσίαση των προβλημάτων της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Συνοπτικά, τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα και τα εμπόδια ανάπτυξης της περιφέρειας συνίσταται :

- 1) στη διαφαινόμενη από εικοσαετίας συρρίκνωση του πληθυσμού, με ταυτόχρονη μείωση του ενεργού πληθυσμού, αύξηση του ποσοστού γήρανσης και της ανεργίας,
- 2) στην πτωτική τάση της συμμετοχής του Ακαθάριστου Περιφερειακού Προϊόντος στο σύνολο της χώρας,
- 3) στην ανεπάρκεια διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών υποδομών και επικοινωνιών, που σε συνδυασμό με τον κατακερματισμό του χώρου, την απομάκρυνση και το μεθοριακό του χαρακτήρα, συμβάλλει στο αίσθημα της απομόνωσης (γεωγραφικής, οικονομικής, κοινωνικής) και την τάση εγκατάλειψης, επιδεινώνοντας τα κοινωνικο - οικονομικά στοιχεία της περιφέρειας σε όλα τα επίπεδα.
- 4) στην ανυπαρξία σημαντικής παραγωγικής βάσης, η οποία οφείλεται κυρίως :
 - στη συνεχή συρρίκνωση των δεδομένων του πρωτογενή τομέα παραγωγής (ΑΕΠ, απασχόληση), του οποίου τα βασικά παραδοσιακά προϊόντα είναι μη ανταγωνιστικά ως προς αντίστοιχα υποκατάστατα (π.χ. μαστίχα Χίου), αλλά και λόγω των ενδοτομεακών διαρθρωτικών αδυναμιών (μικρός κλήρος, χαμηλό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων, μεγάλο ποσοστό γηρασμένου εργατικού δυναμικού, εγκατάλειψη αγροτικής γης, έλλειψη εκσυγχρονισμού στις μεθόδους καλλιέργειας, παραγωγής και διάθεσης),
 - στις εγγενείς αδυναμίες του μεταποιητικού κλάδου, ο οποίος λόγω έλλειψης πρώτων υλών και της μικρής τοπικής αγοράς, είναι σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένος στην τοπική πρωτογενή παραγωγή και ζήτηση, χωρίς μεγάλες δυνατότητες ανταγωνισμού, λόγω απόστασης από τα εθνικά και κοινοτικά παραγωγικά και καταναλωτικά κέντρα,
 - στη μικρή επιχειρηματική δραστηριότητα του τουριστικού κλάδου, που παρά τα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει, είναι ακόμη χαμηλής παραγωγικότητας, λόγω έλλειψης υποδομών, υπηρεσιών, αλλά και προβολής σε διεθνές επίπεδο.

Τα παραπάνω αναπτυξιακά προβλήματα και εμπόδια εντείνονται από την καθυστέρηση που εμφανίζει η περιφέρεια στις κοινωνικές υποδομές, καθώς και στην προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, παράμετροι που διαμορφώνουν χαμηλό επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων.

Επιλογή στόχων και στρατηγικής

Με το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 1994-1999 καταβάλλεται προσπάθεια να δοθεί μία σοβαρή ώθηση στην ανάπτυξη της περιφέρειας και να τεθούν οι βάσεις για την επιτυχή αντιμετώπιση των προβλημάτων της. Πράγματι, έχουν εντοπιστεί τα προβλήματα της περιφέρειας, χωρίς ωστόσο αυτά να έχουν αξιολογηθεί και ιεραρχηθεί, ώστε να είναι πιο ευχερέστερη και πιο συστηματική η επιλογή των στόχων, των προτεραιοτήτων και των αναπτυξιακών παρεμβάσεων που έχει ανάγκη η περιφέρεια.

Στο εγκεκριμένο ΠΕΠ δεν διακρίνεται μία σαφής συνολική αναφορά στην προτεινόμενη αναπτυξιακή στρατηγική και στους στόχους του προγράμματος και μόνο όταν αναλύονται τα υποπρογράμματα και τα μέτρα διατυπώνονται στρατηγικοί στόχοι κατά υποπρόγραμμα.

Στο Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης που υπέβαλε το ΥΠΕΘΟ, διακρίνεται η προτεινόμενη στρατηγική με σαφήνεια. Παρ' όλα αυτά οι δύο στρατηγικοί στόχοι, έτσι όπως έχουν οριστεί : άρση της απομόνωσης και βελτίωση του επιπέδου ζωής, είναι αρκετά γενικοί και αφηρημένοι, χωρίς βέβαια, να δημιουργείται πρόβλημα συνέπειας και συμβατότητας μεταξύ προβλημάτων - στόχων και αναπτυξιακής στρατηγικής.

Για την καλύτερη σύνδεση των στόχων με τους άξονες παρέμβασης του ΠΕΠ, επιλέχθηκαν από τον Σύμβουλο Αξιολόγησης (Εκθεση Αξιολόγησης του ΠΕΠ Β. Αιγαίου 1994-1999, Φεβρουάριος 1998) τρεις στόχοι σε πιο αναλυτικό επίπεδο, οι οποίοι προκύπτουν άμεσα από την ανάλυση των προβλημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω και καλύπτουν όλο το φάσμα των δυνατοτήτων και προοπτικών που παρέχονται στην περιφέρεια στο πλαίσιο του ΠΕΠ :

- 1) Ενδυνάμωση της οικονομίας
- 2) Αναβάθμιση και βελτίωση του επιπέδου ζωής
- 3) Βέλτιστη αξιοποίηση του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού

Οι στόχοι που θέτει το ΠΕΠ, οι οποίοι ωστόσο ταυτίζονται με τους άξονες παρέμβασης είναι οι ακόλουθοι :

- 1) Ανάπτυξη του τουρισμού με έργα και ενέργειες για την στήριξη κυρίως των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- 2) Αξιοποίηση και διάσωση της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς με έργα και ενέργειες διατήρησης, συντήρησης, αξιοποίησης και προβολής μνημείων, παραδοσιακών οικισμών και κτιρίων.
- 3) Βελτίωση και προστασία του περιβάλλοντος με εγκαταστάσεις επεξεργασίας υγρών και στερεών αποβλήτων, ρυθμίσεις χρήσεων γης, ενέργειες προστασίας του αγροτικού, χερσαίου, παράκτιου και θαλάσσιου χώρου.

- 4) Αξιοποίηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας, όπως του ρόλου της σαν πύλης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ύπαρξης άφθονων ήπιων μορφών ενέργειας.
- 5) Στήριξη επιλεγμένων παραγωγικών κλάδων του δευτερογενή και κυρίως του πρωτογενή τομέα, με έργα και ενέργειες που αποσκοπούν στην προστασία των παραδοσιακών καλλιεργειών, στην έρευνα εφαρμογής τους σε νέες μορφές κατανάλωσης, στη βελτίωση των μεθόδων παραγωγής, τυποποίησης, προβολής και εμπορίας.
- 6) Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, με έμφαση σε ενέργειες βελτίωσης των βασικών κοινωνικών υποδομών και των υποδομών εκπαίδευσης.
- 7) Αξιοποίηση του διασυνοριακού ρόλου, με ενέργειες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και τη δημιουργία εγκαταστάσεων και υπηρεσιών διαμετακομιστικού εμπορίου.
- 8) Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Παρά τις σχετικές επικαλύψεις (Στόχοι 4 και 7) είναι προφανές, ότι τα πιο πάνω αποτελούν τους κύριους άξονες αναπτυξιακής στρατηγικής της περιφέρειας και καλύπτουν όλο το φάσμα των δυνατοτήτων και προοπτικών που της παρέχονται στα πλαίσια του ΠΕΠ, ενώ συνδέονται με τους κύριους στόχους που προκύπτουν από την ανάλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων της περιφέρειας και εμποδίων ανάπτυξης :

- 1) Την ενδυνάμωση της οικονομίας (Άξονες 1,2,4,5,7)
- 2) Την αναβάθμιση και βελτίωση του επιπέδου ζωής (Άξονες 3 και 6)
- 3) Την βέλτιστη αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού (όλοι οι άξονες)

Η δομή του Β' ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου

Το ΠΕΠ περιλαμβάνει 8 Υποπρογράμματα και 27 μέτρα με συνολική αρχική εγκεκριμένη δέσμευση που ανέρχεται σε 328 περίπου mecus (εκ των οποίων τα 47,7 mecus αφορούν την ιδιωτική συμμετοχή). Τα Υποπρογράμματα, σε επίπεδο επιλογής πεδίου παρέμβασης και τίτλων, εκφράζουν το περιεχόμενο και τις κατευθύνσεις των τριών παραπάνω στόχων :

- Τον στόχο 1: Ενδυνάμωση της οικονομίας, εξυπηρετούν κυρίως οι τομεακές δράσεις των Υποπρογραμμάτων : 1. Τουριστική Ανάπτυξη, 2. Αγροτική Ανάπτυξη και 3. Στήριξη Επιλεγμένων Παραγωγικών Τομέων και Πλεονεκτημάτων,
- Τον στόχο 2 : Αναβάθμιση και βελτίωση του επιπέδου ζωής, εξυπηρετούν οι τομεακές δράσεις του Υποπρογράμματος 5. Βελτίωση της ποιότητας ζωής και Περιβάλλον και
- Τον στόχο 3 : Αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού, κυρίως οι τομεακές δράσεις του Υποπρογράμματος 4. Ανθρώπινοι Πόροι.

Τα Υποπρογράμματα 6. ΕΑΠΤΑ και 8. Εφαρμογή, εξυπηρετούν οριζόντια όλους τους στόχους. Μόνη εξαίρεση αποτελεί το Υπ. 7, το οποίο είναι ουσιαστικά υποπρόγραμμα ξένο ως προς την προβληματική και τις κατευθύνσεις του Β' ΚΠΣ, αφού συμπληρώνει ενέργειες του Α' ΚΠΣ.

Το Νοέμβριο του 1994 και σε εφαρμογή της Απόφασης C (94) 1832/8 στις 29/7/94, αναπροσαρμόστηκαν οι χρηματοδοτικοί πίνακες του προγράμματος, με διαφοροποιήσεις, που αφορούσαν μόνο το Υποπρόγραμμα 7. Ολοκλήρωση των λειτουργικών χαρακτηριστικών έργων ΠΕΠ 1989-1993 και ειδικότερα την ενοποίηση των 6 μέτρων του Υποπρογράμματος σε ένα ενιαίο μέτρο, χωρίς ωστόσο να μεταβληθούν οι δεσμεύσεις των Υποπρογραμμάτων και μέτρων.

Συνοπτικά, η διάρθρωση του ΠΕΠ στα 8 Υποπρογράμματα είναι η ακόλουθη :

Υποπρόγραμμα 1. Ειδικό ολοκληρωμένο πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης

Το Υπόπρόγραμμα αποτελείται από 4 μέτρα και περιλαμβάνει κυρίως δράσεις τουριστικής υποδομής (βελτίωση, επέκταση υποδομών ελλιμενισμού, κτιριολογικές εγκαταστάσεις κ.λ.π.), υπηρεσίες τουρισμού εναλλακτικής μορφής, παρεμβάσεις για την ανάδειξη και τη βελτίωση της «ελκυστικότητας και προσπελασιμότητας των τουριστικών και πολιτιστικών πόρων», καθώς και ιδιωτικές επενδύσεις στον τομέα του τουρισμού.

Υποπρόγραμμα 2. Αγροτική ανάπτυξη

Το Υποπρόγραμμα αποτελείται από 8 επιμέρους μέτρα και περιλαμβάνει κυρίως δράσεις για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και ποιότητας των παραδοσιακών τοπικών προϊόντων, την προώθηση επιλεγμένων κλάδων, καθώς και ενέργειες για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των αγροτικών υποδομών.

Υποπρόγραμμα 3. Στήριξη επιλεγμένων παραγωγικών τομέων και πλεονεκτημάτων

Στο Υποπρόγραμμα το οποίο αποτελείται από 2 μέτρα, προβλέπονται ενέργειες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων για την αξιοποίηση του διασυνοριακού της ρόλου, καθώς και την εκμετάλλευση τοπικών εναλλακτικών μορφών ενέργειας, με χρήση κυρίως τις τοπικές παραγωγικές δραστηριότητες. Στο Υποπρόγραμμα περιλαμβάνονται δράσεις ιδιωτικών επενδύσεων στον μεταποιητικό τομέα.

Υποπρόγραμμα 4. Ανθρώπινοι πόροι

Περιλαμβάνει 3 μέτρα και αφορά τη βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού, προκειμένου αυτό να αντεπεξέλθει στην διαδικασία βελτίωσης και εκσυγχρονισμού των παραγωγικών και κοινωνικών δομών της περιφέρειας και να συμμετέχει ισότιμα στο μέλλον της Ευρώπης.

Υποπρόγραμμα 5. Βελτίωση της ποιότητας ζωής και περιβάλλον

Το Υποπρόγραμμα περιλαμβάνει 4 μέτρα, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, η οποία επιδιώκεται μέσα από ένα εκτεταμένο πρόγραμμα δράσεων στους τομείς των μεταφορών, υγείας - πρόνοιας, δικτύων ύδρευσης - αποχέτευσης και μονάδων επεξεργασίας λυμάτων, προστασίας και βελτίωσης του οικιστικού και φυσικού περιβάλλοντος - Χ.Υ.Τ.Α.

Υποπρόγραμμα 6. ΕΑΠΤΑ

Περιλαμβάνονται 3 μέτρα με πολυτομεακές δράσεις, κυρίως υποδομές (κοινοτική οδοποιία, έργα ύδρευσης - αποχέτευσης κ.λ.π.). Οι δράσεις του ΕΑΠΤΑ είναι τομεακά συμπληρωματικές των υπόλοιπων προτεινόμενων παρεμβάσεων του προγράμματος στο τοπικό επίπεδο.

Υποπρόγραμμα 7. Συμπλήρωση λειτουργικών χαρακτηριστικών έργων του Α' ΚΠΣ

Το Υποπρόγραμμα περιλαμβάνει ένα ενιαίο μέτρο, όπου προβλέπεται η ολοκλήρωση έργων του Α' ΚΠΣ, που δεν ολοκληρώθηκαν ή δεν ολοκληρώθηκε η λειτουργική τους φάση εντός των εγκεκριμένων χρονικών και οικονομικών δεσμεύσεων του Α' ΚΠΣ, λόγω κυρίως κακού αρχικού προγραμματισμού.

Υποπρόγραμμα 8. Εφαρμογή

Στο Υποπρόγραμμα 8 περιλαμβάνει δύο μέτρα στα οποία εντάσσονται δράσεις εφαρμογής, παρακολούθησης, συντονισμού και προσαρμογής των παρεμβάσεων του ΠΕΠ, καθώς και της τεχνικής υποστήριξης και προβολής του. Μία άλλη σειρά δράσεων προβλέπει τη χρηματοδότηση των ενεργειών που εντάσσονται στο Υποπρόγραμμα Ανθρώπινοι πόροι, με ιδιαίτερη έμφαση στις ενέργειες συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού.

Γενικά παρατηρούμε ότι το πρόγραμμα κινείται μέσα στα πλαίσια που επιβάλει η Επιτροπή και οι ανάγκες της περιφέρειας. Παρουσιάζει μία ισορροπία στην ανάλυσή του και το διακρίνει μία επαρκής λογική διασύνδεση των στοιχείων του και μία ισορροπημένη κάλυψη των αναγκών του, σε σχέση με τα προβλήματα που διατυπώθηκαν και τους στόχους που ετέθησαν. Από αυτή την άποψη θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως μία σοβαρή θετική προσπάθεια, για την ανάπτυξη της περιφέρειας.

Σημαντική αλλαγή της συγκεκριμένης αναπτυξιακής στρατηγικής σε σχέση με εκείνων που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του ΜΟΠ και του Α' ΚΠΣ, αποτελεί η επιλογή του τουριστικού τομέα ως της κυρίαρχης δύναμης για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της περιφέρειας, σε συνδυασμό με την αύξηση της ελκυστικότητας και προσπελασιμότητας των άφθονων πολιτιστικών της πόρων, μέσω της εφαρμογής ενός Ειδικού Ολοκληρωμένου Προγράμματος Τουριστικής Ανάπτυξης.

Παρ' όλο που — όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια — υπήρξαν πολλές διαρθρωτικές δυσκολίες στην εφαρμογή του Ειδικού Ολοκληρωμένου Προγράμματος Τουριστικής Ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να μην πραγματοποιηθούν επαρκώς οι τιθέμενοι στόχοι, είναι σκόπιμο η παραπάνω στρατηγική να εντατικοποιηθεί και να οργανωθεί καλύτερα η εφαρμογής της, παράλληλα με τις ακόλουθες επί μέρους στρατηγικές : Προστασία - Ανάδειξη Ανθρωπογενούς και Φυσικού Περιβάλλοντος, Στήριξη επιλεγμένων κλάδων του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, Βελτίωση της ποιότητας ζωής, Βελτίωση και προσαρμογή του επιπέδου κατάρτισης και εξειδίκευσης του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού.

Οι ιδιαιτερότητες που διέπουν τον προγραμματισμό της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Αρχικά, είναι σκόπιμο να αναφερθούν οι βασικοί παράμετροι που διαμορφώνουν τις ιδιαιτερότητες της περιφέρειας και του εκάστοτε προγραμματισμού.

Εκτός από την αρχική εκπαίδευση, την ανεργία (η οποία ωστόσο το 1994, πλησίασε σε μεγάλο βαθμό την αντίστοιχη της χώρας) και τα υδρευτικά δίκτυα, η περιφέρεια υστερεί σημαντικά από την υπόλοιπη χώρα, σχεδόν σε όλους τους τομείς. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν αυξημένες ανάγκες και ζήτηση, τόσο στους παραγωγικούς τομείς, όσο και στους τομείς υποδομών, προστασίας και διαχείρισης του φυσικού, πολιτιστικού και οικιστικού περιβάλλοντος.

Το γεγονός ότι η περιφέρεια απαρτίζεται κυρίως από μεγάλα νησιά που αποτελούν αυτόνομες χωρικά, κοινωνικοοικονομικές και διοικητικές μονάδες, καθιστά δύσκολη, αν όχι αδύνατη, τη δημιουργία υποδομών μεγάλης κλίμακας που να εξυπηρετούν την περιφέρεια στο σύνολό της. Ακόμη και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου λειτουργεί αποκεντρωμένα με τμήματα σε όλα τα μεγάλα νησιά (Χίο, Μυτιλήνη, Σάμο).

Σε κάθε μεγάλο νησί, η διασπορά των κοινοτήτων και η πληθυσμιακή αύξηση από το 1981, οδηγούν στο εξής πλαίσιο παρεμβάσεων :

- 1) Η συγκράτηση του πληθυσμού επιβάλλει τη διασπορά των υποδομών και υπηρεσιών, γεγονός που εντείνεται από τη διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία αποτελεί τον βασικό παράγοντα ανάπτυξης για τα νησιά της περιφέρειας.
- 2) Το κόστος που επιβάλλει η διασπορά των υποδομών και υπηρεσιών, όχι μόνο είναι υψηλό λόγω της καθυστέρησης της περιφέρειας στον τομέα των υποδομών, αλλά παράλληλα δεν παρουσιάζει στοιχεία αποδοτικότητας, κυρίως συγκρινόμενο με άλλες περιοχές της χώρας, όπου η διασπορά των υποδομών συμβάλλει στη συγκράτηση του πληθυσμού. Επιπροσθέτως, η δύσκολη - τοπογραφικά - φυσιογνωμία των νησιών αυξάνει το κόστος των κατασκευών (δρόμοι, λιμάνια, αεροδρόμια κ.λ.π.).

Ένα άλλο αρνητικό στοιχείο που διέπει τον προγραμματισμό της περιφέρειας, είναι η έλλειψη της ολοκληρωμένης και συνθετικής καταγραφής των αναγκών της στις υποδομές και τις υπηρεσίες. Παράλληλα, η έλλειψη μελετών βάσης, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα εκτίμησης των τομεακών αναγκών της περιφέρειας, ενώ καθιστά αδύνατη σχεδόν την εκτίμηση του αναγκαίου μεγέθους υποδομών και υπηρεσιών, με αποτέλεσμα οι Φορείς προγραμματισμού να διαμορφώνουν τις προτάσεις τους, είτε εμπειρικά, σύμφωνα με τα προηγούμενα αντίστοιχα έργα, είτε βραχυπρόθεσμα, με βάση τις πραγματικές ανάγκες της περιφέρειας, είτε μακροπρόθεσμα, τις περισσότερες φορές όμως χωρίς να ανταποκρίνονται στην πραγματική εξέλιξη των αναγκών της περιφέρειας.

Ο έλεγχος από τις Κεντρικές Υπηρεσίες Προγραμματισμού εξαντλείται στην εφαρμογή τομεακών ποσοτώσεων ή στην περικοπή των ζητούμενων έργων και ποσών από τους περιφερειακούς φορείς. Άμεσο αποτέλεσμα της ενδεχόμενης περικοπής των πόρων, είναι η υποεκτίμηση - η οποία γίνεται κατά κανόνα συνειδητά

- του πραγματικού κόστους του έργου, με στόχο την ένταξη περισσότερων έργων και ο περιορισμός - επίσης συνειδητός - του φυσικού αντικειμένου ενός έργου με αποτέλεσμα τα περισσότερα προτεινόμενα προς ένταξη έργα, να αποτελούν τμήματα ενός ολοκληρωμένου έργου.

Με τη θεσμοθέτηση του μηχανισμού κατάρτισης Τεχνικών Δελτίων Έργων και των διαδικασιών έγκρισης και ένταξης των έργων, έχουν περιοριστεί σημαντικά οι παραπάνω αδυναμίες του προγραμματισμού, ωστόσο οι διαδικασίες είναι χρονοβόρες και οι διαπιστώσεις των ελλείψεων γίνονται κατά κανόνα εκ των υστέρων.

Οι ανάγκες που έχουν διαπιστωθεί σε πολλούς τομείς, σε συνδυασμό με τους περιορισμένους πόρους των εκάστοτε προγραμμάτων και την έλλειψη ενός κατευθυντήριου αναπτυξιακού σχεδίου (Action Plan) όπου θα καθορίζονται οι προτεραιότητες, έχουν ως αποτέλεσμα ο προγραμματισμός της περιφέρειας να γίνεται σύμφωνα με τη λογική του προσθετικού σχεδιασμού, που σημαίνει, ότι με την ευκαιρία κάποιου νέου προγράμματος προτείνονται και εντάσσονται νέα τμήματα ή νέες εργασίες ενός συνεχιζόμενου έργου, κυρίως στους τομείς των δικτύων υποδομής.

Τόσο στο πλαίσιο των προηγούμενων προγραμμάτων (ΜΟΠ, Α' ΚΠΣ), όσο και στο πλαίσιο του Β' ΚΠΣ, ο προγραμματισμός ακολούθησε τη λογική της ροής TOP-DOWN (από την κορυφή προς τη βάση) ως προς τα χρηματοοικονομικά δεδομένα (τομεακές ποσοτώσεις, δεσμεύσεις), ενώ στην πράξη ακολουθήθηκε η λογική BOTTOM-UP (από τη βάση προς την κορυφή) ως προς την ένταξη των έργων για την εξυπηρέτηση των στόχων, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν φαινόμενα υπερένταξης και υποένταξης των έργων, δυσανάλογα με τον αρχικό προγραμματισμό και τους στόχους και ανάλογα με τις ανάγκες και τη ζήτηση των έργων.

4.2 Γενική πορεία υλοποίησης του προγράμματος

Χρηματοδότηση του προγράμματος

Πριν γίνει αναφορά στο χρηματοδοτικό πλάνο του προγράμματος, θα πρέπει να επισημανθεί, ότι δεν μπορεί να γίνει αναφορά στα χρηματοδοτικά στοιχεία του μέχρι σήμερα, λόγω μεταβολής του αρχικού προϋπολογισμού και του αριθμού των έργων που εντάσσονται στο πρόγραμμα και έλλειψης ορισμένων απαραίτητων και έγκυρων στοιχείων για την σύνταξη ενός οριστικού χρηματοδοτικού πίνακα (έλλειψη πρόσφατων εκθέσεων Αξιολόγησης).

Ωστόσο, με βάση την Δεύτερη Έκθεση Αξιολόγησης που υποβλήθηκε το Φεβρουάριο του 1998, κατέστη δυνατή η παρουσίαση των εγκεκριμένων δεσμεύσεων όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί στο πρώτο τετράμηνο του 97 και των πληρωμών τον Ιανουάριο του 1998.

Με βάση τους προϋπολογισμούς των αρχικά ενταγμένων δράσεων, το συνολικό κόστος του προγράμματος σε τιμές Συνολικής Προϋπολογιζόμενης Δαπάνης Γ' Τριμήνου 1994, ανέρχεται σε 375 mecus, έναντι των αρχικών εγκεκριμένων δεσμεύσεων 328 mecus και τροποποιημένων εγκεκριμένων 345 mecus μέχρι το πρώτο τετράμηνο του 1997.

Το βασικό πρόβλημα των χρηματοοικονομικών στοιχείων του ΠΕΠ, αποτελεί η υπέρβαση που διαπιστώνεται στους προϋπολογισμούς των αρχικά ενταγμένων έργων, σε σχέση με τις εγκεκριμένες δεσμεύσεις. Η υπέρβαση αυτή θα θεωρούνταν ελεγχόμενη, αν παράλληλα δεν προέκυπταν τα εξής προβλήματα :

- 1) Η σημαντική δέσμευση των δημοσίων δαπανών από τα δημοπρατημένα ή υλοποιούμενα έργα (90 %).
- 2) Η υπέρβαση αυτή επικεντρώνεται κυρίως στο Υποπρόγραμμα 5 : Βελτίωση της ποιότητας ζωής και Περιβάλλον, το οποίο περιλαμβάνει έργα με αυξημένη ζήτηση από πλευράς κατοίκων και τοπικών αναγκών, με αποτέλεσμα να γίνεται πολύ δύσκολη η διαγραφή (προτασσόμενων ή υλοποιούμενων) έργων για την εξισορρόπηση των χρηματοοικονομικών δεδομένων του Υποπρογράμματος.
- 3) Η μεταφορά δεσμεύσεων από τα ανενεργά μέτρα του ΠΕΠ (κυρίως soft ενέργειες) θα στερούσε την περιφέρεια από δράσεις οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες για την επιτυχία της αναπτυξιακής προσπάθειας και των στόχων του ΠΕΠ.

Απορρόφηση του προγράμματος

Θα πρέπει να επισημανθεί εδώ, ότι παρά την επικαιροποίηση των στοιχείων εξέλιξης των οικονομικών δεικτών του προγράμματος (δείκτες απορρόφησης), αναφέρονται συνθετικά και τεκμηριωμένα μέχρι το πρώτο τετράμηνο του 1997, όπως επίσης και τα στοιχεία υλοποίησης του προγράμματος.

Μέχρι τον Ιανουάριο του 1998, έχουν απορροφηθεί περίπου 123.8 mecus, που διαμορφώνουν τον δείκτη απορρόφησης στο 35,9% σε σχέση με τις τροποποιημένες δεσμεύσεις (στοιχεία Μαΐου 1997).

Σε σχέση με τις αρχικές δεσμεύσεις της τετραετίας 1994-1997, ο δείκτης απορρόφησης βρίσκεται στο 59%, που σημαίνει συνολική καθυστέρηση στην απορρόφηση των δεσμεύσεων, της τάξεως του 40%.

Υψηλούς δείκτες απορρόφησης εμφανίζουν οι δράσεις ΕΑΠΤΑ (53%), ενώ τους χαμηλότερους (14-23%) οι δράσεις των 2 παραγωγικών Υποπρογραμμάτων Τουριστική Ανάπτυξη, Στήριξη Παραγωγικών Τομέων και του Υποπρογράμματος Ανθρώπινοι Πόροι (επαγγελματική κατάρτιση, κοινωνικός αποκλεισμός). Οι δράσεις του Υποπρογράμματος Εφαρμογή, εμφανίζουν τον χαμηλότερο δείκτη απορρόφησης (12,5%).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 27. ΤΟΜΕΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΠΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΞΟΝΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΞΟΝΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΕΠ**

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	ΑΞΟΝΑΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	ΕΘΝΙΚΟ ΣΚΕΛΟΣ	%	ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΕ ΜΕCΥ			ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ		
				ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΚΕΛΟΣ	%	ΤΑΜΕΙΟ ΣΥΝΟΧΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΜΕCΥ	%
1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑ	5702,5	25,68%	2195,0	28,07%	1.530,60		120,6	32,16%
		452,2	2,04%	-	-				
		2117,5	9,54%	-	-				
		8272,2	37,25%	2195,0	28,07%			120,6	32,16%
ΣΥΝΟΛΟ 1									
2. ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ	ΥΓΕΙΑ - ΠΡΟΝΟΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	339,4	1,53%	624,0	7,98%	1.530,60		32,96	8,79%
		502,3	2,26%	347,0	4,44%			61,41	16,38%
		1849,2	8,33%	-	-				
		2690,9	12,12%	971,0	12,42%			94,4	25,17%
ΣΥΝΟΛΟ 2									
3. ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	Α' ΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΕΡΕΥΝΑ / ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	3110,9	14,01%	1064,0	13,61%			31,9	8,51%
		3318,2	14,94%	1124,0	14,37%			10,7	2,85%
		579,3	2,61%	21,0	0,27%				
		517,7	2,33%	1339,0	17,12%			62,6	16,69%
		7526,1	33,89%	3548,0	45,37%			105,2	28,05%
ΣΥΝΟΛΟ 3									
4. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	ΑΡΧΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚ.	1847,6	8,32%		0,00%			34,6	
		1235,4	5,56%		0,00%			12,9	
		328,1	1,48%		0,00%			2,8	
		305,3	1,37%		0,00%				
		3716,4	16,74%	1106,0	14,14%			50,3	13,41%
ΣΥΝΟΛΟ 4									
	ΤΕΧΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ			88,9	1,14%			4,5	1,21%*
ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ		22205,6	100,00%	7820,0	100%	3.061	33.175,70	374,9	4,79%*

* Επί του περιφερειακού σκέλους του ΚΠΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 28. ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ

ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΑΡΧΙΚΕΣ ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ									ΠΛΗΡΩΜΕΣ Ιoc 1998							ΣΥΝ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.
	94	95	96	97	94-97	%	98	99	ΣΥΝΟΛΟ	94	95	96	97	98	99	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΟΡ.	94	95	96	94-97
1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	10948,69	12428,57	13114,93	14289,80	50781,99	59%	18351,78	17091,58	86225,35	0,00	3991,48	8919,77	8128,12	0,00		21039,38	24,40%	0,00%	32,12%	68,01%	41,43%
2. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	2339,20	5757,77	7227,12	7981,48	23305,57	73%	6026,27	2700,10	32031,94	590,58	1836,56	1191,32	2145,65	0,00		5764,11	17,99%	25,25%	31,90%	16,48%	24,73%
3. ΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΡΑΓ. ΤΟΜΕΩΝ	1259,36	2535,80	2722,21	3018,12	9535,49	56%	3572,53	3877,80	16985,82	0,00	451,03	1487,82	491,58	0,00		2430,44	14,31%	0,00%	17,79%	54,65%	25,49%
4. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	1300,33	5139,00	7138,77	8387,04	21965,14	51%	10279,77	11157,42	43402,33	1216,03	3401,80	2865,39	2003,74	0,00		9486,95	21,86%	93,52%	66,20%	40,14%	43,19%
5. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ & ΠΕΡΙΒ.	2736,94	13792,64	14775,49	16241,10	47546,17	56%	15034,92	22006,91	84588,00	2059,76	13959,12	12376,95	12710,78	166,60		41273,21	48,79%	75,26%	101,21%	83,77%	86,46%
6. ΕΛΠΤΑ	4387,93	8198,59	8271,67	7198,57	28056,76	79%	5319,14	2085,08	35460,98	742,25	5732,51	5708,60	6624,36	0,00		18807,72	53,04%	16,92%	69,92%	69,01%	67,03%
7. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΡΓΩΝ ΠΕΠ	24733,24	0,00	0,00	0,00	24733,24	100%	0,00	0,00	24733,24	6927,80	15000,23	2554,61	0,00	0,00		24482,64	98,99%	28,01%			98,99%
8. ΕΦΑΡΜΟΓΗ	602,00	855,00	783,00	760,00	3000,00	66%	760,00	761,00	4521,00	0,00	0,00	299,24	267,69	0,00		566,93	12,54%	0,00%	0,00%	38,22%	18,90%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΠ	48307,69	48707,37	54033,19	57876,11	208924,36	64%	59344,41	59679,89	327948,66	11536,41	44372,73	35403,70	32371,92	166,60	0,00	123851,36	37,77%	23,88%	91,10%	65,52%	59,20%

ΠΙΝΑΚΑΣ 29. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ

ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ (ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ) ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ									ΠΛΗΡΩΜΕΣ 1ος 1998							ΣΥΝ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.	ΑΠΟΡ.
	94	95	96	97	94-97	%	98	99	ΣΥΝΟΛΟ	94	95	96	97	98	99	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΟΡ.	94	95	96	94-97
1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	41.92	3988.26	8438.04	20919.08	33387.29	37%	27697.18	28484.49	89568.96	0.00	3991.48	8919.77	8128.12	0.00		21039.38	23.49%	0.00%	100.08%	105.71%	63.02%
2. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	590.58	1836.56	1048.66	8585.43	12061.23	37%	11797.41	8305.48	32164.12	590.58	1836.56	1191.32	2145.65	0.00		5764.11	17.92%	100.00%	100.00%	113.60%	47.79%
3. ΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΡΑΓ. ΤΟΜΕΩΝ	0.00	347.19	1383.55	4518.12	6248.86	37%	6172.53	4564.43	16985.82	0.00	451.03	1487.82	491.58	0.00		2430.44	14.31%		129.91%	107.54%	38.89%
4. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	1216.03	3401.74	2896.05	9545.08	17058.88	39%	13259.77	12083.68	43402.33	1216.03	3401.80	2865.39	2003.74	0.00		9486.95	21.86%	100.00%	100.00%	98.94%	55.61%
5. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ & ΠΕΡΙΒ.	2277.92	14445.67	12487.48	21800.00	51011.07	52%	22800.00	24109.93	97921.00	2059.76	13959.12	12376.95	12710.78	166.60		41273.21	42.15%	90.42%	96.63%	99.11%	80.58%
6. ΕΛΠΤΑ	742.25	5732.51	5743.15	8329.84	20547.75	58%	8250.19	6663.04	35460.98	742.25	5732.51	5708.60	6624.36	0.00		18807.72	53.04%	100.00%	100.00%	99.40%	91.53%
7. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΡΓΩΝ ΠΕΠ	24733.24	0.00	0.00	0.00	24733.24	100%	0.00	0.00	24733.24	6927.80	15000.23	2554.61	0.00	0.00		24482.64	98.99%	28.01%			98.99%
8. ΕΦΑΡΜΟΓΗ	701.99	798.65	569.38	482.61	2552.63	56%	724.56	1243.81	4521.00	0.00	0.00	299.24	267.69	0.00		566.93	12.54%	0.00%	0.00%	52.56%	22.21%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΠ	30303.92	30550.57	32566.15	74180.15	167600.94	49%	90701.64	86454.86	344757.44	11536.41	44372.73	35403.70	32371.92	166.60	0.00	123851.36	35.92%	38.07%	145.24%	108.71%	73.80%

ΠΙΝΑΚΑΣ 30. ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ - ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΕΡΓΩΝ - ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΤΟΥ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΑ ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕ ΧΙΛ. ΕCΥ

ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ								ΠΛΗΡΩΜΕΣ						ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ		
	ΑΡΧΙΚΕΣ	%	ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΤΡΟΠ / ΝΕΣ	%	ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ	%	ΔΗΜ / ΜΕΝΑ ΕΡΓΑ 5ος 97	%	94	95	96	97	98	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΓΚΕΚ / ΝΩΝ ΔΕΣΜΕΥΣΕΩΝ	ΕΝΤΑΓΜ. ΕΡΓΩΝ	ΔΗΜΟΠ. ΕΡΓΩΝ
1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	86225,35	26,30%	89568,96	26,00%	77780,05	21,70%	64410,00	23,40%	0,00	3991,48	8919,77	8128,12	0,00	21039,38	23,49%	27,05%	32,66%
2. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	32031,94	9,80%	32164,12	9,30%	32818,41	9,10%	15773,00	5,70%	590,58	1836,56	1191,32	2145,65	0,00	5764,11	17,92%	17,56%	36,54%
3. ΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΡ. ΤΟΜΕΩΝ	16985,82	5,20%	16985,82	4,90%	13423,29	3,70%	5237,00	1,90%	0,00	451,03	1487,82	491,58	0,00	2430,44	14,31%	18,11%	46,41%
4. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	43402,33	13,20%	43402,33	12,60%	36117,47	10,10%	25136,00	9,10%	1216,03	3401,80	2865,39	2003,74	0,00	9486,95	21,86%	26,27%	37,74%
5. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ & ΠΕΡ.	84588,00	25,80%	97921,00	28,40%	139881,81	39,00%	110677,00	40,30%	2059,76	13959,12	12376,95	12710,78	166,60	41273,21	42,15%	29,51%	37,29%
6. ΕΑΠΤΑ	35460,98	10,80%	35460,98	10,30%	33951,38	9,50%	27112,00	9,90%	742,25	5732,51	5708,60	6624,36	0,00	18807,72	53,04%	55,40%	69,37%
7. ΥΠΟΛΟΙΠΑ Α' ΚΠΣ	24733,24	7,50%	24733,24	7,20%	24482,64	6,80%	25931,00	9,40%	6927,80	15000,23	2554,61	0,00	0,00	24482,64	98,99%	100,00%	94,41%
8. ΕΦΑΡΜΟΓΗ	4521,00	1,40%	4521,00	1,30%	630,89	0,20%	651,00	0,20%	0,00	0,00	299,24	267,69	0,00	566,93	12,54%	89,86%	87,09%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΠ	327948,66	100,00%	344757,44	100,00%	359085,93	100,00%	274927,00	100,00%	11536,41	44372,73	35403,70	32371,92	166,60	123851,36	35,92%	34,49%	45,05%

Πηγή πινάκων 27, 28, 29, 30 : ΥΠ. ΕΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΤΡΟΠΗ, "Αξιολόγηση του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) Περιφέρειας Β. Αιγαίου, Φεβρουάριος 1998

Υλοποίηση του προγράμματος

Τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη της εφαρμογής του, το πρόγραμμα βρισκόταν στο 33-35% της υλοποίησής του (Μάιος 1997), ενώ σύμφωνα με τον αρχικό προγραμματισμό θα έπρεπε να βρίσκεται στο 61% περίπου, που σημαίνει, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Συμβούλου Αξιολόγησης, ότι σε περίπτωση που διατηρηθούν οι ίδιοι ρυθμοί υλοποίησης, απαιτούνται 18 μήνες επιπλέον για να ολοκληρωθεί η υλοποίησή του (Δεύτερη Έκθεση Αξιολόγησης ΠΕΠ Β. Αιγαίου 1994-1998, Φεβρουάριος 1998).

Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται κυρίως στη νέα διαδικασία συμπλήρωσης, ελέγχου και έγκρισης των Τεχνικών Δελτίων των προς ένταξη έργων, καθώς και στην εφαρμογή εγκυκλίων (όπως η εγκύκλιος 37/11-9-95) που αφορούν την απαιτούμενη προετοιμασία και ωριμότητα των προς δημοπράτηση έργων (τεχνικές μελέτες κ.λ.π.). Οι διαδικασίες αυτές, καθυστερούν σημαντικά την «οριστική ένταξη» των έργων στο ΠΕΠ, αφού μέχρι το Μάιο του 1997, θεωρούνταν «οριστικά ενταγμένα» μόνο 209 έργα προϋπολογισμού 102 mecus από τα 652 έργα / δράσεις που είναι αρχικά καταγεγραμμένα (ενταγμένα) στο ΠΕΠ, προϋπολογισμού 375 mecus.

Η καθυστέρηση της υλοποίησης του ΠΕΠ οφείλεται επίσης σε καθυστερήσεις στην υλοποίηση ορισμένων έργων υποδομής, όπως τα έργα Μαρίνων του Μέτρου 1.1, τα έργα κοινωνικής υποδομής (κρατικοί, παιδικοί σταθμοί, νοσοκομειακή υποδομή-εξοπλισμοί : Μέτρο 5.2), στην εκπόνηση μελετών και την απορρόφηση έργων πολιτισμού του Μέτρου 1.2, στην αξιοποίηση των λιμνοδεξαμενών στα αρδευτικά έργα του Αγροτικού Τομέα.

Παράλληλα, όμως παρατηρούνται σημαντικές καθυστερήσεις στην ενεργοποίηση soft ενεργειών και δράσεων καινοτομικού χαρακτήρα, όπως των συμπληρωματικών δράσεων (soft ενέργειες) των παραγωγικών Υποπρογραμμάτων Τουρισμού, (Μέτρα 1.3 και 1.4), του Αγροτικού Τομέα (Μέτρο 2.6 ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και 2.7 ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών), των δράσεων των Υπηρεσιών Στήριξης των ΜΜΕ (Μέτρα 3.1 και 3.2), καθώς και των ενεργειών Τεχνικής Βοήθειας.

Καθυστερήσεις επίσης παρουσιάζονται στην υλοποίηση σεμιναρίων Συνεχιζόμενης Κατάρτισης (Υποπρόγραμμα 4), λόγω των γενικότερων προβλημάτων πιστοποίησης δομών και εγκρίσεων προγραμμάτων κατάρτισης σε ολόκληρη τη χώρα.

Γενικότερο πρόβλημα του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου, είναι η υπερένταξη των έργων υποδομής (κυρίως δικτύων) και - αντίθετα - η υποένταξη και η καθυστέρηση στην υλοποίηση soft ενεργειών που συμπληρώνουν τις δράσεις των παραγωγικών τομέων (τουρισμού, πρωτογενή τομέα, μεταποίησης).

Σύγκριση προγραμματικών με τους υλοποιούμενους στόχους

Γενικοί προγραμματικοί στόχοι και εσωτερική συνοχή του Προγράμματος

Ακόμη και σήμερα, οι βασικοί στόχοι του προγράμματος παραμένουν επίκαιροι, διότι αφενός, δεν έχουν αλλάξει οι βασικές παράμετροι που διαμορφώνουν την κοινωνικοοικονομική εικόνα της περιφέρειας και αφετέρου, δεν άλλαξαν σημαντικά οι εξωγενείς παράγοντες (διεθνές περιβάλλον, Ευρωπαϊκή πολιτική, πολιτικές συγκυρίες κ.λ.π.), ώστε να διαφοροποιήσουν τους αναπτυξιακούς στόχους και άξονες

παρέμβασης του προγράμματος. Εξαίρεση πιθανόν να αποτελεί η επιδείνωση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων, επιπτώσεις της οποίας πιθανόν να προκύψουν στη συμπεριφορά του ιδιωτικού τομέα, του οποίου η συμμετοχή στην επιτυχή ολοκλήρωση των στόχων του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου θεωρείται σημαντική, τόσο χρηματοδοτικά, όσο και τομεακά.

Όσον αφορά την εσωτερική συνοχή του προγράμματος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το πρόγραμμα εγκρίθηκε αρχικά με εξειδίκευση των στόχων του σε επίπεδο μέτρου, ενώ η ένταξη ορισμένων δράσεων φαίνεται να έχει διαφοροποιήσει τους επιδιωκόμενους στόχους του αρχικού προγραμματισμού και κατά συνέπεια την εσωτερική συνοχή του προγράμματος.

Η μέχρι σήμερα εξειδίκευση των μέτρων σε συγκεκριμένες δράσεις, δείχνει μία αυξημένη τάση ανισοκατανομής των πόρων του προγράμματος, με σημαντικές υπερβάσεις στους τομείς των υποδομών και σημαντική υστέρηση στις ιδιωτικές επενδύσεις, τις soft ενέργειες (οργάνωση, προβολή, στήριξη), καθώς και τις δράσεις με καινοτομικό χαρακτήρα (εφαρμογή γεωθερμίας, κοινές υπηρεσίες για ΜΜΕ κ.λ.π.). Αυτό σημαίνει ανατροπή της εσωτερικής προγραμματικής συνοχής του προγράμματος.

Η επικαιροποίηση της εσωτερικής συνοχής του προγράμματος, βασίζεται στον κατάλογο των αρχικά ενταγμένων έργων, που περιέχεται στο Κεντρικό Μηχανογραφικό Σύστημα του ΥΠΕΘΟ και στα επίσημα στοιχεία της περιφέρειας.

Ειδικοί στόχοι του προγράμματος

Σε σύγκριση των ειδικών στόχων μεταξύ των προγραμματισμένων φυσικών μεγεθών και των πραγματοποιούμενων, εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις, λόγω παραπάνω διαπιστώσεων (υπερένταξης-υποένταξης). Συγκεκριμένα, περιορίζονται οι στόχοι του τομέα Τουριστικής Ανάπτυξης (Υποπρόγραμμα 1), του μεταποιητικού τομέα (Υποπρόγραμμα 2), του τομέα επαγγελματικής κατάρτισης (Υποπρόγραμμα 4), ενώ επεκτείνονται οι στόχοι του τομέα Βελτίωση της ποιότητας ζωής και περιβάλλον (Υποπρόγραμμα 5). Αναλυτικότερα :

Στην τουριστική ανάπτυξη και το μεταποιητικό τομέα, περιορίζονται οι ιδιωτικές επενδύσεις κατά 12% και 30% αντίστοιχα (στοιχεία Μαΐου 1997), σε σχέση με τις αρχικά προβλεπόμενες, με σημαντικές διαφορές στις δημιουργημένες θέσεις εργασίας σε σχέση με τις προβλεπόμενες (30 έναντι 600 στον τουρισμό και 54 έναντι 170 στην μεταποίηση). Επίσης, παρατηρήθηκε καθυστέρηση στην ενεργοποίηση του μέτρου 3.2 (στήριξη, προβολή και προώθηση των ΜΜΕ), λόγω καθυστέρησης στην επιλογή του ενδιάμεσου φορέα (EOMMEX-ETBA).

Καθοριστικής σημασίας, είναι η καθυστέρηση της επαγγελματικής προσαρμογής των απασχολούμενων (τομέας επαγγελματικής κατάρτισης). Με δεδομένη τη μέση ετήσια μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα κατά 5% (1.400 άτομα ετησίως) και τη μέση ετήσια αύξηση του τριτογενή κατά 3% (700 άτομα ετησίως), η καθυστέρηση αυτή μπορεί να αποβεί σε βάρος των αναπτυξιακών προοπτικών της περιφέρειας και των στόχων του ΠΕΠ. Οι στόχοι αυτοί βασίζονται στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, καθώς και στην

αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών προϊόντων, μέσω νέων μεθόδων παραγωγής, διάθεσης και εμπορίας.

Η καθυστέρηση αυτή η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα γενικότερα προβλήματα του τομέα σε επίπεδο χώρας, αφορά τον περιορισμό του προγραμματικού στόχου κατάρτισης σε 1.850 άτομα αντί 8.000 περίπου ατόμων (15% των απασχολούμενων) που προβλέπονταν αρχικά, που σημαίνει ότι μέχρι το τέλος του ΠΕΠ προβλέπεται να επιτευχθεί ο αρχικός στόχος κατά 50-60%.

Ο μοναδικός τομέας όπου παρατηρείται σημαντική υπέρβαση των αρχικών του στόχων, είναι ορισμένες δράσεις του στόχου Βελτίωση της ποιότητας ζωής και περιβάλλον και αφορούν έργα υποδομής (χαράξεις δρόμων - δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης).

Σημαντικός παράγοντας διαφοροποίησης των υλοποιούμενων από τις προγραμματισμένες δράσεις, αποτελεί και η κατεύθυνση που δίνεται για την ολοκλήρωση των έργων μαρίνων με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (κατασκευή ανωδομών, χερσαίων εγκαταστάσεων), ενώ ο δημόσιος τομέας αναλαμβάνει μόνο την κατασκευή λιμενικών έργων (Επιστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αναφέρεται στην απόφαση της 4^{ης} Επιτροπής Παρακολούθησης της 14/4/1997).

Παρ' όλο ότι μ' αυτόν τον τρόπο αποδεσμεύονται 12,3 mecus δημοσίων δαπανών, η πρόβλεψη ότι οι μαρίνες θα ολοκληρωθούν με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (12,5 mecus), είναι παρακινδυνευμένη, για λόγους που σχετίζονται κυρίως με την ιδιαιτερότητα της γεωγραφικής θέσης της περιφέρειας. Αν ληφθεί υπόψη και ο ιδιαίτερα αργός ρυθμός υλοποίησης των μαρίνων, καθώς και οι δυσκολίες κατασκευής έργων αυτής της κατηγορίας (κακοκαιρία, χειμερινοί μήνες κ.λ.π.) η προοπτική ολοκλήρωσής τους μειώνεται σημαντικά.

Αξιολόγηση των αποκλίσεων και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, το χαμηλό ποσοστό υλοποίησης του ΠΕΠ (30-35%) και το πολύ μικρό αριθμό των οριστικά ενταγμένων έργων σε σχέση με τα δημοπρατημένα / υλοποιούμενα έργα (209 οριστικά ενταγμένα έργα / δράσεις, έναντι 491 δημοπρατημένων ή υλοποιούμενων έργων / δράσεων), σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που έχουν γίνει μέχρι το πρώτο τετράμηνο του 97, είναι δύσκολο να αξιολογηθούν αξιόπιστα οι αποκλίσεις και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Επίσης, έχουν ενταχθεί λίγες ενέργειες με συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και ιδιαίτερα στον τουριστικό κλάδο.

Ωστόσο, με βάση τα προγραμματικά στοιχεία του ΠΕΠ και με τη δεδομένη εικόνα υλοποίησης του προγράμματος, μπορούν να διατυπωθούν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

- 1) Η μη επαρκής ένταξη δράσεων ιδιωτικής συμμετοχής στον τουριστικό κλάδο, αν συνεχιστεί, θα επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στην αύξηση του ΑΠΠ (που αναμενόταν στο επίπεδο του 5%, μέσω της αύξησης του τουριστικού εισοδήματος κατά 20-25%), όσο και στη μείωση της ανεργίας (από 8% στο 7,1%).
- 2) Οι δράσεις του στόχου 3 : Βελτίωση της ποιότητας ζωής και περιβάλλον (οδοποιία, υδρεύσεις - αποχετεύσεις, Ε.Ε.Λ. και Χ.Υ.Τ.Α.) που έχουν ενταχθεί

στο πρόγραμμα, κινδυνεύουν να μην ολοκληρωθούν - με βάση τις αντίστοιχες εγκεκριμένες δεσμεύσεις οι οποίες είναι πολύ μεγαλύτερες από τις αρχικές (επέκταση των στόχων) - ή σε περίπτωση που ολοκληρωθούν (μετά από εσωτερική ανακατανομή των δεσμεύσεων των μέτρων), θα αφαιρέσουν δεσμεύσεις από άλλα μέτρα με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανισορροπίας στην κατανομή των πόρων του προγράμματος και την ανατροπή της εσωτερικής του συνοχής.

- 3) Η εσωτερική ανακατανομή των δεσμεύσεων των μέτρων, θα οδηγούσε σε σημαντική μείωση των πόρων συμπληρωματικών δράσεων (soft ενέργειες).
- 4) Η καθυστέρηση στην υλοποίηση δράσεων Συνεχιζόμενης Κατάρτισης, στερούν από την περιφέρεια τη δυνατότητα καλύτερης προετοιμασίας και αξιοποίησης του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού της. Ιδιαίτερα έντονη μπορεί να γίνει η έλλειψη επαρκούς προετοιμασίας στον κλάδο του τουρισμού, τη διαχείριση του περιβάλλοντος, τη διατήρηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, την οργάνωση και την ανταγωνιστικότητα των παραγόμενων μεταποιητικών προϊόντων και τέλος, τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων παραγωγής, τυποποίησης, διάθεσης και εμπορίας των τοπικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα.

4.3 Υλοποίηση των επιμέρους δράσεων του προγράμματος

Δράσεις του ΠΕΠ, που αναμένεται να καλύψουν σε μεγάλο βαθμό τους τιθέμενους στόχους

Με βάση τα παραπάνω, είναι δύσκολο να εντοπιστούν με βεβαιότητα και με κριτήριο τον διαθέσιμο (χαμηλό) βαθμό υλοποίησης, οι δράσεις του Β' ΠΕΠ που αναμένεται να καλύψουν σε μεγάλο βαθμό τους στόχους του προγράμματος.

Αντίθετα, με βάση τους προγραμματικούς στόχους και με την υπόθεση ότι ορισμένες ενταγμένες δράσεις θα ολοκληρωθούν στα χρονικά και χρηματοδοτικά πλαίσια του προγράμματος, αναμένεται να καλυφθούν σημαντικά οι ανάγκες σε ορισμένους τομείς υποδομών :

- υγείας, μόνο όμως όσον αφορά τα κτιριολογικά και όχι τους εξοπλισμούς (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Υπ. Υγείας), τη στελέχωση και τη γενικότερη οργάνωση και αποτελεσματική λειτουργία του τομέα,
- εξοικονόμησης νερού και δικτύων ύδρευσης, με την επιφύλαξη όμως πιθανών αντικαταστάσεων πεπαλαιωμένων τμημάτων,
- δικτύων μεταφορών, εκτός των παρακαμπτηρίων των μεγάλων πόλεων της περιφέρειας, του οδικού δικτύου Ικαρίας και ένα μέρος της δυτικής Σάμου,
- δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (κτιριολογικά, ειδικές αίθουσες), ενώ εξακολουθούν να παραμένουν σημαντικές ανάγκες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση,
- δασικής και αγροτικής οδοποιίας.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις, δεν σημαίνουν απαραίτητα ότι δεν απαιτείται συνέχιση της προσπάθειας στους αναφερόμενους τομείς, ενώ παραμένει αμφίβολη η ολοκλήρωση των ενταγμένων έργων κυρίως στους τομείς της υγείας, των μεταφορών και των λιμνοδεξαμενών.

Δράσεις του ΠΕΠ, για τις οποίες απαιτούνται σημαντικές προσπάθειες, ώστε να ολοκληρωθεί ο σχεδιασμός ή να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματά τους

Έργα στον Τομέα του Πολιτισμού

Λόγω του είδους των έργων και των ιδιαίτερων δυσκολιών που παρουσιάζουν, τόσο σε επίπεδο προγραμματισμού και μελέτης (π.χ. Αναβατός, Μεσαιωνικά Κάστρα), όσο και κυρίως σε επίπεδο υλοποίησης (π.χ. ανάπλαση ιστορικού κέντρου Μυτιλήνης), υπάρχει κίνδυνος να παραμείνουν ημιτελή αρκετά έργα, ενταγμένα στο ΠΕΠ 1994-1999. Ουσιαστικά εκτελούνται δευτερεύουσες εργασίες καθαρισμών στα μεσαιωνικά μνημεία, ενώ για τα έργα ανάπλασης του ιστορικού κέντρου Μυτιλήνης, παράλληλα με την καθυστέρηση στην έναρξη της υλοποίησης (αναπλάσεις όψεων παραδοσιακών κτιρίων), απαιτείται επιπλέον συνδυασμός του προγραμματισμού με τα έργα του βιολογικού καθαρισμού Μυτιλήνης, επειδή ο κεντρικός αγωγός προβλέπεται να περάσει από τον ίδιο άξονα της ανάπλασης.

Σημαντικό βήμα άρσης των προγραμματικών δυσκολιών, αποτελεί η πρόσφατη προγραμματική σύμβαση μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού, του Υπουργείου Αιγαίου και της ΔΕΠΟΣ, για την έναρξη και υλοποίηση των έργων του μεσαιωνικού οικισμού Αναβατού (Χίο), θεσμός που πιθανόν να πρέπει να επεκταθεί και σε άλλες περιπτώσεις.

Πέρα από τις δυσκολίες που έχουν διαπιστωθεί στην υλοποίηση των δράσεων του τομέα, θα πρέπει να εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης των μνημείων και του πολιτιστικού πλούτου της περιφέρειας, καθώς αποτελούν τις κύριες παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της ελκυστικότητας της περιφέρειας και σημαντικό μέσο για την αύξηση των αφίξεων τουριστών, την αύξηση της πληρότητας των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, την αύξηση του τουριστικού εισοδήματος και της απασχόλησης.

Δράσεις ανάπτυξης εναλλακτικών - ήπιων μορφών τουρισμού

Παρ' ότι στα μέτρα του προγράμματος προβλέπεται η δημιουργία ήπιων μορφών τουριστικής δραστηριότητας (οικοτουρισμός κ.λ.π.) ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού (συνεδριακός, φεστιβαλικός κ.λ.π.), στην πράξη ελάχιστες δράσεις έχουν ξεκινήσει στο πλαίσιο του ΠΕΠ 1994-1999 (κυρίως διαμόρφωση μονοπατιών και ιστορικών διαδρόμων).

Παράλληλα δεν ενεργοποιήθηκε αποτελεσματικά η ιδιωτική πρωτοβουλία στους παραπάνω τομείς, με αποτέλεσμα να πρέπει να ενταθούν οι προσπάθειες για τη δημιουργία σχετικών υποδομών, στο πλαίσιο του νέου πακέτου, με στόχο τόσο την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, όσο και την προστασία και ανάδειξη των αξιόλογων οικολογικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας. Μόνο στο πλαίσιο του Υποπρογράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης και ειδικότερα στο Μέτρο 2.7 Ανάδειξη - Αξιοποίηση παραδοσιακών οικισμών, αναμένεται να υλοποιηθούν σχετικές δράσεις, μικρής σχετικά εμβέλειας (5.000 ωφελούμενοι κάτοικοι, 35 νέες θέσεις εργασίας).

Εντατικοποίηση της προσπάθειας πρέπει να γίνει παράλληλα στα έργα μαρίνων, όχι μόνο γιατί η υλοποίηση των ενταγμένων έργων έχει καθυστερήσει σημαντικά

(π.χ. μαρίνα Μυτιλήνης), αλλά και διότι η περιφέρεια υστερεί σημαντικά στον τομέα, παρά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει, και ιδιαίτερα σε σχέση με τον ανταγωνισμό που αντιμετωπίζει από τις σχετικές εγκαταστάσεις των απέναντι παραλίων της Μ. Ασίας.

Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων και Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων

Τα ενταγμένα έργα του ΠΕΠ 1994-1999, αναμένεται να καλύψουν τις υπάρχουσες ανάγκες μόλις κατά 50%, εφόσον ολοκληρωθούν.

Οι αναπτυξιακές προοπτικές της περιφέρειας, που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη του τουρισμού, επιβάλουν την απόλυτη κάλυψη των αναγκών στους τομείς αυτούς και ιδιαίτερα στους παραλιακούς και τουριστικούς οικισμούς.

Δράσεις Συνεχιζόμενης Κατάρτισης

Μέχρι το πρώτο τετράμηνο του 1997, είχε ενεργοποιηθεί μόνο το 22% του Μέτρου, λόγω προβλημάτων που προέκυψαν στην πιστοποίηση των Δομών (ΚΕΚ) και στις εγκρίσεις των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης σε εθνικό επίπεδο, ώστε να φαίνεται δύσκολη η επιτυχία των αρχικών στόχων, που προέβλεπαν (σύμφωνα με τον προϋπολογισμό), την κατάρτιση 8.000 ατόμων (13,5% του ενεργού πληθυσμού και 15% των απασχολουμένων).

Η προσπάθεια συνεχιζόμενης κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού πρέπει να εντατικοποιηθεί και για τους εξής ακόλουθους λόγους :

- Η συνεχής μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα, η συνεχής διόγκωση του τριτογενούς, καθώς και η υψηλή ανεργία στην περιφέρεια, επιβάλουν σοβαρή προσπάθεια στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης.
- Παράλληλα, ο στόχος που αφορά την τουριστική αναβάθμιση των προσφερόμενων υποδομών-υπηρεσιών, καθώς και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, επιβάλει την κατάλληλη προετοιμασία και εξειδίκευση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού. Οι ίδιες διαπιστώσεις ισχύουν και για την ανάπτυξη επιλεγμένων τομέων του πρωτογενή τομέα.

Ανάδειξη - Αξιοποίηση παραδοσιακών οικισμών

Η καθυστέρηση στην έκδοση των κανονιστικών εγκυκλίων από τον αρμόδιο φορέα (Υπ. Γεωργίας), συντέλεσαν στην καθυστέρηση της προετοιμασίας, της εξειδίκευσης και της υλοποίησης των δράσεων του Μέτρου 2.7.

Επειδή οι 3 προτάσεις - μελέτες των νομών της περιφέρειας είχαν υποβληθεί το Μάιο του 1997, δεν είχαν ακόμα ξεκινήσει οι διαδικασίες αξιολόγησης, έγκρισης και ένταξής τους στο πρόγραμμα και συνεπώς δεν προβλέπονταν η έναρξη της υλοποίησης των δράσεων (κυρίως αυτών με ιδιωτική συμμετοχή), πριν το πρώτο τετράμηνο του 1998.

Από την άλλη πλευρά, ο καινοτομικός χαρακτήρας των δράσεων (με την έννοια της ολοκληρωμένης παρέμβασης), απαιτεί συντονισμένη προσπάθεια, τόσο ως προς τις

διαδικασίες, όσο και ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης, επιλογής και παρακολούθησης της υλοποίησης, αλλά και σε επίπεδο προβολής και διαχείρισης.

Δράσεις του ΠΕΠ που απαιτούν διαφορετική προσέγγιση ή ανασχεδιασμό

Soft ενέργειες, δράσεις καινοτομικού χαρακτήρα

Στη μέχρι σήμερα εφαρμογή του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 1994-1999, διαπιστώθηκε αδυναμία στην εξειδίκευση και την υλοποίηση δράσεων κυρίως Soft ενεργειών, με αντικείμενο την υποστήριξη, οργάνωση και προβολή των παραγωγικών δραστηριοτήτων που προβλέπουν οι παρεμβάσεις του ΠΕΠ στον τουρισμό (συμπληρωματικές και πιλοτικές ενέργειες, οικοτουριστικά προγράμματα), στον πρωτογενή τομέα (δίκτυα εμπορίας, ανταγωνιστικότητα), στη Μεταποίηση (κοινές υπηρεσίες για ΜΜΕ κ.λ.π.), καθώς και στις δράσεις με καινοτομικό χαρακτήρα, όπως π.χ. η αξιοποίηση και η εκμετάλλευση των γεωθερμικών πηγών της περιφέρειας.

Η υστέρηση αυτή οφείλεται αφενός, στην έλλειψη εμπειρίας των τοπικών φορέων προγραμματισμού σε δράσεις τέτοιου χαρακτήρα και αφετέρου, στην καθυστέρηση της επιλογής του ενδιαμέσου φορέα υλοποίησης των δράσεων που αφορούν τις ΜΜΕ (ΕΟΜΜΕΧ - ΕΤΒΑ).

Ιδιωτική συμμετοχή

Ένας σημαντικός τομέας, για τον οποίο απαιτείται διαφορετική προσέγγιση και ανασχεδιασμός, είναι η προσέλκυση του ενδιαφέροντος και της συμμετοχής της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τόσο όσον αφορά τις άμεσες παραγωγικές επενδύσεις (τουρισμού, μεταποίησης κ.λ.π.) και τις soft ενέργειες και πιλοτικές δράσεις (κοινές υπηρεσίες, οικοτουρισμό, δίκτυα εμπορίας προϊόντων κ.λ.π.), όσο και τις υποδομές, όπως για παράδειγμα, η κατασκευή των ανωδομών μαρίνων.

Ο επιλεγμένος ενδιαμέσος φορέας για την υλοποίηση δράσεων που αφορούν τις ΜΜΕ, δεν επαρκεί για να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις μιας ολοκληρωμένης πολυτομεακής πολιτικής για τη δημιουργία ενδιαφέροντος και προσέλκυσης της ιδιωτικής συμμετοχής. Παρά την σχετική προκήρυξη του ενδιαμέσου φορέα (πρώην ΕΟΜΜΕΧ - ΕΤΒΑ), δεν εκδηλώθηκε ενδιαφέρον από ΜΜΕ της περιφέρειας. Επομένως, θα πρέπει να αναζητηθούν άλλα παράλληλα σχήματα, ώστε να δραστηριοποιηθούν περισσότερο οι ιδιωτικές επενδύσεις και να συμβάλουν πιο αποτελεσματικά στο πλαίσιο της συνολικής αναπτυξιακής προσπάθειας της περιφέρειας.

Δράσεις ΕΑΠΤΑ

Οι νέες διαδικασίες προγραμματισμού, ένταξης, παρακολούθησης και αξιολόγησης της υλοποίησης (μεγάλος αριθμός έργων, μικρή κλίμακα, μεγάλη διασπορά, πληθυμελής παρακολούθηση της υλοποίησης, ΤΔΕ, αξιολόγηση των επιπτώσεων, εφαρμογή εγκυκλίων κ.λ.π.), δημιουργούν σημαντικά προβλήματα στην εφαρμογή και την υλοποίηση του Υποπρογράμματος. Ωστόσο, παρά τα προβλήματα αυτά, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί, ότι τα έργα του ΕΑΠΤΑ έχουν κυρίως «ανθρωποκεντρικό» χαρακτήρα, με την έννοια ότι καλύπτουν τοπικές ανάγκες, οι οποίες μπορούν να διαπιστωθούν άμεσα από την πλευρά των κατοίκων.

Δράσεις Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας

Οι βασικοί στόχοι των δράσεων του Μέτρου 4.3 είναι η διερεύνηση, η μελέτη και η αντιμετώπιση των φαινομένων αποκλεισμού ορισμένων ομάδων πληθυσμού από την αγορά εργασίας και η ενεργοποίηση των τοπικών φορέων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Το μέτρο επίσης, στοχεύει στην κατάρτιση - επιμόρφωση για τη διευκόλυνση της ένταξης αυτών των ομάδων στην αγορά εργασίας, καθώς και στην κατάρτιση ειδικών εκπαιδευτών.

Σύμφωνα με τον αρχικό προγραμματισμό του Β' ΠΕΠ, προβλέπονταν κατά την 1^η διετία (94-95) ενέργειες που αφορούν :

- 1) την καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης των ομάδων πληθυσμού της περιφέρειας, που πλήττονται από τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας,
- 2) τον εντοπισμό των ομάδων και την μελέτη - έρευνα φαινομένων αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και
- 3) την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε τέτοια θέματα.

Κατά την τετραετία 96-99 και σε συνέχεια των παραπάνω προκαταρκτικών ενεργειών, προβλέπονταν ενέργειες που αφορούν :

- 1) την παροχή πληροφοριών και συμβουλευτικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων,
- 2) τον σχεδιασμό και την οργάνωση για τη διευκόλυνση ένταξης των ομάδων που πλήττονται, στο χώρο της αγοράς εργασίας,
- 3) τη δημιουργία δικτύων ανταλλαγής πληροφοριών,
- 4) την υποβοήθηση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών,
- 5) την κατάρτιση εκπαιδευτών,
- 6) την επαγγελματική κατάρτιση και τον προσανατολισμό και
- 7) την ανάπτυξη μηχανισμών επιστημονικής και τεχνικής κατάρτισης.

Οι παραπάνω ενέργειες, προβλέπονταν για 200-250 άτομα (0.42% του ενεργού πληθυσμού, 5 - 6% των ανέργων).

Μέχρι σήμερα, δεν έχει γίνει καμία σχετική ενέργεια, ούτε ακόμη και σε επίπεδο έρευνας για τη διαπίστωση του μεγέθους του προβλήματος στην περιφέρεια. Παράλληλα δεν έχουν δοθεί σχετικές οδηγίες από το Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας και Εργασίας, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει το μέτρο να παραμείνει ανενεργό (λόγω των δυσκολιών προετοιμασίας και εφαρμογής που ενέχει ο καινοτομικός χαρακτήρας των συγκεκριμένων δράσεων), παρ' όλο που ο τομέας αποτελεί βασική προτεραιότητα της Επιτροπής.

Θα πρέπει τουλάχιστον να διαπιστωθεί το μέγεθος του προβλήματος στην περιφέρεια μέσω μιας σχετικής μελέτης - έρευνας, που μπορεί να ανατεθεί στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, από την Τεχνική Βοήθεια.

Οι προαναφερόμενοι τομείς παρέμβασης, προφανώς δεν εξαντλούν τον κατάλογο των επιμέρους δράσεων, που πιθανόν να χρειάζονται ανασχεδιασμό ή τροποποίηση της πολιτικής υλοποίησης. Ωστόσο, παρά τον σχετικά χαμηλό βαθμό υλοποίησης του ΠΕΠ, έχει γενικά αναγνωριστεί η ανάγκη ανασχεδιασμού, τουλάχιστον για τους αναφερόμενους τομείς δράσεων.

4.4 Συμπεράσματα - προτάσεις

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που έχουν προκύψει κατά την πορεία υλοποίησης του προγράμματος θα πρέπει κατ' αρχάς να επιταχυνθεί η διαδικασία οριστικής ένταξης των δράσεων στο πρόγραμμα.

Παράλληλα, είναι απαραίτητη η εξισορρόπηση των χρηματοοικονομικών δεδομένων των Υποπρογραμμάτων - Μέτρων, των οποίων οι προϋπολογισμοί των ενταγμένων δράσεων, εμφανίζουν σημαντικές υπερβάσεις, σε σχέση με τις εγκεκριμένες δεσμεύσεις (Υποπρόγραμμα 5 - Βελτίωση της ποιότητας ζωής και Μέτρο 4.1 - Υποδομές αρχικής εκπαίδευσης), με πρόσθετους πόρους (π.χ. κατανομή του αποπληθωριστή) ή με τη διαγραφή των ενταγμένων δράσεων ή ακόμα και δημοπρατημένων.

Η διαδικασία χρηματοοικονομικής εξισορρόπησης των προϋπολογισμών των ενταγμένων (καταγεγραμμένων) έργων με τις εγκεκριμένες δεσμεύσεις των Μέτρων στα οποία εντάσσονται, προϋποθέτει ακριβή καταγραφή των έργων με νομικές δεσμεύσεις (προκηρύξεις, συμβάσεις, αναθέσεις κ.λ.π.), καθώς και επικαιροποίηση των απαιτούμενων πόρων για την ολοκλήρωσή τους.

Όσον αφορά τις επιμέρους δράσεις του προγράμματος, απαιτείται συνέχιση και επιτάχυνση της προσπάθειας στον τομέα του πολιτισμού με την εντατικοποίηση των έργων προστασίας, ανάδειξης και οργάνωσης της αξιοποίησης των μνημείων και των πολιτιστικών στοιχείων της περιφέρειας (Μεσαιωνικά κάστρα, ανάπλαση του ιστορικού κέντρου Μυτιλήνης κ.λ.π.), των δράσεων για τη δημιουργία υποδομών σχετικών με την ανάπτυξη ήπιων ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Μέτρο 1.1 του προγράμματος), αλλά και την κατασκευή μαρίνων, τις Ε.Ε.Λ. και τους Χ.Υ.Τ.Α., των δράσεων συνεχιζόμενης κατάρτισης και εφαρμογής ΕΤΠΑ.

Ειδικότερα, στον τομέα του Πολιτισμού, εξαιτίας της σπουδαιότητας των δράσεων, προτείνεται να ασκηθεί πίεση -σε κεντρικό επίπεδο- προς το Υπουργείο Πολιτισμού, ώστε να υιοθετηθούν τα κατάλληλα μέτρα και μέσα για την υλοποίηση και ολοκλήρωση των ενταγμένων δράσεων και την καλύτερη προετοιμασία των νέων, με πιθανή ενεργοποίηση του θεσμού των συμβάσεων έργου (τοπικού ή μη εξειδικευμένου δυναμικού) ή ακόμη και με την πρόσκληση ειδικών από διεθνείς οργανισμούς, όπως για παράδειγμα η ICOMOS.

Θα πρέπει επίσης να εκπονηθεί -στο πλαίσιο της τεχνικής βοήθειας- ειδικό Σχέδιο Υλοποίησης (Action Plan), με λεπτομερή αναφορά στην χρονική ακολουθία των εργασιών και τα χρονοδιαγράμματα και το οποίο θα αφορά ταυτόχρονα τα κοινά σημεία των έργων των αναπλάσεων του ιστορικού κέντρου Μυτιλήνης, του έργου της τοποθέτησης του αγωγού Βιολογικού Καθαρισμού και του αποχετευτικού δικτύου της Μυτιλήνης. Έμφαση πρέπει να δοθεί παράλληλα, στην επίλυση του

κυκλοφοριακού προβλήματος της πόλεως κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των παραπάνω έργων ή άλλων παρενεργειών, καθώς το έργο της βόρειας παράκαμψης της πόλεως -το οποίο αποτελεί τη μοναδική εναλλακτική λύση- δεν προβλέπεται να ολοκληρωθεί στο πλαίσιο του ΠΕΠ 1994 -1999.

Όσον αφορά τις καινοτόμες δράσεις και soft ενέργειες, θα πρέπει να εξειδικευτούν, να προετοιμαστούν και να οργανωθούν δράσεις συμπληρωματικών ενεργειών, των ανενεργών Μέτρων, με αντικείμενο την υποστήριξη, οργάνωση και προβολή των παραγωγικών δραστηριοτήτων των τομέων παρέμβασης του ΠΕΠ (τουρισμός, πρωτογενής - μεταποίηση), μέσα από την εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων, την επέκταση της εφαρμογής του θεσμού των προγραμματικών συμβάσεων ή της ανάθεσης έργου σε εξειδικευμένους φορείς στα παραπάνω αντικείμενα. Ειδικότερα, για την επιτυχία της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης, προτείνεται η δημιουργία Ενιαίου Ειδικού Φορέα, που θα αναλάβει την οργάνωση όλου του συστήματος συνεδρίων, οικοτουριστικών προγραμμάτων, αξιοποίησης των μνημείων, προβολής και προώθησης τουριστικών πακέτων κ.α.

Όσον αφορά τις δράσεις του Υποπρογράμματος Εφαρμογή, η καθυστέρηση της έκδοσης «Οδηγού» κατηγοριοποίησης επιλεξιμότητας των δράσεων εφαρμογής, είχε ως αποτέλεσμα την ελάχιστη ενεργοποίηση των δράσεων του Υποπρογράμματος και τη μικρή μέχρι σήμερα συμβολή τους στην επιτυχία των στόχων του ΠΕΠ.

Θα πρέπει επομένως να ενεργοποιηθούν περισσότερο οι δράσεις του Υποπρογράμματος Εφαρμογή, ενώ επιβάλλεται άμεσα η έκδοση του οδηγού κατηγοριοποίησης και επιλεξιμότητας των σχετικών δράσεων από το ΥΠΕΘΟ. Παράλληλα, σε κάθε πρόγραμμα εφαρμογής (όπως το ΠΕΠ), πρέπει να προβλέπεται η χρηματοδότηση της προετοιμασίας του επόμενου αναπτυξιακού προγράμματος, με στόχο τον καθορισμό προτεραιοτήτων (που προέκυψαν ή προκύπτουν από την εφαρμογή του τρέχοντος προγράμματος), την εκπόνηση μελετών σημαντικών έργων, τα οποία πρόκειται να ενταχθούν στο επόμενο πρόγραμμα ή την εκπόνηση μελετών βάσης, απαραίτητων για την προετοιμασία και τις επιλογές του επόμενου προγράμματος παρέμβασης, καθώς και την ex-ante αξιολόγηση του επόμενου προγράμματος.

Σημαντικός επίσης, τομέας για τον οποίο απαιτείται διαφορετική προσέγγιση και ανασχεδιασμός, είναι η προσέλκυση ενδιαφέροντος και της συμμετοχής ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τόσο όσον αφορά τις άμεσες παραγωγικές επενδύσεις (τουρισμού, μεταποίησης κ.λ.π.) και τις soft ενέργειες και πιλοτικές δράσεις (κοινές υπηρεσίες, οικοτουρισμό, δίκτυα εμπορίας προϊόντων κ.λ.π.), όσο και τις υποδομές, όπως για παράδειγμα, η κατασκευή των ανωδομών μαρίνων.

Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να δραστηριοποιηθεί περισσότερο ο ενδιαμέσος φορέας υλοποίησης δράσεων που αφορούν τις ΜΜΕ (ο σημερινός ΕΤΒΑ), κυρίως στο επίπεδο της ενημέρωσης των ενδιαφερομένων, εφόσον η πρώτη σχετική προκήρυξη εκδήλωσης ενδιαφέροντος υπήρξε χωρίς ανταπόκριση. Με αυτόν τον τρόπο θα προκύψει ενδιαφέρον από μέρους των επενδυτικών φορέων ΜΜΕ, θα επιταχυνθούν οι διαδικασίες αξιολόγησης και έγκρισης και θα καλυφθούν οι καταγραφείσες καθυστερήσεις στην έναρξη της υλοποίησης των σχετικών δράσεων.

Με βάση τους προβληματισμούς που τέθηκαν για τις δράσεις του ΕΑΠΤΑ και εν όψη του προγράμματος 2000-2006, θα πρέπει να εξευρεθεί μία λύση η οποία θα ανταποκρίνεται στον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του Υποπρογράμματος και θα μπορεί να εξασφαλίσει παράλληλα τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και τη σωστή εφαρμογή του.

Για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει να αυξηθεί η σημερινή συμμετοχή του ΕΑΠΤΑ (π.χ. στο 15% του προγράμματος), με συγχρηματοδότηση από την Κοινότητα, αλλά να διατυπωθούν συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής των έργων, όπως :

- 1) η συμπληρωματικότητά τους σε χωροταξικό επίπεδο για να εξασφαλιστεί η ολοκληρωμένη παρέμβαση. Επομένως, ο κατάλογος των έργων θα προτείνεται από τα Συμβούλια Περιοχών ή τους Δήμους (άνω των 5.000 κατοίκων για την περίπτωση της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου). Η κατανομή των πόρων προς τους ενδιαφερομένους, θα βασίζεται σε συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία θα έχουν προηγουμένως επιλεγεί (π.χ. πληθυσμιακά, συγκράτησης του πληθυσμού, απασχόλησης κ.λ.π.).
- 2) τα ποσοστά για την κατανομή των πόρων ανά τομέα, θα προσδιορίζονται με ανώτατα όρια, αλλά η τελική κατανομή θα αποτελεί επιλογή των Δήμων.
- 3) για τα προς ένταξη έργα, θα προσδιορίζονται ανώτατα και κατώτατα όρια προϋπολογισμών κατά έργο.
- 4) οι φορείς που προτείνουν τα έργα θα πρέπει να αποδεικνύουν την αναγκαιότητα των έργων, την συμπληρωματικότητά τους, καθώς και τα αναμενόμενα αποτελέσματα ανά τομέα.

Η παραπάνω λύση (ή κάποια παρεμφερής), μπορεί να εξασφαλίσει τόσο τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα των δράσεων του Υποπρογράμματος και την σημαντική συμβολή τους στο τοπικό επίπεδο, όσο και τον ορθολογικό προγραμματισμό των έργων, την σωστή υλοποίησή και αποτελεσματικότητά τους.

5. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

5.1 Οι επιπτώσεις του νησιώτικου χαρακτήρα

Εάν ορίσουμε το νησί ως τμήμα ξηράς - περιοχή κράτους μέλους - μικρότερο της ηπείρου που περιβάλλεται από θάλασσα ή νερό, το οποίο έχει μόνιμο πληθυσμό, χωρίς οποιοδήποτε σταθερό δεσμό με την ηπειρωτική χώρα και δεν περιλαμβάνει πρωτεύουσα κράτους, τότε πρόκειται για ένα σύνολο 450 νησιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που καλύπτει το 4,5% του εδάφους της και το 4% του πληθυσμού της. Είναι ενδιαφέρον, ότι μόνο τρία κράτη μέλη δεν έχουν νησιά, ενώ για ορισμένα κράτη μέλη, τα νησιά καλύπτουν ένα σημαντικό τμήμα του εδάφους και του πληθυσμού τους (έως 19% και 14% αντιστοίχως).

Παρά την έντονη διαφοροποίηση που υπάρχει μεταξύ των νησιών, αυτά παρουσιάζουν κάποια κοινά στοιχεία - μόνιμες ιδιαιτερότητες, που συνθέτουν το νησιώτικο χαρακτήρα και διακρίνουν τα νησιά από τις ηπειρωτικές περιοχές όπως :

- το μικρό μέγεθος, με προφανείς επιπτώσεις στην ποικιλία και την ποσότητα πρώτων υλών, καθώς και στην αποδοτική χρήση των περιορισμένων συντελεστών παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη και την ευαίσθητη οικολογική ισορροπία των νησιών,
- την περιφερειακότητα και την γεωγραφική απομόνωση, με αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος λειτουργίας της οικονομίας τους (κόστος εφοδιασμού, κόστος υποδομής, υπηρεσιών, ευκαιριών, ενημέρωσης και επικοινωνίας ή ακόμη και το κόστος απώλειας χρόνου κατά τη διάρκεια των παραγωγικών διαδικασιών, γνωστό ως «μη μετρήσιμο κόστος»).
- τις εξάρτησή τους από τις οικονομίες των εξωτερικών αγορών η οποία οφείλεται στην εξαγωγική δραστηριότητα ενός περιορισμένου αριθμού προϊόντων ή ακόμη και ενός μόνο προϊόντος και σε ένα υψηλό επίπεδο εισαγωγών.

Τα τρία αυτά στοιχεία : μέγεθος, εξάρτηση και γεωγραφική απομόνωση τα οποία αποτελούν βασικά συστατικά στοιχεία του νησιώτικου χαρακτήρα, δεν μπορούν να θεωρηθούν μειονεκτήματα και αρνητικοί παράγοντες σε μια αναπτυξιακή διαδικασία. Είναι γνωστό, ότι πολλά νησιά με αναπτυξιακή καθυστέρηση σήμερα, παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερα δυναμικό παρελθόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το αρχιπέλαγος Βορείου Αιγαίου, του οποίου η ανάπτυξη στηριζόταν στην παραγωγή, επεξεργασία και εμπορευματοποίηση προϊόντων του πρωτογενή τομέα, με εμβέλεια που έφτανε σε περιοχές των απέναντι Μικρασιατικών παραλίων και σε όλη σχεδόν την ανατολική Μεσόγειο.

Ωστόσο, οι ιδιαιτερότητες αυτές έρχονται σε αντίθεση με το κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται από οικονομίες κλίμακας, συγκέντρωσης και οικονομικής αποτελεσματικότητας. Η περιθωριοποίηση των νησιών είναι ταυτοχρόνως γεωγραφική, οικονομική, δημογραφική, πολιτιστική, αλλά και πολιτική, εφόσον οι μέχρι σήμερα κοινοτικές πολιτικές δεν είναι προσαρμοσμένες στην νησιώτικη ιδιαιτερότητα, με αποτέλεσμα να ενισχύεται, τη διχοτομία νησιώτικου - ηπειρωτικού χώρου σε όλους τους παραπάνω τομείς.

Η κατάσταση αυτή μεταφράζεται στην αδυναμία των νησιών να συμμετέχουν ισότιμα στην Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και είναι ανατρέψιμη εφόσον μεταβληθεί το πλαίσιο που τη δημιούργησε.

5.2 Αναγκαιότητα ειδικής μεταχείρισης των νησιών - πρόταση ολοκληρωμένης πολιτικής για τα κοινά προβλήματα των νησιών της ΕΕ

Η λειτουργία της Ενιαίας Αγοράς και η πορεία προς την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, μιας συνεχώς διευρυνόμενης Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με ορισμένες μελέτες της ΕΕ, αναμένεται να δυσκολέψει την επίτευξη του στόχου της Οικονομικής και Κοινωνικής Συνοχής, γενικά στις καθυστερημένες περιφέρειες της ΕΕ. Η μέχρι σήμερα κοινοτική πολιτική περιορίστηκε κυρίως σε παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων (περιοχές στόχου 1 και 5β), οι οποίες όμως δεν υπήρξαν επαρκείς, εφόσον ορισμένες άλλες πολιτικές συχνά ακύρωσαν τα αποτελέσματα της παρέμβασης των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Η ευθραυστότητα του νησιώτικου χώρου απαιτεί μία συνεκτική νησιώτικη στρατηγική, η οποία θα πρέπει να χαρακτηρίζεται, όχι μόνο από μια προσπάθεια «παθητικής σύγκλισης» με την μεταφορά πόρων, αλλά από τη δημιουργία κατάλληλου «περιβάλλοντος» με την ενεργοποίηση εσωτερικών διαδικασιών, ώστε να επανενταχθούν τα νησιά στην αναπτυξιακή διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το άρθρο 130Α της ΣΕΕ αποτελεί τη βάση της πολιτικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη νέα διατύπωσή του που υιοθετήθηκε στο Άμστερνταμ τονίζει, ότι για να προαχθεί η αρμονική ανάπτυξη του συνόλου της Κοινότητας χρειάζεται να μειωθούν οι διαφορές μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διάφορων περιοχών και να καλυφθεί η καθυστέρηση των λιγότερο ευνοημένων περιοχών, όπως τα νησιά, που πλήττονται λόγω του νησιώτικου χαρακτήρα, από διαρθρωτικά μειονεκτήματα τα οποία αν εξακολουθήσουν να υπάρχουν θα παρεμποδίσουν την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη.

Η Ένωση δεσμεύτηκε με την τροποποίηση αυτή και με τη δήλωση για τις νησιώτικες περιοχές που επισυνάπτεται στη Συνθήκη, να λάβει υπόψη την ιδιομορφία αυτή και καθίσταται διαθέσιμη να εγκρίνει ειδικά μέτρα για να ευνοηθεί η ενσωμάτωσή τους στην εσωτερική αγορά.

Στη βάση αυτής της θεώρησης και προκειμένου να αναπτυχθεί μία πραγματική οικονομική και κοινωνική συνοχή, δημιουργείται η ανάγκη να υιοθετηθεί και να εφαρμοστεί μία ολοκληρωμένη πολιτική και να διατυπωθούν συγκεκριμένα και αντισταθμιστικά μέτρα για όλες τις νησιώτικες περιοχές. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να αντικατοπτρίζονται στο μέλλον σε όλη την κοινοτική νομοθεσία και σε όλες τις κοινές πολιτικές. Μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο πράγματι, θα μπορούν να ανταγωνιστούν οι κάτοικοι των νησιώτικων περιοχών με τις άλλες περιοχές υπό δίκαιους όρους και να διαθέτουν τις ίδιες ευκαιρίες ανάπτυξης που προσφέρει η ΕΕ στα ηπειρωτικά εδάφη αφενός και στα λίαν περιφερειακά αφετέρου.

5.3 Μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων και πρόταση Κοινοτικής Πρωτοβουλίας ειδικά για τις νησιώτικές περιοχές

Στα πλαίσια των νέων δημοσιονομικών προοπτικών που παρουσιάστηκαν από την Agenda 2000, οι οποίες προσπαθούν να μειώσουν σημαντικά τον αριθμό των ευεργετούμενων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία νησιώτικών περιοχών, θα έπρεπε η Επιτροπή να αναθεωρήσει την πρόταση μεταρρύθμισης των Διαρθρωτικών Ταμείων βρίσκοντας έναν συγκεκριμένο χώρο, στο πλαίσιο του στόχου 1, για όλες τις νησιώτικές περιοχές, ανεξάρτητα από το ΑΕΠ. Το μακροοικονομικό αυτό κριτήριο θα έπρεπε να συνοδεύεται από άλλα γεωοικονομικά κριτήρια, όπως η χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, οι τάσεις ανεργίας, η μετανάστευση, η οικονομική διάρθρωση, οι υποδομές ή ακόμη η τοπογραφία και οι γεωγραφικές συνθήκες.

Ιδιαίτερη προσοχή θα έπρεπε να αποδοθεί στην πολιτική επανεξέτασης των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών (ΚΠ) που από το 1999 θα είναι τρεις (INTERREG, LEADER, EQUAL). Στο πλαίσιο των μελλοντικών ΚΠ θα μπορούσε να εξευρεθεί ειδικός χώρος για μία πρωτοβουλία απευθυνόμενη ειδικά στις Ευρωπαϊκές νησιώτικές περιοχές (όπως ήδη υφίσταται, αλλά μόνο για τις υπερπεριφερειακές) που θα μπορεί να θέσει σε λειτουργία τμήματα της προτεινόμενης ολοκληρωμένης πολιτικής. Σε διαφορετική περίπτωση, η Επιτροπή θα μπορούσε να εξεύρει ανάλογο χώρο για τις νησιώτικές περιοχές εντός των ήδη υφιστάμενων ΚΠ INTERREG ή LEADER. Παράλληλα, κάθε φορά που η Επιτροπή θα προτείνει στο μέλλον ΚΠ οικονομικού ή νομοθετικού χαρακτήρα υπέρ των περιοχών της υπαίθρου, βάση του άρθρου 130Α, θα πρέπει να προβλέπει παρόμοιες πρωτοβουλίες και για τις νησιώτικές περιοχές σύμφωνα με την ίδια κανονιστική αρχή.

Τέλος, θα έπρεπε να αναθεωρηθούν οι ονοματολογίες των στατιστικών μονάδων (NUTS), οι οποίες κινδυνεύουν να μην λαμβάνουν υπόψη τις συγκεκριμένες πραγματικότητες ιδιαίτερα των μικρότερων νησιώτικών περιοχών, όταν αυτές εντάσσονται διοικητικά στις ηπειρωτικές περιοχές χωρίς ωστόσο καμία ομοιότητα όσον αφορά το ΑΕΠ, την απασχόληση και τις δομές. Για παράδειγμα, η νήσος Wight φαίνεται ότι έχει ενταχθεί σε μία παράκτια εδαφική περιφέρεια, η οποία παρουσιάζει μία τελείως διαφορετική οικονομική πραγματικότητα και συνεπώς χάνει μία σειρά χρηματοδοτήσεων που θα της χορηγούνταν σε περίπτωση που θα λαμβάνονταν υπόψη οι διάφορες μακροοικονομικοί παράμετροι του νησιού.

Επομένως, θα πρέπει στο πλαίσιο των επίσημων ευρωπαϊκών στατιστικών, να γίνει ένας σαφής διαχωρισμός των νησιώτικών περιοχών από τις κοντινές παράκτιες. Θα έπρεπε επίσης να μελετηθεί κάποια μέθοδος προκειμένου να ενταχθούν στα προσεχή Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης περιφερειακοί στόχοι που θα περιλαμβάνουν υποπλαίσια αφιερωμένα στις νησιώτικές πραγματικότητες.

5.4 Προτάσεις ολοκληρωμένης πολιτικής για τις νησιώτικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στα πλαίσια του νέου άρθρου 130Α και της συνημμένης στη Συνθήκη του Άμστερνταμ δήλωσης σχετικά με τις νησιώτικές περιοχές, είναι σκόπιμο να θέσει σε λειτουργία η ΕΕ μία ολοκληρωμένη πολιτική συντονισμένη από μία Διυπηρεσιακή Ομάδα, η οποία θα λειτουργεί στο πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας. Η ομάδα αυτή,

η οποία θα είναι επικεφαλής μεταξύ των ενδιαφερομένων διευθύνσεων, θα πρέπει να εξασφαλίζει στο μέλλον την αναγνώριση της νησιώτικης ιδιαιτερότητας απ'ό μέρους της νομοθεσίας και ιδιαίτερα να προωθεί και να διαχειρίζεται τα μέσα εκείνα που θα διαθέσει η ΕΕ για όλες τις νησιώτικες περιοχές. Θα πρέπει επίσης να συντάξει μελέτη για τις επιπτώσεις των κοινών πολιτικών στις νησιώτικες περιοχές και για το πρόσθετο κόστος που συνεπάγεται ο νησιώτικος χαρακτήρας, ώστε να προσδιοριστούν ειδικά αντισταθμιστικά μέτρα.

Μία κοινή ολοκληρωμένη πολιτική για τις νησιώτικες περιοχές θα έπρεπε να προβλέπει μία σειρά αντισταθμιστικών μέτρων σχετικά με τις αρνητικές επιδράσεις του νησιώτικου χαρακτήρα, καθώς και μία σειρά κινήτρων φορολογικών, όπως και οικονομικών, με στόχο την ανάπτυξη και ενίσχυση της ενδογενούς τους οικονομίας. Οι κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές από την ΚΑΠ μέχρι την αλιεία και την ίδια την πολιτική της φορολογικής εναρμόνισης, συμπορεύονται με την έννοια της Ενιαίας Αγοράς, η οποία έστω και αν έχει πλεονεκτήματα και για την οποία θα ήταν σκόπιμη η πλήρης ολοκλήρωσή της, είναι εκ των πραγμάτων ασύμβατη με την γεωγραφική κατάσταση των νησιών.

Στην περίπτωση των νησιών, οι έννοιες της εσωτερικής αγοράς και της ελεύθερης διακίνησης συγκρούονται με την έννοια της «φυσικής τους εδαφικής ασυνέχειας». Κατά συνέπεια και προκειμένου να αποκατασταθούν δίκαιοι ανταγωνιστικοί όροι, θα ήταν σκόπιμο να βρεθεί ένας τρόπος εξάλειψης ορισμένων προβλημάτων που συνεπάγονται κοινές πολιτικές και τα οποία προστίθενται στα προβλήματα της νησιώτικης πραγματικότητας και που πλήττουν ήδη όλες τις νησιώτικες περιοχές.

Κρατικές ενισχύσεις, οικονομικά κίνητρα και φορολογικές απαλλαγές

Στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, μία ευρωπαϊκή πολιτική που θα σέβεται την ευαισθησία των νησιώτικων περιοχών και θα λαμβάνει υπόψη την απουσία ενδογενούς ανάπτυξης, θα πρέπει να επανεξετάσει τους όρους που προβλέπει το άρθρο 92 της ΣΕΕ σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις. Υπό το πνεύμα της νέας διατύπωσης του άρθρου 130Α, το άρθρο 92, §2 θα πρέπει να τροποποιηθεί προσθέτοντας μια ακόμη παράγραφο §4 που θα αναφέρεται σαφώς στις νησιώτικες περιοχές και κατά συνέπεια θα συμμόρφωνε με την κοινή αγορά τις ενισχύσεις που χορηγούν τα κράτη μέλη για την οικονομία και την ανάπτυξη όλων των νησιώτικων περιοχών, στο βαθμό που οι ενισχύσεις αυτές είναι αναγκαίες για να αντισταθμίσουν τα οικονομικά προβλήματα που απορρέουν από τη νησιώτικη πραγματικότητα.

Παράλληλα, η Επιτροπή οφείλει να επιτρέψει τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων στις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στις νησιώτικες περιοχές, έστω και αν αυτές εμπίπτουν εκτός των περιοχών που αφορούν τις ενέργειες των Διαρθρωτικών Ταμείων, προσδιορίζοντας ένα ανώτατο όριο ενίσχυσης και με μία διάκριση μεταξύ λιγότερο ή περισσότερο περιφερειακών νησιών.

Στις νησιώτικες περιοχές που ήδη ενισχύονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, αντίθετα, το ύψος της αποδεκτής ενίσχυσης θα μπορούσε να αυξηθεί κατά μερικές ποσοστιαίες μονάδες. Οι δραστηριότητες που θα συνδέονται μ' αυτή την παρέκκλιση θα μπορούσαν να είναι υλικές επενδύσεις (επενδύσεις σε έργα με φυσική υπόσταση και συγκεκριμένη χωροθέτηση), άυλες επενδύσεις υπό τη μορφή τεχνολογίας,

ενισχύσεις για την παροχή συμβούλων, κατάρτιση και διάδοση γνώσεων, ενισχύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, την έρευνα και ανάπτυξη και την απασχόληση.

Επίσης, η ΕΕ θα μπορούσε να αναλάβει να μελετήσει μία σειρά φορολογικών και οικονομικών κινήτρων υπέρ των νησιώτικων περιοχών. Όσον αφορά τις τελευταίες, θα μπορούσε για παράδειγμα, να εξεταστεί το ενδεχόμενο πριμοδότησης για όσους επιλέξουν να επενδύσουν σε νησιώτικη περιοχή ή ένα ιδιαίτερο χρηματοδοτικό κονδύλι της ΕΤΕ για την ανάπτυξη ορισμένων τομέων προτεραιότητας, όπως η διαχείριση των υδάτων και των απορριμμάτων ή η εκμετάλλευση των εναλλακτικών μορφών ενέργειας.

Η Διυπηρεσιακή Ομάδα θα μπορούσε από την πλευρά της, να μελετήσει μία σειρά οικονομικών κινήτρων τα οποία θα προταθούν στις ενδιαφερόμενες χώρες και θα συγχρηματοδοτηθούν για την ανάπτυξη των νησιώτικων περιοχών, όπως Employment Grants (επιδότηση των δαπανών για τους καινούργιους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης στις νησιώτικες περιοχές, για μία περίοδο του έτους) ή R & D Grants (δαπάνες για προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης σε νησιώτικες περιοχές, που θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν με μέγιστο ποσοστό 50%) ή Training Grants (επιδότησεις που καλύπτουν ως και το 100% του κόστους κατάρτισης του εργατικού δυναμικού στις νέες επιχειρήσεις στις νησιώτικες περιοχές).

Όσον αφορά τα κίνητρα και τις φορολογικές απαλλαγές, καλό θα ήταν να εφαρμοστεί μια πιο ελαστική πολιτική στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, σε θέση να δώσει κίνητρα για ενδογενή ανάπτυξη, δίνοντας περισσότερο βάρος στον συντελεστή έντασης της ενίσχυσης με την παραχώρηση ευρύτερων ανωτάτων ορίων για ενέργειες που αναλαμβάνουν κράτη στις νησιώτικες περιοχές.

Άλλα νησιώτικα κίνητρα θα μπορούσαν να είναι η μείωση τουλάχιστον κατά 10% του φόρου εισοδήματος από πωλήσεις αγαθών που κατασκευάζονται στα νησιά, φορολογική απαλλαγή μέχρι και 50% για τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται στις μικρότερες ή περιφερειακές νησιώτικες περιοχές κατά το έτος πραγματοποίησής τους, προσωρινή απαλλαγή της καταβολής κοινωνικών εισφορών για κάθε νέο απασχολούμενο σε νησιώτικη περιοχή, φορολογική απαλλαγή στα έσοδα των επιχειρήσεων, προώθησης του τοπικού επιχειρηματικού πνεύματος, μεγαλύτερες μειώσεις για επενδύσεις που πραγματοποιούνται στον τομέα εκμετάλλευσης των εναλλακτικών πηγών ενέργειας ή αφαλάτωσης των θαλάσσιων υδάτων, φορολογική απαλλαγή εισοδήματος σε επιχειρήσεις που λειτουργούν στον τομέα τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής (για τουλάχιστον 5 χρόνια) και καινοτόμων δραστηριοτήτων (τουλάχιστον για το πρώτο έτος δραστηριότητας) κ.α (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής DOC_EL\PR\335\335382, 8 Φεβρουαρίου 1998).

Θεμελιώδης σημασίας, είναι να διατηρηθούν τα ευνοϊκά εκείνα φορολογικά καθεστώτα που εφαρμόζονται σήμερα σε ορισμένες υπερπεριφερειακές νησιώτικες περιοχές, η εφαρμογή των οποίων στοχεύει να δώσει σ' αυτές τις περιοχές την ευκαιρία να καλύψουν την καθυστέρηση όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες ηπειρωτικές περιοχές. Τα καθεστώτα αυτά θα μπορούσαν στο

μέλλον, αν ενισχυθούν, να δώσουν σε όλες τις νησιώτικες ευρωπαϊκές περιοχές και όχι μόνο στις υπερπεριφερειακές, όπως γινόταν μέχρι σήμερα, την πραγματική δυνατότητα συμμετοχής τους στην εσωτερική αγορά.

Γεωργία - Αλιεία

Όσον αφορά την πολιτική αλιείας, θα έπρεπε να ενθαρρυνθεί μία περισσότερο θετική στάση ως προς τη διατήρηση του αλιεύματος και θα ήταν επίσης σκόπιμη η ανάπτυξη μιας πολιτικής που θα τείνει προς μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη των τοπικών βιομηχανιών αλιείας.

Η διατήρηση των αλιευτικών δραστηριοτήτων απαιτεί μια νέα ριζικά πολιτική, η οποία δικαιολογείται από το γεγονός, ότι τα νησιά, λόγω της έλλειψης βιομηχανίας και της έλλειψης ενδοχώρας βασίζονται σημαντικά στα αποθέματα αλιευμάτων στα παράκτια νερά τους. Μια τέτοια πολιτική θα σήμαινε τη χορήγηση δικαιώματος πρόσβασης κατά προτεραιότητα για τους εντόπιους αλιείς και τη μεταβίβαση εξουσιών στις τοπικές αρχές για τη διαχείριση αυτών των υδάτων, εφόσον είναι τελικά και οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι από κάθε πολιτική διατήρησης.

Παράλληλα, η Επιτροπή θα πρέπει να πραγματοποιήσει μια έρευνα για να καθορίσει το υπερκόστος της μεταφοράς των ατόμων και των εμπορευμάτων (συμπεριλαμβανομένων και των προϊόντων αλιείας) στην ηπειρωτική χώρα και να παρουσιάσει προτάσεις για να αποζημιώσει κάθε ανισορροπία που προκύπτει, προκειμένου να επιτρέψει στα νησιά να παίξουν ισότιμα το ρόλο τους στην εσωτερική αγορά.

Τέλος, η Επιτροπή οφείλει να εξετάσει την παραχώρηση μιας ειδικής μεταχείρισης στα μικρά νησιά που εξαρτώνται από την αλιεία, ώστε να προάγει την οικονομική διαφοροποίηση και να βελτιώσει τις υποδομές αλιείας για λόγους ασφαλείας, οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας.

Όσον αφορά τη γεωργία, η Διυπηρεσιακή Ομάδα θα έπρεπε να προτείνει μία σειρά μέτρων για την μείωση της αρνητικής επίπτωσης της ΚΑΠ και να πραγματοποιήσει μία μελέτη πρότασης μεταρρύθμισης λαμβάνοντας υπόψη το νησιώτικο χαρακτήρα. Στην περίπτωση πράγματι που η ενίσχυση πέρναγε απευθείας στους παραγωγούς βάση της απόδοσης ανά εκτάριο, οι νησιώτες γεωργοί θα κινδύνευαν να βρεθούν σε μειονεκτική θέση λόγω του περιορισμένου χαρακτήρα της γεωργικής τους δραστηριότητας. Θα πρέπει επομένως να καθιερωθεί στην ΚΑΠ, η αρχή ενός διορθωτικού στις ενισχύσεις σε συνάρτηση της διάστασης της γεωργικής εκμετάλλευσης, της περιοχής όπου είναι εγκατεστημένη, καθώς και της απόδοσής της.

Η Επιτροπή οφείλει επίσης να μεριμνήσει για την ευαισθησία της νησιώτικης πραγματικότητας, πραγματοποιώντας συγκεκριμένες δράσεις στον αγροτοεπισιτιστικό τομέα. Παράλληλα, η υποστήριξη των τιμών που καταβάλλονται στους αγρότες, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις επιπλέον επιβαρύνσεις που οφείλονται στη μεταφορά.

Εξάλλου, μία ολοκληρωμένη πολιτική για τα νησιά θα πρέπει να βελτιώσει την εμπορία, επισημαίνοντας ιδιαίτερα την ποιότητα και την προέλευση του προϊόντος, βελτιώνοντας και αξιοποιώντας την τοπική παραγωγή.

Διανοησιωτική συνεργασία

Η διανοησιωτική συνεργασία πρέπει να εξακολουθήσει να ενθαρρύνεται σε μεγάλο βαθμό από τα ευρωπαϊκά όργανα κατά τρόπο που να διασπασθεί η απομόνωση και των πιο μικρών νησιών των νησιώτικων περιοχών της ΕΕ και έτσι να αυξηθεί ή να ενθαρρυνθεί η ενίσχυση για τα ήδη υφιστάμενα δίκτυα (EURISLES, IMEDOC, ISLENET) και για τα σχήματα που διευκολύνουν τις συνδέσεις μεταξύ όλων των νησιώτικων περιοχών, όπως η Ομάδα για τις νήσους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Επιτροπή Νήσων της CRPM και όλοι οι άλλοι οργανισμοί που λειτουργούν προς αυτή την κατεύθυνση. Θα ήταν σκόπιμο να μπορούσαν να συνεργασθούν με τις Βρυξέλλες όλοι οι εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών νησιώτικων περιοχών έτσι, ώστε να συντονίσουν περισσότερο το έργο της ευαισθητοποίησης προς τα ευρωπαϊκά όργανα.

Περιβάλλον και εναλλακτικές πηγές ενέργειας

Μια κοινοτική πολιτική στον τομέα της ενέργειας θα έπρεπε να συμβάλει στη μείωση της κατανάλωσης βελτιώνοντας το ενδογενές ενεργειακό δυναμικό με την αξιοποίηση της ηλιακής, αιολικής, γεωθερμικής ενέργειας, καθώς και της ενέργειας από τη βιομάζα, έτσι ώστε να σταματήσει η εξάρτηση των νησιώτικων περιοχών από τα εισαγόμενα ενεργειακά προϊόντα και να επιτραπεί μία πιο ισορροπημένη χρήση της ενέργειας, ιδιαίτερα αν ληφθούν υπόψη οι έντονες ανισορροπίες κατανάλωσης που προκαλούν οι περίοδοι τουριστικής αιχμής, όταν η κατανάλωση ενέργειας αυξάνεται ακόμη και κατά 600%.

Για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες εισαγωγής ενέργειας από το ηπειρωτικό έδαφος, θα ήταν σκόπιμο να συγχρηματοδοτήσει η ΕΕ προγράμματα καλωδιακής σύνδεσης των νησιώτικων περιοχών με την ήπειρο. Οι ήδη υφιστάμενοι οργανισμοί ενέργειας θα έπρεπε τέλος να ενθαρρυνθούν προκειμένου να αναπτύξουν ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το SAVE II, ALTENER ή JOULE-THERMIE. Η ΕΕ θα έπρεπε επομένως να ενθαρρύνει την κατάρτιση προσωπικού σε θέση να χρησιμοποιήσει τα προγράμματα αυτά καθώς και την έρευνα στον τομέα αυτό.

Προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα σχετικά με τη διαχείριση των απορριμμάτων, είναι απαραίτητο οι νησιώτικες περιοχές να προβούν σε καινοτόμες προσεγγίσεις, ουσιαστικά διαφορετικές από εκείνες που μελετήθηκαν για το ηπειρωτικό έδαφος. Είναι σημαντική η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού, καθώς και του φιλοξενούμενου κατά τις τουριστικές περιόδους όσον αφορά τη μείωση, ανάκτηση και ανακύκλωση των απορριμμάτων.

Η έλλειψη υδάτινων αποθεμάτων αποτελεί αιτία σε πολλές νησιώτικες περιοχές, έλλειψης οικονομικής ανάπτυξης και επιπτώσεων στην υγεία των κατοίκων και τη γεωργική παραγωγή. Η Επιτροπή πρέπει από κοινού με τις περιφερειακές αρχές να εκπονήσει ειδικούς άξονες παρέμβασης για τη χρηματοδότηση έργων αποθεματοποίησης των υδάτων.

Τουρισμός, ΜΜΕ και κοινωνία της πληροφορίας

Τουρισμός και νησιώτικες περιοχές είναι δύο έννοιες που δύσκολα διαχωρίζονται. Χρειάζεται ωστόσο, να υποδείξει η Επιτροπή νέες μεθόδους αντίληψής του γιατί αν δεν διαφοροποιηθεί και εξακολουθήσει να παραμένει η μοναδική πηγή κέρδους για τις νησιώτικες οικονομίες, θα μπορούσε να διασπασθεί επηρεάζοντας την οικονομική ανάπτυξη ή να καταστήσει ακόμα πιο εύθραυστες της νησιώτικες οικονομίες που τις περισσότερες φορές χαρακτηρίζονται από μία και μοναδική δραστηριότητα συνδεδεμένη με τον τουρισμό.

Ο τουρισμός θα έπρεπε να υπόκεινται σε μία πολιτική εύστοχα μελετημένη για τη διαφοροποίησή του και για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών, όπως ο πολιτιστικός τουρισμός, ο πράσινος, ο αρχαιολογικός, ο τουρισμός των νέων, ο αθλητικός, ο διδακτικός, ο συνδεδεμένος με την αλιεία και ο οποίος θα συνεπάγεται μία καλύτερη κατανομή κατά τη διάρκεια του έτους. Τέσσερα σημεία έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη μελλοντική ανάπτυξη του τουρισμού :

- ο χωροταξικός σχεδιασμός τουριστικών ζωνών, εντός ενός συνολικού στρατηγικού πλαισίου που λαμβάνει υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις,
- καινοτόμες τουριστικές υπηρεσίες (ανακάλυψη / οικολογικές, εκτός των εποχών διακοπών π.χ. εγκαταστάσεις για συνταξιούχους και παροχή εγκαταστάσεων για διασκέψεις),
- αυξημένες πτήσεις και διαδρομές πλοίων προκειμένου να ανταποκριθούν στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης,
- θετικά μέτρα για την προώθηση της πολυμορφίας των ακτών, για τη διατήρηση ανοικτών και φυσικών χώρων και την αποφυγή των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων του ανταγωνισμού μεταξύ των τοπικών αρχών ή των νησιώτικων κοινοτήτων.

Παράλληλα, η Επιτροπή θα έπρεπε να συντάξει κώδικες συμπεριφοράς και οδηγούς σωστών πρακτικών για τις τουριστικές βιομηχανίες και έτσι να προωθήσει με τη χορήγηση σημάτων ποιότητας, μόνο εκείνες τις τουριστικές βιομηχανίες που πράγματι σέβονται τους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς κανόνες κάθε νησιού.

Το στοιχείο της ενδογενούς ανάπτυξης είναι θεμελιώδης σημασίας μεταξύ άλλων και για να περιοριστεί το φαινόμενο της φυγής του πληθυσμού και της μετανάστευσης των νέων. Για το λόγο αυτό, προτείνεται η ανάπτυξη τοπικών ΜΜΕ και μία διευκόλυνσή τους όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά κεφαλαίων. Για την ανάκαμψη της δραστηριότητας θα βοηθούσε σημαντικά η δημιουργία «νησιώτικων κέντρων βιοτεχνικής ανάπτυξης» που θα δίνουν επιτόπου την ενημερωτική και διαχειριστική υποστήριξη που χρειάζεται. Τα κέντρα αυτά θα μπορούσαν να ασχοληθούν με τη δημοσιοποίηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο των τοπικών προϊόντων κάθε νησιώτικης περιοχής προωθώντας «τα σήματα ποιότητας και πρωτοτυπίας» μέσω μιας οπτικής και ακουστικής διαφημιστικής εκστρατείας, μεταξύ άλλων και για να προστατευθεί ο πολιτισμός και οι παραδόσεις κάθε νησιώτικης περιοχής.

Μία αισθητή μείωση των δαπανών που οφείλονται στην απόσταση, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με ένα ισχυρό κοινοτικό πρόγραμμα της κοινωνίας της πληροφορίας.

Το πρόβλημα των επικοινωνιών θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσα από τις τεχνολογίες τηλεπικοινωνιών, όπως για παράδειγμα, η οπτική τηλεσυνεδρίαση που επιτρέπει την οργάνωση συνεδριάσεων και τη διεξαγωγή εμπορικών πράξεων χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική παρουσία.

Στα Highlands και Islands εκτιμάται ότι 230 θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν στα τέλη του 1992, χάρη στο πρόγραμμα προωθημένων τηλεπικοινωνιών (ψηφιακά δίκτυα ολοκληρωμένων υπηρεσιών ISDN) και ότι 1000 υπάρχουσες θέσεις εργασίας προστατεύτηκαν από την καινούργια αυτή υπηρεσία {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}. Η εισαγωγή γραμμών ISDN στην περιοχή αυτή κατέληξε σε υποδειγματικές εφαρμογές, όπως η ανάπτυξη τηλεσυνεδριάσεων με εικόνα μεταξύ των Δυτικών νησιών και των Shetlands και επέτρεψε να μειωθούν κατά 50% οι μετακινήσεις των ενδιαφερομένων {EC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1994}.

Είναι σημαντικό μία ολοκληρωμένη πολιτική για τις νησιώτικες περιοχές να βοηθά με επιμόρφωση την ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας, αλλά και με οικονομικά μέσα, καθώς η αναγκαία κατά κεφαλή δημόσια επένδυση είναι ιδιαίτερα δαπανηρή στα πιο περιφερειακά και αραιοκατοικημένα νησιά, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των νησιών της Σκωτίας {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992}.

Η τηλεματική προσφέρει λύσεις σε έναν αριθμό από άλλα προβλήματα : στην εκπαίδευση, επιτρέποντας σε τμήματα πανεπιστημιακών σχολών να βρίσκονται σε μεγάλες αποστάσεις μεταξύ τους και από τους φοιτητές³¹, στην υγεία επιτρέποντας την εξ αποστάσεως παροχή ιατρικών συμβουλών και διάγνωση, σε διάφορους τομείς της διοίκησης καθιστώντας δυνατή, για παράδειγμα, την πληρωμή λογαριασμών και φόρων μέσω ηλεκτρονικής μεταφοράς χρημάτων {CEC, DOC a), Brussels - Luxembourg, 1992} ή ακόμα και στον τομέα το στατιστικό, τον ενημερωτικό και τουριστικό.

Οι τύποι αυτοί προγραμμάτων συνεπάγονται μία προσαρμογή της σταθερής τηλεφωνικής υποδομής, η οποία ως επί το πλείστον είναι παρωχημένη σε πολλές μικρότερες περιοχές. Η κινητή τηλεφωνία που πολύ συχνά χρησιμοποιείται στις περιοχές αυτές, δεν μπορεί στην περίπτωση αυτή να θεωρηθεί ως εναλλακτική λύση, δεδομένου ότι το Internet λειτουργεί με τα παραδοσιακά συστήματα τηλεφωνικής επικοινωνίας.

Πρόσθετο κόστος μεταφορών

Το πρόσθετο κόστος που προκύπτει από το νησιώτικο χαρακτήρα έχει σαφώς αντίκτυπο στον τομέα των μεταφορών εμπορευμάτων και προσώπων, που όσον αφορά χρόνο και χρήμα, προκαλούν απώλεια ανταγωνιστικότητας των νησιώτικων περιοχών καθώς και απώλεια ευκαιριών οικονομικής ανάπτυξης.

³¹ Το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου των Highlands και Islands (Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής DOC_EL\PR\335\335382

Μια ολοκληρωμένη πολιτική θα έπρεπε να μπορεί να θέσει σε λειτουργία ελαστικά ή αντισταθμιστικά μέτρα. Η Επιτροπή έχει ήδη λάβει θέση υπέρ των κρατικών ενισχύσεων με στόχο την αντιστάθμιση του πρόσθετου κόστους μεταφορών λόγω ιδιαίτερων γεωγραφικών συνθηκών³² για τη Σουηδία και τη Φιλανδία και με αυτή τη λογική θα έπρεπε να υιοθετήσει μία παρόμοια πολιτική και έναντι του πρόσθετου κόστους μεταφοράς των νησιών, το οποίο συνδέεται περισσότερο με το νησιώτικο χαρακτήρα.

Η Επιτροπή θα έπρεπε να εντάξει τις νησιώτικες περιοχές, τουλάχιστον τις πιο πυκνοκατοικημένες, στα μεγάλα δίκτυα ευρωπαϊκών μεταφορών σεβόμενη τα όσα καθορίζει το άρθρο 129B. Έχει τέλος ιδιαίτερη σημασία να ενθαρρύνει η Επιτροπή οικονομικά την ανάπτυξη των συνδυασμένων μεταφορών, οι οποίες προσφέρουν λύσεις βέλτιστης αξιοποίησης των υποδομών και στην περίπτωση των νησιών είναι δυνατόν να υπάρξει παρόμοια προσέγγιση σε μικρότερη βέβαια κλίμακα.

Κυρίαρχο ρόλο θα παίζει η ακτοπλοία μικρών αποστάσεων. Οι αναμενόμενες αλλαγές στη λειτουργία και τον εξοπλισμό της ακτοπλοΐας μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα τον υποδιπλασιασμό των χρονοαποστάσεων, γεγονός που θα αλλάξει ριζικά την εικόνα των διασυνδέσεων στο εσωτερικό ενός αρχιπελάγους (όπως στην περίπτωση της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου), αλλά και των εξωτερικών του διασυνδέσεων. Μια τέτοια προοπτική θα συνέδεε λειτουργικά τα δύο μέσα, εναέρια και θαλάσσια, εξαντλώντας τις διαφορετικές οικονομίες κλίμακας που τα χαρακτηρίζουν.

³² ΕΕ C 186 της 26.06.1996, για την τροποποίηση της μεθόδου εφαρμογής του άρθρου 92, §3 γ) της ΣΕΕ στις κρατικές ενισχύσεις με περιφερειακό στόχο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) CEC, DG XVI, DOC a) : «Ευρώπη 2000 – Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους», Βρυξέλλες – Λουξεμβούργο, 1992
- 2) CEC, DG XVI, - Directorate – General for Regional Policy, DOC b) : «The Regions in the 1990s – Fourth periodic report on the social and economic situation and development of the regions of the Community», Brussels – Luxembourg, 1991
- 3) CEC, DG XIV, DOC c) : SEC(90) 224 final, «Common Fisheries Policies», Brussels – Luxembourg, 1990
- 4) CEC, DOC d) : COM(97) 296 τελικό, «ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού 3577 / 92 του Συμβουλίου για την εφαρμογή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στις θαλάσσιες ενδομεταφορές (1995-1996) και για τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της ελευθέρωσης των νησιώτικων ενδομεταφορών», Βρυξέλλες, 17.06.1997
- 5) CEC, DOC e) : Ενδιάμεση έκθεση της Επιτροπής, ΣΕΚ(92) 36 τελικό, «Οι Ελληνικές Νήσοι του Αιγαίου Πελάγους», Βρυξέλλες, 13 Ιανουαρίου 1992
- 6) EC Regional Policies, DOC a) : «Europe 2000+», Cooperation for European Territorial Development», Brussels – Luxembourg, 1994
- 7) EC Directorate - General for Regional Policy, DOC b) : «Portrait of the Islands», Brussels – Luxembourg, 1994
- 8) EC Regional Policies, DOC c) : «Study of prospects in the Atlantic regions», Brussels – Luxembourg, 1994
- 9) EC Regional Policies, DOC d) : «The prospective development of the northern seaboard», Brussels – Luxembourg, 1995
- 10) EC, DOC e) : «Report of the Commission forwarded to the Council for 1992-1993 on progress made in implementing Poseidon», 30 May 1994
- 11) EC Regional policy and cohesion, DOC f) : «Development prospects of the central Mediterranean regions (Mezzogiorno – Greece), Brussels – Luxembourg, 1995
- 12) EC Regional Policies, DOC g) : «Competitionness and Cohesion Trends in the Regions - Fifth periodic report on the social and economic situation and development of the regions of the Community», Brussels – Luxembourg, 1994
- 13) EC Structural Funds of the Community, DOC h) : «Guide to the Community Initiatives 1994-1999 - First edition», Brussels – Luxembourg, 1994

- 14) EC DOC i) : «Οι Περιφέρειες της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Βόρειο Αιγαίο», Βρυξέλλες – Λουξεμβούργο, 1995
- 15) EC European Union, DOC j) : «First report for the economic and social cohesion 1996», Brussels – Luxembourg, 1997
- 16) Βάση περιφερειακών δεδομένων REGIO, EUROSTAT, 1998
- 17) Βάση στατιστικών δεδομένων EURISLES, 1998
- 18) EUROSTAT, Statistical yearbook 1995, Brussels – Luxembourg, 1996
- 19) EUROSTAT, Statistical yearbook 1996, Brussels – Luxembourg, 1997
- 20) ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981, 1991
- 21) EURISLES, Publications 1998, Lucien Febre, «La terre et l' Evolution humaine», 1992
- 22) EURISLES, Official documents, CEIES (Consultative Committee for Statistical Information in the Economic and Social Fields) «Regional disparity indicators in the European Union», 1998
- 23) EURISLES, Publications 1998, Michel Foucher, «Fronts et Frontiers»
- 24) EURISLES : Isle of Wight, 1998
- 25) EURISLES : Cannaria, 1998
- 26) EURILES, DOC a) : «Towards a peripherality coefficient», 1998
- 27) EURILES, DOC b) : «The islands system», Jean – Didier Hache, 1998
- 28) EURISLES DOC c) : «L' approche communautaire envers les regions ultra-peripheriques», Charles – Michel Geurts, 1998
- 29) EURISLES Island transport DOC d) : «COMPETENCIES AND RESPONSIBILITIES. The Management of Island Transport», Jean – Didier Hache, 1998
- 30) EURISLES DOC e) : «The European Islands System of Links and Exchanges (EURISLES)», ECDPM Anniversary Seminar, Maastricht, 29-31 January 1997, Contribution by Jean – Didier Hache (CRPM)
- 31) EURISLES DOC f) : «L' Impact Economique des “Zones Franches” Insulaires», Note de Synthese, Jean – Didier Hache, Directeur d' EURISLES, 1998
- 32) EURISLES DOC g) : «Aquaculture In The Western Isles. An industry which had its origins in trout and shellfish farming trials in the 1970s», 1998

- 33) EURISLES DOC h) : «The Implications of EU Legislation Upon the Provision of Transport Services with Regard to Island Regions», Jean – Didier Hache, 1998
- 34) EURISLES DOC i) : «The Development of Networks Between Islands Regional Authorities in the European Union», Jean – Didier Hache, 1998
- 35) EURISLES DOC j) : «European Contributions – Corsica», 1998
- 36) EURISLES DOC k) : «IV – L' Importance Économique du Tourisme pour les Îles», 1998
- 37) Νίκος Σ. Μούσης, Ευρωπαϊκή Ένωση, «Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική», Παπαζήση, Πέμπτη αναθεωρημένη έκδοση 1996
- 38) Ελένη Ανδρικοπούλου, «Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη Συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht», Εκδόσεις Θεμέλιο, 1995
- 39) Αναστάσιος Νύχας, «Η πολιτική περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιλεγμένα θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995
- 40) Θύμιος Παπαγιάννης, «Διαχείριση του χώρου και Αειφορία», Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1995
- 41) Tietenberg T, «Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων», Τόμος A & B, Gutenberg, Αθήνα, 1998
- 42) Collective Clientelisme : The Lomé Conventions and the North – South Relations (Political Economy of International Change), John Ravenhill / Hardcover, 1985}
- 43) Consolidated versions incorporating the changes made by the Treaty of Amsterdam, signed on 2 October 1997, Official journal C 340, 10.11.1997, pp. 145-172 / pp. 173-308
- 44) ΕΕ L 171, 29.6.1991, ΑΠΟΦΑΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26^{ης} Ιουνίου 1991 για τη θέσπιση προγράμματος ειδικών μέτρων λόγω του απομακρυσμένου και νησιώτικου χαρακτήρα των Κανάριων Νήσων (POSEICAN) (91 / 314 / ΕΟΚ), της Μαδέρας και των Αζορών (POSEIMA) (91 / 315 / ΕΟΚ)
- 45) ΕΕ L 184, 27.7.93, ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΟΚ) αριθμ. 2019 / 93 ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19^{ης} Ιουλίου 1993 για τη θέσπιση ειδικών μέτρων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα προς όφελος των μικρών νησιών του Αιγαίου Πελάγους
- 46) XXV ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ, XXVI ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ, XXVII ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΚ, ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994, ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1994, ΓΕΝ. ΕΚΘ. ΕΕ 1996
- 47) ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ, Τεύχος 1, «Πρόγραμμα για τα Ελληνικά Νησιά του Αιγαίου», Αθήνα, 25 Ιανουαρίου 1993

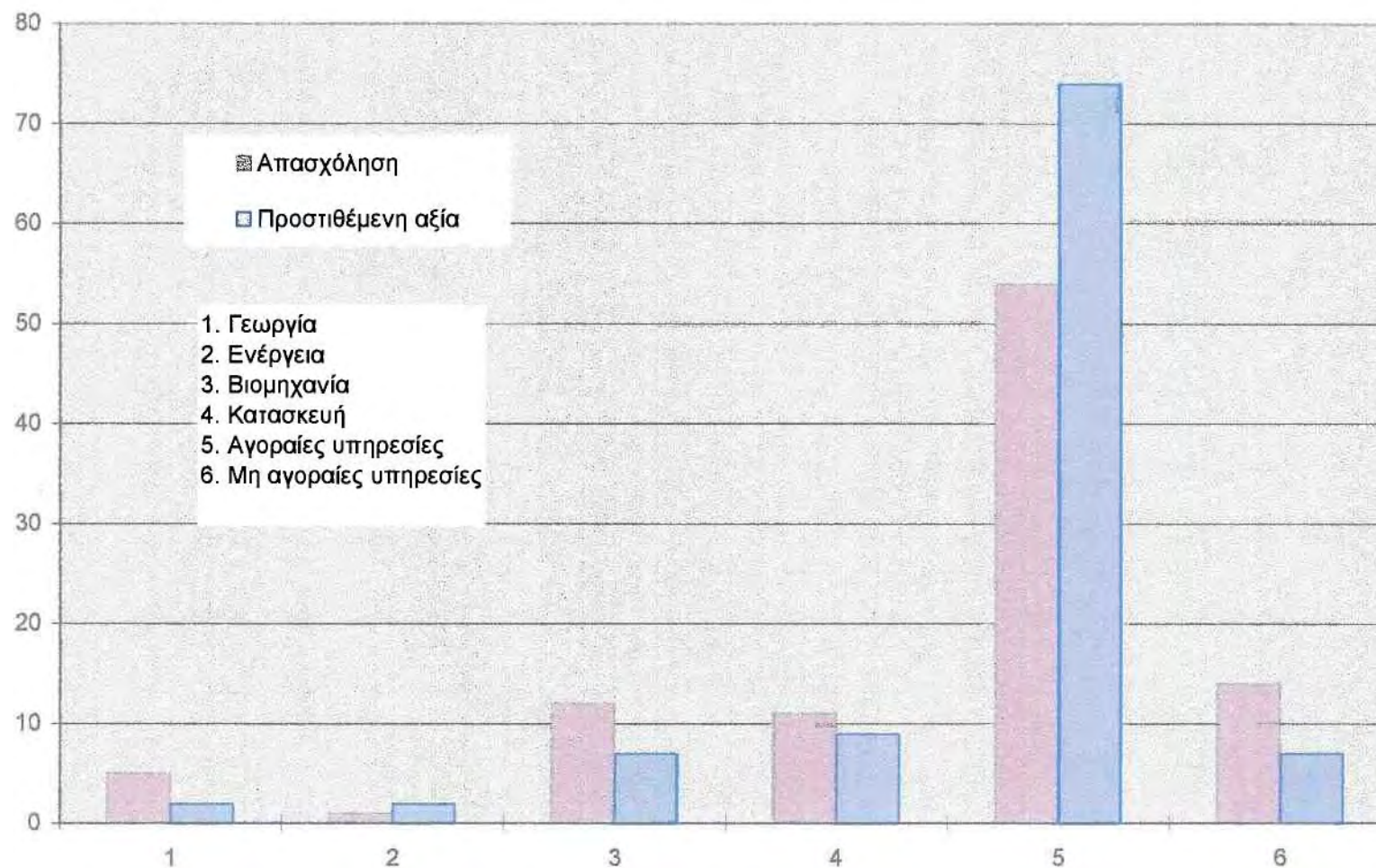
- 48) THE LEGISLATIVE ASSEMBLY OF ÅLAND – PARLIAMENT OF ÅLAND, «Åland and the EU» (Internet : <http://www.lagtinget.aland.fi/eng/eu.h>)
- 49) ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΣΑΚΧ), ΠΡΩΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ, Παρουσιάστηκε στην άτυπη συνάντηση των αρμοδίων για τη χωροταξία υπουργών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, NOORDWIJK, 9 και 10 ΙΟΥΝΙΟΥ 1997
- 50) INFORMAL COUNCIL OF REGIONAL POLICY MINISTERS, CORFU 3 – 4 JUNE 1994, Presidency Document Regarding Regional Planning, «The Seas of Europe», ATHENS, April 1994
- 51) European Council 1999, Berlin, Presidency Conclusions, Press Release : Brussels (25 – 03 – 1999) – Nr. sn 100
- 52) Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ σχετικά με τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής, Εισηγητής : κ. Vincenzo VIOLA (DOC_EL\PR\335\335382), 8 Φεβρουαρίου 1998
- 53) ΥΠΕΧΩΔΕ – ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ – ΔΙΕΥΝΥΝΣΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, «Μελέτη των Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στο Επίπεδο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου», Περίληψη, TEAM 4. Ε.Ε. Ιούλιος 1997
- 54) ΥΠΕΧΩΔΕ – ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ, Τμήμα Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, «Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ελληνικών Ακτών και Νήσων», Μυτιλήνη 1998
- 55) ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Επιστημονικές Μελέτες 29, Δ. Κατοχιανού / Ε. Θεοδωρή – Μακρογιαννάκη, «Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων», Αθήνα, Ιούλιος 1989
- 56) ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Εκθέσεις 28 Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, «Μελέτη αξιολόγησης των ΠΕΠ του ΚΠΣ 1994-1999, Αθήνα 1999
- 57) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΜΟΜ ΑΙΓΑΙΟΥ, «ΜΟΠ Αιγαίου, Τελική Έκθεση Διαχείρισης Προγράμματος, τόμος 1 έως τόμος 5», ΜΕΘΟΔΟΙ Α.Ε. Σύμβουλος Διαχείρισης, Μάρτιος 1994
- 58) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ, «Ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα Ελλάδας, τεύχος 6 – Νήσοι Αιγαίου», Ιούλιος 1986
- 59) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΓΕΝΙΚΗ Δ / ΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ, «1^η ΕΚΘΕΣΗ», Σύμβουλοι Διαχείρισης ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ Ι.Μ.Ε.Ο. Ινστιτούτο Μελετών της Ελληνικής Οικονομίας, Απρίλιος 1994

- 60) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, «Τελική Έκθεση Ολοκλήρωσης του Πολυταμειακού Λειτουργικού Προγράμματος για την “Ισόρροπη Ανάπτυξη του Τουρισμού” (Άξονας 4)», Σύμβουλος Διαχείρισης, Κοινοπραξία : ΟΜΑΣ Ε.Π.Ε. – ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ Ε.Π.Ε. – ΑΤΕΜ Ο.Ε., Απρίλιος 1996
- 61) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ – ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ (ΚΠΣ) 1994-1999, Σύμβουλος Αξιολόγησης του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, 5^η Συνεδρίαση της Επιτροπής Παρακολούθησης ΠΕΠ Β. Αιγαίου, Χίος, 12 Φεβρουαρίου 1998
- 62) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, «Αναγνωριστική Έκθεση Συμβούλων Διαχείρισης ΠΕΠ Β. Αιγαίου (Α΄ και Δ΄ τεύχος), S.P.E.E.D. – PLANNING GROUP Ε.Π.Ε., Ιανουάριος 1996
- 63) ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΠΕΠ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ, «Έργο Συμβούλου Διαχείρισης ΠΕΠ Β. Αιγαίου 1994-1999, Ετήσια Έκθεση 1997, (Α΄ τεύχος), Συνοπτική παρουσίαση», S.P.E.E.D. – PLANNING GROUP Ε.Π.Ε., Μάρτιος 1998
- 64) ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ, ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ, «Τεχνική Έκθεση (Τεύχος Α και Β)», Ιούνιος 1996

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

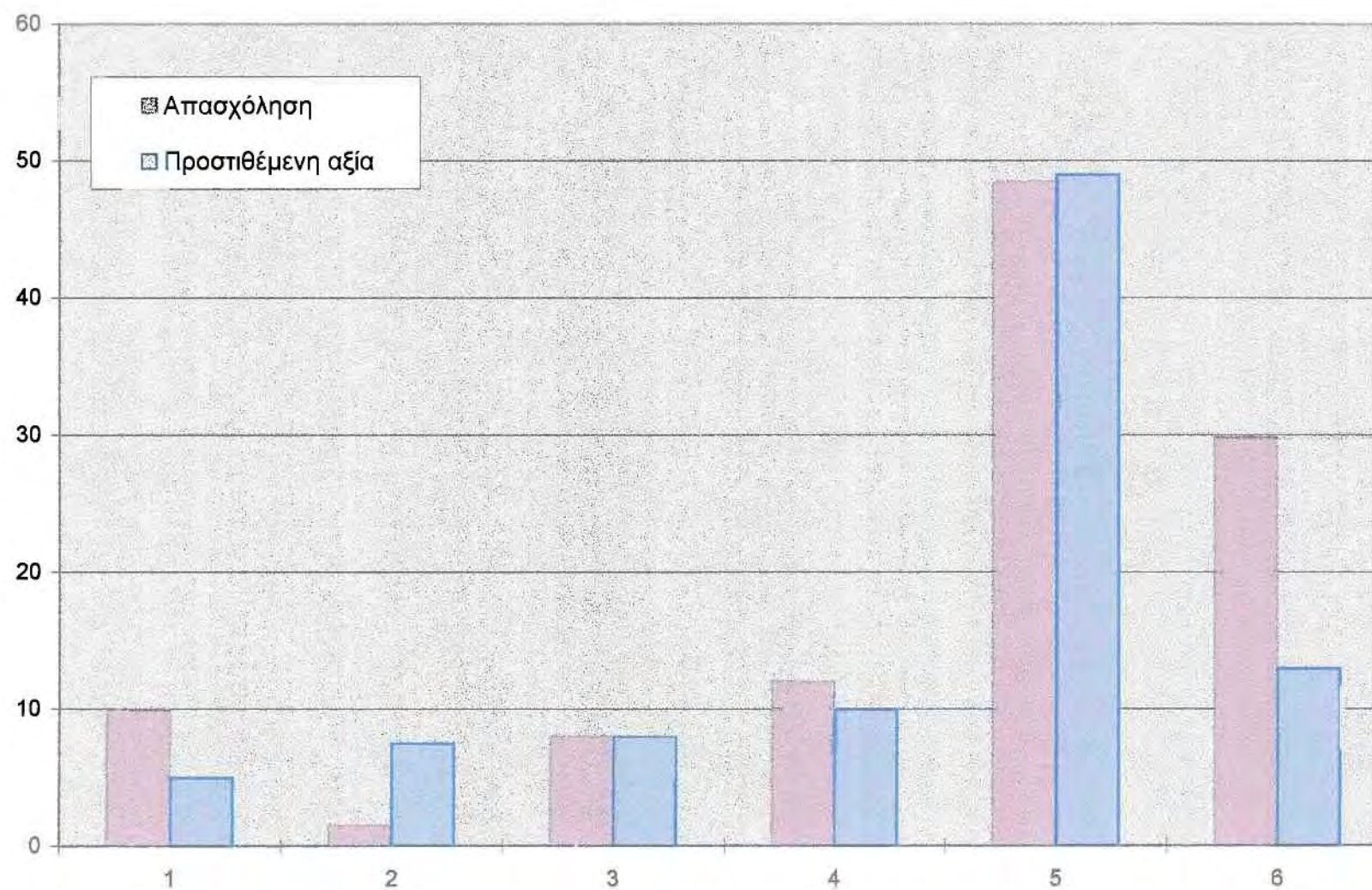
ΠΙΝΑΚΕΣ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα Ι Βαλεαρίδες : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1987 (%)

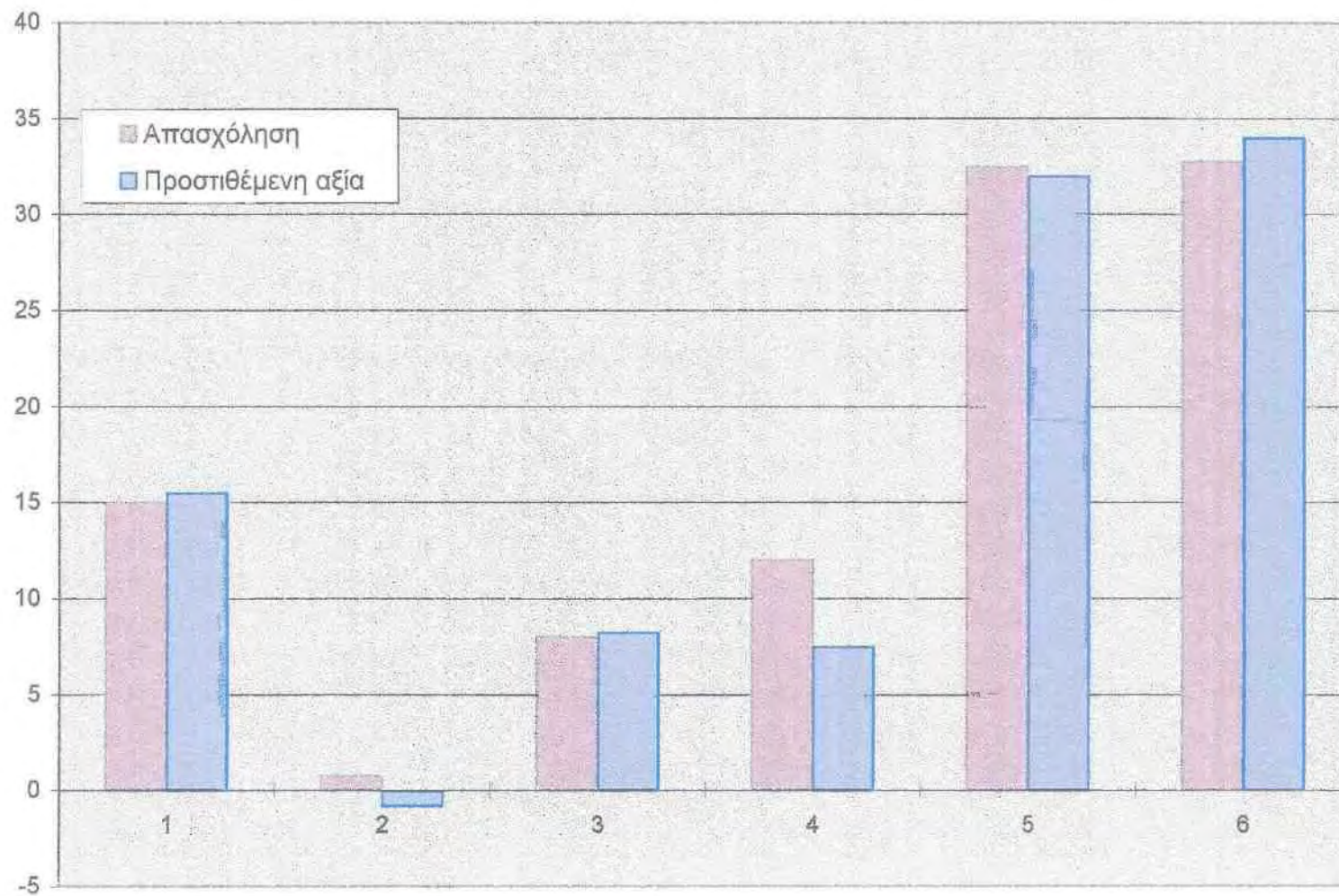
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα Π Κανάρια : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1987 (%)

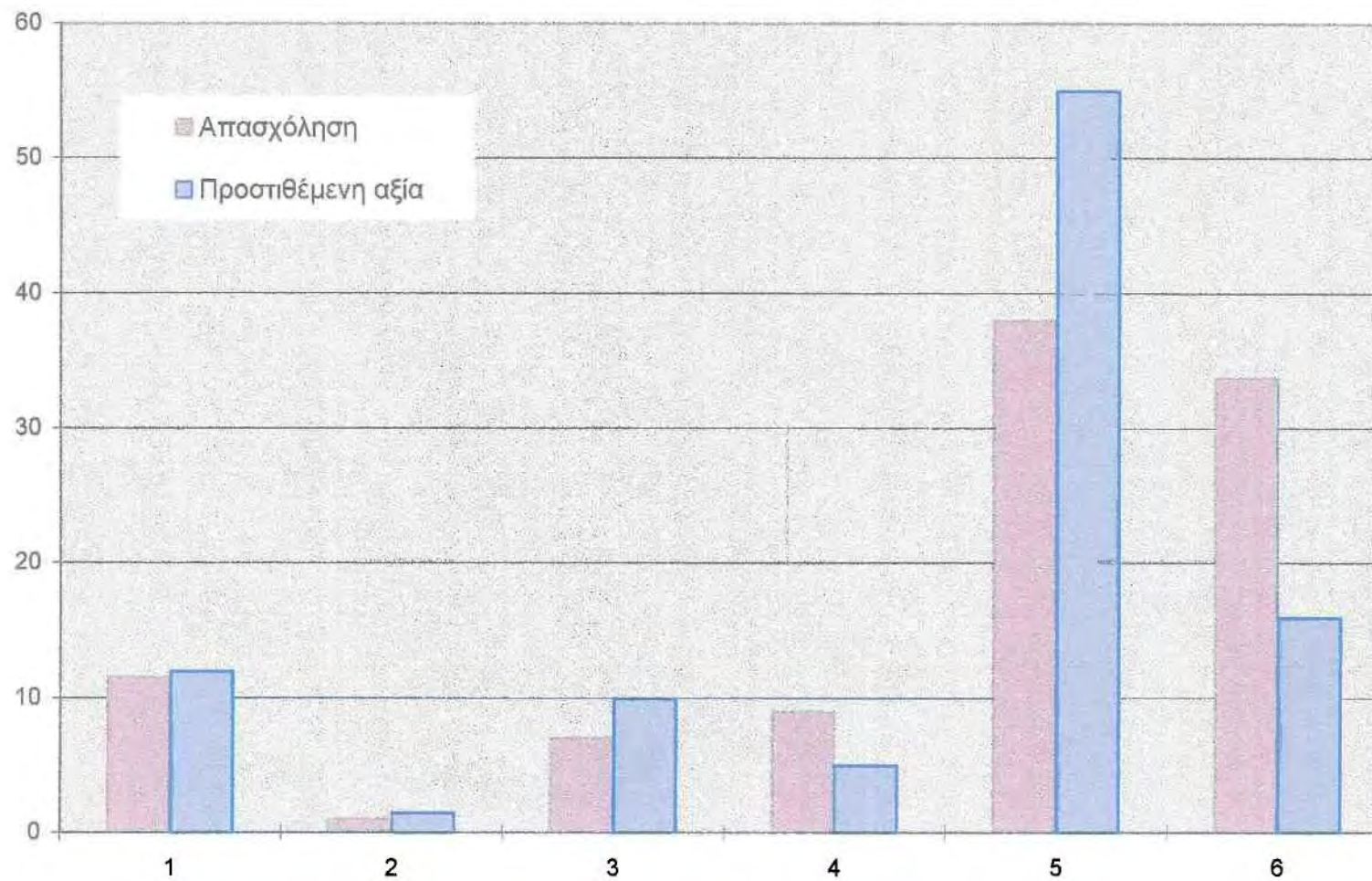
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα III Γουαδελούπη : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1982 (%)

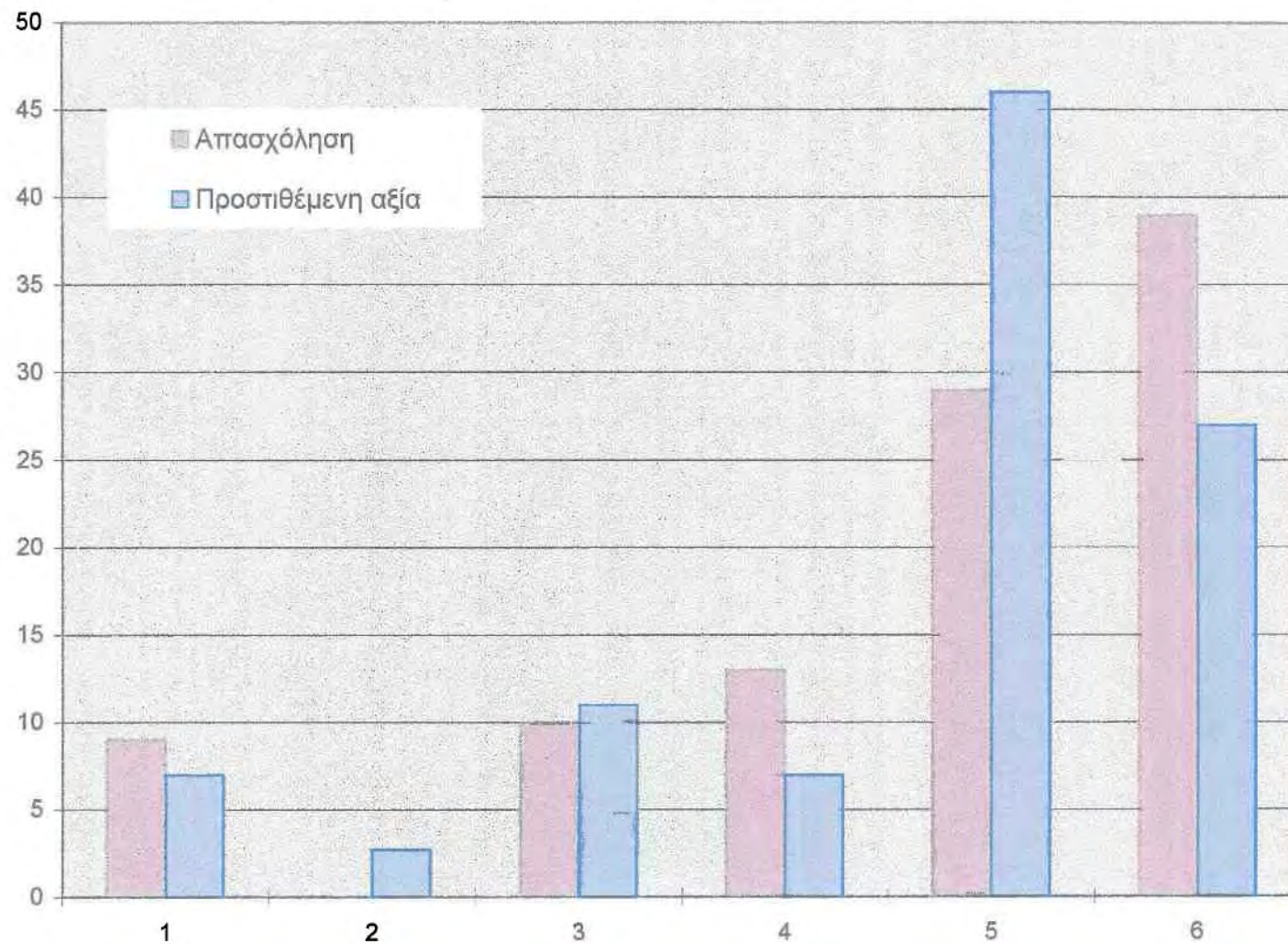
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα IV. Μαρτινίκα : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1982 (%)

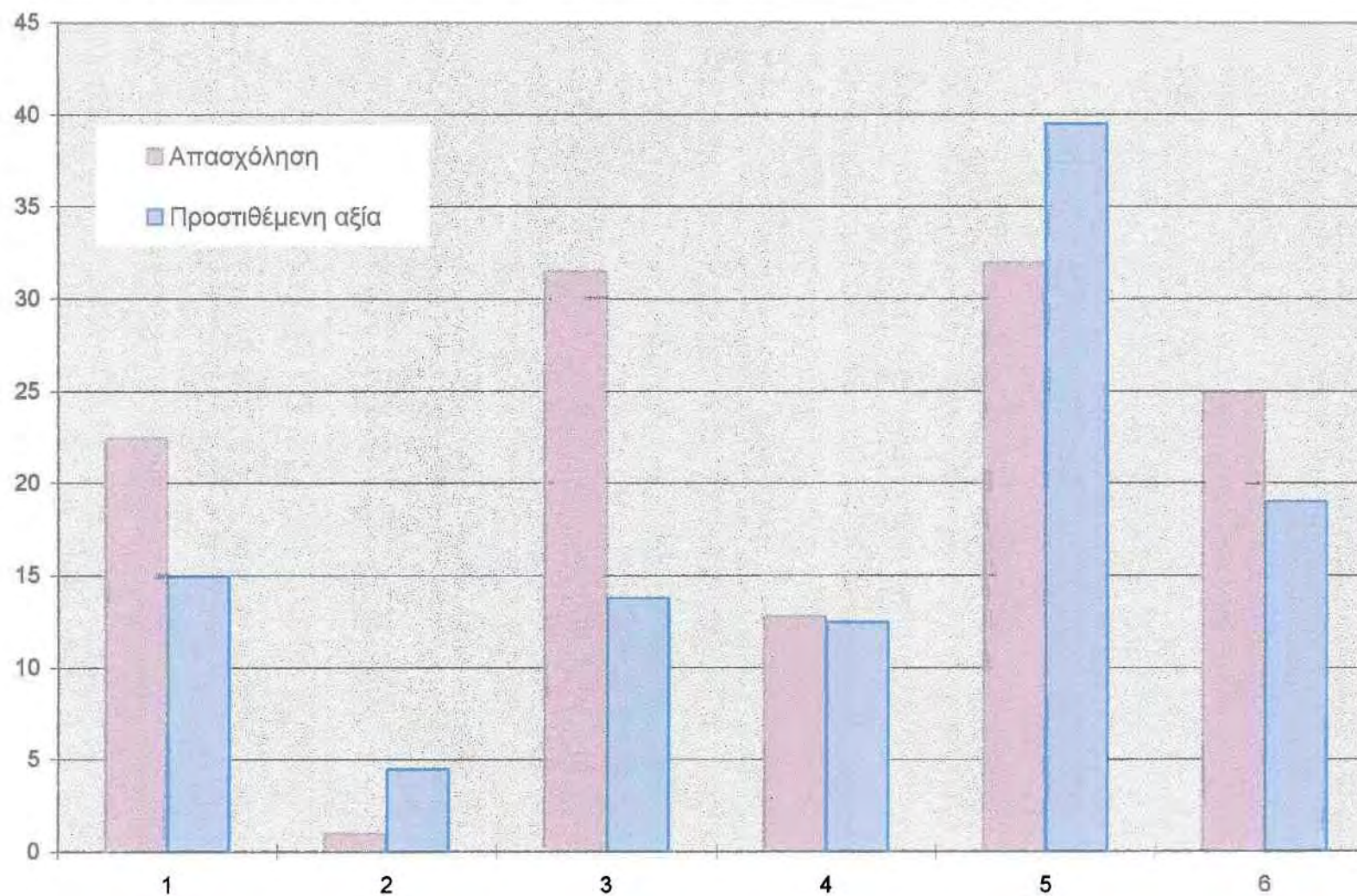
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα V. Ρεουνιόν : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1988 (%)

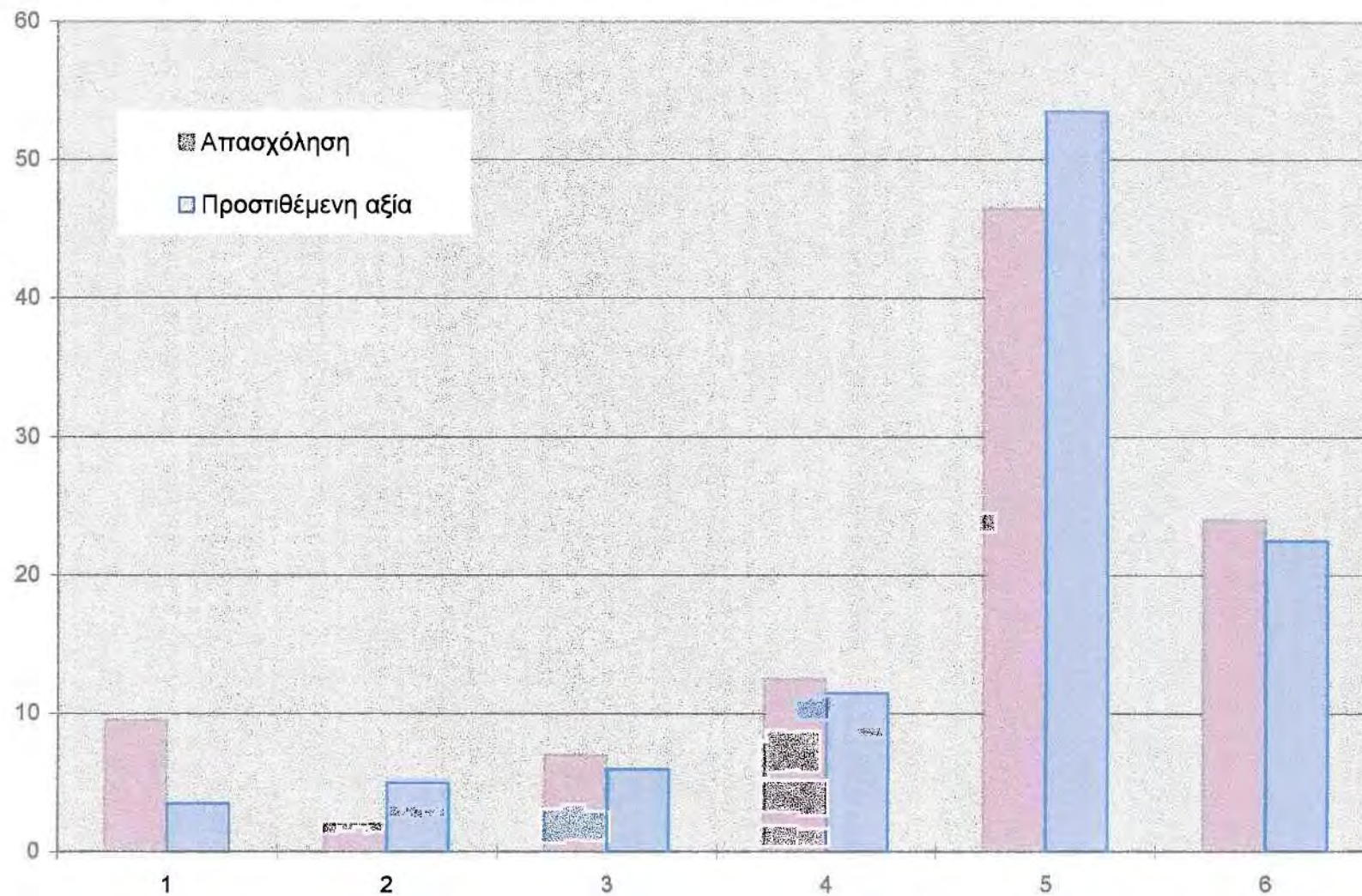
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα VI Μαδέρα : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1986 (%)

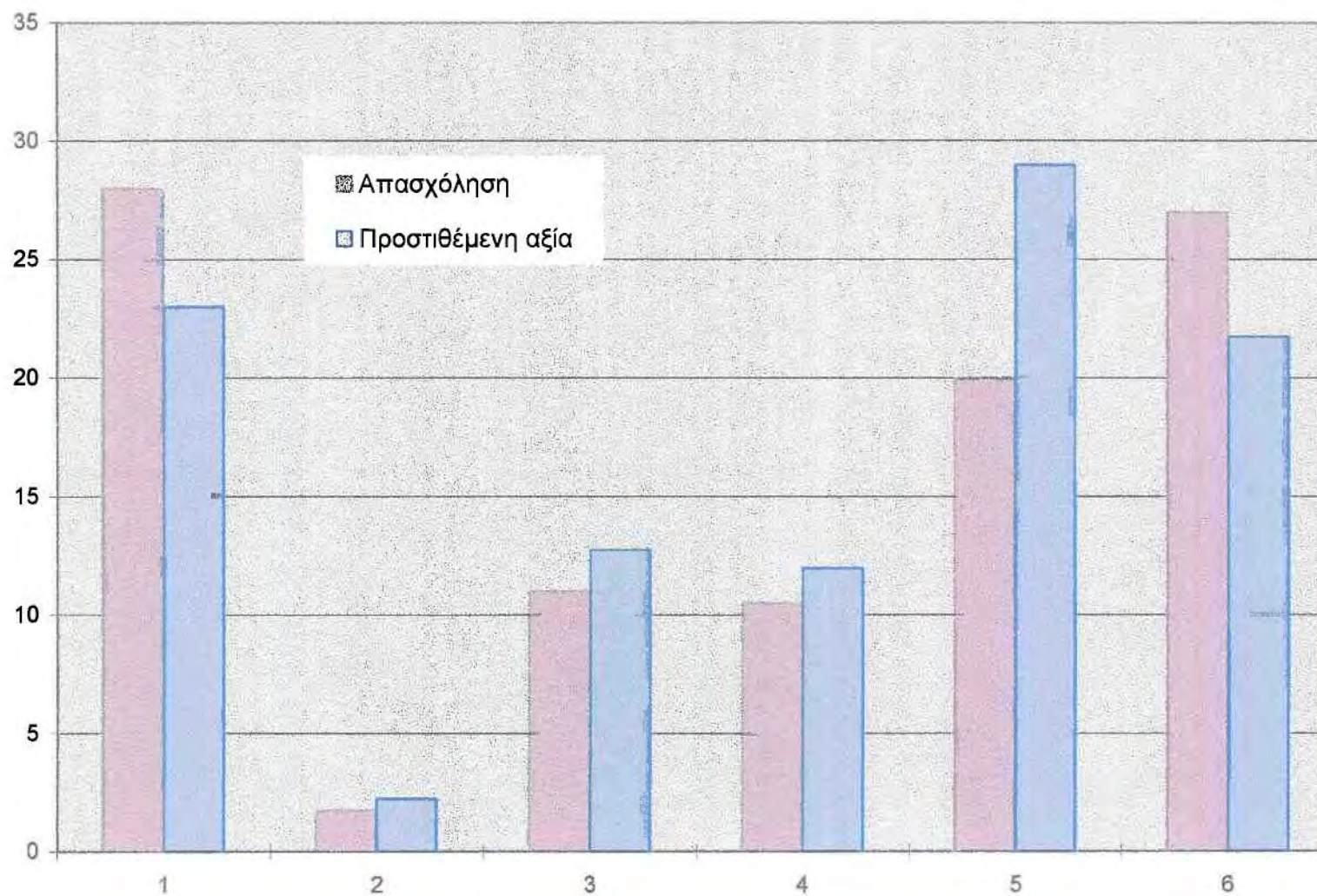
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα VII. Κορσική : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1988 (%)

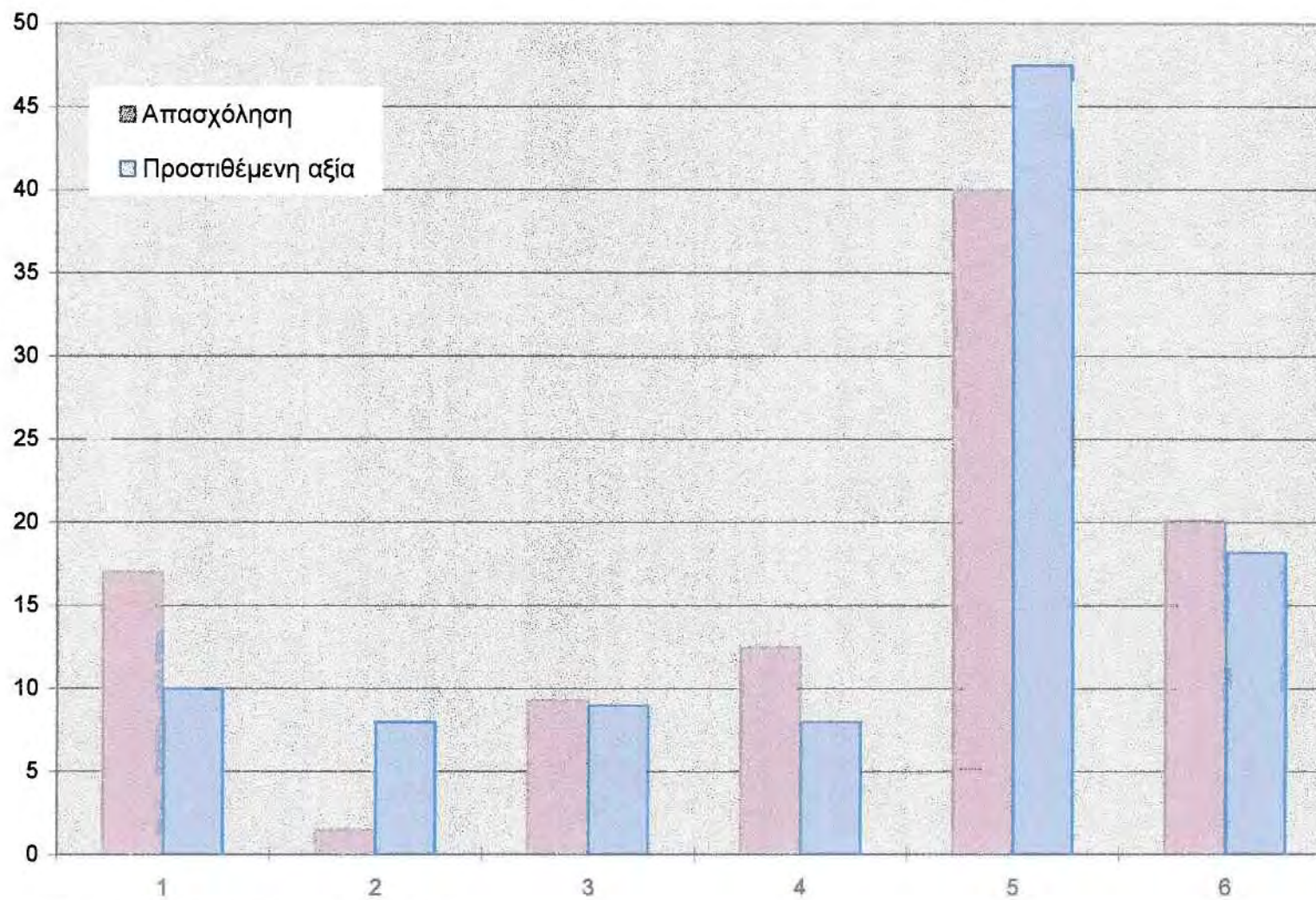
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα VIII Αζόρες : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1986 (%)

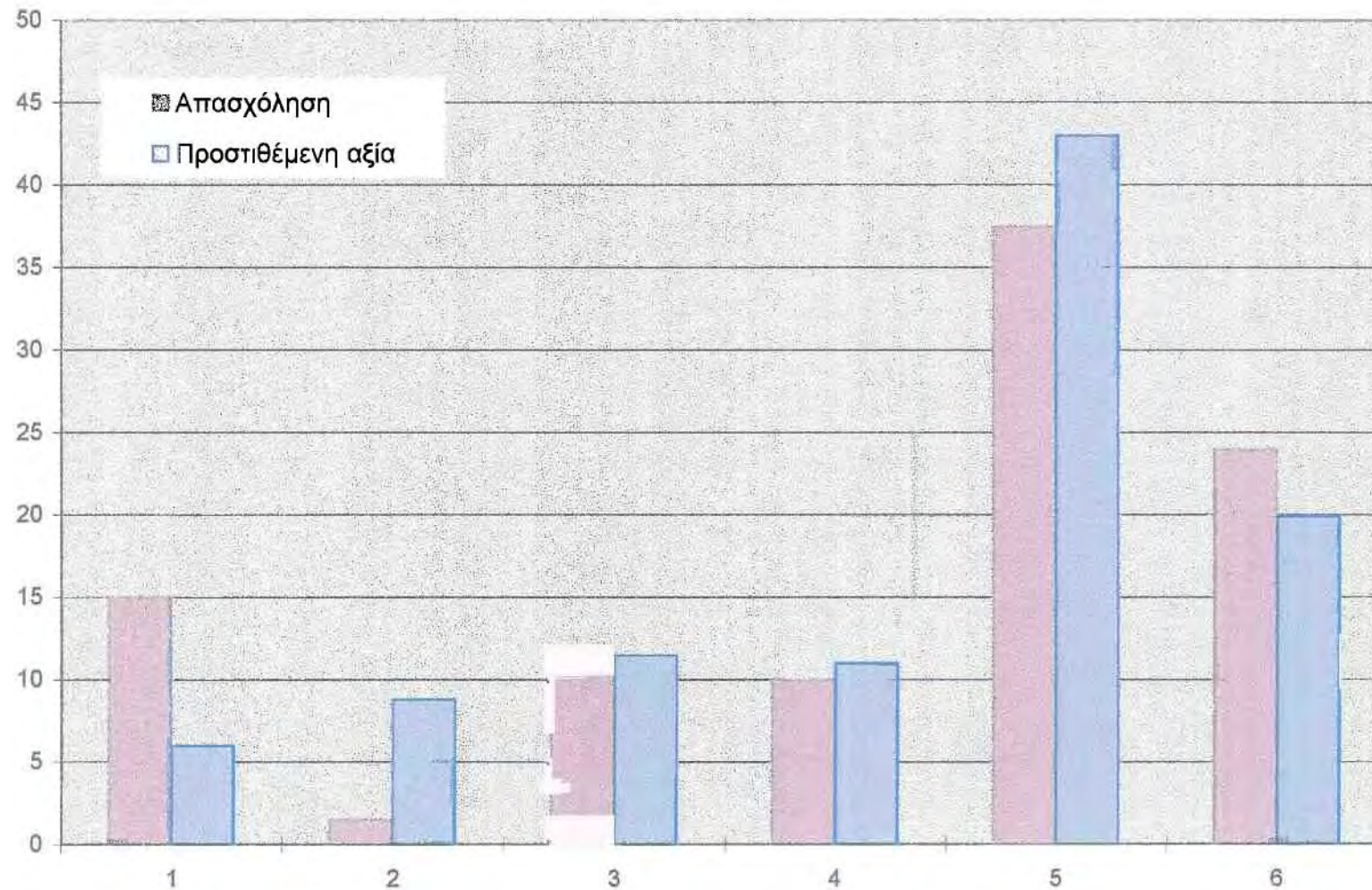
Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα VII Σικελία : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1988 (%)

Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Διάγραμμα X. Σαρδηνία : απασχόληση και προστιθέμενη αξία κατά κλάδο - 1988 (%)

Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι. ΚΥΡΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Αγροτική Εταιρία Βιομηχανικών Εγκαταστάσεων	95	Προϊόντα διατροφής
Κοσκινάς ΕΚΠ Εμπορικές και Βιομηχανικές Επιχειρήσεις ΑΕΒΕ	70	Προϊόντα διατροφής
Βιομπετόν Ευαγγέλου ΑΒΕΕ	45	Κατασκευή βασικών μετάλλων
Plotin Κέρκυρας Τουριστική και Ξενοδοχειακή ΑΕ	20	Ξενοδοχεία

ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Ναυτιλιακή Εταιρεία Λέσβου ΑΕ	325	Θαλάσσιες μεταφορές
Σουρλάγκας ΕΝ. ΑΕ	250	Επεξεργασία δερμάτων
Βιομηχανία Δερματος Πειραική Πατραϊκή Κλωστήριο Σόμου ΑΕ	198	Βιομηχανία υφαντών

ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Ροδιακή Ποτοποιία ΑΕ	67	Παραγωγή Ποτών
Rodoil Ελληνική ΑΕ	50	Πώληση ρευστών και υγρών καυσίμων
Πετρελαίου και Υγραερίου Δωδεκανησιακή ΑΝΕ	46	Θαλάσσιες μεταφορές

ΚΡΗΤΗ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Μινωικές Γραμμές ΑΝΕ	1000	θαλάσσιες μεταφορές
Ναυτιλιακή Εταιρεία Κρήτης ΑΕ	430	θαλάσσιες μεταφορές
Πασχάλης ΑΕ - Παραγωγή Εισαγωγή Αγροτικών Προϊόντων	366	Προϊόντα διατροφής
Πλαστικά Κρήτης ΑΕ	150	Κατασκευή πλαστικών
Κυλινδρόμηλοι Κρήτης ΑΕ	147	Προϊόντα διατροφής

ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Hoteles Mallorquines Asociados (Grupo Sol)	17000	Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
Hoteles Agrupados (Grupo Sol)	4110	Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
Gestursa	2482	Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
GESA (Grupo Endesa)	2065	Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας
Riu Hotels	1500	Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
Viajes Iberia	1100	Τουρισμός
Air Espana	870	Αερομεταφορές
Viajes Barcelo	750	Τουρισμός

ΚΑΝΑΡΙΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Union electrica de Canarias	1890	Παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας
Tabacania	1050	Παραγωγή προϊόντων καπνού
Distribuidora industrial	725	Διανομή καυσίμων
Cigarros de Canarias	647	Παραγωγή προϊόντων καπνού
Intersolares Hoteles	594	Ξενοδοχεία

ΚΟΡΣΙΚΗ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Office national des forets d' Ajaccio	300	Δασοκομία
Caisse Regionale Credit agricole, Ajaccio	300	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση
Centre organisation regionale des services de soin a domicile, Bastia	300	Κοινωνικές υπηρεσίες
Hypermarcne Corsaire, Ajaccio	200	Λιανικό εμπόριο
Air France	200	Αερομεταφορές
Hypermarcne La rocade, Escale	200	Λιανικό εμπόριο
Chemin de fair de la Corse	200	Σιδηροδρομικές μεταφορές

ΓΟΥΑΔΕΛΟΥΠΗ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Etablissement Reynoard	900	Λιανικό Εμπόριο
Sogea Guadeloupe	600	Κατασκευές
Air France	500	Αερομεταφορές
Somacotra	400	Λιμενικές αποθήκες

MARTINIKΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Reynoird (Mammouth, K-DIS, Prisunic)	550	Λιανικό εμπόριο
Caisse regionale de credit agricole	450	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση
Credit Martiniquais	350	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση
Societe d' exploitation Meridien Antilles	350	Ξενοδοχεία
SARA	250	Πετρέλαιο
Societe cooperative agricole du Morne-Rouge	250	Προϊόντα διατροφής
Air France	250	Αερομεταφορές

ΠΕΟΥΝΙΟΝ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
SBTPC	800	Κατασκευές και δημόσια έργα
GTOI	700	Κατασκευές και δημόσια έργα
Societe d' exploitation des magasins Score	700	Λιανικό εμπόριο
GPA	600	Λιμενικές αποθήκες
Credit agricole	500	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση

AZOPEΣ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Empresa de Electricidade dos Acores	>500	Παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας
Sata Air Acores, EP	>500	Αερομεταφορές
Banco Comercial dos Acores, EP	>500	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση

ΜΑΔΕΡΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Empersa de Electricidade da Madeira, EP	>400	Παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας
ITI, SA	>400	Δραστηριότητες αναψυχής
Horarios do Funchal, LDA	>400	Μεταφορές επιβατών δια ξηράς
Savoi, SA	>400	Ξενοδοχεία
M. & J. Pestana, SA	>400	Ξενοδοχεία
Empresa Madeirense de Tabaccos, SA	>400	Παραγωγή προϊόντων καπνού
Banif – Banco Internacional do Funchal, SA	>400	Τραπεζικές εργασίες και χρηματοδότηση
Saviotti, SA	>400	Ξενοδοχεία

ΣΙΚΕΛΙΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Ente Ferrovie dello Stato	17286	Σιδηροδρομικός Σταθμός
Amministr. Poste e Telecomunicazioni	6113	Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες
Enel	3234	Παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας
Fiat Auto	3052	Βιομηχανία αυτοκινήτων
Fincantieri Navali Ital	2046	Ναυπηγική
SGS Thomson Microelectronics	1747	Ηλεκτρονικά
Pireli	1014	Κατασκευή ελαστικών

ΣΑΡΔΗΝΙΑ

Όνομα	Απασχολούμενοι	Δραστηριότητα
Ente Ferrovie dello Stato	3944	Σιδηροδρομικός Σταθμός
Amministr. Poste e Telecomunicazioni	3427	Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες
Enel	2811	Παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας
Enichem Anic	2048	Παραγωγή χημικών
Aluminia	1273	Κατασκευή βασικών μετάλλων
Sip	1051	Εθνική Τηλεφωνική Υπηρεσία
Meridiana	716	Αερομεταφορές

Πίνακας II. Γεωργία

ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Αριθμός αγροκτημάτων	Εργατικό δυναμικό (ΕΜΕ=Έτησιες Μονάδες Εργασίας)	Γεωργική γη (Εκτάρια)	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΕCΥ/ΕΜΕ)	Κύρια Προϊόντα (%)					
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	30490	23369	79000	6420	Ελιές :	38	Φρούτα-εσπερ/δή :	16	Λαχανικά :	12
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	μδ	μδ	116000	μδ	Ελιές :	31	Γαλακτοκομικά :	14	Αιγοπρόβατα :	12
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	μδ	μδ	89000	μδ	Λαχανικά :	13	Γαλακτοκομικά :	13	Αιγοπρόβατα :	13
ΚΡΗΤΗ	98410	83829	316000	8595	Ελιές :	27	Φρούτα-εσπερ/δή :	26	Λαχανικά :	16
ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	21018	16278	264000	8063	Λαχανικά :	26	Φρούτα-εσπερ/δή :	17	Γαλακτοκομικά :	10
ΚΑΝΑΡΙΑ	34364	43184	181000	7531	Φρούτα-εσπερ/δή :	31	Λαχανικά :	23	Πουλερικά :	9
ΚΟΡΙΝΘΙΑ	4380	5968	359000	12583	Κρασί :	24	Φρούτα-εσπερ/δή :	22	Λαχανικά :	20
ΓΟΥΔΕΛΟΥΠΗ	16530	19750	47000	μδ	Μπανάνες :	22	Ζαχαρότευτλα :	20	Λαχανικά :	19
ΜΑΡΤΙΝΙΚΑ	16038	16804	41000	μδ	Μπανάνες :	44	Λαχανικά :	26	Βοοειδή :	11
ΡΕΘΥΝΙΟΝ	15198	18088	63000	11700	Ζαχαρότευτλα :	28	Λαχανικά :	18	Φρούτα :	18
ΣΙΚΕΛΙΑ	375905	190297	1994000	15006	Φρούτα-εσπερ/δή :	27	Λαχανικά :	23	Κρασί :	14
ΣΑΡΔΗΝΙΑ	106053	76064	1678000	9685	Γαλακτοκομικά :	21	Λαχανικά :	17	Βοοειδή :	14
ΑΖΟΡΕΣ	26663	μδ	145000	μδ	-	-	-	-	-	-
ΜΑΔΕΡΑ	23748	μδ	20000	μδ	-	-	-	-	-	-

Πηγή : EC, DOC b), Luxembourg, 1994

Πίνακας III. Έκταση και πληθυσμός ανά νησί

Α/Α	ΝΗΣΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
			1971	1981	1991
	ΔΑΝΙΑ				
	BORNHOLM	587,91	47116	47499	45690
1	Bornholm	587,91	47116	47499	45690
	ΕΛΛΑΔΑ				
			1971	1981	1991
	ΑΙΓΑΙΟ		207332	428292	456712
	ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3836,00	210459	195004	199231
	Ν. Λέσβου	2154,00	114802	104620	105082
2	Λέσβος	1630,00	97013	88603	87151
3	Λήμνος	476,00	17367	15721	17645
4	Αγ. Ευστράτιος	43,00	422	296	286
	Ν. Σάμου	778,00	41709	40519	41965
5	Σάμος	476,00	31196	30187	31512
6	Ικαρία	255,00	9038	8885	8926
7	Φούρνοι	30,00	1336	1326	1380
8	Θύμαινα	10,00	139	121	147
	Ν. Χίου	904,00	53948	49865	52184
9	Χίος	842,00	52487	48700	51060
10	Ψαρά	40,00	487	460	438
11	Οινούσσες, Πασσάς	16,00	974	705	686
			1961	1981	1991
	ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	5286,00	207332	233288	257481
	Ν. Δωδεκανήσου	2663,00	120996	144728	163476
12	Ρόδος	1398,00	83951	87831	97129
13	Κάρπαθος	301,00	14018	14295	5957
14	Κώς	290,00	18187	20350	24353
15	Κάλυμνος	111,00	14017	14295	15310
16	Αστυπάλαια	97,00	1539	1030	1066
17	Κάσος	66,00	1422	1184	1082
18	Τήλος	63,00	789	301	258
19	Σύμη	58,00	3123	2273	2268
20	Λέρος	53,00	6611	8127	7953
21	Νίσυρος	41,00	1788	916	1319
22	Πάτμος	34,00	2564	2534	2720
23	Χάλκη	28,00	501	334	272
24	Λειψοί	16,00	724	574	602
25	Ψέριμος	15,00	157	72	76
26	Αγαθονήσι	14,00	189	133	110
27	Μεγίστη (Καστελόριζο)	9,00	476	222	271
28	Τέλενδος	5,00	75	90	92
	Ν. Κυκλάδων	2623,00	86336	88560	94.005
29	Νάξος	428,00	16703	14039	14327
30	Ανδρος	380,00	12928	9020	8731
31	Πάρος	195,00	7830	7881	9553
32	Τήνος	194,00	9273	7730	7730
33	Μήλος	151,00	4910	4554	4302
34	Αμοργός	121,00	2096	1718	1634
35	Ιος	108,00	1343	1451	1659
36	Κέα	104,00	2361	1648	1783
37	Κύθνος	99,00	2064	1502	1620
38	Μύκονος	85,00	3633	5033	6198
39	Σύρος	84,00	19570	19668	19834

Πηγές :

EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Απογραφές πληθυσμού νομών και περιφερειών Ελλάδας ΕΣΥΕ 1971, 1981, 1991 / Βάση δεδομένων EURISLES

Πίνακας ΙΙΙ. Έκταση και πληθυσμός ανά νησί

40	Θήρα (Σαντορίνη)	76,00	7751	7083	9330
41	Σέριφος	73,00	1878	1133	1089
42	Σίφνος	73,00	2258	2087	1950
43	Σίκινος	41,00	453	290	259
44	Ανάφη	38,00	471	292	262
45	Κίμωλος	36,00	1412	786	724
46	Φολέγαδρος	32,00	778	567	572
47	Ηράκλεια	18,00	155	95	117
48	Δονούσα	13,00	210	116	112
49	Θηρασιά	9,00	399	245	234
50	Σχινούσα	8,00	196	140	120
51	Κουφονήσι	6,00	277	232	280
	ΚΡΗΤΗ	8336,00	456620	502192	540054
52	Κρήτη	8261,18	483075	502082	539939
53	Γαύδος	29,59	172	79	115
	ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ	2307,00	184448	182333	193734
	Ν. Κέρκυρας	638,00	92932	99620	107592
54	Κέρκυρα	592,00	97412	96533	104757
55	Παξοί	25,00	2599	2247	2207
56	Οθωνοί	10,00	637	164	97
57	Ερεικούσσα	4,00	514	228	333
58	Αντίπαξοι	4,00	79	126	61
59	Μαρθάκι	3,00	383	177	137
	Ν. Ζακύνθου	402,00	30192	29862	32557
60	Ζάκυνθος	402,00	35499	29862	32557
	Ν. Κεφαλλονιάς	908,00	36740	31150	32474
61	Κεφαλλονιά	781,00	39790	26934	28852
62	Ιθάκη	96,00	5210	3646	3107
63	Κάλαμος	25,00	1084	502	465
64	Κάστος	6,00	197	68	50
	Ν. Λευκάδας	361,00	24584	21701	21111
65	Λευκάδα	303,00	22588	20362	19871
66	Μεγανήσι	20,00	1996	1339	1240

Πηγές :

EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Απογραφές πληθυσμού νομών και περιφερειών Ελλάδας ΕΣΥΕ 1971, 1981, 1991 / Βάση δεδομένων EURISLES

Πίνακας III. Έκταση και πληθυσμός ανά νησί

	ΙΣΠΑΝΙΑ		1970	1981	1991
	ΒΑΛΕΑΡΙΔΕΣ	5014,00	538600	657100	767918
67	Mallorca	3640,00	-	-	613831
68	Minorca	702,00	-	-	68347
69	Ibiza	541,00	-	-	80538
70	Formentera	83,00	-	-	5202
	ΚΑΝΑΡΙΟΙ	7242,00	1141100	1372200	1493784
71	Lanzarote	862,00	-	-	64911
72	Fuerteventura	1663,00	-	-	36908
73	Gran Canaria	1531,00	-	-	666150
74	Tenerife	2055,00	-	-	623823
75	La Gomera	371,00	-	-	15963
76	La Palma	686,00	-	-	78867
77	El Hierro	287,00	-	-	7162
	ΓΑΛΛΙΑ		1975	1982	1990
78	ΚΟΡΣΙΚΗ	8681,00	226800	234600	249589
79	REUNION	2507,00	476675	515814	595800
	ΓΟΥΑΔΕΛΟΥΠΗ	1704,90	323786	328400	387000
80	Saint-Barthelemy	21,00	2419	-	5038
81	Saint-Martin	53,20	6191	-	28514
82	Basse-Terre	848,00	135206	-	149942
83	Grande-Terre	590,00	159964	-	185370
84	Marie-Galante	158,00	15912	-	13473
85	La Desirade	20,00	1682	-	1610
86	Saint Barthelemy	21,00	2419	-	5038
87	Sainr-Martin	53,20	6191	-	28514
	Les Saintes Γουαδελούπης	13,00	3084	-	3036
88	Terre-de-Haut	6,00	1453	-	1527
89	Terre-de-Bas	7,00	1631	-	1509
90	MARTINIKΑ	1128,00	324283	328600	359579

Πηγές :

EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Απογραφές πληθυσμού νομών και περιφερειών Ελλάδας ΕΣΥΕ 1971, 1981, 1991 / Βάση δεδομένων EURISLES

Πίνακας III. Έκταση και πληθυσμός ανά νησί

	ΙΤΑΛΙΑ		1971	1981	1991
91	ΣΙΚΕΛΙΑ	25707,23	4687000	4898700	4966386
	ΝΗΣΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ				
	Αιγάδες	41,00	4394	4498	4652
92	Favignana	19,00	-	3521	-
93	Levanzo	10,00	-	187	-
94	Marettimo	12,00	-	790	-
95	Pantelleria	83,00	8187	7914	7653
	Πελαγικό αρχιπέλαγος	28,00	4078	4790	5573
96	Lampedusa	20,00	-	4359	-
97	Linoza	5,50	-	431	-
	Αιολικό αρχιπέλαγος	116,00	11554	12784	13264
98	Lipari	38,00	9523	10547	10879
99	Alicudi	5,00	-	139	-
100	Filicudi	9,50	-	229	-
101	Panarea	3,00	-	279	-
102	Vulcano	21,00	-	464	-
103	Stroboli	13,00	-	382	-
104	Salina	26,00	2031	2237	-
105	Ustica	8,00	973	1150	1242
106	ΣΑΡΑΗΝΙΑ	24089,89	1472000	1591200	1648248
	ΝΗΣΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΑΡΑΗΝΙΑ				
107	Asinara	52,00	-	429	-
108	Maddalena	19,60	10760	11223	12186
109	Caprera	16,00	-	95	-
110	San Pietro	51,00	6534	6625	6689
111	Isola di Quira	-	-	56	-
	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ				
	AZOΡΕΣ	2333,00	-	243410	237795
112	Graciosa	61,66	-	5377	5190
113	Sao Jorge	246,25	-	10361	10216
114	Tenceira	381,96	-	53570	55623
115	Corvo	17,13	-	370	393
116	Faial	173,42	-	15489	14823
117	Flores	143,11	-	4352	4316
118	Pico	446,36	-	15483	15178
119	Santa Maria	97,24	-	6500	5921
120	Sao Miguel	759,41	-	131908	124649
	ΜΑΔΕΡΑ	797,00	251135	252844	253426
121	Μαδέρα	764,88	247375	248468	248339
122	Porto Santo	40,20	3760	4376	4706

Πηγές :

EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Απογραφές πληθυσμού νομών και περιφερειών Ελλάδας ΕΣΥΕ 1971, 1981, 1991 / Βάση δεδομένων EURISLES

Πίνακας III. Έκταση και πληθυσμός ανά νησί

	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		1961	1981	1991
	SOUTH-EAST ENGLAND				
123	Isle of Wight	380,10	105391	114879	124577
	ΣΚΩΤΙΑ-ORKNEY	956,00	-	-	19612
124	Orkney	503,10	12747	14279	15123
125	Hoy	143,80	419	519	450
126	Westray	47,90	735	741	704
127	South Ronaldsay	49,70	776	886	943
128	Sanday	53,10	592	531	533
129	Rousay	48,10	181	213	217
130	Stronsay	35,30	436	402	382
131	Shapinsay	28,20	346	345	322
132	Burray	10,00	209	299	363
133	North Ronaldsay	7,80	134	121	92
134	Flotta	9,80	73	300	126
135	Papa Westray	8,40	106	94	85
136	Eday	27,70	179	154	166
	ΣΚΩΤΙΑ-SHETLAND	1468,00	-	-	22522
137	Shetland	954,20	12944	22184	17562
138	Yell	214,60	1143	1168	1075
139	Unst	109,10	1124	1206	1055
140	Fetlair	41,40	88	102	90
141	Bressay	31,20	248	335	352
142	Whalsay	19,60	870	1026	1041
143	Muckle Roe	17,30	94	101	115
144	Fair Isle	8,20	65	69	67
145	Trondra	2,70	17	92	117
146	Housay	1,50	63	48	58
147	East Burra	5,40	64	78	72
	ΣΚΩΤΙΑ-HEBRIDES/ WESTERN ISLES	2898,00	-	-	29600
148	Lewis and Harris	2171,70	22222	23390	21737
149	North Uist	344,90	1469	1454	1404
150	South Uist	320,90	2281	2223	2106
151	Barra	61,70	1005	1232	1244
152	Benbecula	82,20	1355	1988	1771
153	Scalpay	7,00	483	461	382
154	Eriskay	7,60	219	219	179
155	Berneray	10,50	137	134	141
156	Baleshare	10,20	64	69	55
157	Vatersay	9,50	77	108	72
158	Grimsay	12,60	197	218	239
159	Bernera	22,40	276	292	262
	ΦΙΛΑΝΔΙΑ				1991
	ALAND	1552,00	-	-	24227
160	Fasta Eland	1086,00			21804
	ΣΟΥΗΔΙΑ				1991
161	GOTLAND	3140,00			57183

Πηγές :

EC, DOC b), Luxembourg, 1994 / Απογραφές πληθυσμού νομών και περιφερειών Ελλάδας ΕΣΥΕ 1971, 1981, 1991 / Βάση δεδομένων EURISLES

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

&

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορική εξέλιξη της αντιμετώπισης των νησιώτικων περιοχών από την Ε.Ε.

1951

- Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας του Κάρβουνου και του Χάλυβα (ΕΚΑΧ).

Η προτεραιότητα που δόθηκε στο εμπόριο του κάρβουνου και του χάλυβα υπογραμμίζει, από τη γένεση της Κοινότητας, το καθαρά ηπειρωτικό βάρος των επιδιώξεών της.

1957

- Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ).
- Συνθήκη της Ρώμης που ίδρυσε την ΕΟΚ. Τα πρώτα κράτη που υπέγραψαν είναι στην πλειοψηφία τους λίγο νησιωτικά ή καθόλου : το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Γερμανία... μόνο η Γαλλία και η Ιταλία έχουν νησιά, αλλά οι σαφείς ή οι έμμεσες αναφορές σ'αυτά, είναι ελάχιστες.

Το άρθρο 227 2) προβλέπει ειδικές διατάξεις για τα DOM (Υπερπόντια Διαμερίσματα), την Αλγερία και την ΕΟΚ «επαγρύπνηση για την Οικονομική και Κοινωνική ανάπτυξη αυτών των περιοχών».

Το άρθρο 227 3) προβλέπει ότι τα PTOM (Υπερπόντιες Χώρες και Εδάφη) είναι αντικείμενο ενός ειδικού καθεστώτος σύνδεσης (Α 131 μέχρι 136). Το καθεστώς αυτό απευθύνεται στα «μη ευρωπαϊκά εδάφη». Με την απομάκρυνση της αποικιοκρατίας, θα αποχωρίσουν οι ηπειρωτικές χώρες (Σενεγάλη, Γουινέα, Ακτή Ελεφαντοστού κ.α.) και θα μείνουν μόνο τα νησιά.

1972

- Συνθήκη ένταξης του Ηνωμένου Βασιλείου, της Δανίας και της Ιρλανδίας.

Εκδηλώσεις απόρριψης από την πλειοψηφία των νησιών αυτών των κρατών, που εκφράζονται είτε με την άρνηση των αυτόνομων κυβερνήσεων να αποδεχτούν την ένταξη των περιοχών τους στην Κοινότητα (περίπτωση των Φερόες, των νησιών της Μάγχης, του νησιού Μαν) είτε με την αρνητική ψήφο των πληθυσμών (περίπτωση της Γροιλανδίας, των Σέτλαντ και των Δυτικών νησιών).

Η Συνθήκη περιέχει ορισμένες ειδικές διατάξεις για τα νησιά :

- Το Πρωτόκολλο Νο 3 για τα νησιά της Μάγχης και το νησί Μαν. Εν περιλήψη, κηρύσσονται «εντός» Κοινότητας όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές και «εκτός» για τα υπόλοιπα.

- Το Πρωτόκολλο Νο 2 για τα νησιά Φερόες, που τους παραχωρεί μία περίοδο σκέψης μέχρι το 1975, με προσωρινά μέτρα.

- Το Πρωτόκολλο Νο 4 για τη Γροιλανδία, που περιέχει μια δευτερεύουσα τροποποίηση στον κανονισμό ελευθερίας ίδρυσης επιχειρήσεων και την επισφαλή υπόσχεση μιας «κατάλληλης λύσης» για το θέμα της αλιείας.

Τα άρθρα 100 και 101 της Συνθήκης ένταξης, που αναφέρονται στην αλιεία, παραχωρούν αποκλειστικές ζώνες αλιείας πολύ πιο σημαντικές (12 μίλια από 6) σε

ορισμένες περιοχές της Κοινότητας, όπως η Γροιλανδία, τα νησιά Φερόες, οι Ορκάδες (Orkney) και τα Σέτλαντ (Shetland).

1973

- Δημιουργία της Διάσκεψης των Περιφερειακών Θαλάσσιων Περιοχών της ΕΟΚ (CRPM) στο Saint Malo (Βρετάνης)

1974

- Τα νησιά Φερόες αποφασίζουν να μην ενταχθούν στην Κοινότητα και να συνάψουν μαζί της μία συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών και αμοιβαίων δικαιωμάτων αλιείας.

1975

- Δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).
- Οδηγία του Συμβουλίου 75/268/ΕΟΚ για τη γεωργία που εισάγει την έννοια της «μειονεκτικής ζώνης», που θα απασχολήσει ιδιαίτερα τα νησιά.
- Πρώτη Εγκύκλιος της Γαλλικής κυβέρνησης για τα DOM. Ένα ποσοστό 2,1% των δαπανών του ΕΤΠΑ προορίζεται γι' αυτά.

1977

- Έκτη οδηγία του Συμβουλίου (77/388/ΕΟΚ) που αναφέρεται στο ΦΠΑ. Η Γροιλανδία απαλλάσσεται από την εφαρμογή του ΦΠΑ, ενώ τα επόμενα χρόνια θα επωφεληθεί από διάφορα τροποποιητικά μέτρα, με τη μη εφαρμογή στο έδαφος της πολλών γενικών κατευθύνσεων : στην επεξεργασία καπνών και τους σχετικούς επιβαλλόμενους φόρους, στην επιγράφιση των εμπορεύσιμων τροφίμων, στη διατήρηση των άγριων πτηνών, στη θερινή ώρα, στην προστασία των μισθωτών εργαζομένων κ.α.

1978

- Απόφαση «Χάνσεν» («Hansen»). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επιβεβαιώνει, ότι το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης εφαρμόζεται και στα DOM.

1979

- Συνθήκη ένταξης της Ελλάδας. Αναφορά στην περίπτωση του Αγίου Όρους σε μία κοινή δήλωση αλλά καμία αναφορά για τα νησιά, ενώ ορισμένα από αυτά, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, απολαμβάνουν ειδικών διατάξεων (χαμηλότερη φορολογία στα Δωδεκάνησα, περιορισμένο δικαίωμα ίδρυσης εγκαταστάσεων σε όλες τις συνοριακές ζώνες κ.α.).

1980

- Οδηγία 80/367 και 80/368 που αποκλείει τα DOM από τον Κοινοτικό διακανονισμό σχετικά με την έμμεση φορολογία για τα ποτά και το ΦΠΑ.
- Δημιουργία της Επιτροπής των Νήσων της CRPM. Για πρώτη φορά οι Ευρωπαϊκές νησιώτικες περιοχές διαθέτουν ένα μόνιμο σχήμα που έχει ειδική

αποστολή την αντιπροσώπευση των συλλογικών τους συμφερόντων στους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς.

1981

- Πρώτη Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Νησιώτικων Περιοχών που οργανώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Δήλωση της Τενερίφης». Ένταξη της Ελλάδος στην ΕΟΚ.

1982

- Έχοντας αποκτήσει την αυτονομία της το 1979, η Γροιλανδία εισάγει ένα καινούργιο δημοψήφισμα για την ένταξή της στην Κοινότητα. Η πλειοψηφία ψηφίζει υπέρ της αποχώρησης, η οποία γίνεται τελικά πραγματικότητα το 1985. Η Γροιλανδία γίνεται έτσι ένα έδαφος συνδεδεμένο με την Κοινότητα.

- Εφαρμογή ενός «Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Προγράμματος» για τα Δυτικά νησιά στην Σκοτία (που ακολουθείται από ένα «Αγροτικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα» για τα υπόλοιπα Σκοτσέζικα νησιά).

1983

- Έκθεση ΧΑΡΙΣ (HARRIS) για τα νησιά και τις θαλάσσιες περιφερειακές περιοχές της Κοινότητας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

1984

- Συμφωνίες LOMÉ IV. A.262 και ss που περιέχουν διάφορες διατάξεις σχετικά με τα νησιώτικα κράτη.

- Ο κανονισμός ΕΤΠΑ 1787/84 κάνει στο άρθρο 11, μια άμεση αναφορά στον παράγοντα του νησιώτικου χαρακτήρα.

- Εφαρμογή μιας Ολοκληρωμένης Ενέργειας Ανάπτυξης για το νησί Ρεουνιόν.

- Δεύτερη Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Νησιώτικων Περιοχών που οργανώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Αζόρες.

1985

Συνθήκη ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας.

Διάφορες τροποποιητικές διατάξεις υπέρ των Καναρίων, της Μαδέρας και των Αζόρων. Τα Κανάρια (όπως και τα Centa και Mellila) βρίσκονται έξω από το κοινό τελωνειακό έδαφος, η Κοινή Αγροτική Πολιτική και η Κοινή Αλιευτική Πολιτική δεν εφαρμόζονται. Το Πρωτόκολλο Νο 2 διαχειρίζεται τις διατάξεις της Συνθήκης για την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών, την τελωνειακή νομοθεσία και την εμπορική πολιτική.

Μία συνημμένη δήλωση επισημαίνει την κατάσταση στη Μαδέρα και τις Αζόρες και διάφορες διατάξεις της Συνθήκης προορίζονται γι' αυτές τις περιοχές.

- Διάφορες μελέτες αναλαμβάνονται από την DGXVI για τα προβλήματα των νησιών (συγκοινωνίες κ.λ.π.) στα χρόνια που ακολουθούν.

- Πρώτες «Βάσεις των Ευρωπαϊκών Περιφερειών» που θα οδηγήσουν το 1989 στη δημιουργία της «Συνέλευσης των Περιφερειών της Ευρώπης» το 1985.

1986

- Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.

Η τροποποιημένη Συνθήκη προβλέπει τη δυνατότητα αλλαγών (8γ). Τα άρθρα 130 Α/Β/Γ/Δ/Ε κατευθύνουν τη δράση των Διαρθρωτικών Ταμείων υπέρ των λιγότερων ευνοουμένων περιοχών.

- Εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (1986-1993), που περιλαμβάνουν την Κορσική, τα Ελληνικά και Ιταλικά νησιά.

- Δημιουργία μίας «Διυπηρεσιακής Ομάδας» για τα DOM, PTOM, Κανάρια, Μαδέρα, Αζόρες, Ceuta και Mellila.

- Απόφαση της 30/6/86 σχετικά με τη σχέση των PTOM με την Κοινότητα. Δεν γίνεται σαφής αναφορά στο νησιώτικο χαρακτήρα παρόλο που τα 24 PTOM είναι όλα νησιωτικά.

1987

- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποδεικνύει, ότι ο μηχανισμός της εισφοράς θαλάσσης (Octroi de Mer) θα πρέπει να αναθεωρηθεί, λόγω ασυμφωνίας με τη Συνθήκη.

- Έκθεση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής για της μη ευνοούμενες νησιώτικες περιοχές.

- Έκθεση ΜΠΑΡΕΤ (BARRET) για τα «Νησιά και τις περιφερειακές θαλάσσιες περιφέρειες της Κοινότητας» στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

- Πρόγραμμα VALOREN (1987-1991) για την αξιοποίηση του ενεργειακού δυναμικού στην Κορσική και τα DOM.

1988

- Μεταρρύθμιση Διαρθρωτικών Ταμείων. Η πλειοψηφία των νησιών (DOM, Μαδέρα, Αζόρες, Κανάρια, Ελληνικά νησιά, Σικελία, Σαρδηνία, Κορσική) θα είναι για μια αρχική περίοδο πέντε ετών, κατηγοριοποιημένα στη ζώνη των περιοχών του «αντικειμενικού στόχου 1» (περιοχές με σημαντική διαρθρωτική καθυστέρηση, που λαμβάνουν μία βοήθεια προτεραιότητας). Οι Βαλεαρίδες, το Σκοτσέζικο αρχιπέλαγος και το Μπόρνχολμ κατατάσσονται στη ζώνη του «αντικειμενικού στόχου 5β» (ευπαθείς αγροτικές περιοχές). Το νησί Wight δεν επωφελείται καμίας κατηγοριοποίησης.

- Το Συμβούλιο των αρχηγών κρατών στη Ρόδο αναγνωρίζει, μετά από αίτηση της Ελληνικής κυβέρνησης «...τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν ορισμένα νησιά...»

- Σύσταση στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Οργανισμών Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, το πρώτο θεσμικό βήμα για την αντιπροσώπευση των ευρωπαϊκών περιφερειών που κατέληξε στη δημιουργία της Επιτροπής των Περιφερειών.

1989

- Υιοθέτηση από το Συμβούλιο του Προγράμματος POSEIDOM.

Απόφαση του Συμβουλίου σχετικά με το καθεστώς εισφοράς θαλάσσης στα DOM, του οποίου η σταδιακή εξαφάνιση είναι προγραμματισμένη.

- Το Κοινοβούλιο των Καναρίων ζητά αναδιαπραγμάτευση των όρων της Συνθήκης ένταξης όσον αφορά την κατάσταση του αρχιπελάγους σε σχέση με την Κοινότητα.

- Εφαρμογή των Περιφερειακών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (1989-1993) που προετοιμάζονται κυρίως στη βάση μιας συνεργασίας με τις περιφέρειες.

Προγράμματα παρέμβασης στην πρωτοβουλία του ΕΤΠΑ που οργανώνονται για την περίοδο 1989-1993 : ENVIREG, INTERREG, STRIDE, TELEMATIQUE, LEADER, PRISMA, REGEN, RETEX που ωστόσο, ωφελούν κατά ένα μέρος τα νησιά.

Πρόγραμμα REGIS (1990-1993) προορισμένο ειδικά για τις υπερ-περιφερειακές περιοχές (Κανάρια, Μαδέρα, Αζόρες, όπως και το σύνολο των DOM).

- Έναρξη των προγραμμάτων δια-περιφερειακής συνεργασίας, τα οποία συγχρηματοδοτούνται από την DGXVI και τις εν δυνάμει περιοχές του άρθρου 10 του κανονισμού ΕΤΠΑ.

- Ομιλία του προέδρου Delors στο Ajaccio κατά το συνέδριο για τα ευρωπαϊκά νησιά, που οργανώθηκε στα πλαίσια της συζήτησης για την κατάσταση στην Κορσική και όπου εξετάστηκε η δυνατότητα για τη δημιουργία στο προσεχές μέλλον «ενός γενικού πλαισίου που θα επιτρέψει στα νησιά να ξεπεράσουν τα φυσικά τους μειονεκτήματα».

1990

- Σύνοδος των Πρώην Ευρωπαϊκών Αποικιών στις Βρυξέλλες, με τους εκπροσώπους των αυτονομιστικών οργανώσεων των διαφόρων νησιών.

- Η Ομάδα των Νήσων και των Περιφερειακών Θαλάσσιων Περιοχών αναπτύσσει την δραστηριότητά της στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

- Συγκέντρωση των στατιστικών υπηρεσιών στα Κανάρια για το πρόβλημα των στατιστικών μετρήσεων στα νησιά. Η EUROSTAT αποτελεί μέρος της πρόθεσής τους να επεξεργαστούν ένα στατιστικό σύστημα που θα δείχνει ξεκάθαρα τη νησιώτικη διάσταση.

Δημοσίευση ενός συνόλου νησιώτικων στατιστικών για το 1992.

1991

- Υιοθέτηση από το Συμβούλιο των προγραμμάτων POSEIMA (για τις Αζόρες και τη Μαδέρα) και POSEICAN (για τα Κανάρια), καθώς επίσης και ενός κανονισμού σχετικά με την εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου στα Κανάρια.

- Υιοθέτηση από το Συμβούλιο των προγραμμάτων POSEIMA (για τις Αζόρες και τη Μαδέρα) και POSEICAN (για τα Κανάρια), καθώς επίσης και ενός κανονισμού σχετικά με την εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου στα Κανάρια.

- Τρίτη Σύνοδος των Ευρωπαϊκών Νησιώτικων Περιφερειών που οργανώνεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στα Åland.

- Ανακοίνωση της επόμενης επέκτασης των Προγραμμάτων Ειδικών Μέτρων λόγω του Απομακρυσμένου και Νησιώτικού χαρακτήρα (POSEI) στα Ελληνικά νησιά.

- Κοινή δήλωση για τα προβλήματα των υπερ-περιφερειακών περιοχών στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής συνόδου κορυφής στο Μάαστριχ. Οι κανονισμοί της Συνθήκης εφαρμόζονται σ' αυτές τις περιοχές, αλλά τα ειδικά μέτρα μπορούν να ληφθούν υπέρ τους τόσο καιρό, όσο αυτές δεν αγγίζουν το μέσο επίπεδο της Κοινότητας.

- Έγκριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του προγράμματος Διανησιωτικού δικτύου EURISLES (Ευρωπαϊκό Νησιώτικο Δίκτυο Δεσμών και Ανταλλαγών) που παρουσιάστηκε από την Επιτροπή των Νήσων της CRPM στα πλαίσια του προγράμματος RECITE. Το πιλοτικό αυτό πρόγραμμα πρέπει να συνδέσει 8 νησιώτικες περιοχές.

- Δύο προγράμματα παρέμβασης στην Κορσική και τη Ρεουνιόν, τα οποία συνδυάζουν τις Κοινοτικές πρωτοβουλίες PRISMA και TELEMATIQUE.

1992

- Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχ) που ιδρύει το Ταμείο Συνοχής και ενισχύει και επεκτείνει τη λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων τα οποία μπορεί να συνενωθούν (άρθρο 130 Δ). Προβλέπει επίσης, ότι η λήψη απόφασης από το Συμβούλιο για τη λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων (άρθρο 130 Δ) και τις «ειδικές δράσεις» (άρθρο 130 Β) εκτός ταμείων, γίνεται με βάση την αρχή της ομοφωνίας¹.

- Θέσπιση της Επιτροπής των Περιφερειών (άρθρα 198 Α, Β και Γ) που καθιερώνει το ρόλο των περιφερειών στην Κοινότητα, αλλά έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα.

- Συμπερίληψη στη Συνθήκη, της Πολιτικής για τα διευρωπαϊκά δίκτυα (άρθρα 129 Β έως 129 Δ). Στο άρθρο 129 Β αναφέρεται μεταξύ των άλλων, ότι «η δράση της Κοινότητας... λαμβάνει ειδικότερα υπόψη την ανάγκη να συνδεθούν οι νησιωτικές, οι μεσόγειες και οι περιφερειακές περιοχές με τις κεντρικές περιοχές της Κοινότητας».

¹ Σύμφωνα με την αρχή της ομοφωνίας, οι αλλαγές στη λειτουργία των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς και η ίδρυση του Ταμείου Συνοχής που προβλέπονται από το άρθρο 130 Δ, προτείνονται από την Επιτροπή και αποφασίζονται ομόφωνα από το Συμβούλιο, με τη σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών.

Στην περίπτωση των ειδικών δράσεων εκτός Ταμείων που προβλέπονται από το άρθρο 130 Β, προτείνονται από την Επιτροπή και αποφασίζονται ομόφωνα από το Συμβούλιο και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών.

- Επιβεβαίωση της εφαρμογής της Κοινοτικής προσέγγισης απέναντι στις υπερ-περιφερειακές περιοχές, στο πλαίσιο της *εταιρικής σχέσης*, μέσω ειδικής προσαρτημένης στη Συνθήκη δήλωσης (αριθ. 26), όπως ορίζεται στις αποφάσεις POSEI και τον κανονισμό 1911/91 σχετικά με την εφαρμογή του Κοινοτικού δικαίου στα Κανάρια².

- Έγκριση από το Συμβούλιο, μιας σειράς ειδικών κανονισμών σχετικά με τελωνειακά, εμπορικά, γεωργικά και αλιευτικά θέματα για την υλοποίηση των προγραμμάτων POSEI.

- Έγκριση από την Επιτροπή και εφαρμογή ενός ειδικού προγράμματος για τα νησιά του Αιγαίου 1992-1994 (COM (92), 569 Final).

- Δημιουργία του Δικτύου EURISLES με έναν αρχικά περιορισμένο αριθμό συμμετεχόντων νησιωτικών περιοχών (εφόσον ήταν πιλοτικό πρόγραμμα) όπως : Μαρτινίκα, Αζόρες, Μαδέρα, Κανάρια, Κορσική, Βόρειο Αιγαίο, Ρεουνιόν και Isle of Wight. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτήθηκε από μία επιχορήγηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 1992-1995 και από τις περιφερειακές αρχές.

- Χρηματοδότηση του Isle of Wight ως περιοχή της πρωτοβουλίας KONVER για την περίοδο 1992-1997.

1993

- Τροποποίηση από το Συμβούλιο των Κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων, οι οποίες παγιώνουν και βελτιώνουν τις μεταρρυθμίσεις του 1988. Ίδρυση του Χρηματοδοτικού Μέσου Προσανατολισμού της Αλιείας.

Στα νησιά που εμπίπτουν στο στόχο 1 (αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες) προστίθενται και τα νησιά της Σκοτίας (Highlands και Islands) για την επόμενη περίοδο 1994-1999. Στη ζώνη του στόχου 5β παραμένουν το Μπόρνχολμ και οι Βαlearίδες, εκτός από ορισμένες περιοχές της νήσου Mallorca που εντάσσονται στη ζώνη του στόχου 2 (φθίνουσες βιομηχανικές περιοχές και περιοχές μερικώς επιλέξιμες βάση του στόχου 2). Το Isle of Wight δεν επωφελείται καμίας κατηγοριοποίησης.

- Εφαρμογή του κανονισμού 2019/93 του Συμβουλίου, για τη θέσπιση ειδικών μέτρων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα προς όφελος των μικρών νησιών του Αιγαίου και υλοποίηση του διαρθρωτικού σκέλους, στα πλαίσια του προγράμματος ειδικών μέτρων για τα νησιά του Αιγαίου.

- Έγκριση επιχειρησιακών προγραμμάτων από την Επιτροπή, για την εφαρμογή των γεωργικών διαρθρωτικών μέτρων που προβλέπονται υπέρ των παραδοσιακών δραστηριοτήτων των υπερ-περιφερειακών περιοχών στα πλαίσια των POSEI.

² Η προσέγγιση αυτή, αποσκοπεί στο να διασφαλιστεί η βέλτιστη συμμετοχή των περιοχών αυτών στη δυναμική της εσωτερικής αγοράς και της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παρά τους περιορισμούς που συνδέονται με τη μεγάλη τους απόσταση και το νησιωτικό τους χαρακτήρα, επιτρέποντας όμως ταυτόχρονα την αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς τους σε σχέση με την υπόλοιπη Κοινότητα.

- Τροποποίηση της απόφασης 89/688/ΕΟΚ σχετικά με τα νέα καθεστώτα απαλλαγών όσον αφορά την «εισφορά θαλάσσης» (Octroi de mer) υπέρ της ντόπιας παραγωγής της Μαρτινίκας και της Γουαδελούπης (άρθρο 2 της ίδιας απόφασης).

1994

- Κατάθεση από την Επιτροπή, πρότασης απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών. Μεταξύ των στόχων του δικτύου (στο άρθρο 2 της απόφασης), είναι και *«η κάλυψη όλου του εδάφους της Κοινότητας, διευκολύνοντας την πρόσβαση εν γένει και συνδέοντας τις ... καθώς και τις νησιωτικές ή περιφερειακές και ηπειρωτικές περιοχές με τις κεντρικές περιοχές»*.

- Εφαρμογή των Περιφερειακών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων για την περίοδο (1994-1999).

Προγράμματα παρέμβασης στα πλαίσια των νέων Κοινοτικών πρωτοβουλιών που οργανώνονται για την περίοδο 1994-1999 : INTERREG II (INTERREG/REGEN), LEADER II, Απασχόληση και ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού (NOW-HORIZON-YOUTHSTART), ADAPT, RECHAR II, Κλωστοϋφαντουργία-Ένδυση στη Πορτογαλία, MME, RETEX και KONVER³.

Πρόγραμμα REGIS II (1994-1999) που συγκεντρώνει τις ειδικές ενέργειες του REGIS I, ορισμένες ενέργειες των POSEI επιλέξιμες από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και άλλων πρωτοβουλιών⁴.

- Δημοσίευση από την EUROSTAT του «Portait des îles».

1995

- Συνθήκη ένταξης της Σουηδίας και της Φιλανδίας.

- Το Κοινοβούλιο των Åland, τα οποία έχουν αποκτήσει την αυτονομία τους από το 1922, αποφασίζει την ένταξη των Åland στην ΕΕ, με τον όρο να εξασφαλιστεί θεσμικά η αυτονομία τους και η βιωσιμότητα της οικονομίας τους.

Η Συνθήκη ένταξης περιλαμβάνει ένα ξεχωριστό Πρωτόκολλο (Åland Πρωτόκολλο), όπου ρυθμίζεται η ειδική σχέση των Åland με τους κανονισμούς της :

- Τα Åland κατηγοριοποιούνται ως «τρίτο έδαφος», που σημαίνει ότι βρίσκονται «εκτός» εφαρμογής της οδηγίας εναρμόνισης της ΕΕ για την έμμεση φορολογία.

- Διατηρούνται οι ειδικές προβλέψεις για την αγορά ακίνητης περιουσίας και τα δικαιώματα εγκατάστασης επιχειρήσεων και παροχής υπηρεσιών στα Åland.

³ Οι πρωτοβουλίες RETEX και KONVER αποφασίστηκαν νωρίτερα και καλύπτουν την περίοδο 1992-1997.

⁴ Τα επιλέξιμα μέτρα είναι αυτά που αφορούν τη διαφοροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων (γεωργική παραγωγή, τουρισμός, ενέργεια, MME, πρωτοβουλίες LEADER II και PESCA), την παγίωση των δεσμών με την υπόλοιπη Κοινότητα (υποδομές μεταφορών, και τηλεπικοινωνιών, ανταλλαγή εμπειριών κ.α.) τη διαπεριφερειακή συνεργασία κ.α.

Επιπλέον, μια σημείωση στο Πρωτόκολλο και μία δήλωση από τη Φιλανδική κυβέρνηση επιβεβαιώνουν το ειδικό καθεστώς των Åland στο διεθνή νόμο, ως αυτόνομη, αποστρατιωτικοποιημένη και ουδέτερη περιοχή.

- Στα νησιά του στόχου 5β (ευπαθείς αγροτικές περιοχές) προστίθενται η Gotland και τα Åland (εκτός από την πρωτεύουσα Mariehamn).

1996

- Απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τορίνο να ενταχθεί το πρόβλημα των νησιώτικων περιοχών στην ημερήσια διάταξη της διακυβερνητικής.

Διαβίβαση στη διακυβερνητική διάσκεψη από την Ελλάδα, πρότασης τροπολογίας της Συνθήκης για τη συμπερίληψη ειδικής διάταξης που να αφορά τις νησιώτικες περιοχές. Διαβίβαση στη διάσκεψη από την Ισπανία, τη Γαλλία και την Πορτογαλία, κοινής πρότασης αναθεώρησης της Συνθήκης για την ενίσχυση της νομικής βάσης όπου θα στηρίζεται η δράση της Κοινότητας υπέρ των υπερ-περιφερειακών περιοχών.

- Δημοσίευση του εγγράφου «Οι παράκτιες και νησιώτικες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης» από τη Γενική Διεύθυνση Μελετών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

1997

- Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί το άρθρο 130 Α της Συνθήκης για την «Οικονομική και Κοινωνική συνοχή» περιλαμβάνοντας μια σύντομη αναφορά για την κατάσταση των νησιών της ΕΕ. Μια ειδική δήλωση προσθήκη (αριθ.30) αναγνωρίζει, ότι οι νησιώτικες περιοχές αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα που οφείλονται στο νησιώτικο χαρακτήρα τους. Επίσης αναγνωρίζει, ότι τα προβλήματα αυτά πρέπει να καλυφθούν με την έγκριση ειδικών μέτρων υπέρ των νησιών για την καλύτερη ένταξή τους στην εσωτερική αγορά.

Για πρώτη φορά αναγνωρίζεται θεσμικά ο νησιώτικος παράγοντας και παρέχεται η νομική και πολιτική βάση για την ενδεχόμενη ανάληψη μιας πολιτικής για τα νησιά.

Μια συνημμένη δήλωση (αριθ.36) για τα PTOM (Υπερπόντιες Χώρες και Εδάφη) αναγνωρίζει πως το ειδικό καθεστώς σύνδεσης των PTOM που απορρέει από το 4^ο μέρος της Συνθήκης της ΕΟΚ, έχει εξελιχθεί ελάχιστα από το 1957 και ζητά την επανεξέτασή του προκειμένου να ανταποκριθεί καλύτερα στην ανάπτυξή τους. Αυτή τη φορά γίνεται σαφής αναφορά στο νησιώτικο χαρακτήρα.

1998

- Εργασίες δημόσιας ακρόασης για τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών, που διοργανώθηκαν από την Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

- Τελικό Σχέδιο Έκθεσης της Επιτροπής Περιφερειακής Πολιτικής για τα προβλήματα των νησιώτικων περιοχών της ΕΕ ύστερα από Γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής Περιβάλλοντος, Δημόσιας Υγείας και Προστασίας των Καταναλωτών και της Επιτροπής Αλιείας στην Επιτροπή Περιφερειακής Πολιτικής.

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ⁵

Οι σημαντικότεροι βιότοποι - υδροβιότοποι στην περιφέρεια, οι οποίοι θεωρούνται ευρωπαϊκής σημασίας και καταγράφονται στο δίκτυο «**Natura 2000**», είναι οι ακόλουθοι:

- Χορταρόλιμνη και λίμνη Αλυκή στη Λήμνο
- Άγιος Ευστράτιος
- Απολιθωμένο δάσος στη δυτική χερσόνησο της Λέσβου
- Κόλπος Καλλονής στη Λέσβο
- Κόλπος Γέρας, έλος Ντίπι και όρος Όλυμπος στη Λέσβο
- Β. Χίος και Οινούσσες
- Ικαρία και Φούρνοι
- Όρος Κερκετεύς στη Σάμο
- Όρος Άμπελος στη Σάμο
- Αλυκή στη Σάμο

Οι περισσότερες από τις παραπάνω περιοχές είναι επίσης ενταγμένες στη συνθήκη CORINE, στην οποία έχουν ενταχθεί συνολικά 10 περιοχές της Σάμου και 7 της Λέσβου :

CORINE

Ν. Σάμου

- 1) Δάσος Καστανιάς - Λέκας
- 2) Όρος Προφήτη Ηλία (Καρβούνις)
- 3) Λίμνη Γλυφάδας
- 4) Μικρό και Μεγάλο Σεϊτάνι
- 5) Όρος Κέρκις
- 6) Φανάρι Ικαρίας
- 7) Όρος Αθέρους
- 8) Περιοχή Άγιος Νικόλαος (Νότια Ικαρία)
- 9) Περιοχή Πλαγιάς
- 10) Νήσος Φούρνοι

Ν. Λέσβου

- 11) Δυτική χερσόνησος νήσου Λέσβου
- 12) Κόλπος Γέρας και Έλος Ντίπι Λάρσος
- 13) Κόλπος Καλλονής
- 14) Όρος Όλυμπος
- 15) Λίμνη Αλυκή (Λήμνος)
- 16) Λίμνη Χορτάτου (Λήμνος)
- 17) Νήσος Άγιος Ευστράτιος

⁵ Πηγή : Περίληψη Μελέτης Χωρικών Επιπτώσεων των Κοινοτικών Προγραμμάτων & Πολιτικών στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

RAMSAR

Δεν υπάρχουν στην περιφέρεια περιοχές ενταγμένες στη συνθήκη RAMSAR

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ

Νήσος Λέσβος

α. Απολιθωμένο δάσος Σίγρι - Ερεσός

β. Περιοχή Μουσείου Teriade στη θέση Ακρωτήρι κοντά στη Βαρεία

ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 1650 / 85

Δεν υπάρχουν στην περιφέρεια ζώνες προστασίας του Ν. 1650 / 85

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ 1, 2, 3

- Κοινοτικά όρια
- Εθνικά όρια
- NUTS 1 όρια
- NUTS 2 όρια
- NUTS 3 όρια
- Περιφερειακή πρωτεύουσα
- Πρωτεύουσα περιοχής
- Πόλη > 100 000 κατοίκων
- Πόλη > 50 000 κατοίκων
- Πόλη > 20 000 κατοίκων
- Άλλα τοπικά κέντρα
- Αυτοκινητόδρομος
- Δρόμος
- Σιδηρόδρομος
- Ποταμός
- Σύνδεση φερν
- Λίμνη
- Λιμάνι
- Διεθνές αεροδρόμιο
- Εγχώρια αερογραμμή